

INSTITUT ZA NOVEJŠO ZGODOVINO

K

5174/X/4

019780006

COBISS ©

MIJA ZNANOSTI IN UMETNOSTI
LITTERARUM ET ARTIUM SLOVENICA

POVINSKE IN DRUŽBENE VEDE
HISTORIA ET SOCIOLOGIA

RAZPRAVE

DISSERTATIONES

X/4

VLADO VALENČIČ

ŽITNA TRGOVINA NA KRANJSKEM IN LJUBLJANSKE ŽITNE CENE OD SREDE 17. STOLETJA DO PRVE SVETOVNE VOJNE

KRAINS GETREIDEHANDEL UND DIE GETREIDEPREISE
VON LJUBLJANA VON DER MITTE DES 17. JAHRHUNDERTS
BIS ZUM ERSTEN WELTKRIEG

LJUBLJANA

1977

SLOVENSKA AKADEMIJA ZNANOSTI IN UMETNOSTI
ACADEMIA SCIENTIARUM ET ARTIUM SLOVENICA

RAZRED ZA ZGODOVINSKE IN DRUŽBENE VEDE
CLASSIS I: HISTORIA ET SOCIOLOGIA

RAZPRAVE

DISSERTATIONES

X

LJUBLJANA
1976—1977

SPREJETO NA SEJAH PREDSEDSTVA
SLOVENSKE AKADEMIJE ZNANOSTI IN UMETNOSTI
DNE 25. FEBRUARJA 1975, 14. OKTOBRA 1976,
24. FEBRUARJA IN 28. JUNIJA 1977

UREDILI AKADEMIKI
DRAGOTIN CVETKO, GORAZD KUŠEJ IN FRAN ZWITTER

5174

N 4. 1. 1978 / 6

VSEBINA — INDEX

I. *Klemenčič*

- Kompozicijski stavek v klavirskih skladbah Marija Kogoja 1
The Structure of Marij Kogoj's Piano Works 138

B. *Majer*

- Smisel in značaj Marxovega pojmovanja materializma 161
Sinn und Charakter der Marxschen Materialismusauffassung 180

A. *Finžgar*

- Družbena lastnina v jugoslovanskem pravu 185
La propriété sociale dans le droit yougoslave 234

V. *Valenčič*

- Žitna trgovina na Kranjskem in ljubljanske žitne cene od srede 17. stoletja
do prve svetovne vojne 241
Krains Getreidehandel und die Getreidepreise von Ljubljana von der Mitte
des 17. Jahrhunderts bis zum Ersten Weltkrieg 437

ŽITNA TRGOVINA NA KRANJSKEM
IN LJUBLJANSKE ŽITNE CENE OD SREDE
17. STOLETJA DO PRVE SVETOVNE VOJNE

KRAINS GETREIDEHANDEL UND DIE GETREIDEPREISE
VON LJUBLJANA VON DER MITTE
DES 17. JAHRHUNDERTS BIS ZUM ERSTEN WELTKRIEG

VLADO VALENČIČ

SPREJETO NA SEJI
RAZREDA ZA ZGODOVINSKE IN DRUŽBENE VEDE
SLOVENSKE AKADEMIJE ZNANOSTI IN UMETNOSTI
DNE 26. JANUARJA 1977
IN NA SEJI PREDSEDSTVA
DNE 24. FEBRUARJA 1977

UREDIL
AKADEMIK FRAN ZWITTER

PREDGOVOR

Prvotno sem imel namen, da objavim le ljubljanske žitne cene od srede 17. stoletja do prve svetovne vojne ter obravnavam njihovo gibanje. Pri pregledovanju arhivskega gradiva sem spoznal, da je bil ljubljanski žitni trg v veliki meri povezan z žitno trgovino na Kranjskem in preko deželnih mej. V Ljubljani se je tudi razvila močna žitna trgovina z uvoženim žitom za domače potrebe in za izvoz iz dežele. Oblikovanje tržnih cen na ljubljanskem trgu je bilo seveda odvisno tudi od žitne trgovine bodisi takrat, ko so na ljubljanskem trgu kupovali žito še za izvoz, bodisi pozneje, ko so ljubljanski trgovci prodajali v mestu uvoženo žito. Po ljubljanskih tržnih cenah so se ravnali nekateri veliki žitni kupci v deželi. Zato sem v razpravo vključil tudi žitno trgovino na Kranjskem.

Žitne trgovine nisem zajel v celoti, obravnavam predvsem trgovino, ki je bila v zvezi z Ljubljano. Čez ta okvir sem segel, ako je govor o deželni žitni politiki na sploh ali ako so na uporabo podatki za vso deželo. Zato bi se podoba o kranjski žitni trgovini dala morda dopolniti tudi z vidika drugih večjih žitnih trgov v deželi, npr. Kranja ali Novega mesta. Pri svojem delu sem uporabljal arhivsko gradivo v Mestnem arhivu in Arhivu Slovenije (največ Stanovski arhiv); najbrž bi tudi gradivo v tujih arhivih (na Dunaju, v Gradcu ter v Trstu in drugih primorskih mestih) moglo dati kakšne dopolnitve.

V zvezi z žitno trgovino sem se moral dotakniti raznih vprašanj. Treba je bilo upoštevati družbene razmere in njihove spremembe v razdobju, ki je obseženo v razpravi. Do konca 18. stoletja so veljale v žitnem gospodarstvu še osnove vezanega fevdalnega gospodarstva. Po teh načelih je bila trgovina meščansko opravilo, zato so imela mesta pri žitni trgovini svoj delež. Pri tem je šlo tako za kritje potreb mestnega prebivalstva z žitom kakor tudi za udeležbo meščanov v trgovanju. Preskrbo mest z žitom naj bi zagotovila dolžnost pridelovalcev v mestnem okolišu, da ga smejo prodajati le na mestnem trgu. Nakupovanje žita za prodajo ter izvoz pa naj bi bilo pridržano meščanskim trgovcem. Toda fevdalni red je bil v tem pogledu že konec 16. stoletja toliko razrahljan, da mesta niso mogla več uveljavljati odločilne vloge v žitni trgovini. Na Kranjskem je bil znaten delež trgovanja z žitom v rokah kmečkih tovarnikov, ki so ga v obmorskih mestih zamenjavali za sol in za druge tamkajšnje proizvode, v deželo pa so prihajali zlasti italijanski trgovci nakupovat žito. Ob prehodu v 17. stoletje je deželni knez izvoz žita prevzel v svoje področje. Uvedena so bila izvozna dovoljenja, ki jih je notranjeavstrijska vlada dajala običajno le proti plačilu določene pristojbine. V prvih desetletjih 18. stoletja so se v žitnem gospodarstvu uveljavila merkantilistična načela. Država je pospeševala izvoz in odstranjevala fiskalne in druge ovire, ki so mu bile

na potu. Fiziokratizem je nato dovedel do liberalizacije žitne trgovine znotraj države in v zunanji trgovini.

Pri obravnavanju tega razvoja, ki ni potekal gladko in premočrtno, se je postavilo vprašanje, kakšno razmerje je bilo v deželi med obsegom žitnega pridelka in potrošnjo. Ker so prvi znani številčni podatki o žitnem pridelku in potrošnji iz srede 18. stoletja, je mogoče za prejšnje obdobje izreči o tem le splošno sodbo na podlagi raznih vesti o izvozu oziroma uvozu ter o raznih ukrepih glede oskrbe prebivalstva z žitom. V arhivskih virih približno do srede 17. stoletja se pogosto omenja izvoz žita, izvozna dovoljenja za žito so v glavnem iz prve polovice omenjenega stoletja, redka pa so poročila o uvozu žita za potrebe dežele. Toda tudi iz tega obdobja so vesti o slabih letinah, ko je primanjkovalo žita in je bil izvoz prepovedan, obenem pa naletimo na podatke o uvozu žita. Menim pa, da je žitni pridelek na Kranjskem do srede 17. stoletja ob normalnih letinah kril domače potrebe in je nekaj žita, predvsem pšenice, preostajalo za izvoz. Od tega časa naprej se je spremenila bilanca žitnega gospodarstva. Iz začetka 18. stoletja je poročilo o rednem uvozu spodnještajerskega žita na Kranjsko, uvoz koruze preko Trsta in Reke za potrebe kraškega zaledja je postal stalen pojav, sredi stoletja pa se ponavljajo omembe o uvozu žita iz Ogrske in Hrvaške. Domači žitni pridelek je vse manj zadostoval, vedno več žita je bilo treba uvažati. Uvoz hrvaškega in ogrskega žita po Savi je ljubljanski žitni trgovini omogočil, da je znatno razširila svoje področje. Uvoženo žito niso prodajali le kupcem v Ljubljani in drugod v deželi, temveč tudi naprej v Trst in preko Trsta v tujino. Tedaj je bila za žitno trgovino v Ljubljani doba velikega razmaha. Konec mu je napravila železnica, ki je žitu odprla direktno pot od ogrskih tržišč do Trsta in je posredovalna vloga Ljubljane postala odveč.

V žitni politiki, ki je v glavnem bila vprašanje izvoza oziroma uvoza, so se izražale nasprotujoče si koristi posameznih družbenih slojev. Mestni prebivalci so bili predvsem potrošniki, zanje je bila važna zagotovitev cenene preskrbe z žitom, zemljiškim gospodom in kmetom kot pridelovalcem pa je šlo za ugodno vnovčenje. Deželni knez je zaradi finančnih koristi rad dopuščal izvoz žita. Tudi zaradi uvoza žita so se pojavljala različna stališča. Meščani, ki so trgovali z žitom, so imeli koristi od svobodnega uvoza, vse mestno prebivalstvo pa od večjih količin žita na trgu, ki so zagotavljale ugodnejšo preskrbo. Uvozu so se upirali zemljiški gospodje, da se ne bi poslabšale možnosti za prodajo domačega pridelka. Državna žitna politika, ki naj bi izravnala obstoječa nasprotja, je šla le za tem, da zagotovi prebivalstvu dovolj žita po sprejemljivih pogojih in da varuje fiskalne koristi. Glavni njeni ukrepi so bile izvozne in uvozne prepovedi, ki so se menjavale glede na spremembe v letinah. Slabe letine so prinašale izvozne, dobre pa uvozne prepovedi.

Obširneje obravnavam oskrbo Ljubljane z žitom, zlasti kolikor je bila navezana na mestni trg. Razpoložljivi podatki kažejo, kolik je bil žitni promet in v kakšni meri so mestni potrošniki mogli kriti svoje potrebe z nakupovanjem na trgu. O strukturi kupcev in prodajalcev si sicer ni mogoče napraviti točne slike, toda dokler je imel mestni žitni trg še odločilnejšo vlogo v preskrbi mesta, to je bilo nekako do konca 18. stoletja, so bili prodajalci v glavnem kmetje, ki so prodajali lasten pridelek ali pa žito, s katerim so prekupčevali. Pozneje je bilo na trgu vedno manj kmečkih prodajalcev z do-

mačim žitom, preskrba mestnega prebivalstva je prehajala v roke žitnih trgovcev, ki so prodajali predvsem uvoženo ogrsko žito.

Za vnovčevanje žita kranjskih zemljiških gospodov sta bila kot kupca pomembna dva velika potrošnika, idrijski rudnik živega srebra in Vojna krajina. Njuna preskrba z žitom je deloma v zvezi z ljubljanskim žitnim trgom. Organizacijo žitnih dobav za idrijski rudnik in Vojno krajino je daljšo dobo vodil odbor deželnih stanov. V ljubljanskih skladiščih se je deloma zbiralo žito za omenjena kupca, žitne dobave idrijskemu rudniku so se obračunavale po cenah ljubljanskega trga. Od konca 18. stoletja naprej so dobave za Idrijo in Vojno krajino prevzemali ljubljanski žitni trgovci.

Drugih večjih žitnih kupcev in potrošnikov nisem obravnaval, ker z ljubljanskim trgom niso bili v zvezi. Med temi so bila druga kranjska mesta, ki so imela svoje žitne trge, na katerih so okoliški kmetje prodajali žito mestnim in tujim kupcem. Pomembni kupci so bili tudi gorenjski fužinarski kraji, ki so se z žitom oskrbovali deloma na mestnih žitnih trgih. Konec 18. stoletja so nekatera železarska podjetja iz Gorenjske kupovala žito tudi na ljubljanskem trgu.

V drugem delu razprave objavljam žitne cene na ljubljanskem žitnem trgu od leta 1650 do 1914 in obravnavam njihovo gibanje. Mestna uprava je vodila evidenco žitnih cen, ki so jih ugotavljali njeni organi ob tržnih dneh pri žitnih kupčijah. Ohranjeni so razni evidenčni sezname, ki sem jih uporabil za prikaz cen. Zdi se mi potrebno, da obravnavam tudi način ugotavljanja in vodenja žitnih cen, ki se je v teku časa deloma spremenil. Tako bo lažje presojati njihov značaj, pomen in verodostojnost.

V tabelah so objavljene cene le enega tržnega dne v vsakem mesecu. Z objavo cen za vsak teden ali celo za vse tržne dni bi se obseg tabel neprimerno povečal, vendar ne bi bil pomen za spoznavanje gibanja cen nič večji. Od enega tržnega dne do drugega se žitne cene običajno niso spreminjale in tudi v krajših obdobjih ni bilo večjih sprememb. Mnogokrat so ostale po več mesecev na isti višini. Močneje so se spreminjale glede na rezultat letin ob prehodu enega žitnega leta v drugo. Zato tudi v enkratnih mesečnih cenah prihaja smer gibanja v celoti do izraza.

Med povzročitelji sprememb v gibanju cen so me zanimali zlasti tisti, ki so neposredno vplivali na domače žitno gospodarstvo. Na gibanje cen so vplivale tudi spremembe v denarni vrednosti in v merah, za katere cene veljajo. Zdelo se mi je potrebno, da posebej obravnavam te spremembe v času, iz katerega so ljubljanske žitne cene. Tako bo vsakomur mogoče presoditi, kdaj in v kolikšni meri so denarne in merske spremembe povzročile spremembe žitnih cen.

Diagrami žitnih cen nazorno kažejo njihovo izredno dinamiko tudi v obdobjih nekaj let in ne le nekaj desetletij. Močna nihanja so bila predvsem posledica žitnih letin, obilice ali pomanjkanja. Da bi bilo to gibanje posebej poudarjeno, so za diagrame uporabljene nominalne cene, kakor jih izkazujejo knjige cen in drugi izkazi. Zato se v gibanju cen izražajo tudi spremembe denarne vrednosti. Te spremembe, ki so bile le izjemne, so po obsegu in času itak znane; če se nam zdi potrebno, jih moramo odmisлити pri presoji gibanja. Sicer pa so cene za vso dobo izražene v kovinski veljavi, katere vrednost in kupna moč se je zaradi nekaterih reform in v teku gospodarskega razvoja

spremenila, vendar vse spremembe v dobi četrtr tisočletja pomenijo manj, kot znaša v našem času sprememba marsikatere valute v teku enega samega leta. Zato nisem imel pomislekov, da ne bi prikazal gibanja cen za vso dobo v goldinarski veljavi.

Mislim, da ni potrebno posebej utemeljevati potrebe za objavo ljubljanskih žitnih cen. V preteklosti, ko je bilo žito prevladujoč poljski pridelek in je dajalo najvažnejšo hrano, so imele žitne cene večji pomen kot ga imajo v sedanjosti. Od žitnih cen je bila v veliki meri odvisna na eni strani donosnost kmetijstva, na drugi pa življenjska raven prebivalstva, ki je žito ali žitne proizvode kupovalo za prehrano. Gibanje žitnih cen je tudi še drugače vplivalo na razne pojave v družbenem in gospodarskem življenju. Podatki o cenah bodo zato mogli biti koristni za marsikaterega raziskovalca družbene in gospodarske zgodovine.

Žitno trgovino in žitne cene obravnavam do prve svetovne vojne. Svobodna trgovina z žitom je z uvedbo vojnega gospodarstva prenehala, preskrbo z žitom so urejali uradni predpisi, ki so določali tudi žitne cene. Z nastankom jugoslovanske države po končani vojni so nastale za žitno trgovino nove razmere. Uvedena je bila tudi nova valuta, katere vrednost je bila v prvih letih podvržena velikim spremembam. Zareza, ki sta jo v gospodarskem razvoju povzročila svetovna vojna in nastanek nove države, je tolika, da z njo zaključim razpravo.

Slovenski akademiji znanosti in umetnosti se zahvaljujem, da je razpravo in objavo žitnih cen sprejela med svoje publikacije. Enako se zahvaljujem akademiku univ. prof. dr. Franu Zwitteru in univ. prof. dr. Sergiju Vilfanu, ki sta rokopis prebrala. Njune pripombe in nasvete sem, kolikor mi je bilo mogoče, upošteval.

Vlado Valenčič

PRVI DEL

ŽITNA TRGOVINA NA KRANJSKEM IN LJUBLJANSKI ŽITNI TRG

I. DOBA MESTNIH PRIVILEGIJEV, IZVOZNIH DOVOLJENJ IN DEŽELNOSTANOVSKJE ŽITNE POLITIKE

1. Vloga mestnega žitnega trga

Žitni trg v Ljubljani se je razvil s tržnimi dnevi ali tedenskimi sejmi; pravica do njih je bila bistvena lastnost mest, imeli pa so namen, da na mestnem trgu združijo trgovski promet mestnega okoliša in zagotovijo mestnemu prebivalstvu nakupovanje živil in drugih življenjskih potrebščin neposredno od podeželskih pridelovalcev. Ljubljanska tedenska sejma ob sredah in sobotah sta se ohranila iz srednjega veka; najstarejša listina, ki ju omenja, je iz leta 1416. Prvenstveno pravico nakupovanja življenjskih potrebščin ob tržnih dneh je imelo mestno prebivalstvo za lastne potrebe, prekupčevalci in tujci so smeli nakupovati šele po določeni uri in ko je bilo sneto tržno znamenje na mestni hiši, ki je viselo, dokler je bil trg odprt le za domače kupce.¹ Kot čas je bil tudi prostor tedenskih sejmov točno določen; glavni tržni prostor je bil na Mestnem trgu pod komunom, to je pred mestno hišo, odkar je bila v drugi polovici 15. stoletja zgrajena na tem kraju. Pred mestno hišo so trgovali z žitom do začetka prejšnjega stoletja, leta 1826 je bilo žitno tržišče prestavljeno na Poljanski nasip, današnji Ambrožev trg, ki je zato do preimeno- vanja v letu 1898 nosil ime Žitni trg.²

Čeprav slovenskega ozemlja ne moremo uvrstiti med dežele z bogato žitno proizvodnjo, je imela žitna trgovina v prejšnjih obdobjih večji gospodarski pomen, kajti precejšen del pridelanega žita je bil prodan na trgu in sicer ne le kupcem v deželi, temveč tudi zunaj nje. V žitni trgovini je ljubljanskemu trgu pripadla posebna vloga že zato, ker je bil v upravnem in gospodarskem središču kot tudi v največjem mestu dežele. Ta vloga ni bila le krajevnega pomena. Kranjsko žito si je že v 14. stoletju našlo trg v bližnjih obmorskih mestih severnega Jadrana, v 15. in 16. stoletju pa je žito iz slovenskega zaledja, deloma tudi iz hrvatskih in ogrskih dežel, v prometu s primorskimi mesti do-

¹ V. Valenčič, Ljubljanski tržni red in prepoved prekupčevanja. Kronika XII, 1964, 184 sl.

² MALj Reg. I fasc. 75 fol. 280', tržni red od 9. januarja 1793; fasc. 220 (1826) fol. 93 sl., 100 sl.

stokrat prevladovalo. Na Kranjskem je bilo območje Ljubljane eno izmed važnih središč žitne trgovine.³

Razvoj ljubljanskega žitnega trga in žitne trgovine je bil v fevdalni dobi odvisen od politike, ki so jo vodili mesto, deželni stanovi in deželni knez. Koristi teh partikularističnih sil kot nosilcev oblasti niso bile enake, mesto je zastopalo v prvi vrsti mestne potrošnike, deželni stanovi so se zavzemali za koristi zemljiških gospodov, ki so imeli največ žita na prodaj, ter posredno za koristi kmečkih podložnikov, ki so pridelovali in prodajali žito, deželni knez pa je skrbel največkrat za svoje finančne koristi, ki jih je imel zlasti pri izvozu žita. Seveda so bili za posamezne ukrepe glede žitne trgovine, npr. prepovedi izvoza v tuje države, včasih odločilni zunanjepolitični razlogi. Razmere na žitnem trgu, obilica ali pomanjkanje žita ter vsakokratno razmerje moči partikularističnih političnih sil je odločalo, čigave koristi so se bolj uveljavile v vsakokratnih ukrepih glede žitne trgovine. Zato so se ti ukrepi stalno spreminjali skoraj do konca fevdalne dobe, značilnost tedanje žitne politike pa je bilo urejanje žitne trgovine z neprestanimi oblastvenimi posegi in teritorialna vezanost na deželo.

Ljubljanski žitni trg je bil sicer namenjen predvsem mestnemu prebivalstvu in mestnemu gospodarstvu, vendar je bil v precejšnji meri vključen tudi v žitno trgovino, ki je segala čez deželne meje. Pri tej dvojni funkciji žitnega trga je prihajalo do nasprotja med koristmi mestnih in tujih kupcev pa tudi prodajalcev. Mesto se je ob takih prilikah zavzemalo za svoje posebne koristi. To se je pokazalo zlasti pri razpravah za policijski red v 16. stoletju. Ljubljanski mestni svet je tedaj zahteval, naj se odpravi vsako prekupčevanje z žitom. Izvoz žita iz dežele naj bi bil urejen in omejen, da bi se preprečila draginja; izjema naj bi bilo žito kot povratni tovor za kupce iz Vipavskega, Goriškega in Trsta, torej žito, ki je šlo v zameno predvsem za vino, olje in sol. Kdor bi potreboval žito za svoje domače potrebe, bi ga smel kupiti na tedenskih sejmih ali pa tudi na deželi pri zemljiških gospodih.⁴ Zemljiški gospodje so nasprotovali prizadevanju mest, da bi za prodajo namenjeno žito prišlo predvsem na mestne trge, pri tem so se sklicevali na stare običaje, po katerih so mogli kranjski kmetje svobodno prodajati svoje pridelke. Policijski red iz leta 1552 je sicer v tem pogledu uveljavil stališče mest. Zemljiškim gospodom in podložnikom je prepovedoval trgovati in prekupčevati. Določal je, da morajo svoje pridelke prodajati v mestih in trgih na tedenskih sejmih. Ta določba policijskega reda je bila že naslednjega leta spremenjena na pobudo zemljiških gospodov. Njim in njihovim podložnikom je bilo dovoljeno vnovčevanje lastnih pridelkov tudi izven mestnih sejmov.⁵ Zaradi odpora zemljiških gospodov in glede na obseg kmečke trgovine ljubljanski trg ni zajel vsega prometa z žitom, ki je bilo na prodaj v gospodarskem okolišu mesta. Saj so celo zemljiška go-

³ F. Gestrin, Trgovina slovenskega zaledja s primorskimi mesti od 13. do konca 16. stoletja. Ljubljana 1965, 165 sl.

⁴ AS Stan A fasc. 284 (okr. 1550) str. 171.

⁵ J. Žontar, Nastanek, gospodarska in družbena problematika policijskih redov prve polovice 16. stoletja za dolnjeavstrijske dežele s posebnim ozirom na slovenske pokrajine. ZČ X—XI, 1956—1957, 107 sl.; V. Valenčič, Ljubljanska trgovina v 16. in 17. stoletju. Publikacije Mestnega arhiva ljubljanskega, Razprave zv. 2, Ljubljana 1971, 102 sl. — O žitni politiki mest v fevdalni dobi prim. G. Bellow, Probleme der Wirtschaftsgeschichte, 2. Auflage, Tübingen 1926, 533 sl.

spostva, ki so imela sedež in žitno kaščo v mestu, prodajala odvišno žito iz kašče kupcem zunaj mesta.⁶ Mestni trg si v žitni trgovini, v kateri so prevladovali kmetje in fevdalci, ki so trgovali v veliki meri mimo mesta, ni mogel pridobiti odločilne vloge. Meščanstvo je bilo do druge polovice 18. stoletja malo udeleženo pri žitni trgovini, le izjemoma se omenjajo v prejšnjih dobah ljubljanski trgovci, ki so trgovali z žitom.

Pomen in vlogo ljubljanskega žitnega trga je mogoče oceniti le po prodajalcih in kupcih, ki so na njem sklepali kupčije. O kupcih žita smo še nekako dovolj informirani, glede prodajalcev pa moremo le domnevati, kdo so bili in od kod. Ker so tedanji predpisi prepovedovali prekupčevanje z žitom, so mogli biti prodajalci žita predvsem pridelovalci, kmetje in zemljiški gospodje; fevdalci so mogli prodajati tudi žito, ki so ga prejeli od podložnikov na račun raznih dajatev. Prodajalci so mogli biti poleg pridelovalcev še zakupniki desetinskega žita, med temi pa so bili tudi trgovci in drugi premožnejši meščani. Nekateri zemljiški gospodje niso sami pobirali desetine, temveč so pobiranje prepustili raznim zakupnikom. Nimamo nikake osnove, da bi mogli presoditi, katera kategorija prodajalcev je do 18. stoletja prevladovala na žitnem trgu. Od druge polovice 18. stoletja dalje ohranjena poročila kažejo, da so tedaj prodajali žito predvsem kmetje; verjetno so bili kmetje tudi v prejšnjih dobah glavni žitni dobavitelji na trgu, kjer se je prodajalo žito na drobno. Za zemljiške gospode, ki so razpolagali z večjimi količinami žita, je bilo gotovo gospodarnejše prodajati ga na debelo iz svojih kašč, kot ga v majhnih količinah tovoriti ali voziti v mesto. Sicer so pa zemljiški gospodje zavračali zahtevo meščanstva, da bi morali žito prodajati na mestnih trgih. Dogajalo se je menda včasih, da so morali kmečki podložniki na podlagi tlačanskih obveznosti tovoriti ali voziti žito za račun fevdalcev v mesto na prodaj.⁷ Skoraj gotovo je največ žita na ljubljanski trg prihajalo iz bližnje ljubljanske okolice; prodajalci na tedenskih sejmih so se navadno še istega dne vračali domov, zato se niso mogli podajati v mesto iz oddaljenih krajev. Verjetno so prevladovali prodajalci od dolenske strani, manj pa z Gorenjske, kjer so imeli bližji trg v Kranju, Škofji Loki in Kamniku; Notranjska pa itak ni imela dosti žita na prodaj ter ga je celo kupovala, deloma je težila bolj na Trst in Reko.

Pri nakupovanju žita so imeli prednost mestni prebivalci; bili so glavni kupci žita na tedenskih sejmih. Če so po slabih letinah naraščale cene in je grozilo pomanjkanje žita, je magistrat omejeval količino, ki jo je smel kupiti posameznik, obenem pa je prepovedoval nakup tujim kupcem. Največja količina, ki jo je smel posameznik kupiti, je bila ob neki taki priliki določena na 16 mernikov, kar kaže, da so posamezna gospodinjstva kupovala kar precej žita. Peki so bili od te omejitve izvzeti; ker so preskrbovali prebivalstvo s kruhom, so smeli kupovati tudi večje količine žita. Meščanski kupci, ki bi kupovali žito za trgovino, so bili redki, pač pa so se pojavljali ob tedenskih sejmih tujci kot kupci žita, med njimi se omenjajo Vrhničani in Vipavci, tovorniki in kmetje iz senožeškega okoliša, s Krasa in Pivke ter drugih krajev, ki so prinašali v Ljubljano na prodaj sol, olje in vino, v zameno pa kupovali žito bodisi za lastne potrebe, bodisi za ponovno zamenjavo za sol in druge proizvode

⁶ MALj Cod. I/52-1699 fol. 21'.

⁷ J. Žontar, n. o. m. 107. sl.

v obmorskih mestih.⁸ Žito na ljubljanskem trgu so kupovali tudi Tržačani in Goričani. Tujim kupcem je mesto ob slabih letinah, ob pomanjkanju in dražini prepovedovalo nakupovanje žita na tedenskih sejmi. Prizadeti kupci, npr. Tržačani, so se pritoževali zoper take prepovedi.⁹

2. Tuji žitni kupci

Razen vsakokratne letine, od katere je bil žitni trg najbolj odvisen, je vplival nanj zlasti obseg povpraševanja iz Trsta, Goriške, Reke, pa tudi iz beneških mest. Če je žito dobro obrodilo in obmorska mesta niso bila kupec za večje količine, so imeli kranjski pridelovalci težave pri prodaji. Dogajalo se je, da tovarniki niso mogli prodati žita v Trstu, kjer so bile zaradi konkurence iz Furlanije in drugih italijanskih dežel uvoženega žita cene nižje kot v Ljubljani. Zato so kranjski deželni stanoviti leta 1522 ugovarjali zahtevi, da bi morali tovarniki, namenjeni v beneška mesta ob istrski obali, uporabljati obvezno pot skozi Trst. Ob drugi priliki so se pritoževali zaradi uvedene naklade 20 kr. od stara (leta 1586 je bila zvišana na 30 kr.), na izvoz žita v laške dežele, zaradi katere je postalo kranjsko žito za izvoz nekonkurenčno, istočasno pa je Reka opustila nakupe na Kranjskem in je dobila žito po morju. Zahtevali so tudi, da se odpravi davčna obremenitev izvoza žita, ki je ob boljših letinah otežkočala vnovčevanje; to zahtevo je stanovski odbor ponovil ob več prilikah.¹⁰ Ob slabih letinah je bilo komaj dovolj žita za domače potrebe, zato je bilo treba skrčiti izvoz v sosedne dežele, zlasti pa v tuje države. Dokaj pogosto so se ponavljale prepovedi izvoza žita na Beneško in v druge italijanske dežele. Deželni stanoviti in kranjska mesta so v letih velikega pomanjkanja žita preprečevali tudi prodajo v Trst, na Goriško in v Reko. Tako je bilo v letih 1569 do 1571; tedaj je stanovski odbor zahteval od vladarja, naj prepove izvoz žita iz dežele, prebivalstvo v sosednji primorski deželi naj bi se z žitom oskrbovalo drugod in naj bi se ne bilo zanašalo na Kranjsko. Graška vlada je deželne stanovite opozorila, da si morajo dežele v stiski med seboj pomagati; priporočala je, naj Kranjska dovoli nakup določene količine žita sosedni deželi. Stanovski odbor je sicer nato dovoljeval prodajo manjših količin, zlasti na Goriško, prizadeval pa si je, da bi preprečil vsak izvoz brez dovoljenja. Tovarnikom, ki so hoteli z žitom v Trst, so ga jim deželni organi odvzeli, zato je Trst zagrozil, da bodo zadržali in odvzeli sol ter olje, ki bi ga tvorili skozi mesto na Kranjsko. Najbrž je zaradi te grožnje stanovski odbor dovolil za Trst manjšo količino pšenice.¹¹

Izvoz žita na Beneško in v druge italijanske države je bil v 16. stoletju v znatni meri področje kmečke trgovine, to je tovarnikov, deloma pa so žito

⁸ V. Valenčič, Ljubljanska trgovina, n. o. m. 123 in 135; AS Stan A fasc. 294 c (1588) str. 1795 sl

⁹ V. Valenčič, Ljubljanska trgovina, n. o. m. 135 sl.; A. Müllner, Die Zukunft der Stadt Laibach. Argo VII, 1899, stolpec 100 in 112.

¹⁰ AS Stan A fasc. 281 (1522) str. 180 sl.; fasc. 207 (1556, 1563) str. 918 sl., 1051 sl.; fasc. 207 a (1590, 1595, 1597) str. 686, 872 sl., 1229 sl.; fasc. 287 (1575) str. 104 sl.

¹¹ AS Stan A fasc. 285 (1569—1570) str. 1113, 1337, 1479 sl., 1693 sl., 1715 sl., 1833 sl., 1853 sl., 1911 sl., 1987 sl., 2075 sl.; fasc. 286 (1571) str. 7 sl., 11 sl., 23 sl.

kupovali tuji kupci sami oziroma njihovi nakupovalci. Zdi se, da izvoz žita iz države tedaj še ni bil na splošno urejen z izvoznimi dovoljenji, temveč so jih izdajali le izjemoma takrat, ko je bil sicer izvoz prepovedan; zato se tedaj omenjajo poredkoma, npr. leta 1533 dovoljenje za 500 tovorov beneškemu Kopru in dovoljenje Benečanom, da na Kranjskem in Koroškem nakupijo nekaj žita.¹² Precejšnje količine so šle iz dežele kljub izvoznim prepovedim. Leta 1574 so se Tržačani pritožili vladarju, da podložniki na Notranjskem in Krasu kranjskim tovarnikom pomagajo pri tihotapljenju žita na Beneško, zaradi česar je prihajalo v Trst manj žita. Nekaj let pozneje so ugotavljali, da notranjski in kraški tovarniki žito, ki ga nakupujejo v Ljubljani in okolici, tovorijo iz dežele tihotapsko brez plačila naklade in to celo na Beneško, da ga zamenjujejo za sol, ki jo tudi vtihotapljujejo.¹³ Ko se je vrednost beneških novcev v primeri z avstrijskimi sredi 16. stoletja poslabšala, to ni ostalo brez vpliva na trgovino z beneškim ozemljem. Prodajalci iz Kranjske, Goriške, Trsta in od drugod, ki so prihajali na Beneško z žitom in drugim blagom, so morali sprejemati od beneških kupcev manjvreden denar v višji vrednosti. Želja, da bi to preprečili, je vzbudila predlog, naj bi se v nekaterih krajih tostran benečanske meje uredili tedenski sejmi, na katerih bi Benečanom prodajali blago, ki so ga prej nosili na beneško ozemlje. Beneški kupci bodo morali na avstrijskem ozemlju upoštevati uradno določeni tečaj in ne bodo mogli prodajalcem vsiljevati manjvrednega denarja. Tak načrt se ni dal izvesti, Benečani so vztrajali pri svojem tečaju za avstrijski denar. Kranjska in Primorska sta bili tesno povezani z beneško trgovino in v deželi je krožilo veliko beneškega denarja, zato gospodarstvu ni ustrežal nizki tečaj, ki ga je določila avstrijska oblast. Valutno vprašanje je bilo rešeno z uvedbo kranjske veljave leta 1590, ki je priznavala beneškemu liberniku višji tečaj kot v drugih avstrijskih deželah.¹⁴ Spremembe v medsebojnem razmerju avstrijskega in beneškega denarja so verjetno vplivale tudi na žitno trgovino; mogoče ravno zato iz desetletij, ko so bile valutne razmere neurejene, ni toliko vesti o nakupovanju žita po beneških kupcih.

V zadnjem desetletju 16. stoletja je postala žitna trgovina živahnjša in je tudi prišlo do sprememb, zaradi katerih so se mesta čutila prizadeta v svojih trgovskih pravicah. Leta 1589 se je Ljubljana pritožila deželnemu knezu zoper poseganje nemeščanov v žitno trgovino. Na prvem mestu je bila sicer omenjena kmečka trgovina, toda pritožba je bila v glavnem naperjena zoper laške in druge kupce, ki niso bili meščani, pa so na skrivnih krajih zunaj mesta odkupovali žito, katero naj bi kmetje postavili na mestni trg. Če pa so kmetje prinesli žito na tedenske sejme, so postavili vreče na trgu; tistih, ki so jih prinesli pa ni bilo mogoče najti. Odšli so, da so sklenili kupčijo z laškimi ali drugim tujim kupcem; ko je bilo odstranjeno tržno znamenje — po odstranitvi tržnega znamenja je bilo kupovanje dovoljeno tudi nemeščanom — so se vrnili in jim pustili odmeriti žito. Laški kupci so se pri kupovanju žita sklicevali na vladarjeva dovoljenja, na podlagi katerih so ga smeli izvoziti iz dežele proti

¹² AS Stan A fasc. 281 (1533) str. 1105 sl. in 1113 sl.

¹³ AS Stan A fasc. 286 (1574) str. 1216 a sl.; fasc. 294 c (1588) str. 1795 sl.

¹⁴ AS Stan A fasc. 288 (1578) str. 51 sl.; glede razmerja med beneškim in avstrijskim denarjem gl. S. Vilfan, Pravna zgodovina Slovencev. Ljubljana 1961, 308.

plačilu predpisanih pristojbin. Ker je bilo tako trgovanje v škodo meščanstva, naj se ne bi dovolilo laškim in drugim tujim kupcem kupovanje ne v mestu in ne v njegovi okolici. Deželni upravnik in vicedom, ki sta po vladarjevem naročilu obravnavala ljubljansko pritožbo, sta jo priznala za upravičeno. Ker se je žitna trgovina v veliki meri izogibala Ljubljane in se je izmikala plačevanju mitnin, naklad in drugih davščin, sta bila dežela in mesto tudi finančno prizadeta. Krivda za tako stanje žitne trgovine je bila največ v nakupovanju za Benetke. Beneški faktor je pod pretvezo izvoznega dovoljenja za 24 000 starov kupoval razen pšenice tudi rž in soržico, je pa nekaj tisoč starov tega žita, ker je v Benetkah imelo nizko ceno, pri nas pa so cene narasle, prodal v deželi z nemalim dobičkom. Pri tem so mu pomagali domači in tuji prekupčevalci, ki so na tedenskih sejnih in po vsej deželi kupovali žito, prestregali so na cestah kmete s tovari, namenjenimi na mestni trg. Tovorniki so podražili svoje storitve zaradi povečanega prekupčevanja z žitom. Ogrožena je bila oskrba rudnika v Idriji in Vojne krajine. Da bi se zlorabe in nerednosti odpravile, naj bi deželni knez prepovedal tako žitno trgovino. Skrbeti bi bilo treba, da bi žito prihajalo na javne tedenske sejme ter bi ga mogli kupiti za svoje potrebe najprej meščani in drugi mestni prebivalci, na to pa deželno-knežji podložniki iz Trsta, Gorice, Gradiške in drugih tamkajšnjih krajev. Kar pa bi žita še preostajalo, se bi smelo prodati tujim trgovcem, toda le s posredovanjem meščanov. Deželni upravnik in vicedom sta s pridržkom deželno-knežje ratifikacije dovolila Ljubljani, da na tedenskih sejnih prepove tujcem in inozemcem nakupovanje žita. Zemljiškim gospodom vnovčevanje žita ne bi bilo otežkočeno, ker ga bi laškim kupcem lahko prosto prodajali v svojih kaščah; ti kupci bodo sami prihajali k njim in ga verjetneje tudi bolje plačevali. Predlagala sta, naj se Benečanom dovoli izčrpati le že izdana dovoljenja za nakup žita, odsvetovala pa sta nadaljnji izvoz v Benetke.¹⁵

Prizadevanja ljubljanskega meščanstva, da bi v večji meri dobilo žitno trgovino v svoje roke, niso uspela, čeprav so deželni stanovi in vicedom podpirali zahteve mesta. Na predlog dežele je bil istega leta, to je 1589, s cesarskim generalnim mandatom prepovedan izvoz žita, toda ta splošna prepoved je poznala izjeme, ki se niso skladale s koristmi meščanstva. Odposlanci kranjskih mest so na deželnem zboru odkrito povedali, kaj cesarski mandat pomeni zanje. Izvozna prepoved je bila izdana na predlog dežele, mesta so ga podprla skupaj z drugimi stanovi, ker je bil ta ukrep v splošno korist prebivalstva, dasi je s prepovedjo izvoza prizadeta mestna trgovina, zlasti pa kmetje. Toda nemške družbe in italijanski trgovci, ki so dobili izvozna dovoljenja, pa izvažajo velike količine žita, kar je na škodo meščanov in kmetov, ki jim je sicer trgovina z žitom dajala zaslužek. Zaradi prepovedanega žitnega izvoza je bilo žito poceni, kar je še bolj vzpodbujalo k nakupovanju nemške in italijanske kupce, ki so razpolagali z mnogo več denarja kot domačini. Svoje pritožbe so mesta in trgi zaključili s prošnjo vladarju, naj ubogim podložnikom, meščanom, trgovcem in tudi kmetom ne prepoveduje tega, kar je dovoljeno tujcem; če je pa prepovedano, naj velja za vse.¹⁶

¹⁵ AS Stan A fasc. 290 (1589) str. 1533 sl., 1541 sl., 1593 sl., 1617 sl.

¹⁶ AS Stan A fasc. 290 (1589) str. 1767 sl.

3. Izvozna dovoljenja in izvozniki

Sodeč po mestnih pritožbah je proti koncu 16. stoletja prišlo v izvozni trgovini do bistvenih sprememb. Odločanje o izvozu žita je prevzel deželni knez v svoje roke; za izvoz so bila potrebna dovoljenja, ki jih je izdajala notranjeavstrijska vlada. Tudi že v prejšnjih časih so bila izdana posamezna izvozna dovoljenja za manjše količine žita, šele od konca 16. stoletja naprej pa je znano precejšnje število takih dovoljenj in sicer večkrat za tako velike količine, da jih zaradi premajhne ponudbe žita ni bilo mogoče izkoristiti v enem letu in so jih prenašali v naslednja leta.

Spremembe pri izvozu žita so bile v zvezi s tedanjim razvojem državnega stroja in funkcije države v gospodarstvu. Centralizacija državne uprave je napredovala, pri tem pa se je država prizadevala, da zajame širša področja tudi v gospodarstvu. To se je pokazalo že v policijskih redih 16. stoletja. Z regulatornimi posegi v gospodarstvo je skušala uskladiti nasprotujoče si koristi fevdalcev, meščanstva in podložnikov. Toda ni se omejila na regulatorne posege. Za povečano dejavnost je potrebovala večja finančna sredstva, ki si jih je preskrbela tudi z udeležbo v zunanji trgovini. Pridržala si je pravico za izvoz in uvoz nekaterih pomembnejših proizvodov. Izvoznih in uvoznih poslov ni sama opravljala, temveč jih je dajala v zakup apaltatorjem proti plačilu zakupnine. Apaltatorji so v času trajanja zakupa imeli izvozni oziroma uvozni monopol. V prvi polovici 17. stoletja se na Kranjskem omenjajo apalti za izvoz platna, medu, volov in živega srebra ter za uvoz soli, v drugi polovici stoletja pa tudi apalt za uvoz in prodajo tobaka. Apaltatorji so bili ponajveč italijanski trgovci.^{16a}

V izvoz žita država ni posegla z apaltom, pač pa z izvoznimi dovoljenji (Paßbrief), ki so bila običajno izdana proti plačilu določenih pristojbin. Izvoz žita iz Kranjske, šlo je za pšenico, je bil negotova postavka sam po sebi kot glede količine. Ob slabih letinah, ko je v deželi primanjkovalo žita, je bil izvoz prepovedan; to se je dogajalo večkrat. Zaradi tega večletne zakupne pogodbe za izvoz niso bile primerne, kot je to bilo pri drugih proizvodih.

Dovoljenja za izvoz žita so bila izdana italijanskim trgovcem, ki so kupovali žito za potrebe mest in držav na področju današnje Italije, dobili pa so jih tudi visoki državni funkcionarji, npr. svetnik notranjeavstrijske vlade, kranjski vicedom, reški glavar; zanj se je potegoval tudi tržaški glavar. Pri podeljevanju izvoznih dovoljenj državnim funkcionarjem je šlo za poseben način priznanja in nagrajevanja njihovih zaslug za deželnega kneza, včasih pa najbrž tudi za izkoriščanje uradnega položaja v lastno gmotno korist. Kolikor izvozna dovoljenja niso bila dana kot nagrada ali iz kakšnih političnih razlogov, so bila za deželnega kneza vir dohodkov, kajti izdana so bila, zlasti inozemcem, proti plačilu. Ker so bile na Kranjskem zaradi sorazmeroma majhnih razpoložljivih količin žita možnosti izvoza omejene, so izvozna dovoljenja pomenila dejanski monopol v času njihove veljavnosti. Meščansko trgovino in kmete je režim izvoznih dovoljenj v precejšnji meri izrinil iz žitne trgovine z inozemstvom, le posameznim vplivnejšim ljubljanskim trgovcem je uspelo, da so se

^{16a} J. Žontar, Zgodovina mesta Kranja, Ljubljana 1939, 199 sl.; S. Vilfan, n. o. m. 306 sl.; H. Srbik, Der staatliche Exporthandel von Leopold I. bis Maria Theresia. Wien und Leipzig 1907, XXX sl. in 1 sl.

uvrstili med izvoznike žita. Dejanski monopol izvoznih dovoljenj je nasprotoval tudi koristim zemljiških gospodov, ki so imeli žito na prodaj. Deželni stanovi so leta 1608 zahtevali omilitev žitne zapore oziroma režima izvoznih dovoljenj. Vladarju so pojasnili, da se čutijo prizadete v svojih svoboščinah, ker je imel le imetnik izvoznega dovoljenja, v tem primeru reški glavar Štefan della Rovere, pravico kupovati žito za izvoz, zemljiški gospodje pa ga niso smeli prodati nikomur drugemu kot njemu. Namen izključnega izvoznega dovoljenja je bil predvsem zmanjšati skrivni izvoz žita, ki se je izogibal plačevanja carin, mitnin in naklad ter je bil v škodo deželnoknežje blagajne. Izključna dovoljenja naj bi uvedla v izvozno trgovino z žitom boljši red. Korist bi bila tudi, ker bi dohodki od omenjenih davščin prišli naenkrat v državno blagajno, drugače so se razdelili na daljši čas. Za zemljiške gospode je bila prosta prodaja žita predvsem sredstvo, da so prišli do denarja, zato deželni stanovi niso hoteli pristati na tako zaporo izvoza. Prepoved izvoza tudi ni bila sprejemljiva za kmete; da niso gospodarsko propadli, se jim je morala dovoliti prosta prodaja v laške dežele za žito in za druge pridelke ter izdelke, kot povratni tovor pa so prinašali v deželo vino, sol, olje in drugo blago. Če je bilo to dovoljeno kmetom, s kakšno pravico bi se smelo braniti zemljiškim gospodom in meščanom, so vpraševali deželni stanovi. Za nje je pomenila omejitev pravice kupovanja žita na enega ali na nekaj upravičencev, katerim bi morali prodajati žito po njihovih pogojih, dajanje prednosti zasebnim koristim pred splošnimi. Zemljiški gospodje in drugi prodajalci žita bi bili odvisni od izvoznika, ki jih je lahko po svoji volji izkoriščal; poleg tega je bila taka ukinitve svobode trgovanja v nasprotju z deželnimi svoboščinami, ki so določene v policijskem redu in v deželnem ročinu. Deželni knez je tedaj stanovskemu odboru toliko ugodil, da je dovolil prost izvoz žita proti plačilu pristojbine 20 kr. od mernika. Zavrnil pa je trditev, da je zahteva za ukinitve žitne zapore utemeljena z deželnimi svoboščinami za vse večne čase in da deželni knez nima glede tega ničesar odločati. Posebej si je pridržal pravico, da začasno prepove izvoz, če pride do sovražnosti Benečanov in drugih sosednih pokrajin ali zaradi slabe letine in pomanjkanja v deželi.¹⁷ Prizadevanja deželnih stanov, da bi v vprašanju izvoza žita uveljavili svoje stališče, niso uspela; glede žitne politike je nadalje odločal deželni knez, ki je, kolikor mu je to ustrezalo, upošteval tudi njihove želje in predloge. Sicer pa zemljiški gospodje zaradi režima izvoznih dovoljenj najbrž niso bili toliko prizadeti v gmotnih koristih, kot je hotel stanovski odbor to prikazati v pritožbi deželnemu knezu. Deželnim stanovom je šlo verjetno bolj za poudarjanje njihovih pravic proti vladarju, ki je s svojo oblastjo posegal v njihovo področje. Količine žita, ki so presegale domače potrebe in so bile razpoložljive za izvoz iz države, niso bile velike; ob slabših letinah je žitni pridelek komaj zadostoval za lastno prehrano ter je dežela omejevala celo prodajo žita v Trst, Reko in na Goriško. Pogoste zahteve deželnih stanov za omejitev izvoza žita v tuje države dokazujejo, da zemljiški gospodje pri vnovčevanju žita niso bili vedno odvisni od inozemskih kupcev ter jim je povečini zadostoval domači trg.

¹⁷ AS Stan A fasc. 208 a (1608—1610) str. 769 sl., 823 sl., 875 sl., 906 sl., 1205 sl.; fasc. 391, konv. Paßbriefe für Getreide Export 1604—1669; A. Müllner, n. o. m. stolpec 102 sl. navaja več izvoznih dovoljenj za žito.

V časih, ko je bila dežela v preskrbi z živili navezana skoraj izključno na svoje pridelke, je bil morebiten izvoz žita odvisen predvsem od vprašanja, ali ga je dovolj za lastne potrebe. Kadarkoli je naraščanje cen opozarjalo, da je povpraševanje večje kot ponudba, je bila izločitev tujih kupcev glavni ukrep za zaščito domačih potrošnikov. Ob slabih letinah je bil prepovedan izvoz, da bi bilo zagotovljeno žito za domače prebivalstvo. Deželni knez je z žitno politiko zasledoval koristi, ki se niso vedno skladale s koristmi prebivalstva v deželi, zato se je tudi v vprašanju izvoznih dovoljenj njegovo stališče dostikrat razločevalo od stališča deželnih stanov, ki so nastopali kot zastopniki splošnih koristi dežele. Deželni stanovi so se ponovno pritoževali vladarju zoper prevelik izvoz žita z izvoznimi dovoljenji na Beneško in v druge italijanske države. V pritožbah so opozarjali na včasih nenavaden način podeljevanja izvoznih dovoljenj na dvoru. Zahtevali so, da se omeji izvoz ter da se jih pred izdajo izvoznih dovoljenj vpraša za njihovo mnenje. Glede tega jim je deželni knez ustregel in dogajalo se je, da je stanovski odbor odsvetoval podelitev izvoznih dovoljenj, kar je utemeljeval s slabimi letinami ali naraščajočimi cenami. Ob takih prilikah se je včasih skliceval tudi na dolžnost dežele, da oskrbuje z žitom Vojno krajino in idrijski rudnik. Zdi se, da so bili taki odgovori pogosti, vendar na osnovi razpoložljivega gradiva ni mogoče presoditi, ali so bili tudi upoštevani. Najbrž sta bili dvorna komora in graška vlada z izvoznimi dovoljenji za okus stanovskega odbora preveč radodarni. Izdajanje izvoznih dovoljenj je namreč prinašalo deželnoknežji blagajni dostikrat precejšnje dohodke. Leta 1625 in 1648 so italijanski trgovci prosili, naj se jim dovoli izvoz 12 000 starov pšenice in so ponudili za dovoljenje pol goldinarja od stara, kar je pri takratni ceni pšenice pomenilo približno osmi del njene vrednosti, ljubljanski trgovec Locatelli pa je plačal celo goldinar od stara.¹⁸

V začetku dvajsetih let 17. stoletja — času tridesetletne vojne — so denarne spremembe povzročile nered na žitnem trgu. Tedaj je prišlo v obtok mnogo novcev, ki so vsebovali manj srebra kot dotedanji. Manjvredni denar je imel za posledico naraščanje cen, žito se je občutno podražilo. K podražitvi žita je mnogo prispeval povečan izvoz po tujih, zlasti beneških trgovcih, ki so izkoristili poslabšani tečaj avstrijskega denarja. Leta 1621 so kranjska mesta v zaščito potrošnikov zahtevala prepoved izvoza žita in ukinitvev izvoznih dovoljenj, obenem pa so nastopila zoper zemljiške gospode, ker so zahtevali od podložnikov dajatve v žitu in drugih pridelkih, ki so jih sicer kmetje prodajali na mestnem trgu. Nekateri zemljiški gospodje so celo podložnikom prepovedovali prodajati pridelke komu drugemu kakor njim ter so sami prekupčevali z njimi. Ker so prekupčevalci in tuji trgovci kupovali žito po deželi, so ga kmetje le malo prinašali na mestni trg. Mesta so omejila nakupe; meščan je smel kupiti na tedenskem sejmu največ 2 stara pšenice in 2 stara mešanega žita, tujec pa le 2 stara žita. Način kupčevanja z žitom, kot se je razvil v tedanjih razmerah, po mnenju kranjskih mest in trgov tudi ni bil v skladu z mestnimi privilegiji, zato so zahtevala, da se tako prekupčevanje odpravi. Ustavil naj bi se tudi ves izvoz žita v tuje države ne glede na izdana izvozna

¹⁸ AS Stan A fasc. 207 a (1590—1598) str. 674, 713 sl., 758 sl., 780 sl., 1268 sl., 1307 sl., 1381 sl.; fasc. 208 a (1612) str. 1241; fasc. 293 a (1612) str. 771 sl., 1131 sl.; fasc. 385 (1648); fasc. 391 (1648).

dovoljenja, omogočil pa naj bi se uvoz iz Štajerske in Ogrske.¹⁹ Zemljiški go-spodje so kot prodajalci žita in drugih kmetijskih proizvodov imeli nekaj časa koristi od naraščajočih cen, zato jih sprva povečan izvoz in naraščanje cen nista motila. Šele ko so se pokazale neugodne posledice obilice manjvrednih novcev v obtoku, se je stanovski odbor zavzel za ustavitev izvoza žita pa tudi živine, konj itd. Pri tem je poudaril koristi izvoza, ki prinaša v deželo denar in drugo potrebno blago, ni pa soglašal z izdajanjem številnih izvoznih dovoljenj za živino in žito, kar je imelo za posledico pretirano naraščanje cen. Benečani so zamenjavali dobre kovance po visokem tečaju v manjvreden denar in z njim po deželi in na letnih ter tedenskih sejmih kupovali vse, kar je bilo na prodaj, ter izvažali iz dežele. Stanovski odbor je predlagal, naj se ne izvažata žito, živina in drugi proizvodi, dokler se denarne razmere vsaj delno ne uredijo. Pritožbe deželnih stanov in kranjskih mest so imele uspeh, s cesarjevim generalnim mandatom od 18. junija 1622 je bil ustavljen izvoz žita, živine, več kmetijskih proizvodov ter tudi raznih obrtnih izdelkov tako z izvoznimi dovoljenji kot brez njih.²⁰

Ko je zaradi denarnih razmer v začetku dvajsetih let prišla v težave oskrba kranjskega prebivalstva, so mesta in deželni stanovi začeli omejevati prodajo žita in drugih živil na Goriško ter v Trst. Stanovski odbor je leta 1623 zavrnil prošnjo Gorice, da bi njenemu pooblaščenцу dovolil neomejeno nakupovanje na Kranjskem. Pozval jo je, naj pošlje zastopnike na deželni zbor, kjer bodo deželni stanovi odločili, koliko živil bi se moglo tedensko ali mesečno dobavljati goriškemu mestu. Goriški mestni svet je nato predložil izkaz potreb. Gorica je želela, naj bi ji Kranjska dobavila mesečno 300 starov pšenice, 100 starov rži, 100 starov bele žitne mešanice, 200 starov ovsa, 2000 funtov slanine, 2000 funtov masla, 100 volov in 10 tovorov platna. Leta 1624 se je Trst pritožil vladarju, da jim Kranjska ne dovoli nakupovanja žita, živine in drugega potrebnega blaga. Tedaj je bilo deželnim stanovom naročeno, naj pustijo Tržačanom prosto nakupovanje žita in živine, kot je to bilo prej. Tega naročila na Kranjskem niso upoštevali, zato je Trst zagrozil, da bo zadržal blago namenjeno za Kranjsko, dokler ne bi prišlo v mesto ustrežajoče število tovorov žita. Kranjski stanovski odbor je označil zagrožene represalije kot neupravičene, ker je bil izvoz žita ustavljen ne le za Trst, temveč tudi za druge kraje ravno tako kot iz Koroške in Štajerske z vednostjo vladarja pod pogojem, da bodo Trst in Gorico oskrbovali, kolikor bodo mogli. V dokaz dobre volje je dovolil tržaškemu zastopniku, da nakupi 200 starov pšenice, vendar ne v Ljubljani, kjer je bilo pomanjkanje žita, ampak na deželi. S tako majhnimi količinami Trstu ni bilo mnogo pomagano. Ponovno se je pritoževal pri vladarju zaradi trdovratnosti kranjskih deželnih stanov, ki so jim prepovedali v mestih in trgih nakupovati žito in druga živila za lastno prehrano. Trst s pritožbo ni veliko dosegel, cesar je stanovom naročil, naj dežela pač da, kar more pogrešati.²¹

¹⁹ MALj Varia Mag. Mag. acta fasc. 6 (okr. 1615, 1620) fol. 234 sl., 356 sl.; V. V a - l e n č i č, Ljubljanska trgovina, n. o. m. 136 in 141.

²⁰ AS Stan A fasc. 295 (1622) str. 595 sl.; MALj Varia Mag. Mag. acta fasc. 6 (1622), fol. 364 sl.

²¹ AS Stan A fasc. 295 a (1623—1624) str. 1499 sl., 1507 sl., 1623 sl., 1775 sl., 2353 sl.

Mesta niso rada videla na tedenskih sejnih nakupovalcev žita za izvoz v italijanske dežele, ki bi s svojimi nakupi pripomogli k morebitnemu dviganju cen. Zato je obenem z zahtevami za prepoved ali omejitev izvoza žita bilo slišati tudi zahtevo, naj se tujim trgovcem prepreči nakupovanje na mestnih trgih. Leta 1607 je bilo z resolucijo deželnega kneza imetnikom izvoznih dovoljenj prepovedano kupovati žito ob tržnih dneh v mestih in trgih, dovoljeno jim je bilo le kupovanje na deželi.²² Verjetno pa je bilo s tem predpisom enako kot z omejitvami in prepovedmi izvoza žita; v letih pomanjkanja in naraščanja cen so jih upoštevali, ko pa je bilo žita dovolj, so nanje pozabili.

Dasi je bil izvoz žita v italijanske dežele ponajveč v rokah tujih trgovcev, so vsaj včasih imeli domačini pri njem upoštevanja vreden delež. Menda je kot prvi domačin prejel izvozno dovoljenje za žito baron Jurij Khisl, vladni svetnik ter kranjski deželni upravitelj. Leta 1600 je prosil notranjeavstrijsko vlado, sklicujoč se na dvajsetletno službovanje, da bi smel izvoziti v naslednjih desetih letih 5000 do 6000 tovorov, to je bilo 10 000 do 12 000 starov, žita na Beneško. Stanovski odbor je soglašal, da se mu dovoljenje izda kot priznanje in nagrada, izrazil pa je upanje, da bo Khisl ob morebitnem naraščanju cen izvozno dovoljenje izkoriščal zmerno in v splošno korist, ker bo v cenjenih letih lahko svobodno trgoval in dobil zasluženo plačilo.²³ Vkljub splošni prepovedi izvoza žita je dvorna komora v Gradcu leta 1621 izdala izvozno dovoljenje za 2000 starov pšenice bratu Jurija Khisla, Janezu Jakobu Khislu, višjemu komorniku, članu dvornega vojnega sveta in lastniku zemljiških gospostev Kočevje, Ribnica in Poljane ob Kolpi, ki je leta 1623 postal kočevski grof. Ko je bilo dovoljenje izdano, je bila pšenica že na Reki, kamor jo je iz Kočevja spravil kupec Avguštin Stea iz Ankone. Leta 1623, tudi še v času omejenega izvoza, je Janez Jakob Khisl ponovno izvozil 2000 starov pšenice na Beneško. Tedaj je v cesarjevem imenu predsednik graške dvorne komore prosil kranjske stanove, naj pustijo pšenico, pridelano na Khislovih posestvih, izvoziti preko Reke brez izvoznega dovoljenja; na Reko so jo spravili podložniki iz Kočevja. Izrazil je upanje, da glede na njegove zasluge, vladarjevo naklonjenost Khislu ter majhno količino žita, stanovi ne bodo imeli pomislekov zoper izvoz, ki pa naj se obdrži v tajnosti. Stanovskemu odboru se je najbrž izvršitev tega naročila nekoliko upirala, v odgovoru predsedniku dvorne komore je precej pesimistično opisal pomanjkanje živil v deželi in naraščajočo draginjo, opozoril je tudi na pretečo lakoto, vendar se ni upal ugovarjati izvozu. Izjavil je, da ga ne bodo ovirali in bodo skrbeli, da bo izveden čim manj opazno, ker ne morejo vladarju preprečiti, da bi izkazal milost zaslužnemu Khislu. Primer Khisla kaže, kako so včasih izvozna dovoljenja ali pa tudi neopazen izvoz služila le vladarjevi personalni politiki in gmotnim koristim izvoznikov, ne oziraje se na gospodarske potrebe dežele. Žito, ki ga je Khisl izvozil, je obakrat prišlo na Reko iz Kočevja, za žito iz leta 1621 ni navedeno, kje je bilo pridelano, leta 1623 pa je bilo rečeno, da gre za pridelek Khislovih posestev. Kolikor je bilo to res, potem je šlo za pridelek več let, kajti čeprav je imel Khisl tri zemljiška gospostva, je bila količina izvožene pšenice za enoletni pridelek prevelika. Ni znano, kolik je bil v začetku 17. stoletja njegov lastni žitni pridelek in koliko žita je prejemal od podložnikov v obliki raznih

²² AS Stan A fasc. 207 a (1590) str. 713; fasc. 385 (1607); fasc. 391 (1621, 1649).

²³ AS Stan A fasc. 292 (1600) str. 485 sl., 593 sl., 1943 sl.

dajatev. Verjetno v tem pogledu ni bilo bistveno drugače kot sredi 18. stoletja. Tedaj so lastniki zemljiških gospoств Kočevje, Poljane ob Kolpi in Ribnica napovedali za terezijanski kataster kot enoletne prejemke v žitu in sicer lastni pridelek, urbarske dajatve podložnikov, žitno desetino in druge žitne dajatve skupaj 19 201 mernik ali 4800 starov. Od te količine je bilo 964 starov pšenice, 3536 starov je bilo ovsa in prosa, na druge vrste žita, rž, ječmen, ajdo, piro in na žitne mešanice je odpadlo 300 starov. Vsa količina pšenice seveda ni prišla v poštev za prodajo, del so jo sami porabili.²⁴ Leta 1622, tudi v času splošne prepovedi izvoza žita, je bilo izdano dovoljenje za 200 starov kranjskemu vicedomu Oktavijanu Panizollu, ki je bil prej proviantni mojster avstrijskih čet v vojni proti Benetkam in je bil torej več trgovskih poslov. Imel je še pozneje kot vicedom opravka z žitnimi kupčijami, v proviantnem obračunu za leti 1630 in 1631 so omenjeni veliki zneski v zvezi z žitom.²⁵ Istega leta je bilo dano izvozno dovoljenje za 1000 starov pšenice ljubljanskemu trgovcu Marku Wizu, poznejšemu mestnemu sodniku in večkratnemu županu. Pšenica je bila v Trstu že natovorjena na ladjo, pa so jo zadržali, čeprav takratna izvozna prepoved ni zajela žita, ki je bilo v morski luki. Marko Wiz je imel mlin ob Glinščici in se je ukvarjal z žitno trgovino, verjetno je žito kupoval tudi na ljubljanskem trgu.²⁶

Okrog leta 1630 so si kranjski deželni stanovi preskrbeli izvozno dovoljenje za 20 000 starov pšenice, da bi dobili nekaj sredstev za odplačevanje komornega in vojnega dolga, ki so ga tedaj prevzeli od deželnega kneza v svojo plačilno obveznost. Žito so nameravali izvoziti v Italijo, ker pa je bila tam tedaj dobra letina in zato nizke cene, niso izkoristili dovoljenja. Leta 1631 niso smeli izvažati, izključno pravico za izvoz žita je istega leta imel ljubljanski trgovec Angelo della Porta. Leta 1635, ko so bile ugodne razmere za izvoz v Italijo, so se deželni stanovi zopet prizadevali za obnovitev izvoznega dovoljenja. Toda notranjeavstrijska vlada je izdajo dovoljenja zavlačevala, v januarju 1636 so se pritožili vladarju, da že več mesecev čakajo na rešitev svoje prošnje, medtem pa so drugi prosilci dobili dovoljenja za več tisoč starov. Prosili so, naj ostane pri sklepu deželnega zbora, da se bodo sredstva za odplačilo prevzetega dolga dobila z izvozom žita; obenem so predlagali, naj se suspendirajo posameznikom izdana izvozna dovoljenja. Šele septembra 1636 so deželni stanovi prejeli dovoljenje za mitnine in naklad prosti izvoz v laške dežele, prej pa so morali vladarju dovoliti izredni vojni davek. Dovoljenju je bil še pristavljen pogoj, da žito ne sme biti dobavljeno sovražnikom avstrijske cesarske hiše. Vendar stanovi niso izkoristili tega izvoznega dovoljenja. Leta 1656 so si, sklicujoč se na prejšnja dovoljenja, preskrbeli novo dovoljenje za enako količino pšenice, ki so ga nameravali izkoristiti v dveh letih, da bi po več kot dvajsetih letih

²⁴ AS Stan A fasc. 391 (1623) konv. Paßbriefe für Getreide Export 1604—1669; V. Valenčič, Ljubljanska trgovina, n. o. m. 136; AS Rektif. domin. akti, Dolenjsko: št. 135 Kočevje, št. 162 Poljane ob Kolpi, št. 169 Ribnica; I. Simonič, Zgodovina kočevskega ozemlja. Kočevski zbornik, Ljubljana 1939, 122 sl.

²⁵ AS Stan A fasc. 391 (1622); fasc. 300 a (1646) str. 207 sl., 219 sl., 223 sl. O vicedomu O. Panizollu gl. tudi H. Valentinitsch, Pritožbe podložnikov vicedomskega urada na Kranjskem v letu 1634. Kronika XXI, 1973, 155 sl.

²⁶ AS Stan A fasc. 391 (1622); V. Valenčič, Ljubljanska trgovina, n. o. m. 116 in 136.

prišli do sredstev za plačilo prevzetega dolga.²⁷ Iz virov se ne vidi, ali so pšenico sploh kdaj izvozili, verjetno pri izvoznih poslih niso mogli tekmovati s podjetnimi trgovci.

V večji meri se je z žitno trgovino ukvarjal iz Trsta priseljeni ljubljanski trgovec Angelo della Porta. Leta 1625 je imel apalt za sol, ki jo je uvažal iz Beneškega. Zavezal se je, da bo uvozil letno 120 000 starov soli, njemu pa je bil dovoljen izvoz 12 000 starov pšenice proti plačilu pristojbine 30 krajcarjev od stara. Pšenico bi izvozil tja, kjer bi se mu ponudila boljša prilika. Izvažal bi le ob dobrih letinah, ko ne bi bilo draginje; v času trajanja apalta ni nihče drug dobil izvoznega dovoljenja. Angelo della Porta je imel le malo časa solni apalt skupaj z izključnim izvoznim dovoljenjem za žito, ki so mu nasprotovali deželni stanovi. V ljubljanskih sodnih protokolih je omenjenih nekaj zadev, ki se nanašajo na njegove žitne posle. Grof Janez Jakob Khisl ga je tožil zaradi 300 starov pšenice, grof Tattenbach, lastnik več zemljiških gospostev na Spodnjem Štajerskem, med drugimi Konjic in Štatenberka, pa je po njegovi smrti prijavil proti zapuščini terjatve v zvezi s kupčijo za 10 000 starov pšenice.²⁸

V izvoznih dovoljenjih je bilo večkrat navedeno, v kateri deželi sme kornistnik nakupovati žito. Navadno je dovoljenje glasilo na tri notranjeavstrijske dežele, Štajersko, Koroško in Kranjsko. Ljubljanski trgovci Franc Locatelli in bratje so leta 1648 prejeli izvozno dovoljenje za 30 000 starov žita za izvoz v papeško državo; smeli bi ga kupovati na Štajerskem in Koroškem, izrecno sta bili izvzeti Kranjska in Furlanija ter sosedni okoliši. Toda pozneje je bilo dovoljenje spremenjeno, smeli so 6000 starov nakupiti tudi na Kranjskem. Od izvoženega žita so morali plačati vse običajne mitnine, poleg tega so pristali še na plačilo posebne pristojbine za dovoljenje v znesku enega goldinarja od stara.²⁹

Med izvozniki žita srečamo še dva druga ljubljanska trgovca iz druge polovice 17. stoletja, Caharijo Waldtreicha in Franca Rigonija. Leta 1656 je Waldtreich izvozil iz Reke v Italijo 1000 starov pšenice, izdani pa sta mu bili dve novi izvozni dovoljenji po 5000 starov. Franc Rigoni je leta 1680 izvažal na izvozno dovoljenje za 4000 starov žita, pri tem je prišlo do spora z deželnimi stanovi, ker prejemnik sredstvenine v Trstu ni pustil izvoziti 520 starov.³⁰

Do začetka dvajsetih let 17. stoletja je bilo še mnogo tujih trgovcev in drugih, ki so kupovali pri nas žito in ga izvažali z izvoznimi dovoljenji; od tedaj naprej se tujci omenjajo le bolj poredko. Izvozna trgovina z žitom je prešla povečini v domače roke, dasi tuji trgovci še niso bili popolnoma izločeni od nakupovanja žita. Še sredi stoletja se je Ljubljana pritoževala, da Lahi kupujejo pšenico, rž, proso pa tudi stročnice in druga živila po deželi, zato bodo prinašali pridelovalci le malo teh pridelkov na tedenske sejme; meščani so se

²⁷ AS Stan A fasc. 208 a (1631, 1635) str. 1677 sl., 2583 sl., 2841 sl.; fasc. 297 a (1635) str. 2221 sl., 2359 sl., 2439 sl.; fasc. 298 (1636) str. 1079 sl., 1289 sl.; fasc. 302 a (1656) str. 557 sl.

²⁸ MALj Cod. I/23-1615 fol. 46; Cod. I/25-1633 fol. 30; Cod. I/27-1651 fol. 224', 236'; AS Stan A fasc. 208 (1625) str. 2235 sl., 2245 sl., 2583 sl.

²⁹ AS Stan A fasc. 391 (1648).

³⁰ AS Stan A fasc. 302 (1656) str. 557 sl.; fasc. 308 a (1656) str. 1697 sl., 1721 sl., 1725 sl.; V. Valenčič, Ljubljanski trgovec in bankir Caharija Waldtreich (1623 do 1682), ZČ XXVI, 1972, 320 in 340 sl.

bali, da bo prišlo do pomanjkanja in draginje.³¹ V izvozni žitni trgovini so bili udeleženi tudi kmečki tovarniki, ki so tovorili žito v beneška mesta ob jadranski obali in ga tam zamenjevali za sol, vino in olje. Težko je presoditi, ali in kako se je spreminjal njihov delež pri izvozu žita pod režimom izvoznih dovoljenj. Ko so deželni stanovi leta 1609 ugovarjali izključnim izvoznim dovoljenjem, s katerimi jim je bila vzeta pravica, da si sami izberejo kupca za svoje blago, so se sklicevali na kmečke tovarnike, ki so obdržali pravico do trgovanja z laškimi deželami. Kmečka trgovina se je torej še naprej ukvarjala z izvozom žita. Sicer so kmečki tovarniki gotovo tovorili v obalna mesta žito tudi za trgovce z izvoznimi dovoljenji in so mogli pri povratku prinašati nazaj proizvode tamkajšnjih krajev. Postavi se seveda vprašanje, koliko so — ako niso imeli možnosti prodajati žito in v zameno kupovati sol, vino, olje in drugo blago — kupčevali za lasten račun in ali niso morda tedaj opravljali zgolj tovarniške posle.

4. Obseg žitnega izvoza

Iz izvoznih dovoljenj je mogoče razbrati, kakšen obseg je dosegal izvoz žita, predvsem pšenice; druge vrste žita se pri izvozu omenjajo le izjemoma, večkrat pa so se dovoljenja glasila le splošno na žito. Najmanjša izvozna dovoljenja so bila dana za nekaj sto starov, največje za 30 000, toda od teh se je smelo nakupiti na Kranjskem le 6000 starov. Tudi pri izvoznem dovoljenju za 20 000 starov je šlo za nakupovanje v vseh treh notranjeavstrijskih deželah, dovoljenja za enako količino pšenice pa kranjski deželni stanovi niso mogli izkoristiti več kot 20 let. Sodeč po ohranjenih poročilih so izdajali izvozna dovoljenja poredko, iz kakšnega desetletja je znano samo eno, le v letih 1621 do 1623 jih je bilo več za skupaj okrog 40 000 starov.³² V začetku dvajsetih let je postal izvoz zaradi razvrednotenja avstrijskega denarja zelo dobičkonosen, pomnožilo se je število tistih, ki so hoteli izkoristiti priliko za dober zaslužek. Drugače so izvozna dovoljenja podeljevali predvsem takrat, ko so bile dobre letine in je bilo več žita, kot ga je potreboval domači trg. Ob slabših letinah so deželni stanovi izvozna dovoljenja odsvetovali, niso bila redka tudi leta, ko je bil izvoz žita prepovedan. V drugi polovici 17. stoletja se omenjajo le še posamezna izvozna dovoljenja za žito in zdi se, da je izvoz z izvoznimi dovoljenji do konca stoletja nazadoval. Dogajalo se je sicer, da so vkljub prepovedi izvoza tujci kupovali s posredovanjem domačinov pšenico in drugo žito za izvoz. Ker bi pri slabi letini nakupovanje za izvoz moglo povzročiti draginjo in pomanjkanje, so deželni upravitelj, vicedom in predsednik stanovskega odbora v imenu deželnega kneza leta 1677 prepovedali prodajo žita in drugih živil tujcem ter tudi vsako posredovanje pri takih kupčijah in so zagrozili prestopnikom z denarnimi in telesnimi kaznimi. Leta 1685 pa je bil na prošnjo beneškega poslanika dovoljen izvoz 1000 starov pšenice v Koper, čeprav je žito slabo obrodilo in je bil izvoz iz dežele v splošnem prepovedan. V Koper in druga beneška mesta v severni Istri so kranjski tovarniki v prejšnjem razdobju prinašali precejšnje količine žita na prodaj ali v zamenjavo za tamkajšnje pri-

³¹ AS Stan A fasc. 301 (1649) str. 257.

³² AS Stan A fasc. 391 (1604—1648); A. Müller, n. o. m. stolpec 102 sl.

delke, kar so potem prodajali v domači deželi. O obsegu izvoza žita v beneška istrska mesta si je mogoče napraviti le približno sliko. Po Gestrinovi cenitvi so Koper, Piran, Izola in Milje potrošili letno okrog 20 000 starov, poleg tega pa so še 25 do 50 % te količine izvozili naprej, tako da so ta štiri mesta razpolagala letno s skupno količino 25 000 do 30 000 starov. Lastni pridelek je kril potrošnje le nekaj mesecev, večji del so torej krili z uvozom, pri katerem so imeli v 16. stoletju kranjski tovarniki še znaten delež. Tovorniško trgovanje z žitom in soljo z obmorskimi mesti v beneški Istri je v 17. stoletju občutno nazadovalo ter se je usmerilo bolj v Trst in druga avstrijska obmorska mesta. Ker ni bilo več tovarnikov z žitom, si ga je Koper moral oskrbeti s posebnim dovoljenjem. Verjetno je bilo nazadovanje tovarniškega prometa v zvezi z novo ureditvijo uvoza inozemske soli; po poskusih s solnim apaltom trgovcev so za nekaj časa dobili deželni stanovi izključno pravico uvoza in prodaje, obenem pa je uvožena sol bila obremenjena z višjim davkom kot domača. V začetku 18. stoletja je bil prepovedan uvoz inozemske soli. Kljub temu ni bilo mogoče v celoti izločiti tovarnikov iz solne trgovine, toda njihov delež se je postopoma zmanjševal. To se je zlasti občutilo, ko je država prevzela trgovino s soljo. Tudi tedaj ni bilo podložnikom prepovedano, da z njo prekupčujejo, vendar v solnih skladiščih niso več dobili soli v zameno za žito, platno in druge svoje proizvode, ampak le za gotovino, ki je pa navadno niso imeli. Razen tega je bila znatno povišana mitnina na sol in je tako bila morska sol, ki so jo prej prodajali tudi na Spodnjem Štajerskem in deloma na Koroškem, potisnjena nazaj do kranjske meje.³³

5. Dobava žita Vojni krajini in Idriji

Ob nazadovanju izvoza žita v italijanske dežele pa so nastale nove možnosti za prodajo žita na domačem trgu. V 16. stoletju so notranjeavstrijske dežele prevzele stalno vzdrževanje Vojne krajine; Kranjska je morala obenem s Koroško vzdrževati hrvaško in primorsko vojno krajino. K vzdrževanju Vojne krajine je sodila tudi oskrba z žitom, Kranjska je z žitom zalagala predvsem Primorsko krajino, kjer je bila trdnjava Senj sprva obrambna postojanka proti turškim vpadom, pozneje pa še proti Benečanom. Iz zadnjih desetletij 16. stoletja so ohranjena le posamezna poročila o dobavah kranjskega žita, pšenice, ovsu in rži za Vojno krajino; poleg Senja sta omenjena tudi Karlovec in obrambna postojanka v Petrinji. Vendar dobava žita ni bila še v rokah deželnih stanov, ker so najbrž zemljiški gospodje imeli ugodnejše možnosti vnovčevanja žita. Leta 1596 so sicer ponudili žito za Vojno krajino, toda po višjih cenah kot ga je bilo mogoče kupiti drugje. Verjetno so zato tedaj pšenico za Senj kupili v Ankoni in je bila uvožena s posredovanjem reškega trgovca.³⁴

³³ AS Stan A fasc. 307 b (1677) str. 1333 sl., 1357 sl.; fasc. 309 str. 1525 sl., 1529 sl.; fasc. 399 d (1685); fasc. 513 (1634, 1645); Vic A fasc. 97 (okr. 1700). O kranjski trgovini z žitom in soljo s primorskimi mesti prim. F. Gestrin, n. o. m. zlasti str. 148 sl. in 165 sl.; o nazadovanju trgovine beneških mest z zaledjem pa str. 107. O solnem apaltu in trgovini s soljo: S. Vilfan, K zgodovini kmečkega kupčevanja s soljo. Kronika X, 1962, 129 sl. in XI, 1963, 1 sl.; H. Costa, Zur Geschichte des Salzhandels in Krain. MHV XVII, 1862, 71 sl.

³⁴ AS Stan A fasc. 148 (1595) str. 1930 sl.; fasc. 286 (1572) str. 705; fasc. 291 a (1596) str. 323, 450, 477, 1733. Glede Vojne krajine prim. Zgodovina narodov Jugoslavije, Druga knjiga. Ljubljana 1959, 359 sl., 585 sl. ter S. Vilfan, Pravna zgodovina, 318.

Leta 1600 je vladar naročil deželnim stanovom, da oskrbijo Senj z žitom, na poziv stanovskega odbora ga je več zemljiških gospodov ponudilo na prodaj. Deželni stanovi, ki so morali zbirati sredstva za vzdrževanje Vojne krajine, so olajšali davčna bremena zemljiškim gospodom tako, da so namesto denarja sprejemali v plačilo žito. Ko so leta 1609 stanovi dovolili za Vojno krajino 40 000 goldinarjev, so predlagali, naj se za del tega zneska sprejme žito, ker tako velike vsote ni mogoče plačati v gotovini.³⁵ V drugi polovici 16. stoletja je bila posadka v Senju več kot podvojena, okrog leta 1600 je štela 500 do 600 mož. S povečanjem posadke so naraščale tudi potrebe po žitu. Od prve polovice 17. stoletja naprej je Kranjska dobavljala Primorski krajini, to je predvsem v Senj, letno okrog 3000 starov pšenice, leta 1620 so ponudbe dvakratno presegle potrebno količino. Če je bila v Vojni krajini slaba letina, se je še povečala potreba za uvoz kranjskega žita in je znašala tudi do 4000 starov pšenice. Poleg redne oskrbe žita Primorski krajini je morala Kranjska občasno dobavljati žito tudi za Karlovec. Leta 1613 je deželni knez naročil stanovom, naj nakupijo pri kranjskih deželanih za karlovškega proviantnega upravitelja raznega žita v vrednosti 4000 goldinarjev, ta znesek je pomenil vrednost okrog 1000 starov pšenice.³⁶ Zemljiški gospodje, ki so dobavljali žito za Vojno krajino, so bili največ z Dolenjske in Notranjske, torej iz krajev, ki so bili bližje Reki, kjer se je zbiralo žito za Primorsko krajino. Sredi 17. stoletja so bili med dobavitelji tudi zemljiški gospodje iz Ljubljane in njene okolice. Večkrat se omenjajo deželni glavar, škof, stolni prošt, rektor jezuitskega kolegija, prior v Bistri in nemški viteški red. Pri dobavi žita so bili ljubljanski dobavitelji udeleženi s precejšnjim deležem. Po poročilu proviantnega upravitelja iz februarja 1643 je bilo tedaj od skupne zaloge 2852 starov pšenice 790 starov vskladiščeno v Ljubljani, kjer so bili povečini tudi prevzeti. V prvi polovici stoletja so posamezniki dobavili večje količine, 300, 400 in celo 800 starov pšenice, v tej dobi se kot večji dobavitelj enkrat omenja ljubljanski trgovec Angelo della Porta; pozneje se je število dobaviteljev povečalo, pri letnih dobavah jih je bilo udeleženih 20 do 40. Posamezniki so dobavljali največ po nekaj 100 starov, večina pa le po nekaj desetih.³⁷ Kranjska zemljiška gospostva na splošno niso imela na prodaj večjih količin.

Dasi so se zemljiški gospodje večkrat zelo prizadevali, da bi jim bila dodeljena dobava za Vojno krajino, niso vedno vestno izpolnjevali sprejetih dobavnih obveznosti. V nekaterih letih so se ponavljale pritožbe, da so skladišča prazna, ker so bili zemljiški gospodje v zamudi z dobavami in se tudi opominom niso odzvali. Stanovski odbor jih je grajal, češ da so se nekako vsilili v vrste dobaviteljev, pa vendar oklevajo z dobavami. Zagrozil jim je, da bo pri bodočih prijavih bolje izbiral med prijavi in da zamudnikom ne bo dal prostora med dobavitelji. Včasih so zemljiški gospodje ostali dolžni velik

³⁵ AS Stan A fasc. 292 (1600) str. 491 sl., 615, 1091 sl.; fasc. 292 a (1601) str. 603 sl., 639 sl.; fasc. 292 e (1607) str. 2098 sl., 2168 sl., 2682 sl.

³⁶ AS Stan A fasc. 293 a/2 (1613) str. 815 sl.; fasc. 294 c (1620) str. 373 sl., 379 sl.; fasc. 302 (1648) str. 25 sl.; fasc. 401 (1640—1643) str. 153 sl.

³⁷ AS Stan A fasc. 147 (1623—1632) str. 272 sl., 319, 559 sl., 587 sl., 1135; fasc. 148 (1685) str. 78; fasc. 294 c (1620) str. 1049 sl.; fasc. 296 (1630) str. 1719 sl.; fasc. 229 (1640—1641) str. 487, 1085; fasc. 299 a (2) (1643) str. 1051 sl.; fasc. 300 a (1646) str. 437 sl.; fasc. 301 a (1652) str. 691 sl.

del celotne količine, ki bi jo morali dobaviti; za leti 1673 in 1674 je 10 dobaviteljev ostalo na dolgu 829 starov, za leti 1694 in 1695 pa 11 dobaviteljev 1010 starov. Leta 1696 je proviantni mojster tožil, da je od 1625 starov pšenice, ki jih je bilo treba dobaviti, prejel le 305 starov.³⁸ Pogosto se je tudi pritoževal stanovskemu odboru čez zemljiške gospode, ki so dobavljali slabo pšenico. Mnogokrat ni bila očiščena ali pa je bila pomešana z drugimi vrstami žita. Proviantni upravitelj je stanovskemu odboru pošiljal vzorce dobavljene pšenice in mu prepuščal odločitev glede prevzema. Običajno je ob takih prilikah dobil naročilo, naj jo zaenkrat prevzame in prečisti, v bodoče pa naj istemu dobavitelju zavrne pšenico slabe kvalitete. Ko je bila dobavljena pšenica pomešana s prosom, je stanovski odbor naročil, naj se prevzame, pusti presejati ter proso vrne proti dobavi enake količine pšenice, pri naslednjih dobavah pa naj se slaba pšenica zavrne. Naročilo o zavrnitvi slabega, neočiščenega žita je moral stanovski odbor ponavljati večkrat.³⁹

Deželni stanovi so imeli s pšenico za Vojno krajino še večje probleme kot tiste, ki so jih povzročali zemljiški gospodje z nerednimi dobavami in slabo kvaliteto žita. Pri žitnih poslih je dežela večkrat utrpela velike izgube. En star pšenice, dobavljene v Senj, je bil stanovom obračunan po 6 goldinarjev. Če smemo verjeti njihovim trditvam, so v nekaterih letih plačevali dobaviteljem na Kranjskem star po 10 goldinarjev in tudi več, k ceni pa je bilo treba prišteti še transportne stroške do Senja in stroške vskladiščenja na Reki. Zaradi omejitve izgub je bilo v gospodarskem načrtu leta 1675 določeno, da bo dežela za redno oskrbo Primorske krajine prevzela le 3000 starov pšenice, ki bo plačana po 6 gold. za star; če bo potrebna še izredna oskrba s pšenico, bodo plačali za njo 5 gold.⁴⁰ Povprečna letna cena pšenice na ljubljanskem trgu se je v drugi polovici 17. stoletja gibala med 2 gold. 32. kr. in 4 gold. 24. kr. za star, le v letih 1692—1700 je to raven znatno preseгла in leta 1695 dosegla višek z 10 gold. 8. kr. Cene pšenice, po katerih so deželni stanovi dobavljali pšenico za Vojno krajino, so torej na splošno močno presegale ljubljanske cene.

Čeprav količina pšenice za oskrbo Vojne krajine ni bila velika, je na Kranjskem niso mogli vsako leto spraviti skupaj. Dogajalo se je, da je proviantni upravitelj na Reki kupoval pšenico, ki je prišla na reški trg po morju ali pa iz Hrvaške. Leta 1676 mu je stanovski odbor svetoval, naj sam kupuje žito ter ga je opozoril, da je zlasti v Trst bilo uvoženega precej tujega žita.⁴¹ V šestdesetih letih se je uvoz tujega žita v Reko in Trst tako povečal, da so se zemljiški gospodje ustrašili morebitne konkurence. Baron de Leo, lastnik posestva Rovne pri Pivki, je leta 1668 poročal stanovskemu odboru, da že nekaj let prihaja v Trst in Reko iz Furlanije in iz drugih tujih dežel čez morje toliko raznih vrst žita in stročnic, da je dovolj za obe mesti in za njihovo ozemlje ter se more oskrbovati tudi še del zaledja. Zaradi vojne s Turki

³⁸ AS Stan A fasc. 300 b (1648) str. 791 sl., 1313, 1325; fasc. 301 (1649) str. 1253 sl., 1829 sl., 2491 sl. fasc. 307 b (1678) str. 363 sl.; fasc. 312 (1696) str. 1101 sl., 1283 sl., 1311 sl.

³⁹ AS Stan A fasc. 303 b (1661) str. 191 sl., 291 sl.; fasc. 312 (1696) str. 1295 sl., 1315 sl.; fasc. 312 c (1699) str. 1255.

⁴⁰ AS Stan A fasc. 303 a (1660) str. 909; fasc. 303 b (s. d.) str. 1790; fasc. 305 a (1671) str. 931; fasc. 307 a (1675) str. 139; fasc. 301 a (1690) str. 1348; fasc. 310 a (1690) str. 1160 sl.

⁴¹ AS Stan A fasc. 307 a (1675) str. 1163 sl.; fasc. 307 b (1676) str. 349.

je bil leta 1663 iz posameznih avstrijskih dežel prepovedan izvoz žita, dovoz v Trst je prenehal in žito je postalo drago. Da bi se zagotovila oskrba Trsta, so uvažali žito po morju; z uvoženim žitom so preskrbovali tudi Kras, kjer bi sicer trpeli lakoto. Uvoz je v naslednjih letih še narasel, dasi so avstrijske dežele v zaledju imele dovolj žita. Čeprav je bil prvotno uvoz tujega žita deželi v korist, je imel pozneje tudi slabe posledice. Denar, ki bi bil potreben za plačilo davkov, je šel v tuje dežele in domačih pridelkov ni bilo mogoče vnovčiti ali pa le po nizki ceni. Odpadli ali pa vsaj skrčili so se dohodki od mitnin in drugih davščin, ki so jih prej pobirali od izvoženega žita. De Leo je predlagal, naj bi se uvedla davščina na uvoz žita, da bi dežela imela od tega več koristi. Stanovski odbor je s predlogom soglašal ter je prosil notranjeavstrijsko dvorno komoro, naj na inozemsko žito uvede uvozne in izvozne pristojbine, katerih pa naj bo oproščeno prebivalstvo obeh obmorskih mest, Trsta in Reke. Preteklo je dalj časa, preden je bilo vprašanje pristojbin na uvoženo žito rešeno. Šele v začetku leta 1675 je dvorna komora v Gradcu uvedla mitnino 4 krajcarjev od mernika po morju uvoženega žita. Uvoz za potrebe tržaškega mestnega prebivalstva je bil mitnine prost. Mesto s tako rešitvijo ni soglašalo, zahtevalo je, naj prostost mitnine velja za ves tržaški teritorij in ne le za mestni. Kupci tujega žita so se skušali novemu fiskalnemu bremenu izmikati; kmalu po uvedbi mitnine v Trstu se pojavijo vesti, da mnogi hodijo nakupovat žito v Gorico ter na beneško ozemlje v Videm in druge kraje.⁴² Uvoz v Trst po morju kaže, da se je proti koncu 17. stoletja zmanjševal delež, ki ga je Kranjska imela v oskrbi Primorske z žitom.

Pomemben potrošnik žita na Kranjskem je postal idrijski rudnik živega srebra. Žito za rudnik so prvotno dobavljali zemljiški gospodje, pozneje so se dobavi odtegovali, ker so običajno morali dolgo čakati na 'plačilo. Da ne bi bilo treba Idriji vsega žita kupovati, ji je deželni knez, ki je bil lastnik rudnika, dodelil leta 1588 desetine nekaterih svojih posestev na Kranjskem ter desetine, ki jih je v ta namen odkupil od gospodstev. Te desetine so tedaj znašale skupaj 1263 starov žita. Idrijska žitna desetina je imela pomen v času, ko ni bilo dovolj denarja za vzdrževanje rudnika. Količina žita, ki jo je prinašala, ni zadostovala za preskrbo rudarjev in njihovih družin, nekaj žita je bilo treba kupovati. Leta 1598 je rudnik razen desetinskega žita potreboval še 1000 starov pšenice in 600 starov mešanega žita, kasneje pa vedno več. Ker je bilo kranjsko žito dražje od žita na mariborskem ali ptujskem trgu, je dvorna komora mislila tudi na nakupovanje žita na Spodnjem Štajerskem, ki bi vključ transportnim stroškom bilo cenejše. Vendar se za to ni odločila, žito so kupovali še naprej pri kranjskih zemljiških gospodih. Desetinsko žito, ki ga je rudnik prejemal, ni prihajalo v redu in je bilo pogosto tudi tako slabe kakovosti, da ga ni hotel prevzeti. Zato je v drugi polovici 17. stoletja bilo vedno manj zanimanja za žitno desetino in so preskrbo rudnika z žitom urejali z dobavnimi pogodbami. Sčasoma je desetinsko žito izgubilo nekdanji pomen za preskrbo idrijskega prebivalstva. Deželni knez je posamezne desetine zastavljajal za posojila, končno jih je prodal.⁴³ Deželni stanovi so razne svoje denarne

⁴² AS Stan A fasc. 305 (1668) str. 881 sl.; fasc. 307 a (1675) str. 395 sl.

⁴³ M. Verbič, Rudnik živega srebra v Idriji do konca 16. stoletja. Inavguralna disertacija. Tipkopis, 1965, str. 160, 164 in 168 sl. Avtorici, ki mi je dala tipkopis v uporabo, se najlepše zahvaljujem.

obveznosti deželnemu knezu oziroma idrijskemu rudniku poravnali z dobavami žita. Ko je moral leta 1607 stanovski odbor rudniku izplačati 3000 goldinarjev, se je z rudniškim upraviteljem sporazumel, da je večji del dolga plačal s pšenico, ržjo in prosom. Leta 1654 je sklenil z rudnikom pogodbo, da mu dobavi za 25 420 gold. 59 kr. kranjske veljave žita. Navedeni znesek je dežela morala plačati deželnemu knezu za utrjevanje in obrambo meje proti Turkom ter za popravilo orožarn. Ker ni imela denarja, je dvorni komori ponudila za protivrednost dolga dobavo žita za potrebe idrijskega rudnika. Odplačilo dolga z žitom je bilo sprejeto in dogovorjeno, da deželni stanovi v enem letu postopoma dobavijo 3000 starov pšenice, 2141 $\frac{1}{2}$ stara rži, 2409 $\frac{1}{4}$ stara prosa in 2966 $\frac{1}{8}$ stara ajde, torej skupno nad 10 000 starov žita. Žito je moralo biti izročeno v Ljubljani in izmerili so ga mestni žitomerci. V pogodbi so bile določene cene, znašale so za mernik pšenice 50 kr., rži 36 kr., prosa 32 kr. in ajde 26 kr.⁴⁴ Te cene so bile tudi za več kot tretjino višje, kot je bila tistega leta novembrska cena na ljubljanskem trgu. Deželni stanovi so kakor tudi posamezni zemljiški gospodje radi uporabljali priložnost, da svoje obveznosti poravnajo z žitom, ker so na ta način mogli žito vnovčiti po višjih cenah kot pri prodaji na trgu. Dasi so kranjski zemljiški gospodje imeli oskrbo Idrije z žitom za svoje področje, se je dogajalo, da je včasih rudnik kupoval žito iz drugih dežel. Sredi 17. stoletja je dobavljal nekaj let žito za Idrijo tudi lastnik gospodstva Žovnek v Savinjski dolini; leta 1648 se omenja, da je dobavil 646 starov, največ pšenice, nato rži ter nekaj prosa. Prvotno je žito neovirano uvažal na Kranjsko, leta 1647 pa mu ga niso pustili v Ljubljano brez plačila sredstvenine. Šele na pritožbo, da so zemljiški gospodje in deželani, zlasti pa cesarski svetniki oproščeni plačevanja naklad, je stanovski odbor naročil prejemniku sredstvenine na Vranskem, naj pusti lastniku Žovneka uvoziti žito na Kranjsko brez plačila deželne davščine.⁴⁵ Nabava žita za idrijski rudnik zunaj dežele je bila izjema, deželni stanovi so skrbeli, da pridržijo to ugodno možnost vnovčevanja žita za kranjske zemljiške gospode.

Kot sta nam pokazala primera Vojne krajine in Idrije, se je velik del žitne trgovine odvijal v 17. stoletju neposredno med zemljiškimi gospodi in velikimi potrošniki. Zato ljubljanski žitni trg pri teh žitnih kupčijah ni bil udeležen, kot je mogel biti udeležen pri žitni trgovini z avstrijskimi in beneškimi obmorskimi mesti, za katere so kmečki tovarniki in tuji trgovci kupovali žito tudi v Ljubljani. Vendar se zdi, da je nakupovanje žita za izvoz nazadovalo ter se je proti koncu 17. stoletja z domačim žitom trgovalo v glavnem znotraj deželnih mej.

6. Promet na ljubljanskem trgu v 17. stoletju

Čeprav je bil ljubljanski trg namenjen v prvi vrsti preskrbi mestnega prebivalstva, je vendar imel določeno vlogo v žitni trgovini vse dežele. Prav tako je ljubljanska žitna trgovina po svojem obsegu zavzemala upoštevanja vreden delež v celotnem prometu z žitom. Promet z žitom na ljubljanskem trgu

⁴⁴ AS Stan A fasc. 292 e (1607) str. 2258 sl., 2406 sl.; fasc. 302 (1654) str. 507 sl.; fasc. 302 b (1658) str. 541 sl.

⁴⁵ AS Stan A fasc. 302 a (1657) str. 1383 sl.; fasc. 300 a (1647) str. 2263 sl., 2379 sl.; fasc. 300 b (1648) str. 691.

je bil pod nadzorstvom mesta. Na trgu prodano blago so izmerili mestni žitomerci, za kar je bilo treba mestni blagajni plačati določeno pristojbino. Ljubljanski peki pa so plačevali mestu pristojbino za uporabo kruharne, kjer so prodajali kruh. Pristojbino za kruharno je mesto odmerjalo po količinah žita, ki so jih peki porabili za peko kruha. Podatke o teh pristojbinah vsebujejo mestne knjige prejemkov od leta 1581 naprej do druge polovice 18. stoletja.⁴⁶ Na podlagi teh podatkov moremo oceniti obseg prometa z žitom v Ljubljani ter spoznati njegov razvoj skozi to razdobje.

V času od leta 1581 do 1700 so znašali najnižji in najvišji letni prejemki žitne merilne pristojbine ter desetletna povprečja:⁴⁷

Desetletje	Najnižji	Najvišji	Povprečje
1581—1590	45 gld. 41 kr.	209 gld. 8 kr.	108 gld. 50 kr.
1591—1600	101 gld. 16 kr.	563 gld. 43 kr.	289 gld. 7 kr.
1601—1610	250 gld. 12 kr.	498 gld. — kr.	374 gld. 16 kr.
1611—1620	268 gld. 51 kr.	760 gld. 3 kr.	504 gld. 14 kr.
1621—1630	199 gld. 50 kr.	656 gld. 20 kr.	343 gld. 11 kr.
1631—1640	213 gld. 21 kr.	373 gld. 30 kr.	295 gld. 4 kr.
1641—1650	174 gld. 26 kr.	326 gld. 16 kr.	267 gld. 15 kr.
1651—1660	149 gld. 36 kr.	194 gld. 23 kr.	169 gld. 55 kr.
1661—1670	107 gld. 52 kr.	180 gld. 54 kr.	148 gld. 47 kr.
1671—1680	106 gld. 33 kr.	201 gld. 7 kr.	151 gld. 36 kr.
1681—1690	124 gld. — kr.	170 gld. 41 kr.	146 gld. 6 kr.
1691—1700	79 gld. — kr.	215 gld. 30 kr.	147 gld. 6 kr.

Največje prejemke na pristojbinah za merjenje žita je mesto imelo v prvih treh desetletjih 17. stoletja. To je bil čas, v katerem je bila trgovina s primorskimi in beneškimi mesti zelo živahna, cvetel je izvoz na podlagi izvoznih dovoljenj in poleg domačih so tudi tuji kupci prihajali v Ljubljano nakupovat žito. V naslednjih desetletjih so zneski merilne pristojbine nazadovali in v drugi polovici stoletja so le v posameznih letih izjemoma dosegali komaj polovico prejšnjih desetletnih povprečij. Kot so pokazali drugi že omenjeni viri, se je v splošnem zmanjšal obseg žitne trgovine, zlasti izvozne. V številkah žitne merilne pristojbine torej odseva večja ali manjša živahnost prometa z žitom.

Ni znano, kako so v 16. in 17. stoletju odmerjali pristojbino za merjenje žita, ki so jo pobirali kot merico v naravi ali v denarju. Po tarifi iz leta 1772, ki se verjetno ni bistveno razločevala od prej običajnega načina pobiranja, so morali merilno pristojbino plačevati tako prodajalci kot kupci. Za kmečke pro-

⁴⁶ V. Valenčič, Ljubljanska trgovina, n. o. m. 107 sl.; V. Valenčič, Gostinska in prehranjevalna obrt. Peki. Publikacije Mestnega arhiva ljubljanskega, Razprave zv. 3, Ljubljana 1972, 124 sl. in 130 sl. O pristojbini za merjenje žita in žitni merici prim. I. Vr h o v e c, Ljubljanski meščanje v minulih stoletjih. Ljubljana 1886, 142 sl.

⁴⁷ MALj Cod. XIII/1-117 (1581—1700), knjige prejemkov. Po rokopisnem elaboratu, v katerega so bili preneseni seštevki posameznih kategorij dohodkov. Elaborat je bil narejen v Mestnem arhivu.

dajalce je bila določena z žitno merico v naravi, za zemljiške gospode in meščanske prodajalce je znašala 1 krajcar od stara, trgovci, ki so prodajali žito na trgu, so morali plačevati 1 kr. od mernika, to je 4 kr. od stara. Kupci so bili glede plačevanja pristojbine razdeljeni na tri kategorije. Nemeščanski kupci so plačevali 2 denariča od vagana, to je krajcar od stara, meščani denarič od vagana ali $\frac{1}{2}$ krajcarja od stara, meščanski peki pa 3 solde od štirih starov, kar je bilo tudi $\frac{1}{2}$ kr. od stara. Kot merilno pristojbino v naravi pobrano žito so dobili namesto plače mestni stražniki, ki so opravljali posle žitomercev.⁴⁸ Ker so bile denarne pristojbine diferencirane za več kategorij kupecev, ni pa podatkov, koliko je plačala ena ali druga kategorija, je mogoče iz prejetih zneskov le približno izračunati količine žita, ki so bile prodane na ljubljanskem trgu. Najpomembnejši kupci so normalno bili peki in drugi meščani s pristojbino $\frac{1}{2}$ kr. od stara, glavni prodajalci pa so bili kmečki podložniki, ki so merilno pristojbino plačevali v žitu in torej njihova plačila niso upoštevana med mestnimi prejemki. Ob dobrih letinah in v času živahne žitne trgovine so v večji meri kupovali žito tuji kupci, prodajali pa tudi nekmečki prodajalci, za katere je bila določena višja pristojbina. Najbrž ne pogrešimo preveč, če za leta z nižjimi zneski prejetih merilnih pristojbin in torej tudi manjšim žitnim prometom računamo s povprečno pristojbino $\frac{2}{3}$ krajcarja, v letih z višjimi prejemki in večjim prometom pa s pristojbino 1 krajcarja od stara. Na podlagi take povprečne pristojbine bi mogli oceniti povprečno količino na ljubljanskem trgu v drugem desetletju 17. stoletja prodanega žita na približno 30 000 starov, v zadnjih desetletjih istega stoletja pa na okrog 13 500 starov na leto. V posameznih desetletjih so bile med najnižjimi in najvišjimi prejemki velike razlike. Največkrat je bilo to gotovo v zvezi s spremembami v obsegu žitnega prometa kot posledice boljših ali slabših letin; ob obilici žita ga je pač mnogo več prišlo na prodaj kot ob slabih letinah. Toda na povečanje vplačanih pristojbin je vplivala razen obsega prometa struktura kupecev in prodajalcev. V letih, ko so na trgu žito kupovali v večji meri tuji kupci, ki so plačevali višje pristojbine, in to je moglo biti tudi ob slabših letinah, so zneski pristojbin mogli biti višji ob sicer manjšem prometu.

Normalno so velik del žita na trgu pokupili ljubljanski kupci za potrebe mesta. To se vidi iz pristojbin pekov za uporabo kruharne, ki so bile obračunane po količinah porabljenega žita. V prilogah h knjigam prejemkov so ohranjeni za tri leta podatki o količinah žita, ki so jih porabili peki, leta 1596 tudi kruharice, za peko kruha. Po teh podatkih so pristojbino za kruharno obračunali leta 1596 od 5661 starov, leta 1644 od 7712 in leta 1648 pa od 7312 starov žita.⁴⁹ Pretežni del navedenih količin so peki gotovo kupili na ljubljanskem trgu, kjer je bila zanje najugodnejša prilika za nakup. Za druga leta ni podatkov o količinah za kruh porabljenega žita, pač pa so v knjigah prejemkov vpisani zneski vplačanih pristojbin za kruharno. V naslednji tabeli so navedeni za razdobje od leta 1581 do 1700 najnižji in najvišji zneski prejete pristojbine po posameznih desetletjih in povprečni letni zneski.⁵⁰

⁴⁸ MALj Reg. I fasc. 41 (1772) fol. 192 sl.; fasc. 85 (1800) fol. 777.

⁴⁹ MALj Cod. XIII/15, 61 in 65, priloge kruharne; V. Valenčič, Peki, n. o. m. 130 sl.

⁵⁰ MALj Cod. XIII/1-117, knjige prejemkov.

Zneski pristojbin za kruharno so se po posameznih letih precej razlikovali, tudi v desetletnih povprečjih so bile velike razlike, vendar nihanja niso bila tako močna kot pri pristojbini od merjenja žita. Za kruh mestnega prebivalstva porabljene količine žita se niso tako spreminjale kot obseg prometa z žitom. Prejemki pristojbine za kruharno se skozi 17. stoletje niso gibali enako kot prejemki mernine, zlasti nazadovanje v zadnjih desetletjih ni bilo tako močno. Tudi na porabo žita za kruh so v časih, ko je bila oskrba odvisna od domačega pridelka, vplivale letine in cene, vendar je glede na stalnost potrebe poraba nihala v manjši meri, kot so se glede na letino spreminjale količine žita na trgu.

Desetletje	Najnižji	Najvišji	Povprečni
1581—1590	172 gld. 27 kr.	335 gld. 50 kr.	237 gld. 20 kr.
1591—1600	248 gld. 5 kr.	325 gld. 38 kr.	281 gld. 47 kr.
1601—1610	435 gld. 17 kr.	633 gld. 21 kr.	536 gld. 53 kr.
1611—1620	546 gld. 23 kr.	788 gld. 33 kr.	636 gld. 58 kr.
1621—1630	401 gld. 15 kr.	692 gld. 9 kr.	502 gld. 15 kr.
1631—1640	513 gld. 30 kr.	654 gld. 46 kr.	580 gld. 26 kr.
1641—1650	535 gld. 14 kr.	685 gld. 32 kr.	614 gld. 27 kr.
1651—1660	531 gld. 30 kr.	737 gld. 47 kr.	622 gld. 4 kr.
1661—1670	366 gld. 5 kr.	573 gld. 45 kr.	471 gld. 54 kr.
1671—1680	345 gld. 9 kr.	587 gld. 7 kr.	483 gld. 10 kr.
1681—1690	322 gld. 38 kr.	410 gld. 29 kr.	356 gld. 35 kr.
1691—1700	277 gld. 54 kr.	649 gld. 31 kr.	438 gld. 54 kr.

Zneski prejete pristojbine za kruharno sicer kažejo, kako se je gibala poraba žita za kruh, vendar je treba upoštevati, da se je v začetku 17. stoletja spremenila višina pristojbine. Po letnih obračunih je leta 1596 znašala 6 kr. od stara porabljenega žita, v letih 1644 in 1648 pa 8 kr. V mestno blagajno je bila vplačana leta 1596 polovica pristojbine, ko je bila zvišana na 8 kr. pa dve tretjini, drugi del pristojbine je šel neposredno za plačo čuvarja kruharne. Za 2 kr. zvišana pristojbina s povečanim deležem, ki je bil vplačan v mestno blagajno, je pomenila za mesto 78 % večji dohodek od kruharne. Velika razlika med zneski v zadnjem desetletju 16. in v prvem desetletju 17. stoletja je torej v glavnem posledica zvišane pristojbine in deleža, ki je pripadel mestni blagajni, ne pa toliko rezultat morebitne večje porabe žita za peko kruha. Pozneje je pristojbina ostala enaka, še konec 18. stoletja se omenja v višini 12 soldov, to je 8 kr. od stara krušnega žita.⁵¹ Tudi omemba v soldih kaže, da je bila pristojbina določena v času, ko je še beneški sold bil osnova računskega denarnega sistema na Kranjskem. Razmerje, v katerem se je pristojbina delila na mestno blagajno in na čuvarja kruharne, je verjetno ostalo isto; ni znano, da bi bilo spremenjeno, ter tudi pri zneskih ni opaziti takih razlik, ki bi bile posledica drugačnega obračunavanja. Zato smemo nihanja v višini letno doseženih prejemkov pripisati spremembam pri količinah za kruh

⁵¹ MALj Reg. I fasc. 144 (1787) fol. 201 sl.

porabljenega žita. Razmaki med najvišjimi in najnižjimi prejemki so bili v posameznih desetletjih občutni, torej se je poraba včasih od leta do leta znatno spremenila. V drugi polovici 17. stoletja so bila desetletna povprečja manjša kot v prejšnjih desetletjih, toda vplačana pristojbina je v posameznih letih dosegla višino, ki ni mnogo zaostajala za najvišjimi zneski, doseženimi v prvi polovici stoletja. Na splošno se je — sodeč po vplačanih pristojbinah za kruharno — zmanjšala poraba žita za kruh pri pekih, le ob ugodnih razmerah se je v nekaterih letih dvignila visoko nad povprečje.

Od 8 kr., ki so jih peki plačevali od stara porabljenega žita, je $5\frac{1}{3}$ kr. izkazanih med mestnimi prejemki kot pristojbina za kruharno. Iz teh prejemkov moremo izračunati količino žita. V 17. stoletju je mestna blagajna prejela na pristojbinah za kruharno največ leta 1620 in sicer 788 gld. 33 kr., kar je ustrezalo 8808 starom krušnega žita, najmanjši znesek, 277 gld. 54 kr., je bil dosežen leta 1700, ko je bila pristojbina plačana od 3126 starov. Povprečna letna poraba žita pri pekih se je gibala od 4000 do 7000 starov. S tem žitom je peke oskrbel v glavnem ljubljanski žitni trg, kjer so — po ocenitvah prometa na podlagi plačane mernine — prodane količine tudi v letih z manjšim prometom presegale količine, ki so jih porabili peki. Postavlja pa se pri tem vprašanje, v koliki meri so peki krili potrebe ljubljanskega prebivalstva po kruhu. Ljubljana je proti koncu 17. stoletja imela okrog 7000 prebivalcev, torej je v letih, ko so peki porabili največje količine, prišel na prebivalca letno en star krušnega žita. Iz enega stara pšenice so peki tedaj spekli $117\frac{1}{2}$ funta (65,8 kg) kruha. Brez dvoma je ta količina znatno zaostajala za količino kruha, ki ga je povprečno letno potrošil ljubljanski prebivalec v času, ko še ni bil znan krompir in je kruh imel pomembnejše mesto v prehrani večine prebivalstva. Cesarski ali dvorski špital v Ljubljani je dajal svojim oskrbovancem, onemoglim idrijskim rudarjem ali odsluženim vojakom, in hišnim poslom po podatkih iz prve polovice 18. stoletja prvotno 16, nato 12 in končno 10 funtov črnega kruha tedensko. Ob nedeljah in praznikih so prejeli prvotno 2, pozneje pa funt pšeničnega oziroma soržičnega kruha. V istem času so oskrbovanci in posli meščanskega špitala dobivali tedensko 8 funtov črnega, v nedeljah in praznikih pa še funt soržičnega kruha. Povprečna dnevna poraba kruha se je pri najnižjih tedenskih obrokih, upoštevajoč nedelje in takrat številne praznike, gibala v cesarskem špitalu okrog 1,1 kg, v meščanskem špitalu pa okrog 0,8 kg. Gotovo ne moremo porabe kruha na osebo v cesarskem in meščanskem špitalu posplošiti na vse ljubljansko prebivalstvo, treba je upoštevati razlike v prehrani pri posameznih slojih prebivalstva. Mestno prebivalstvo, ki je živelo v boljših gmotnih razmerah, se je hranilo v večji meri z mesom in ni uživalo toliko kruha kot špitalski oskrbovanci, katerim je bil kruh glavna hrana. Prehrana prebivalstva v skromnih gmotnih razmerah pa se glede kruha najbrž ni dosti razločevala od prehrane v obeh špitalih. Povprečna poraba je bila torej znatno večja, kot bi sklepali le po količinah žita, ki so ga porabili peki. Prebivalstvo, ki mu je bil kruh glavna hrana, se je hranilo s črnim kruhom, v katerem je bilo največ ajdove moke. Po zapiskih v računskih knjigah meščanskega špitala so za tak kruh uporabili nekako tri dele ajdove in en del ržene moke. Črnega kruha niso pekli peki, temveč posamezna gospodinjstva za lastno potrošnjo ter kruharice, ki so ga konec 16.

stoletja prodajale še v kruharni, a jih pozneje ne najdemo več v seznamih plačanih pristojbin za kruharno.⁵²

K žitu, ki so ga na ljubljanskem trgu kupovali peki, moramo potemtakem prišteti še velike količine drugega žita, ki je bilo ravno tako uporabljeno za oskrbo mestnega prebivalstva s kruhom. Deloma je bilo tudi to žito kupljeno na trgu, precejšnje količine žita, ki so jih porabila zlasti velika gospodinjstva, npr. oba špitala, jezuitski kolegij, gospodinjstva fevdalcev itd., pa so bile lastni pridelki.⁵³ Če primerjamo ocenjene količine žita, ki so v zadnjih desetletjih 17. stoletja prihajale na trg, s količinami, potrebnimi mestnemu prebivalstvu za kruh, pridemo do zaključka, da je tedaj žitni trg služil skoraj izključno potrebam mestnega prebivalstva, v žitni trgovini zunaj dežele je mogel biti le še izjemoma udeležen. Na vprašanje, zakaj je nazadoval v Ljubljani promet z žitom, ni mogoče z gotovostjo odgovoriti. Verjetno se je povečalo povpraševanje po žitu drugod v deželi in prodajalci niso bili več toliko navezani na ljubljanski trg. Veliki porabniki žita so postale na Gorenjskem številne fužine in drugi železarski obrati, velik potrošnik je bil idrijski rudnik, ki so ga od druge polovice 17. stoletja naprej z žitom oskrbovala v večji meri kranjska zemljiška gospodstva. Ponekod so pa tudi pridelovalci porabili več žita za lastno potrošnjo ter ga je bilo manj za prodajo.

Pri takem stanju žitnega trga je razumljivo, da se od srede 17. stoletja naprej le redko omenjajo domači trgovci in drugi podjetniki, ki bi izvažali kranjsko žito iz države ali pa si prizadevali za izvozna dovoljenja. Viri poročajo o izvozu žita iz Kranjske šele v letu 1709. Za izvoz to pot niso bili odločilni trgovski, temveč politični razlogi. Avstrija je bila takrat zapletena v špansko nasledstveno vojno in je bilo potrebno oskrbovati z žitom zavezniško vojsko v Španiji. Cesar Jožef I. je dovolil italijanskemu trgovcu Antonu Imbertiju izvoz 60 000 starov žita v Španijo; žito naj bi se nakupilo v notranjeavstrijskih deželah, pri izvozu bi bilo deloma oproščeno mitnine. Zoper izvoz take količine so se kmalu pojavili pomisleki. Kranjska niti pri dobri letini ne bi imela dosti žita za izvoz; ker pa je bila tedaj slaba letina, je kranjski stanovski odbor nasprotoval tudi izvozu iz sosednjih dežel. Izvoz iz Štajerske bi vzel Kranjski možnost, da bi se sama tam oskrbela. Stanovski odbor je zahteval prepoved izvoza, opozarjal je notranjeavstrijsko vlado na možnost, da žito ne bo prišlo v Španijo. Količine žita, ki jih je Imberti hotel izvoziti, pa se niso dale zbrati skupaj v notranjeavstrijskih deželah, zato je žito nakupoval tudi na Hrvaškem, Ogrskem in drugod. Rečani so se pritožili, da so Imbertijevi agenti pokupili tudi tisto žito, ki je prišlo po morju na Reko za potrebe mesta.

⁵² Podatki iz prve polovice 18. stoletja o porabi kruha so iz AS Vic A fasc. 24 Lit. L LXIV-1 (1744), str. 129 sl., 147 sl.; LXIV-5 (1714) str. 913 sl., 944 sl.; fasc. 106 Lit. L XV (1718); gl. tudi V. Valenčič, Agrarno gospodarstvo Ljubljane do zemljiške odveze. Publikacije Mestnega arhiva ljubljanskega, Razprave zv. 1, Ljubljana 1958, str. 48 sl.; MALj Varia mag. Mag. acta fasc. 2 fol. 36 (1627), obračun peke kruha iz stara pšenice; I. Vrhovc, Ljubljanski meščanje v minulih stoletjih. Ljubljana 1886, 262 sl. Glede števila prebivalstva v Ljubljani v 17. in 18. stoletju gl. avtorjeve razprave: Kronika II, 1954, 191 sl., III, 1955, 179 sl. in V, 1957, 5 sl. O potrošnji žita, moke in kruha konec 19. in v začetku 20. stoletja je objavil razne podatke I. Pirč, Prehrana prebivalstva. Zbirka študij št. 2: Socialni problemi slovenske vasi I. zvezek. Izdal Socialno ekonomski institut v Ljubljani, Ljubljana 1938, 82 sl.

⁵³ Prim. V. Valenčič, Agrarno gospodarstvo, n. o. m. 45 sl.

Pri tem izvoznem poslu je Imbertiju pomagal ljubljanski trgovec Dominik Hingerle, ki je bil sicer tudi dobavitelj sukna in drugih potrebščin za Vojno krajino. Na Koroškem, v celjski četrti, na Kranjskem in delno menda tudi na Hrvaškem je zanj nakupil okrog 10 000 starov pšenice in rži, ki jo je odpremil v Trst, na Reko in v Kraljevico, kjer so jo natovorili na ladje. Večji del, okrog 7000 starov, je prišel iz Štajerske, na Kranjsko je torej odpadel le manjši del. Anton Imberti ni izvozil žita v nameravanem obsegu, po poročilu od 12. avgusta 1709 je bilo izvoženih 25 400 starov, 2. novembra 1709 pa je notranje-avstrijska vlada obvestila stanovski odbor, da žito, ki ga je Imberti kupoval za armado v Španiji, ni prišlo na določena mesta in je naročila, naj se mu nadaljnji izvoz prepreči ter naj ga aretirajo.⁵⁴

7. Spremembe v žitnem gospodarstvu

Dočim se v drugi polovici 17. stoletja le izjemoma, zlasti ob slabih letinah, omenja, da so uvozili žito na Kranjsko, npr. preko Trsta v kraške dele dežele, vsebuje opis gospodarskih razmer na Kranjskem iz začetka 18. stoletja ugotovitev, da dežela ni pridelala dovolj žita za potrebe prebivalstva in da se je žito redno uvažalo. Po podatkih tega opisa so iz celjske četrti v letih 1712—1721 uvozili letno povprečno 3311 starov žita in sicer največ čez Vransko. Posebno ob slabih letinah so pričeli uvažati preko Trsta in Reke koruzo iz Italije, Dalmacije in iz balkanskih dežel. Tudi iz Koroške in Furlanije je prihajalo žito. Žito iz Štajerske je bilo deloma zamenjano za morsko sol, ki so jo kranjski tovarniki kupovali v obmorskih mestih in jo nato zamenjavali za žito. V posameznih delih dežele so imeli podložniki tako majhne kmetije, da jih je le malo pridelalo dovolj žita za urbarske dajatve in za lastne potrebe. Na tem področju je bilo več fužin in železarskih obratov, ki so porabili večje količine raznih vrst žita za svoje delavce, kupovali so ga v Ljubljani in v Kranju ali pa neposredno od večjih pridelovalcev. Na Krasu in na Pivki niso imeli zadosti rodovitne zemlje, da bi si pridelali vso potrebno hrano, morali so si jo kupovati iz zaslužka za tovorjenje železa, trgovskega blaga in soli, kar so tovorili v Trst in Reko ter obratno. V srednji Kranjski so imeli nekaj žita na prodaj in so ga največ čez Bloke dobavljali v Cerknico za prodajo na Kras ali pa za zamenjavo za sol. Na Dolenjskem so imeli precej žita, prodajali so ga na Gorenjsko. Žito, ki je prišlo v deželi na prodaj, so porabili v mestih ter za oskrbo Vojne krajine in idrijskega rudnika. Dobave Vojni krajini in idrijskemu rudniku so bile v pomoč zemljiškim gospodom, ki so belo žito prejemali kot podložniške dajatve.⁵⁵

Glede uvoza žita iz drugih dežel so se pojavljala nasprotujoča si mnenja, ker so se pač razlikovale koristi prodajalcev žita od koristi porabnikov. Leta 1699, ko je bil na Štajerskem prepovedan izvoz žita, je kranjski stanovski od-

⁵⁴ AS Stan A fasc. 8 (1709) str. 503 sl., 517 sl., 547, 559 sl., 571 sl., 589 sl., 627 sl., 645, 665 sl., 681 sl., 701 sl., 717 sl., 727 sl., 735 sl., 743 sl., 749; fasc. 399 d (1709); A. Müller, n. o. m. stolpec 113 sl.

⁵⁵ Kurze und gründliche Beschreibung der Interessen zwischen Steyer, Kärnten und Crain, dann zwischen den Graffschaften Görz und Gradisca und den Hauptmannschaften Triest und Fiume, rokopis v AS Rkp I/77 r.

bor pozval štajerske deželne stanove, da ukinejo prepoved, in jih je opozoril, da je Kranjska dovolila uvoz štajerskega vina. Štajerski deželni stanovi so se opravičevali, da niso oni prepovedali izvoza, temveč notranjeavstrijska vlada, tudi razlog prepovedi jim ni bil znan; domnevali so, da je bil izvoz prepovedan, ker je ponekod v deželi primanjkovalo žita. Izrazili so pa upanje, da Kranjska ne bo ovirala medsebojne trgovine, ki jo tudi sami želijo pospeševati.⁵⁶ Namig kranjskih stanov na uvoz štajerskega vina so na Štajerskem brez dvoma razumeli kot prikrito grožnjo morebitnih represalij. Kranjski stanovski odbor se je tedaj izjemoma zavzemal za uvoz žita, ker ga je v deželi primanjkovalo; ni se bal, da bi bile z uvozom prizadete koristi zemljiških gospodarjev. Nekaj desetletij pozneje pa je zagovarjal splošno prepoved uvoza žita. Ko se je v prvih desetletjih 18. stoletja začel v Trstu in Reki razvijati živahnejši trgovski promet, so prihajale iz Beneškega, Romagne ter turških dežel večje količine koruze. Prodajali so jo največ na Kras, pa tudi na Dolenjsko, posebno na ribniško območje, deloma tudi na Gorenjsko. Stanovski odbor je menil, da uvoz tega žita ovira prodajo domačih pridelkov in se zato zmanjšuje davčna sposobnost zemljiških posestnikov. Denar za koruzo odhaja iz dežele, od koder se nikdar ne vrača. S temi argumenti je stanovski odbor leta 1727 zahteval od vladarja prepoved uvoza koruze. Vicedom, pozvan, da se izjavi k zahtevi deželnih stanov, je menil, da je uvoz koruze koristen za prebivalstvo Krasa in ribniškega območja, kjer ne pridelajo vedno dovolj za lastne potrebe. Mernik koruze so kupili na Reki za 17. kr., toliko so morali plačati v deželi za mernik ovsa. Iz mernika koruze so mogli speči dvakrat toliko in to boljšega kruha kot iz mernika ovsa. Vkljub takemu spoznanju je vicedom priznal tudi upravičenost pomislekov stanovskega odbora glede zmanjšanja davčne sposobnosti in odtoka denarja iz države. Notranjeavstrijska vlada se z odgovorom vicedoma ni zadovoljila, zahtevala je, naj se določno izjavi glede predlagane prepovedi uvoza koruze. Na ta poziv je vicedom podrobneje opisal preskrbo z žitom v deželi. Če je bilo potrebno, je Kranjska dobivala žito iz celjske četrti in iz Hrvaške. To žito je prihajalo v Ljubljano, vendar se zaradi dragega transporta niso mogli z njim oskrbovati vsi štirje deli dežele. V Istri, na Krasu in na Pivki se je zaradi kamnitih tal pridelalo malo žita in se je čutilo pomanjkanje. Pri dobavi žita na ta področja iz Ljubljane bi transportni stroški znesli skoraj trikrat toliko, kot je bila cena žita. Ako ne bi prišla koruza iz papeške države v Reko in Trst, bi bila lakota na Krasu in Pivki. Res je sicer, da zaradi uvoza eno ali drugo gospostvo ni moglo prodati žita, vendar je treba upoštevati, da je bil uvoz koruze koristen za prebivalstvo. Brez uvoza bi cene žita v Trstu, na Reki in na Krasu znatno narasle, zato bi od tod z nakupi pritisnili na Kranjsko, kjer bi se potem žito tudi podražilo. Pomislek glede odtoka denarja se vicedomu ni zdel več utemeljen, kajti ladje, ki so pripeljale žito, se niso vračale prazne, temveč natovorjene z železom, jeklom, platnom in drugim blagom. Tako se je razvijala trgovina, ki bi bila prizadeta s prepovedjo uvoza. Zato je vicedom svetoval, naj bo uvoz koruze dovoljen. Deželni stanovi pa se z uvozom koruze niso hoteli sprizniti. Leta 1728 so svojo pritožbo obnovili, trdili so, da ostaja domače žito neprodano, kar bo imelo za posledico propad plemstva in podložnikov ter nji-

⁵⁶ AS Stan A fasc. 312 c (1699) str. 409 sl., 595 sl.

hove davčne moči. Ker so koruzo uvažali deloma iz turških dežel, so deželni stanovi še posebej opozarjali, da gre denar celo v sovražne države.⁵⁷

Iz krogov zemljiških gospodov je prišel še drug predlog za omejitev uvoza tujega žita, da bi se onemogočila neljuba konkurenca. Po tem predlogu naj bi se uvedla pristojbina na koruzo in tuje žito, ki se je po morju skozi Trst in Reko uvažalo v deželo; dohodki te pristojbine naj bi se uporabili za vzdrževanje deželnih cest. Za isti namen naj bi se predpisale tudi pristojbine od uvoza žita, vina in živine iz sosedne Hrvaške, bodisi da je blago prihajalo po cesti ali po Savi. Pristojbina naj bi znašala 30 kr. od stara pšenice ter 24 kr. od stara drugih vrst žita. V utemeljitev predloga je bilo dodano, da je mogoče dobivati žito, vino in živino iz celjske grofije kot sosedne dedne habsburške dežele, ter je bilo še izraženo prepričanje, da predlagana pristojbina ne bo škodila trgovini ter ovirala tujih trgovcev.⁵⁸ Predlagatelj se je zavedal, da uvoza žita z ozirom na potrebe v deželi ni bilo mogoče preprečiti, zato je hotel s pristojbinami, ki bi pri pšenici znašale okrog 12⁰%, pri drugem žitu pa okrog 20⁰% tedanje vrednosti, zmanjšati konkurenčno sposobnost tujega žita in zaščititi prodajalce domačega pridelka.

Drugačno stališče glede uvoza žita iz drugih dežel je zavzemal ljubljanski magistrat. Leta 1715 se je pritoževal, ker je bil prepovedan uvoz iz Ogrske in Hrvaške. Porabnike žita je ta prepoved silila, da so ga kupovali od dolžnih zemljiških gospodov, ki so zanj postavljali visoke cene. Pod pretvezo dolžnih podložniških dajatev so odvzemali kmetom žito in vino ter jim prepovedovali svobodno trgovanje s temi pridelki. Če bi bil dovoljen uvoz iz Hrvaške, bi bilo žito cenejše, kar ne bi bilo le v korist mestnega in trškega prebivalstva, temveč bi se dvignili tudi dohodki iz mitnin in naklad. Ob tej priliki je ljubljanski magistrat priporočal, naj bi se izboljšala plovnost Save, da bi se povečal obseg trgovine z Ogrsko, Hrvaško in Bosno.⁵⁹

Iz navedenih poročil moremo posneti, da se je do začetka 18. stoletja kranjsko žitno gospodarstvo v marsičem spremenilo. Dežela ni mogla več kriti svojih potreb po žitu, kupci žita so se preusmerjali na uvoz iz drugih dežel in so z njim računali kot s stalno gospodarsko nujnostjo. Obenem sta politični in gospodarski razvoj prinesla spremembe, ki so imele posledice tudi za žitno trgovino. Po vojnah konec 17. stoletja, ko so Turki morali prepustiti Ogrsko, Slavonijo in Srem habsburški monarhiji, so se povečali trgovski stiki z osvobojenimi deželami, ki so mogle dobavljati tudi žito. Istočasno so uvedba proste plovbe na Jadranu, proglašenje Trsta in Reke za prosti luki ter gradnja cest proti morju dali nove možnosti tako uvozni kot izvozni žitni trgovini, ki je uporabljala morska pota. Primer za nastale razmere je izvozno dovoljenje notranjeavstrijske vlade iz leta 1730, izdano ljubljanskima trgovcema Valentinu Grošlju (Grösel), nekdanjemu faktorju Orientalne kompanije, za 5000, in Francu Matevžu Peeru, poznejšemu županu, za 2000 starov žita, ki naj bi ga iz Hrvaške, Spodnje Štajerske in Kranjske izvozila v Italijo skozi »naši prosti luki«. Ob izdaji izvoznega dovoljenja je bilo ugotovljeno, da je na Kranjskem in Koroškem dovolj žita, ki ga je treba vnovčiti, da pa se mora raču-

⁵⁷ AS Vic A fasc. 92 Lit. C IV-9 (1727); Stan A fasc. 209 (1728) str. 34 sl.

⁵⁸ AS Gr A I — Dol fasc. 190, pismo S. v. R. (Sebastijana pl. Raigersfelda) deželnemu glavarju grofu Gallenbergu od 8. septembra 1726.

⁵⁹ AS Vic A fasc. 97 Lit. G III-22 (1715) str. 743 sl.

nati z morebitnimi potrebami ter zato izvoz večjih količin ne bo dovoljen.⁶⁰ Tedaj so ljubljanski trgovci začeli v večjem obsegu posredovati pri izvozu iz sosednih vzhodnih dežel. V izvoznem dovoljenju je Kranjska omenjena na zadnjem mestu; ker je tedaj žito za svoje potrebe že redno uvažala, ni verjetno, da je k izvozni količini prispevala večji delež.

8. Zemljiški gospodje kot dobavitelji žita

Čeprav so deželni stanovi imeli večkrat težave, da so zbrali količine žita za oskrbo Vojne krajine, so nasprotovali zahtevam krajišnikov, da bi jim namesto žita — plačo so namreč dobivali polovico v žitu, četrtino v suknu in četrtino v denarju — dajali denar. Dobave žita so bile ob dobrih letinah ugodna možnost, da so zemljiški gospodje prodali odvišno žito, pa tudi stanovska blagajna je imela od tega koristi. Krajišnikom so pšenico obračunavali po 6 gold. za star, dasi so jo dostikrat plačevali ceneje. Leta 1697 je ob zavrnitvi njihove zahteve po plačilu v denarju stanovski odbor naročil proviantnemu mojstru, naj od zemljiških gospodov, ki so sklenili z deželo pogodbo za dobavo pšenice, ne sprejema denarja, temveč le žito. Tako ne bi ostalo v deželi neprodano žito in bila otežkočena prodaja tistim, ki niso bili udeleženi pri dobavah za Vojno krajino; neprodano žito bi tudi moglo pritiskati cene, kar bi prizadelo prodajalce.⁶¹

Letna dobava pšenice Primorski krajini se je gibala tudi v prvi polovici 18. stoletja od 3 do 4 tisoč starov. Pri dobavah so bili udeleženi zemljiški gospodje iz raznih delov dežele, največ jih je bilo iz Dolenjske. Njihovo število se je sčasoma povečalo, sezname iz srede stoletja vsebujejo okrog 80 dobaviteljev žita za krajišnike. Dobave pšenice niso vedno potekale v redu; večkrat so bili zemljiški gospodje v zamudi, kar je imelo za posledico pritožbe krajišnikov, ki niso prejeli svojega provianta. Omenjajo se pa tudi primeri, ko krajišniki niso hoteli prevzeti žita. To se je dogajalo zlasti, če so bile tržne cene žita nižje kot cena, po kateri so jim deželni stanovi obračunavali pšenico. Ko tudi na poziv niso hoteli dvigniti obrokov žita, so jim bili leta 1705 dostavljeni na dom. Takrat je bila tudi slaba kakovost vzrok za odklanjanje žita. Proviantni mojster je opozoril stanovski odbor, da v bodoče ne bo mogel siliti krajišnikov, naj sprejmejo neužitno žito, zato je prosil, naj mu ne pošiljajo takega žita, ker ga bo moral zavrniti. Pri dobavah žita so se dogajale še druge nerednosti, pri katerih pa zemljiški gospodje niso bili edini krivci. Leta 1740 je proviantni mojster poročal stanovskemu odboru o majhni zalogi pšenice v reškem skladišču in slabi kakovosti žita nekaterih dobaviteljev. Krajiški častniki in vojaki so se pritoževali, da že pol leta čakajo na obroke žita. Ker so cene žita narasle, ga zemljiški gospodje raje prodajo dražje drugam, dasi so v prejšnjih letih izkoristili ugodnosti prodaje deželnim stanovom. Proviantni mojster je opozoril na manipulacije z žitom, ki so bile v korist dobaviteljev ter v škodo kupca. Nekateri zemljiški gospodje so svojim podložnikom ali tovarnikom prepustili kot nagrado žito, ki se je raztreslo pri merjenju. Za to nagrado so podložniki oziroma tovarniki pred prihodom na Reko dali vreče

⁶⁰ AS Vic A fasc. 92 Lit. C IV-9 (1730).

⁶¹ AS Stan A fasc. 148 (1697) str. 108 sl.

s pšenico za celo noč nad kadi z vrelo vodo, da je zrnje od vročine in pare nabreklo in je imelo pri merjenju večjo prostornino. Drugi podložniki ali tovarniki so namenoma šli z žitom na pot ob deževnih in vlažnih dneh, da so dosegli enak rezultat. V nekaj dneh se je potem zrnje uneslo, nastal je velik kalo, ki je šel na račun proviantnega mojstra. Ker so le redki dobavitelji žita zapečatili vreče, ni bila izključena možnost, da so tovarniki pred oddajo dobro žito zamenjavali za slabo. Da bi se take zlorabe preprečile, je stanovski odbor leta 1745 naročil zemljiškim gospodom, naj pošiljajo žito na Reko v zapečatenih vrečah. Žito je moralo biti suho in očiščeno, hrvaško žito je bilo izključeno, jaro pšenico so smeli dobaviti le iz tistih krajev, kjer niso sejali ozimne. Zahteva, da se sme za Primorsko krajino dobavljati le kranjsko žito, se je dala uveljavljati le tedaj, če so v deželi pridelali dovolj žita. Leta 1740, ko je žita primanjkovalo in so cene naraščale, je stanovski odbor obvestil proviantnega mojstra, da najbrž več zemljiških gospodov ne bo moglo dobaviti svojih kvot pšenice in da bo treba pšenico kupovati zunaj dežele. Ker tedaj tudi iz Italije ni prihajalo na Reko mnogo žita in so tisto žito, ki je prišlo, smeli kupovati le reški prebivalci, je proviantni mojster priporočal, naj se od zemljiških gospodov zahteva, da dobavijo čim več.⁶² Leta 1748 je bil spremenjen dotedanji način oskrbovanja Vojne krajine. Financiranje je prevzela centralna oblast, štajerski, kranjski in koroški deželni stanovi so morali za naprej dajati svoj prispevek v državno blagajno. Kranjski deželni stanovi so se tedaj zavezali, da bodo namesto plačila v denarju dobavili 3000 starov pšenice; zemljiški gospodje so bili pozvani, da prijavijo kvote, ki bi jih prevzeli za dobavo. V naslednjih desetletjih se je količina dobavljene pšenice gibala med 2800 in 3200 starov.⁶³

Pomembnejši odjemalec žita kot Primorska krajina je bil za kranjske zemljiške gospode idrijski rudnik. Ker pa Kranjska ni mogla vedno zagotoviti oskrbe Idrije z žitom, delno zaradi slabših letin, delno pa po krivdi zemljiških gospodov, ki niso izpolnili prevzetih obveznosti, si je rudnik poiskal dobavitelje žita tudi na Spodnjem Štajerskem. Leta 1713 je bila sklenjena pogodba z grofom Attemsom za dobavo 2000 starov pšenice in 800 starov rži iz njegovih štajerskih posestev. Kranjskim dobaviteljem je tedaj preostala dobava za slabšo polovico idrijske potrebe. Kot prodajalci žita za Idrijo se v letih 1714—1716 omenjajo le kranjski dobavitelji, med drugimi ljubljanski škof, ižanski župnik, grof Engelshaus, lastnik večje zemljiške posesti na Ižanskem, baron Erberg v Dolu, križevniška komenda v Ljubljani, torej zemljiška gospodstva s posestjo v ljubljanski okolici. Poraba rudarjev in gozdnih delavcev idrijskega rudnika je v tistem času znašala letno okrog 5000 starov žita, od tega je odpadlo 38 % na pšenico, 32 % na ajdo, 16 % na rž in 14 % na proso. Za idrijski rudnik je bil nakup žita v Ljubljani in okolici ugoden iz prometnih razlogov. Žito so vozili po Ljubljani do Vrhnike, kjer je bilo skladišče, od tod so ga spravljali v Idrijo. Rudnik ga je plačeval po srednji ceni, ki je bila na

⁶² AS Stan A fasc. 148 (1704—1713) str. 1380 sl., 1485 sl., 2222 sl.; fasc. 149 (1714 do 1717) str. 79 sl., 82 sl., 1145 sl.; fasc. 150 (1725—1731) str. 680 sl., 892 sl.; fasc. 151 (1743) str. 418; fasc. 152 (1740—1745) str. 586 sl., 600 sl., 609 sl., 650 sl., 987 sl., 993 sl.

⁶³ Zgodovina narodov Jugoslavije. Druga knjiga. Ljubljana 1959, 881; AS Stan A fasc. 111 (1756—1769); fasc. 152 (1750) str. 1112, 1120.

ljubljskem žitnem trgu 14 dni pred in po Elizabetnem sejmu.⁶⁴ Leta 1717 je nakupni agent notranjeavstrijske komore, Idriječan J. K. Filipič, ponudil rudniku dobavo cenejšega žita pod pogojem, da ga sme nakupovati zunaj dežele. Notranjeavstrijska komora je na ponudbo pristala in sklenila s Filipičem triletno dobavno pogodbo. V naslednjih letih je žito za Idrijo prihajalo največ iz Spodnje Štajerske deloma čez Vransko, deloma pa po Savi iz okolice Kozjega in Brežic, nekaj pa menda celo iz Hrvaške. Ker so bili kranjski zemljiški gospodje tako od dobave izločeni, se je stanovski odbor pritožil notranjeavstrijski dvorni komori in je zahteval, da se žito kupuje na Kranjskem. Odgovor dvorne komore je bil zelo odločen. Prej običajno nakupovanje od kranjskih deželnih stanov ni segalo tako daleč, da bi morali žito za Idrijo dražje plačevati, če ga je mogoče dobiti ceneje in boljše kakovosti. Kupec je ravno tako gospodar svojega denarja, kot je prodajalec gospodar svojega blaga; vsak išče svojo korist. Nakupovanje žita po agentu Filipiču je dalo dvojno korist. Prvo korist ima erar, ker se je Filipič zavezal preskrbeti in postaviti v Ljubljano mernik vseh vrst žita za 3 krajcarje ceneje, kot je bila cena na ljubljanskem trgu 14 dni pred in po Elizabetnem sejmu, razlika v ceni pa pomeni dobiček 1500 gld. Drugo korist pri žitu so imeli rudarji, ki so dobivali boljši kruh kot prej in so bili z njim bolj zadovoljni. Kranjsko žito je vsebovalo veliko prahu in smeti. Zemljiški gospodje so pekom in drugim kupcem prodali boljše žito in so govorili, da bo slabše žito za Idrijo še dobro. Na deželnih stanovih je torej — tako je zaključila komora — da si zopet pridobijo dobavo žita za Idrijo. Filipič bo rad kril potrebe za rudnik na Kranjskem tako kot sedaj na Štajerskem in Hrvaškem, seveda pod pogojem, da mu ponudijo žito primerne kakovosti in po ceni, kot ga dobi zunaj Kranjske.⁶⁵

Kljub ostremu odgovoru deželni stanovi niso popustili, v nadaljnji pritožbi na notranjeavstrijski tajni svet so izpodbijali ugotovitve dvorne komore glede previsoke cene, glede slabe kakovosti pa so krivdo zvrnili na idrijske uradnike, ki so prevzeli tako žito. Obenem so skušali vprašanje nakupovanja zunaj dežele spraviti na drugi tir. Trdili so, da je na Kranjskem ostalo 30 000 mernikov neprodanega žita, ker je bila taka količina za Idrijo nakupljena na Štajerskem. Zahtevali so, naj se uvoz žita iz Hrvaške in Ogrske prepove, kot je bil prepovedan za Dolnjo Avstrijo in Štajersko. Stanovski odbor je prosil tudi ljubljanskega škofa, naj podpre njegova prizadevanja v korist dežele in škofije, ki bo pri vnovčevanju žita imela enake težave in škodo. Ker pri notranjeavstrijski vladi niso uspeli, so šli deželni stanovi končno s pritožbo do vladarja. Pa tudi pri tej zadnji instanci so naleteli na zavrnitev. Njihova pritožba je bila označena kot neutemeljena in nepotrebna, kajti namen stanov je bil doseči, da bi morali od njih sprejemati mešano dobro in slabo žito in to po visoki ceni.⁶⁶ Tudi po tej zavrnitvi deželni stanovi niso odnehali. Napravljen je bil obračun ljubljanskih in celjskih tržnih cen ter transportnih stroškov, ki naj bi pokazal, ali je ugodneje kupovati žito za Idrijo v Ljubljani ali pa v celjski četrti. Po tem obračunu je bila sicer celjska cena, računano za vse žito skupaj,

⁶⁴ AS Stan A fasc. 110 (1714—1716); Gr A I — Dol fasc. 205 (okr. 1720); M. A r k o . Zgodovina Idrije. Gorica 1931, 110 sl.

⁶⁵ AS Stan A fasc. 110 (1713—1719), zlasti dopis notranjeavstrijske dvorne komore od 3. januarja 1719.

⁶⁶ AS Stan A fasc. 110 (1719—1721).

8 kr. 1 den. za mernik nižja kot v Ljubljani, toda iz te razlike je bilo treba plačati še vreče, neizogibni kalo in najemnino za skladišče v Ljubljani. Zaključek je bil, da uvoz žita ne prinaša erarju nikakih koristi. Obračun agentovega zaslužka pa je pokazal, da znaša glede na nižje celjske cene pri 6000 starih žita, ki jih Idrija letno potrebuje, 3160 gld. Zaslužek naj bi plačevali kranjski deželani in podložniki, agent in njegovi zaščitniki pa bi si polnili svoj možnjiček. Če bo Kranjska oskrbovala Idrijo, se bo tudi uvažalo žito iz celjske četrti za druge potrebe v deželi, od tega žita pa bodo plačevali mitnino; ker je bil uvoz za idrijski rudnik mitnine prost, je erar imel škodo, korist so pa imeli drugi. Tudi druge dežele, npr. Dolnja Avstrija, Stajerska, Goriška, niso dovoljevale uvoza žita, dokler domač pridelek ni bil prodan. Zato naj se kranjski deželi prepusti oskrba Idrije, sicer žita ne bo mogoče vnovčiti in bo vladar prisiljen sprejemati davke v naravi.⁶⁷

Deželni stanovi so končno s svojimi bolj ali manj prepričljivimi razlogi vendarle delno uspeli. Nova triletna dobavna pogodba, ki jo je notranjeavstrijska komora konec leta 1721 ponovno sklenila s Filipičem, je vsebovala določbo, da naj žito, kolikor ga dobi po primerni ceni, kupuje na Kranjskem od zemljiških gospodov in drugih prodajalcev. Če pa bi bile cene previsoke, sme žito kupovati tudi drugod, tako v celjski četrti in na Hrvaškem. Filipič je sicer v večji meri nakupoval od zemljiških gospodov na Kranjskem, toda kupil je nekaj žita zunaj dežele, kar je bilo povod za nove pritožbe deželnih stanov. Tedaj je bilo njihovim zahtevam v celoti ugodeno. Po cesarjevi odločitvi naj bi se vnovčevanje pridelkov deželnim stanovom čimbolj olajšalo. Nakupovalnemu agentu je bilo naročeno, naj za rudnik v Idriji ne uvažata žita, temveč naj ga kupuje na Kranjskem in naj ga plača po običajni srednji ceni, ki je veljala v deželi, kot so to zahtevali deželni stanovi. Le če bi v deželi nastopilo pomanjkanje žita ali draginja, bo uvoz dovoljen.⁶⁸ Tako je dobava žita za Idrijo prešla v celoti na kranjske zemljiške gospode. Leta 1726, ko je pretekla pogodba s Filipičem, so dobavitelji žita postali deželni stanovi; v njihovem imenu je dobavo prevzel S. Raigersfeld. Pri dobavi je bilo udeleženih večje število zemljiških gospodov iz Ljubljane in ljubljanske okolice, pa tudi iz drugih delov dežele. Leta 1726 je bilo Idriji dobavljenih 5409 starov žita, od tega 30 % pšenice, 18 % rži, 7 % prosa in 45 % ajde. Količina, ki je bila letno dobavljena, se je nekoliko spreminjala, včasih je malo nazadovala, na splošno pa je imela tendenco naraščanja; v letih 1740—1745 se je gibala med 7103 in 8361 starov. Velike pa so bile razlike pri dobavah posameznih vrst žita, najbrž zato, ker niso vedno vse vrste žita enako obrodile, ene vrste je bilo dovolj, druge je primanjkovalo. Za leta 1740—1745 so na razpolago podatki za količine vseh vrst žita, ki so bile dobavljene idrijskemu rudniku. Po teh podatkih je od celotne količine odpadlo na posamezne žitne vrste v odstotkih:

⁶⁷ AS Gr. A I — Dol fasc. 190 (1720). Obračuni in utemeljevanje so najbrž delo Sebastijana Raigersfelda, ki je posredoval na Dunaju, da bi bila dobava žita za Idrijo zopet prepuščena kranjskim zemljiškim gospodom. Gl. M. A r k o, n. o. m. 111. Primerjava ljubljanskih in celjskih cen v obračunu ni prepričljiva, obračun agentovega zaslužka pa je bil samovoljen in brez prave osnove, tako da v pravilnost rezultata ne moremo verjeti. V dolskem arhivu fasc. 290 so še razmišljanja, mogoče tudi Raigersfeldova, o načinu, kako naj bi dežela zbrala žito za oskrbo Idrije.

⁶⁸ AS Stan A fasc. 110 (1721); Gr. A I — Dol fasc. 205 (1722).

	1740	1741	1742	1743	1744	1745
Pšenica	51	57	59	68	39	36
Rž	18	10	13	14	26	27
Proso	7	20	13	9	15	12
Ajda	24	13	15	9	20	25
	100	100	100	100	100	100

Leta 1741 je bila za Idrijo predvidena potreba skupno za 8360 starov žita, od tega 31 % pšenice, 22 % rži, 11 % prosa in 36 % ajde. Dobavljeno je bilo dejansko nekaj manj, 8217 starov, toda količine posameznih žitnih vrst so bile znatno manjše od predvidene potrebe, ajde je bila dobra tretjina, rži in prosa komaj polovica, zato pa je bilo znatno več pšenice. Količine žita, ki so bile v deželi na prodaj, so bile pač omejene, kupci so se morali prilagoditi možnostim trga in kriti potrebe s tisto vrsto žita, ki je bila na razpolago.

Količine žita, ki jih je potrebovala Idrija, so se tudi nadalje gibale na isti višini. Po pogodbi iz leta 1746, ki je bila sklenjena med deželnimi stanovni in dvorno komisijo in je veljala za obdobje 1747—1758, je letna dobava žita znašala 8000 starov. Naslednja pogodba za dvanajstletno obdobje 1759—1770 je določala dobavno količino na 14 309 vaganov (7999 starov). Po obeh pogodbah je bilo treba dobaviti od skupnih količin 37,5 % pšenice, 20 % rži, 17,5 % prosa in 25 % ajde. Po zadnji pogodbi med deželnimi stanovni in višjim rudarskim uradom v Idriji za leta 1771—1782 je dobavna količina znašala 14 000 vaganov (7826 starov) vseh štirih žitnih vrst. Dejanske dobave se niso vedno držale pogodbenih določb. V dobi zadnjih dveh pogodb so se gibale med 7000 in 10 000 starov, precej se je tudi spreminjalo medsebojno razmerje posameznih žitnih vrst; proti koncu pogodbene dobe je rudnik kupoval več rži ter manj ajde in prosa.

Iz srede 18. stoletja je ohranjenih nekaj seznamov zemljiških gospodov, ki so bili udeleženi pri idrijskih dobavah ter pri dobavah za Primorsko krajino. Kot primer naj bo naveden izvleček takega seznama, ki kaže po posameznih delih dežele, koliko zemljiških gospodov je ponudilo dobavo žita za leto 1760 in kakšne količine v vaganih.

	Ponudnikov	Pšenica	Rž	Proso	Ajda	Skupaj
Gorenjska	28	3 950	1832	740	1502	8 024
Dolenjska	47	7 541	2294	2505	2455	14 795
Notranjska	6	790	60	100	210	1 160
Skupaj	81	12 281	4186	3345	4167	23 979

Leta 1760 so deželni stanovi potrebovali za idrijski rudnik 4630 vaganov pšenice, 3198 rži, 1000 prosa in 3577 ajde, za Primorsko krajino je bilo potrebnih 5260 $\frac{1}{4}$ vagana pšenice. Ponudba je torej potrebo presegala. Ker pa je iz prejšnjega leta ostalo nekaj žita na zalogi, deželni stanovi tedaj niso sprejeli niti tolikih količin, kot je bila izkazana potreba. Dobava je bila dodeljena za manjše količine in sicer za idrijski rudnik 2607 vaganov pšenice, 2295 rži, 722 prosa in 3100 ajde, za Primorsko krajino pa 5130 vaganov pšenice. Zemljiški gospodje so torej mogli s to dobavo vnovčiti le nekaj več kot polovico ponujenega žita. Običajno so bile prevzete večje količine kot leta 1760 ter je bilo razmerje med ponudbo in dobavo ugodnejše. Največji del žita je dala Dolenjska, na njo sta odpadli, tako kažejo podatki več let, dve tretjini dobav za Idrijo in Primorsko krajino. Iz Ljubljane in bližnje okolice so bili med dobavitelji križevniška komenda, škofija, Goričane, Turn pod Ljubljano (Kodeljevo), jezuitski kolegij in Fužine.⁶⁹

Dasi so se zemljiški gospodje prizadevali, da bi bili udeleženi pri dobavah žita za Idrijo, svojih obveznosti niso vedno izpolnjevali. Za leti 1730 in 1731 jih je bilo 13, ki so bili v zaostanku za 2095 starov žita, kar je bil velik del skupne dobave. Stanovski odbor je pozval zamudnike, naj takoj dobavijo žito, ker ga bo sicer na njihove stroške kupil na ljubljanskem trgu ali drugje, kjer ga bo dobil. Leta 1740 so se zemljiški gospodje slabo odzvali pozivu, da bi prodali žito za idrijski rudnik; graška vlada je tedaj opozorila deželne stanove, naj izpolnjujejo pogodbo, spomnila jih je tudi, da je bila njim na ljubo in v škodo erarja razveljavljena pogodba s Filipičem. Zdi se, da so morali deželni stanovi leta 1740 kupovati žito za Idrijo tudi pri drugih prodajalcih, kajti zemljiški gospodje so najbrž glede na povečano povpraševanje raje prodajali žito kupcem, ki so ga izvažali.⁷⁰

Ko so deželni stanovi prevzeli dobavo žita idrijskemu rudniku, so potrebovali v Ljubljani skladišče, kjer bi se shranilo do odpreme v Idrijo. Uredili so si ga v zgradbi, ki je bila njihova last in je bila namenjena za igrišče (Ballhaus). Prostori v igrišču pa že v začetku niso ustrezali, stanovski oskrbnik kašče je predlagal, da bi uredili še eno žitnico, ker je tedanje skladišče bilo premajhno za sortiranje žita. V istem skladišču so shranjevali tudi žito za Vojno krajino, kolikor je šlo skozi Ljubljano, ter še drugo žito za oskrbo vojaštva, pri kateri so deželni stanovi sodelovali.

Dasi so deželni stanovi in erar sporazumno določali dobavne pogoje za Idrijo, ni bila nobena stranka zadovoljna s končnimi rezultati sklenjene pogodbe. Ko so leta 1746 pripravljali novo pogodbo za nadaljnje 12-letno obdobje, je deželni knjigovodja predložil poročilo, v katerem je trdil, da ima dežela z dobavo žita za Idrijo le zgubo, ker da mora skrbeti za razdeljevanje žita med rudniške upravičence, oskrbeti je morala vreče in transport ter založiti denar za nakupovanje žita. Na drugi strani pa je tudi dvorna komisija bila mnenja, da je erar utrpel pri stanovski dobavi v letih 1741—1745 škodo v skupnem znesku 63 082 gld.⁷¹ Najbrž sta obe stranki glede svoje škode precej pretiravali, kajti končno sta se zedinili za novo pogodbo, ki ni bistveno spreminjala medsebojnega razmerja.

⁶⁹ AS Stan A fasc. 110 (1725—1740) in 111 (1746—1782).

⁷⁰ AS Stan A fasc. 110 (1740); fasc. 150 (1731) str. 902 sl.

⁷¹ AS Stan A fasc. 110 (1740) in 111 (1746).

9. Tržni promet v 18. stoletju

Kolikor je mogoče presoditi razvoj in obseg žitne trgovine na Kranjskem v prvi polovici 18. stoletja na podlagi dobav za Idrijo in Primorsko krajino ter na podlagi razpoložljivih podatkov o izvozu iz države, se razmere niso bistveno razločevale od zadnjih desetletij 17. stoletja. Ljubljanski trg ni dobil nikakih pobud za živahnejši žitni promet, dasi je bil najbrž nekoliko povezan s stanovskimi dobavami za idrijski rudnik. Gibanje zneskov pristojbin od merjenja žita kaže v prvih desetletjih stagnacijo, pozneje pa nazadovanje. Dohodki pristojbine so znašali:⁷²

Desetletje	Najnižji	Najvišji	Povprečni
1701—1710	99 gld. 6 kr.	191 gld. 48 kr.	135 gld. 27 kr.
1711—1720	107 gld. 37 kr.	245 gld. 49 kr.	155 gld. 42 kr.
1721—1730	75 gld. 59 kr.	170 gld. 45 kr.	124 gld. 29 kr.
1731—1740	57 gld. 24 kr.	119 gld. 18 kr.	78 gld. 45 kr.
1741—1750	65 gld. 6 kr.	134 gld. 57 kr.	97 gld. 30 kr.
1751—1760	59 gld. 53 kr.	137 gld. 56 kr.	101 gld. 39 kr.
1761—1770	12 gld. 54 kr.	64 gld. 57 kr.	38 gld. 45 kr.

K zneskom v gornjem pregledu je treba pripomniti, da so do leta 1720 izraženi v kranjski, naprej pa v nemški veljavi in sicer po tečaju 84 gld. 22 kr. 2 den. nemške veljave za 100 gld. kranjske veljave; zneski v nemški veljavi so okroglo za 15,6 % nižji kot v kranjski. Upoštevajoč to tečajno razliko so se dohodki pristojbine držali od srede 17. pa do tretjega desetletja 18. stoletja nekako na isti višini. Ocenitev žitnega prometa na podlagi zneskov pristojbin na način, kot smo ga ocenili za 17. stoletje, nam dopušča zaključek, da so na ljubljanskem trgu tedaj prodali letno povprečno okrog 13 000 starov žita. Bila so leta, ko je bil promet večji, dostikrat pa je bil tudi manjši, gibal se je nekako med 7000 in 22 000 starov. V četrtem desetletju so dohodki od merilne pristojbine občutno nazadovali, sredi stoletja so bili zopet nekaj višji, po letu 1760 pa je sledil padec za več kot polovico in so ostali naprej na nizki ravni; okrog 1780 so v nekaterih letih znašali le nekaj goldinarjev. Dohodki pristojbine med leti 1731—1760 so ustrezali žitnemu prometu v mejah med 5000 in 12 000, v letih 1761—1770 pa med 1200 in 5800 starov. Nazadovanje dohodkov od mernine po letu 1730 ter še bolj po letu 1760 je tako veliko, da se postavlja vprašanje, ali v denarju vplačana pristojbina v tem obdobju še daje zanesljivo osnovo za oceno žitnega prometa na ljubljanskem trgu. Podatek iz drugega vira, ki pa je žal le za eno leto, daje glede obsega prometa drugačno sliko. Za čas od 1. julija 1773 do 2. julija 1774 je ohranjen seznam v gotovini in v naravi pobrane pristojbine od merjenja žita. V naravi so pobirali pri-

⁷² MALJ Cod. XIII/118—192, knjige prejemkov; za razdobje 1701—1706 po rokopisnem elaboratu, ki vsebuje seštevke kategorij dohodkov, za leta 1761—1774/75 pa po knjigah prejemkov. Z letom 1774/75 prenehajo računске knjige, dohodke od merilne pristojbine od leta 1777/78 naprej vsebujejo letni računi v Varia Mag. II.

stojbino od podložnikov, ki so prinašali žito na prodaj, merica je znašala 1 bokal in $1\frac{1}{4}$ maselca od vagana žita, to je bilo $\frac{1}{24}$ vagana. V letu 1773/1774 so pobrali na merici malo manj kot 966 vaganov žita, v gotovini pa 58 gld. 51 kr. Pobrana merica je ustrezala prodani količini okrog 23 200 vaganov žita, na osnovi prejete pristojbine v gotovini pa bi ocenili tržni promet na 10 400 vaganov. Nimamo razloga dvomiti o obsegu prometa, izračunanega na podlagi pobrane merice, vzrok v neskladju med obema podatkoma je treba iskati v zneskih gotovinsko vplačanih pristojbin. Ker pristojbine niso bile spremenjene, je mogoče le, da jih niso pobirali od vseh zavezancev ali pa niso prišle v celoti v mestno blagajno. Gotovo pa je, da cenitve na podlagi dohodkov pristojbin, vpisanih v knjigah prejemkov oziroma pozneje v letnih računih, ne dajejo prave slike o žitnem prometu. Seznam merilne pristojbine iz leta 1773/74 je zanimiv tudi zato, ker vsebuje merico po žitnih vrstah, kar nam odkriva, kakšno žito so tedaj prodajali oziroma kupovali na ljubljanskem trgu. Od skupne količine pobrane mernine je odpadlo 40,3 ‰ na pšenico, 21,1 ‰ na soržico, 25,4 ‰ na črno mešanico, to je rž in ajdo, ter 13,2 ‰ na oves.⁷³ Seveda so podatki enega leta premalo, da bi mogli presoditi, ali je bilo navedeno razmerje na splošno značilno za ljubljanski trg.

Nimamo poročil, ki bi nam natančneje pojasnila takratne razmere na ljubljanskem žitnem trgu. Redke vesti pa le odkrivajo, da na trgu ni bilo vedno dovolj žita za potrebe mesta ter da se je žitna trgovina v mestu razvijala tudi mimo trga pred mestno hišo. Leta 1740 je bila slabša letina, kmetje so prinašali manj žita na prodaj. Ljubljanski peki so si morali preskrbeti pšenico zunaj dežele. Upravitelj deželnega glavarstva v Ljubljani je prosil glavarja na Reki, naj dovoli dvema ljubljanskima pekoma nakup pšenice, ki je prispela po morju. Deželni stanovni so tedaj tudi pooblastili ljubljanskega trgovca Michelangela Zoisa, da nakupi žito v Romagni in Apuliji.⁷⁴ Od začetka stoletja se pogosteje omenja uvoz ogrskega in hrvaškega žita. Leta 1744 se je Ljubljana pritoževala vicedomu, da je bilo na podeželju zadržano in pokupljeno žito, ki bi moralo biti iz Hrvaškega dobavljeno v Ljubljano. Zaradi pomanjkanja v deželi je bil leta 1764 dovoljen mitnin in tridesetine prost uvoz ogrskega žita. Leto kasneje je ljubljanski trgovec Pilgram dobil ogrsko žito, ki ga je navedel kot tranzitno blago, vendar ga je kljub temu prodajal v Ljubljani, zato so mu ga deželni stanovni dali pod zaporo. V istem času so ljubljanski pivovarji prosili za uvoz 4000 vaganov ječmena iz Ogrske, deželni stanovni so z uvozom soglašali pod pogojem, da ga bodo porabili za pivo, ne pa prodali. Kmalu nato so zahtevali, naj se prost uvoz iz Ogrske ustavi, ker da je dežela preplavljena z žitom.⁷⁵ Iz vseh teh poročil se vidi, da so trgovci dobivali večjo vlogo pri preskrbi prebivalstva z žitom, njihov žitni promet pa se ni odvijal na mestnem žitnem trgu, temveč v njihovih žitnih skladiščih. Tudi kmečki prodajalci žita, ki so ga prej prodajali le na trgu pred mestno hišo, so začeli opuščati trg. Leta 1777 so se mestni stražniki, ki so bili merilci žita, pritoževali, da donos merilne pristojbine nazaduje, ker se ji prodajalci in kupci izmikajo. Žita ne dovažajo več na prodaj pred rotovž, temveč se kupčije sklepajo na

⁷³ MALj Reg. I fasc. 41 (1772—1774) fol. 192 sl., 213 sl.

⁷⁴ AS Stan A fasc. 8 (1740) str. 799 sl., 815 sl., 867 sl.

⁷⁵ MALj Reg. I fasc. 38 (1745) fol. 202 sl.; AS Stan A fasc. 8 (1764—1766) str. 1099, 1115 sl., 1123 sl., 1141 sl.; Deželno glavarstvo Publ. Polit. Lit. G Num. 3 Vol. 1 (1765).

skrivnem, žito pa se izmeri v zasebnih hišah. Prodajalci z Gorenjske pripeljejo žito v Šiško in ga tam izmerijo brez plačila pristojbine. Žitomerci so v pritožbi trdili, da se na več krajih v predmestjih, med temi tudi v Desselbrunnerjevi tovarni sukna na Selu, trguje z žitom, kot da bi tam bili pravi žitni trgi. Samostana uršulink in klarisinj sta uvozila vozove žita, ne da bi plačala mernino. Z žitom so trgovali posamezni gostilničarji, ki tudi niso pritegnili merilcev za izmerjenje žita. Nasprotno zahtevam žitomercev so pa prodajalci žita pričeli v posameznih primerih osporavati upravičenost pobiranja merilne pristojbine. Gregor pl. Födransberg, ki je kupil večji del zemljiške posesti meščanskega špitala, ter gostilničar Nikolaj Savinšek sta se pritožila leta 1777 deželnemu glavarstvu, da mestni stražniki zahtevajo mernino od žita, ki ga ne izmerijo, temveč se izmeri doma. Deželno glavarstvo je zahtevo žitomercev v takih primerih označilo kot nasprotujočo meščanski obrti in škodljivo trgovini ter je prepovedalo nadaljnje pobiranje mernine tako v naravi kot v denarju razen pri prodaji žita pred mestno hišo.⁷⁶

V teku časa so se razmere na trgu postopoma spreminjale, javni žitni trg pred mestno hišo je izgubljal na pomenu, obenem se je spreminjal način pobiranja žitne mernine. Nazadovanje dohodkov od te pristojbine je bilo tedaj predvsem posledica nazadovanja žitnega prometa na trgu.

Kot pri dohodkih od merilne pristojbine je tudi pri dohodkih od pristojbine za kruharno, ki so jo plačevali peki od žita, uporabljenega za peko kruha, prišlo v teku 18. stoletja do nekaterih sprememb. Dohodki pristojbine za kruharno so bili:⁷⁷

Desetletje	Najnižji	Najvišji	Povprečni
1701—1710	405 gld. 55 kr.	529 gld. 11 kr.	486 gld. 19 kr.
1711—1720	359 gld. 42 kr.	556 gld. 43 kr.	500 gld. 42 kr.
1721—1730	263 gld. 16 kr.	379 gld. 31 kr.	320 gld. 9 kr.
1731—1740	307 gld. 51 kr.	376 gld. 8 kr.	338 gld. 25 kr.
1741—1750	307 gld. 1 kr.	496 gld. 4 kr.	376 gld. 25 kr.
1751—1760	303 gld. 43 kr.	443 gld. 34 kr.	373 gld. 4 kr.
1761—1770	257 gld. 21 kr.	368 gld. 11 kr.	307 gld. 23 kr.

Manjši zneski od leta 1720 naprej gredo deloma na račun nemške veljave, kar je treba pri primerjavi upoštevati. Pri porabi žita za kruh so bile med posameznimi leti večje razlike, desetletna povprečja, ki so bila spodbetka razmeroma konstantna in so se držala nekako na isti višini kot konec prejšnjega stoletja, so po letu 1720 nazadovala. Preračunani na način kot za 17. stoletje so desetletni povprečni dohodki pristojbine od začetka 18. stoletja do leta 1770 ustrezali količinam žita od 4100 do 5600 starov, ki so jih peki porabili za kruh; letne količine so se gibale med 3400 in 6250 starov.

⁷⁶ MALj Reg. I fasc. 41 (1777) fol. 223 sl.

⁷⁷ MALj Cod. XIII/118—187, knjige prejemkov. Za razdobje 1701—1760 po rokopisnem elabratu s seštevki kategorij dohodkov, za leta 1761—1769/70 po knjigah prejemkov.

Poraba žita pri pekih je, sodeč po gibanju dohodkov od pristojbin za kruharno, stagnirala oziroma nazadovala. To pa seveda ne pomeni, da je stagnirala ali nazadovala poraba kruha, kar bi tudi težko vskladili z naraščanjem števila prebivalstva. Poleg pekov so prebivalstvo preskrbovale s kruhom kruharice, ki so ga v košarah nosile po hišah na prodaj. Vedno več gostilničarjev je svoje goste postreglo z doma pečenim kruhom. V cehu organizirani peki so se sicer borili zoper to konkurenco, vendar niso uspeli, čeprav je magistrat podpiral zahteve za omejevanje prodaje kruha po nepekih. Ščasoma so kruharice, ki so prvotno pekle le črni ajdov kruh, začele peči tudi beli in soržični kruh. Prodajale so ga na tedenskih sejnih in vsak dan na trgu. Čim več kruha so kruharice prodale, tem manj je bilo povpraševanja po pekovskem kruhu. Peki so se morali končno omejiti predvsem na peko drobnega peciva. Po vesteh iz leta 1789 v zvezi s pekovskimi pritožbami zaradi konkurence nepekovskega kruha je bilo tedaj v Ljubljani 20 pekov, med temi 3 pekovske vdove, 2 vdovi in 9 pekov je živelo v revščini, istočasno pa je bilo 200 kruharic. Število pekov je ostalo isto, kot so določala pravila iz leta 1660. Že to kaže, da se obseg pekovske dejavnosti ni mogel bistveno povečati.⁷⁸ O pravilnosti števila kruharic je mogoče podvomiti, podatek je iz kroga pekov in gotovo pretiran. Vendar glede končnega rezultata spremenjenega stanja za peke ni nikakega dvoma, njihov delež pri preskrbi Ljubljane s kruhom se je zmanjšal, zato so stagnirale oziroma nazadovale količine žita, ki so ga porabili za kruh. S tem žitom so se sicer zalagali predvsem na ljubljanskem trgu, kjer so bili najbrž še vedno najpomembnejši kupci.

10. Uvoz hrvaškega in ogrskega žita

Že v prvi polovici 18. stoletja je večkrat prišlo na Kranjsko ogrsko in hrvaško žito, vendar je bil tak uvoz še izjemen, bodisi kot posledica slabih letin, ali pa je bilo uvoženo žito le tranzitno blago, namenjeno za izvoz. V zvezi s prizadevanjem, da bi celotno ozemlje habsburške monarhije postalo enotno gospodarsko pošročje, je vlada poskušala postopoma odpravljati ovire blagovnemu prometu med posameznimi deželami. Pri tem se je pojavilo vprašanje uvoza ogrskega in hrvaškega žita v avstrijske dežele, ki ga je centralna državna oblast reševala sprva skupaj s predstavniki dežel. Leta 1763 je bila kranjska reprezentanca in komora pozvana, naj poroča, s kakšnimi davščinami je obremenjeno domače žito in žito drugih dednih dežel, ali bi bil zmeren uvoz ogrskega in hrvaškega žita škodljiv za deželo in kakšna bi bila korist ali škoda za državne finance. Reprezentanci in komori so dali odgovor na postavljena vprašanja deželni stanovi, komerčni konses in bankalna davčna administracija. Na tem mestu nas zanima le odgovor na vprašanje uvoza žita iz Ogrske in Hrvaške. Deželni stanovi so ponovili svoj stari argument, da je žito glavni vir za plačilo davkov, uvoz žita bi ta vir prizadel, ker bi bilo vnovčevanje žita otežkočeno. Zato je njihov zaključek bil, da bo uvoz žita za deželo škodljiv. Ob tej priliki so deželni stanovi tudi izrazili željo, da bi proviantni urad za oskrbo vojaštva kupoval predvsem domače žito, želeli so tudi, da bi

⁷⁸ MALj Reg. I fasc. 16 (1774—1790) fol. 338 sl., 388 sl., 461, 480 sl.; V. Valenčič, Peki, n. o. m. 130.

se povečalo število vojaštva v deželi, da bo več možnosti za vnovčenje žita. Komerčni konses je menil, da uvoz žita ne bi bil le škodljiv, temveč celo poguben. Na Kranjskem ni pomanjkanja žita, vsako leto je presežek, ki ga ne bi mogli prodati, če bi žito uvažali. Zato naj bi se omejil tudi uvoz štajerskega žita, ki pritiska na cene domačega. V obeh navedenih odgovorih so prišle do izraza koristi zemljiških gospodov, ki so stanje preskrbe z žitom slikali preveč ugodno. Bankalna davčna administracija je odgovorila v nasprotnem smislu. Menila je, da zmeren uvoz iz Ogrske in Hrvaške ne bi bil škodljiv, ker Kranjska tudi v najboljših letih ne pridela dovolj za svoje potrebe in mora uvažati štajersko žito. Reprezentanca in komora je o teh mnenjih obvestila dunajsko vlado ter je predlagala, naj bi se uvoz žita dovolil le po potrebi ob slabih letinah, sicer naj bi se žito ne uvažalo. K mnenju davčne administracije o nezadostnem pridelku pa je pripomnila, da so tisti, ki poznajo razmere v deželi, o tem drugačnih misli.⁷⁹

Iz te dobe so ohranjeni prvi podatki o količini žitnega pridelka na Kranjskem. Deželno glavarstvo je leta 1766 poročalo vladi na Dunaju, da se po ugotovitvah ob davčni rektifikaciji na Kranjskem pridela letno 1 217 256 vaganov vseh vrst žita po odbitku polovice za seme in druge potrebe pridelovanja. Od tega je odpadlo na pridelek pšenice 223 546 vaganov.⁸⁰ Po cenitvi deželnega glavarstva so to količino pšenice porabili za

potrošnjo v Ljubljani	7 720 vaganov
druga mesta v deželi	7 720 vaganov
potrebe Idrije	5 000 vaganov
potrebe drugih rudnikov	5 000 vaganov
oskrbo vojaštva	6 000 vaganov
potrošnjo zemljiških gospodov, civilnih oseb in podložnikov	147 106 vaganov
morebiten izvoz	45 000 vaganov
	<hr/>
	223 546 vaganov

Podatki o količini pridelka so, kolikor je mogoče presoditi, kolikor toliko stvarni, poraba pšenice pa je v nekaterih postavkah ocenjena prenizko. Potrošnja pšenice v Ljubljani je precej preseгла 7720 vaganov, saj so je sami peki porabili toliko in tudi več, količine, ki so jih porabili drugi potrošniki, zavodi, gostilničarji, kruharice, pa so bile tudi vredne upoštevanja. Kot v Ljubljani bi bilo treba oceniti porabo pšenice v drugih mestih, tudi Idrija je porabila nad 1000 vaganov več, kot pa je bilo ocenjeno. Za oskrbo Primorske krajine je šlo okrog 4000 starov letno, po seznamu leta 1758 so ji zemljiška

⁷⁹ AS Reprezentanca in komora fasc. XXX/5 (1763); Stan A fasc. 8 (1763) str. 1089; Com. Com. fasc. Lit. G Num. 3 Vol. 1 (1763).

⁸⁰ AS Dež. glav. Publ. Polit. fasc. Lit G Num. 3 Vol. 2. Iste podatke kot dopis deželnega glavarstva od 18. decembra 1766 vsebuje rokopis v AS Rokopisna zbirka II/22, »Notaten oder eigentlich Materialien zu weiterer Ausarbeitung des Herzogthum Krain betreffend« str. 26 sl. Prim. A. Müller, Argo VII, 1899, stolpec 111, op. 2.

gospostva dobavila celo 4995 starov pšenice, precejšnje količine pšenice pa je najbrž porabilo tudi vojaštvo v deželi. Ostanek za izvoz je bil potemtakem bistveno manjši, kolikor ga je sploh kaj bilo.

Deželno glavarstvo ni omenilo ne uvoza žita iz Štajerske, ki je postal stalen, ne občasnega uvoza hrvaškega in ogrskega žita, ki se je vedno pogosteje ponavljal. Zaradi prenizke ocene porabe žita ter neupoštevanja uvoza je bila zgrešena njegova sodba glede oskrbe dežele z žitom. Slonela je na preveč enostranskih sodbah zemljiških gospodov, ki so zaradi svojih žitnih presežkov stalno poudarjali potrebo izvoza, da bi jih mogli vnovčiti.

V istem času je država tudi v žitni trgovini uveljavljala merkantilistična načela, z raznimi ukrepi je začela pospeševati izvoz žita. Leta 1763 so bile odpravljene izvozne in tranzitne mitnine na žito, ki je šlo iz dednih dežel po morju iz države. Dve leti pozneje je bila uvedena izvozna premija 7 kr. od stara žita, ki se je iz dednih dežel izvažalo skozi Senj, Trst ali Reko. Za ogrsko žito je bila taka premija že prej v veljavi, izplačevala se je, če cene v pristaniških mestih niso presegle določene višine.⁸¹ V začetku leta 1764 se je vlada ukvarjala z vprašanjem, ali naj bi notranjeavstrijskim deželam dovolila mitnine prost uvoz ogrskega in hrvaškega žita, če bi se cene toliko dvignile, da bi ovirale prekomorski izvoz. Deželno glavarstvo je tudi ob tej priliki zagovarjalo stališče, da bi bil celo zmeren uvoz škodljiv za deželo in da bi se mogel priporočati uvoz le ob slabih letinah za tiste vrste žita, katerih cena bi se preveč dvignila.⁸²

Komaj tri mesece potem sta bila zaradi pomanjkanja in naraslih cen prepovedana prodaja in nakup žita za izvoz v tuje dežele. Ljubljanskemu magistratu je bilo posebej naročeno, naj skrbi, da na tedenskih sejmih do 12. ure ne bodo prodajali žita na debelo ali pa za izvoz, temveč le na drobno po mernikih za potrebe mestnega prebivalstva. Kljub neugodnemu stanju na žitnem trgu so se deželni stanovi jeseni istega leta izjavili zoper mitnine prost uvoz ogrskega žita, češ da je bila dobra letina in da ni pričakovati draginje. Niso pa imeli pomisleka, da se za tri mesece dovoli uvoz ogrskega žita v primeru, če bi domače žito izvažali v Italijo in bi zato cene naraščale. Uvoz ogrskega žita je bil sicer za nekaj mesecev dovoljen ter je bil npr. za Štajersko in nekatere druge dežele oproščen mitnin, izvzemši cestnine in podobne davkatve, toda pri uvozu na Kranjsko je bilo treba plačevati od vagana pšenice in rži 3 kr., od ovsa pa 2 kr.⁸³

Ukrepi centralnih državnih organov kažejo nekako od srede 18. stoletja naprej prizadevanja za pospeševanje uvoza žita iz Ogrske in Hrvaške in sicer tudi, če tega niso narekemale potrebe domačega trga. Nasprotno pa so deželni stanovi svobodnejšemu uvozu nasprotovali, ovirali so celo tranzitno trgovino z žitom iz Ogrske in Hrvaške. Omenjajo se primeri, ko so dali pod zaporo tranzitno žito v ljubljanskih skladiščih, češ da je namenjeno za prodajo v deželi in da je torej tihotapsko blago. Tako so ravnali tudi z ječmenom, ki je bil last turškega trgovca na poti za Trst, dasi so v deželi pridelovali ječmen

⁸¹ AS Repr. in kom. fasc. XXX/5 (1763); Com. Com. fasc. Lit. G Num. 3 Vol. 1 (1763); Dež. glav. Publ. Polit. fasc. Lit. G Num 3 Vol. 1 (1765); Stan A fasc. 8 (1765).

⁸² AS Dež. glav. Publ. Polit. fasc. Lit. G Num. 3 Vol. 1 (1763).

⁸³ AS Dež. glav. Publ. Polit. fasc. Lit. G Num. 3 Vol. 1 (1764); Resolutions und respective Normalbuch de anno 1765 fol. 15 sl.

le v manjšem obsegu in ga ni zaslediti nikoli med vrstami žita, ki so ga imeli zemljiški gospodarji na prodaj. Ker zapora ni bila upravičena, je deželno glavarstvo naročilo stanovskemu odboru, naj pusti trgovcu žito izvoziti. Vrhovna državna oblast je na splošno vedno bolj prevzemala žitno politiko v svoje roke in je utesnjevala dežele na tem področju. Sredi leta 1765 je cesarica prepovedala, da bi dežele same, kot so delale do tedaj, prepovedovale izvoz posameznih deželnih pridelkov; za izvozne prepovedi je bilo potrebno njeno dovoljenje. Konec istega leta pa je dovolila, ker žito v notranjeavstrijskih deželah ni dobro obrodilo, mitnine prost uvoz vseh vrst žita v te dežele iz drugih dednih dežel in iz Ogrske. Ljubljanski magistrat je sicer prosil, da bi se zaradi naraščanja cen prepovedal izvoz. Deželno glavarstvo je podpiralo prošnjo mesta, vendar jo je cesarica zavrnila.⁸⁴

Leta 1766 so se ob razmerah na žitnem trgu, ki je bil v znamenju velikega povpraševanja ter visokih cen, pokazala nasprotujoča si stališča glede žitne politike. Tik pred žetvijo so se deželni stanovi v pričakovanju dobre letine zavzeli za ustavitev uvoza iz Ogrske. Toda mesec kasneje so Ljubljana in nekatera druga kranjska mesta zahtevala, da se zaradi druginje in pomanjkanja prepove izvoz žita. Čeprav je bila letina boljša kot povprečna, so cene zaradi nakupovanja pšenice po tujih in domačih trgovcih za izvoz v tuje dežele že pred žetvijo narasle, v mestih jo je bilo le malo na prodaj. Deželno glavarstvo je na podlagi mestnih pritožb predlagalo vladi prepoved izvoza domačega žita, na tedenske sejme pripeljano žito naj bi se smelo prodajati le za potrebe meščanov. Obenem je deželno glavarstvo samo prepovedalo nakupovanje pšenice za izvoz v tuje dežele ter je odredilo, da so smeli na mestnem trgu kupovati žito le mestni prebivalci zase. To pa ni zadovoljilo zlasti obrtnikov, k deželnemu glavarju je prišla deputacija 12 rokodelcev, ki je burno zahtevala takojšnjo prepoved izvoza. Za svojo akcijo so iskali zaslombo pri drugih meščanih, na ulicah so ustavljali pripeljano žito in ga s pomočjo mestnih stražnikov spravljali na trg pred mestno hišo za vskladiščenje, ne da bi ga sami imeli namen kupiti. Prišlo je tudi do sumljivih sestankov in nedovoljenega zabavljanja, sklenjeno je bilo, da pošljejo zastopnike na dvor. Deželno glavarstvo je sicer opozorilo magistrat na nered, ki je nastal, toda namesto, da bi kaj storil, je ponavljal zahtevo meščanov po prepovedi izvoza žita in drugih živil. Zato je pozvalo župana, sodnika in sindika, da bi jih zaslišalo. Nato se je zbralo večje število meščanov na magistratu, kjer so vsi govorili, magistrat pa ni mogel ali ni hotel imenovati pobudnika te akcije, pri kateri so mestni stražniki meščanom celo pomagali. V poročilu dvoru o teh dogodkih se je deželno glavarstvo izjavilo zoper popolno prepoved izvoza živil iz dežele, ker bi vsa trgovina propadla zaradi majhnega števila meščanov. Ostala dežela bi se upravičeno pritoževala, pretrgani bi bili tudi trgovski stiki z Goriško in Primorjem. Na odgovor iz Dunaja ni bilo treba dolgo čakati. Zavrnjena je bila zahteva meščanstva za prepoved izvoza živil, deželnemu glavarstvu je bilo naročeno, naj podpira žitno trgovino ter naj takoj prekliče svojo odredbo o prepovedi nakupovanja žita za izvoz. Posebej pa je bilo kritizirano zadržanje deželnega glavarstva ob meščanskih zahtevah in nastalih neredih. Ni bilo prav,

⁸⁴ AS Dež. glav. Publ. Polit. fasc. G Num. 3 Vol. 1 (1765); MALj Reg. I fasc. 49 (1765) fol. 177.

da je poslušalo pritožbe 12 navadnih meščanov in jih ni dalo aretirati, ter ni s pomočjo vojaštva preprečilo nasilnosti, ki so sledile. Moralo bi tudi takoj izročiti lastnikom žito, ki so ga meščani dali pod zaporo. Ne bi smelo dovoliti odhoda deputacije na dvor, za kar bi bilo potrebno predhodno dovoljenje. Grajan je bil tudi postopek pri preiskavi meščanskih izgrediv in proti ljubljanskemu magistratu, ki je bil pri teh dogodkih zanikr in bi zaslužil kazen. V bodoče naj glavarstvo v podobnih primerih postopa bolj premišljeno in preudarno, ker bo sicer samo odgovorno za posledice.⁸⁵

Akcija ljubljanskega meščanstva pa s tem odgovorom ni bila zaključena. Deputacija štirih ljubljanskih meščanov je tedaj bila na Dunaju, da bi cesarici izročila prošnjo za prepoved izvoza žita. Denar za kritje stroškov deputacije so zbrali med meščani, nekaj so prispevali tudi cehi; akcijo sta podpirala tudi Škofja Loka in Kamnik. Mihael König, gostilničar, eden izmed članov deputacije, je 10. septembra 1766 poročal, da jim je z nekoliko truda uspelo priti v avdienco in so cesarici oddali prošnjo, spomenica za cesarja, ki ga niso dobili na Dunaju, pa mu je bila poslana. Deputacija je upala na ugoden rezultat svojega posredovanja.⁸⁶

Nasprotniki prepovedi izvoza so bili deželni stanovi. Trdili so, da je bila letina vseh vrst žita obilna, zato se zaradi izvoza pšenice (drugih vrst žita niso izvažali) ni bati pomanjkanja. Kmetje za svojo prehrano niso uporabljali pšenice, plemstvo, zemljiški gospodje in premožnejši meščani so imeli svojo zemljiško posest in so bili preskrbljeni z lastnim pridelkom, zato jih draginja ni prizadela. Prizadeto je bilo le manjše število rokodelcev, ki pa so v primeri z drugim prebivalstvom v taki manjšini, da jih je toliko manj treba upoštevati. Sicer pa so jim bila na izbiro tri pota, da se izognejo visokih pšeničnih cen. Za prehrano bi mogli uporabljati druge vrste žita, ali naj bi z denarjem, ki so ga sicer zapravili v krčmah, raje kupili pšenico, ali pa naj bi več in boljše delali ter si tako podvojili zaslužek. Izvoz pšenice prinaša v deželo denar, ki ga zemljiški gospodje uporabljajo za plačevanje davkov; je pa tudi vzpodbuda za izboljšanje kmetijstva. Koristi izvoza so za zemljiške gospode in podložnike neprimerno večje, kot je prikrajšanje drugega prebivalstva in dela meščanstva. Deželno glavarstvo je o stališču stanov obvestilo vladarico in ji prepustilo rešitev vprašanja, kako preprečiti naraščanje draginje in upoštevati koristi drugega prebivalstva, pripomnilo pa je, da samo ne pozna nobenih takih ukrepov.⁸⁷

Poročilo deželnega glavarstva kaže, da je tedaj v vprašanju deželne žitne politike prišlo do izraza le stališče zemljiških gospodov. To je bilo enostransko, vsa argumentacija je bila naperjena zoper rokodelski sloj meščanstva, ki je vodil akcijo za prepoved izvoza žita, ne omenjajo pa se pomembni potrošniki žita, zlasti pšenice, kot idrijski rudnik, fužinarska podjetja, vojaštvo, katerih koristi v tem vprašanju so bile drugačne. Deželno glavarstvo, najvišji državni organ v deželi, se sicer ni izrecno solidariziral s stališčem deželnih stanov, ni pa tudi imel pri tem nikakega svojega mnenja.

Stališče kranjskih deželnih stanov pa na dvoru ni obveljalo. Zdi se, da je izvoz žita iz avstrijskih dežel tedaj zavzel zelo velik obseg in so tudi kranjski

⁸⁵ AS Dež. glav. Publ. Polit. fasc. Lit. G Num. 3 Vol. 2 (1766).

⁸⁶ MALj Varia Mag. I Mag. acta fasc. 2 (1766) fol. 139 sl.

⁸⁷ AS Dež. glav. Publ. Polit. fasc. Lit. G Num. 3 Vol. 2 (1766).

zemljiški gospodje prodajali večje količine žita za izvoz kot poprej. K povečanju izvoza žita so najbrž pripomogli tudi razni ukrepi merkantilistične politike. Posledica je bilo naraščanje cen; da bi se razmere na žitnih trgih uredile, je bil 8. novembra 1766 prepovedan iz dednih dežel izvoz žita v tuje države, zlasti čez Trst. Ni pa prepoved veljala za izvoz iz ene dedne dežele v drugo. Prepoved izvoza je bila izdana za šest mesecev. Transitni izvoz ogrskega žita po morju je bil dovoljen do konca leta trgovcem, ki so že imeli sklenjene pogodbe, prepovedano pa je bilo sklepanje novih izvoznih pogodb. Da bi se zagotovila preskrba mest z žitom, kljub svobodni trgovini med deželami, je dekret dvorne pisarne od 21. novembra 1766 obnovil stare predpise, po katerih je mestno prebivalstvo imelo prednost nakupovanja na mestnih trgih. Dekret je določal, da smejo prvi dve uri na javni trg pripeljano žito kupovati le peki, meščani in drugi mestni prebivalci za svoje potrebe, tujcem je bil nakup dovoljen šele po preteku dveh ur, ko je bilo mestno prebivalstvo preskrbljeno.⁸⁸

11. Uvoz žita — stalna postavka v žitni bilanci

V dobi, ko so še oblastveni posegi v veliki meri uravnavali trgovanje z žitom, se je žitno gospodarstvo na Kranjskem bistveno spremenilo. V 16. stoletju se le redko omenja nakup žita zunaj dežele. Ena izmed takih omemb je iz leta 1539, ko je žita primanjkovalo in so cene narasle. Tedaj si je Ljubljana pri nadvojvodu Ferdinandu izposlovala dovoljenje, da postavi žitno skladišče ter nakupi potrebno žito na Ogrskem in v drugih deželah. Mesto si je tedaj res nabavilo žito, ni pa znano kje. Spomladi leta 1541 je mestni svet sklenil prodati vso zalogo, pšenico, rž in mešanico. Dokler mestno žito ni bilo prodano, ga drugi prodajalci niso smeli prodajati.^{88a} Verjetno je bilo tedaj žita že dovolj in se je mesto hotelo znebiti svoje zaloge. Najbrž je bil to le enkratni primer, da je mesto nabavilo žito za preskrbo prebivalstva. Ravno tako v prvi polovici 16. stoletja se omenja obenem z žitom iz Kranjske, Štajerske in Slovenske Marke, ki so ga kranjski tovarniki v obmorskih mestih zamenjavali za sol, tudi žito iz Slavonije in od drugod. Slavonsko žito — pod tem nazivom je bilo najbrž zajeto žito, ki je prihajalo iz Hrvaške po Savi — so tovarniki običajno prevzemali v Brežicah, Kostanjevici in Krškem.^{88b} Premalo je znanega o prometu s slavonskim žitom, da bi mogli oceniti njegovo vlogo v tedanji žitni trgovini na Kranjskem. Sodeč po teh posameznih omembah je žito iz drugih dežel v 16. stoletju prihajalo na Kranjsko izjemoma, najbrž le ob slabih letinah, ko ni bilo dovolj domačega pridelka. Pač pa so tedaj ob normalnem pridelku nekaj žita prodali zunaj dežele. To dokazuje razširjeno trgovanje kmečkih tovarnikov, ki so v obmorskih mestih zamenjavali žito za tamkajšnje proizvode, in izvozna dovoljenja za žito, predvsem pšenico, ki je šla v primorska mesta in v italijanske dežele. Dogajalo pa se je tudi, da je zaradi slabe letine primanjkovalo žita in je bil izvoz iz dežele prepovedan.

⁸⁸ AS Dež. glav. Publ. Polit. Lit. G Num. 3 Vol. 2 (1766); Stan A fasc. 8 (1766) str. 1145, 1149; Resolutions und resp. Normalbuch de anno 1766.

^{88a} MALj Zbirka listin, 1539, oktober 23, Ljubljana; Cod. I/4, fol. 55'; V. Fabjančič, Sodniki in župani I, 200 in 203 (tipkopis).

^{88b} J. Žontar, n. o. m. 51.

Razmere v žitnem gospodarstvu dežele so se sredi 17. stoletja začele spreminjati. Iz posameznih poročil je mogoče posneti, da je uvoz žita za kritje potreb v deželi zavzel že večji obseg. Pri tem ni šlo več za posamezne primere, temveč se je uvoz ponavljal. V Trst in Reko je prihajalo po morju žito, ki so ga kupovali mestni kupci in tudi prebivalci v zaledju obeh pristaniških mest. Idrijski rudnik se je večkrat oskrboval z žitom iz Spodnje Štajerske, včasih tudi iz Hrvaške. Pogoste so bile pritožbe kranjskih deželnih stanov zoper uvoz tujega žita v deželo. Po sodobnih ugotovitvah iz začetka 18. stoletja žitni pridelek v deželi ni zadostoval za domače potrebe, zato so morali žito uvažati. Preko Trsta in Reke so uvažali koruzo, ki je v deželi še niso pridelovali. Kupci so bili v manj rodovitnih okoliših dežele, kjer domači pridelek ni zadostoval za preživljanje. Uvoz žita je še naraščal, ko je bila izboljšana plovnost Save in so po tej poti dovažali večje količine hrvaškega in ogrskega žita. Postopoma so bile odpravljene administrativne in fiskalne ovire, ki so bile na poti svobodnemu uvozu. Toda pri tem izvoz kranjskega žita ni prenehal. Zemljiški gospodarstvo je leta 1766 cenilo, da je v deželi od letnega pridelka normalno na razpologo okrog 45 000 vaganov pšenice za izvoz. Ker je bila domača poraba pšenice ocenjena prenizko, je omenjena količina precej presegala dejanske izvozne možnosti. O količinah v deželo uvoženega žita ni takih podatkov, da bi si mogli napraviti količjak zanesljivo sodbo o obsegu tega uvoza. Po nasprotovanju deželnih stanov prostemu uvozu menim, da so bile uvožene količine večje kot tiste, ki so bile na voljo za izvoz. Proti koncu 18. stoletja je bil uvoz žita stalna in potrebna postavka v deželnem žitnem gospodarstvu. Seveda pa so se količine žita, ki ga je bilo mogoče izvoziti in tiste, ki so jih uvažali, spreminjale glede na rezultate letin. Za žitno politiko pa je bilo značilno, da je postopoma prešla v roke države, deželni stanovi so imeli pri njej vedno manj vpliva. Izgubili so pravico, da bi odločali o uvozu in izvozu žita čez deželne meje, in tudi njihovi predlogi za restriktivne ukrepe v žitni trgovini navadno niso bili upoštevani.

II. LIBERALIZACIJA ŽITNE TRGOVINE

1. Uvajanje svobodnejšega trgovanja z žitom

Prepoved izvoza leta 1766, ki je bila izdana zaradi pomanjkanja žita in naraščanja cen, je bil začasen ukrep. Po novi letini 1767 je bil izvoz v tuje države zopet dovoljen in sicer iz trgovskih in političnih razlogov. Oprostitev od mitnine pa je pospeševala izvoz žita iz Ogrske, ki ga je bilo, z izjemo posameznih omejitev, mogoče prosto uvažati v notranjeavstrijske dežele.⁸⁹ V državni žitni politiki se je že uveljavljalo načelo svobodnega trgovanja na ozemlju monarhije in svobodnega izvoza v tuje države, toda slabe letine, zahteve od morebitnega pomanjkanja žita in visokih cen prizadetih slojev prebivalstva na eni strani ter osebne koristi zemljiških gospodov na drugi strani niso dopuščale

⁸⁹ AS Stan A fasc. 8 (1767) str. 1165, 1169; Resolutions und resp. Normalbuch de anno 1767 fol. 54 sl.

doslednega izvajanja tega načela, ponavljali so se ukrepi, ki so omejevali enkrat izvoz, drugič pa uvoz, zlasti iz Ogrske in Hrvaške. Razvoj gospodarstva je zahteval v žitni trgovini več svobode in to so sčasoma uvideli tudi deželni stanovi in so včasih omilili svoje stališče. Leta 1768 so bili pozvani, naj dajo mnenje glede letine ter izvoza in uvoza žita. Bili so seveda za prost izvoz pšenice, ker je to najboljši način, da morejo zemljiški gospodje plačati davčne obveznosti, bili pa so tedaj tudi za prost uvoz ogrske pšenice, ker bo uvoz preprečil naraščanje cen. Zavzemali pa so se za prepoved uvoza in izvoza drugega žita, ki ga je bilo dovolj za potrebe dežele.⁹⁰ Dosledneje je načela svobodne trgovine zastopala centralna državna oblast. Po vladarjevi resoluciji iz oktobra 1768 je bilo zemljiškim gospodom, vinogradnikom in kmetom dovoljeno prosto trgovanje z deželnimi pridelki; morebitne do tedaj obstoječe škodljive izključne pravice meščanstva so bile ukinjene.⁹¹ S tem je bilo uveljavljeno fiziokratsko načelo, ki je v korist kmetijstvu zahtevalo svobodo pri vnovčevanju pridelkov. Glede ogrske pšenice, katere uvoz naj bi bil po predlogu tistih, ki so ga želeli omejiti, dovoljen le, ko bi cene dosegle gotovo višino, je vladarica leta 1770 odločila, da je v notranjeavstrijske dežele za vedno prost. Ker je bil odprt izvoz po morju, so mogle svoje boljše žito prodati drugam. Tudi temu izvozu je treba pustiti prosto pot, le v posebnih primerih stiske bi se napravila izjema, za kar bi bil potreben pristanek centralne vlade. Ni pa bil dovoljen uvoz ogrske rži in drugega žita, ker iz notranjeavstrijskih dežel niso izvažali teh vrst žita.⁹²

Zaradi slabih letin v letih 1770 in 1771 je bil ustavljen izvoz žita iz države, uvoz iz drugih dednih dežel ter iz Ogrske pa je bil za določen čas oproščen nekaterih mitnin. Deželni stanovi z uvozom ogrske pšenice niso bili zadovoljni, ker se zaradi tega cene domače pšenice niso toliko dvignile, kot so želeli. Hoteli so, da bi se uvoz ogrskega in hrvaškega žita ustavil, dokler ne bi začelo primanjkovati domačega žita, ali pa naj bi jim odpisali davke v zneskih, ki so ustrezali nižji ceni. Deželno glavarstvo je stanovski predlog zavrnilo kot razmeram neprimeren. Razmere glede preskrbe z žitom so tedaj bile izredno slabe, to kaže zlasti dekret dvorne pisarne od 23. novembra 1771, ki je uvedel smrtno kazen na tihotapski izvoz žita.⁹³ Tik pred žetvijo leta 1772, ko so pričakovali dobro letino, je dvorni dekret dovolil izredni izvoz 400 000 vaganov pšenice iz dednih dežel preko Trsta z dovoljenji tržaške komercialne intendance, sicer je izvoz žita ostal na splošno še prepovedan. Najbrž pa so rezultate letine precenjevali, kajti začetek novembra je bil iz vseh dežel monarhije, avstrijskih in ogrskih, ustavljen tudi izredni izvoz čez Trst, z izjemo količin, za katere so dokazano bile že prej sklenjene pogodbe. Po nekaj mesecih je bil izvoz iz dednih dežel zopet dovoljen, dokler ne bi cena žita dosegla določene višine. Deželno glavarstvo, ki je bilo pooblaščen za potrebne ukrepe, ni preklicalo prepovedi izvoza, ker je cena pšenice že dosegla določeno višjo mejo, predla-

⁹⁰ AS Stan A fasc. 8 (1768) str. 1177, 1181; Dež. glav. Publ. Polit. fasc. Lit. G Num. 3 Vol. 3 (1770).

⁹¹ AS Com. Com. fasc. Lit. P Num. 19 Vol. 1 (1768).

⁹² AS Dež. glav. Publ. Polit. fasc. Lit. G Num. 3 Vol. 3 (1770).

⁹³ AS Dež. glav. Publ. Polit. fasc. Lit. G Num. 3 Vol. 3 sub. N. 18 in 20 (1771); Resolutions und resp. Normal Buch de anno 1771 fol. 69.

galo je celo centralni vladi, naj se ustavi tudi vsak izredni izvoz domačega kot tudi izvoz tranzitnega žita.⁹⁴

Na Dunaju pa so uvideli, da z vednim spreminjanjem izvozne politike pri žitu ne bodo dosegli zelenih gospodarskih rezultatov. Dvorna resolucija od 12. julija 1773 je postavila v skladu s fiziokratskimi načeli za to politiko smer-nice, ki naj bi bile stalne. Te so bile: Prosta žitna trgovina, zlasti po morju, je za dedne dežele zelo koristna, ker pospešuje kmetijstvo. Trgovina pa se ne more razviti, če trgovec nima gotovosti, da ga ne bodo ovirale nenadne izvozne prepovedi. Zato naj bo izvoz žita iz ogrskih kot iz dednih dežel preko avstrijskega Primorja vedno prost in neoviran, to pa tudi tedaj, če bi bilo treba v drugih deželah izvoz žita prepovedati ali omejiti. Če bi bil v takih primerih izvoz žita v tuje države omejen, bi ostal prost dovoz iz vseh avstrijskih in ogrskih dežel v Primorje in od tod izvoz v tujino. Deželnemu glavarstvu se je zdelo, da je šla dvorna resolucija o prostem izvozu žita predaleč. Načelno ji sicer ni moglo ugovarjati, toda previdno je izrazilo pomisleke, češ da bi prost izvoz mogel povzročiti deželi veliko škodo. Lahko bi nastala lakota ali pa bi cene tako narasle, da bi jih ne zmogli več vsi tisti, ki živijo od obrti in industrije. Največ žita iz Primorja je šlo v Italijo, kjer je bilo pogosto pomanjkanje. Pričakovati je bilo treba, da bodo trgovci nakupovali žito za izvoz. Na Kranjskem bo zato žito vedno drago, ker ga je od tod zaradi manjših transportnih stroškov dobičkanosnejše dovažati v Primorje kot iz drugih dežel. Poljedelec ima od tega res nekaj koristi, toda moral bo dražje plačevati druge potrebščine, glavno korist bodo imeli trgovci. Dežela bo tudi imela škodo, ker bo kmetovalec prideloval le tisto vrsto žita, ki mu bo donašala največ koristi, zanemarjal pa bo druge vrste. Nadaljevalo bi se pustošenje gozdov, ker bi jih pretvarjali v polja. Enako bi bilo v drugih dednih deželah. V potrošnji prebivalstva v drugih dednih deželah bi manjvredno ogrsko žito zamenjalo domač pridelek, na Kranjskem pa bi hrvaško žito izrinilo domače. Deželno glavarstvo je predlagalo, naj bi bil izvoz prost le v primeru, ko bi cena padla na določeno najnižjo raven, pri višji ceni bi bil omejen proti plačilu primerne izvozne carine. Pomisleki deželnega glavarstva niso bili upoštevani, ostalo je pri sklepu o prostem izvozu po morju, ki pa je bil omejen le na pšenico, katere uvoz iz Ogrske, Hrvaške in drugih avstrijskih dežel je bil tudi prost proti plačilu običajnih carin.⁹⁵

Sčasoma so posamezniki tudi v krogu deželnih stanov prišli v vprašanju uvoza ogrskega in hrvatskega žita do drugačnega prepričanja. Z dvornim dekretom je bil stanovski odbor leta 1773 obveščen o ureditvi zunanje trgovine z žitom v takrat avstrijski Nizozemski. Tam je bilo uveljavljeno načelo svobodnega uvoza in izvoza, ki so ga s prilagajanjem uvoznih in izvoznih carin tako usmerjali, da je cena ostala stabilna. Poročevalec stanovskega odbora je tako ureditev označil kot mojstrovino politične modrosti, ki bi, če bi bila izvedena, v dednih deželah preprečila preveliko obilico pa tudi pomanjkanje pridelkov. Zavzel se je za uvedbo uvozne in izvozne carine, ki bi ji spreminjali višino glede na ceno žita. Če bi žito doseglo določeno višjo ceno, bi uvozno ca-

⁹⁴ AS Dež. glav. Publ. Polit. fasc. Lit. G Num. 3 Vol. 4 (1772); Stan A fasc. 8 (1772), str. 1217.

⁹⁵ AS Dež. glav. Publ. Polit. fasc. Lit. G Num. 3 Vol. 4 (1773); Resolutions und resp. Normal Buch de anno 1773 fol. 35 sl.

rino znižali, izvozno pa zvišali, če bi cena padla pod doljno mejo, bi storili obratno. Pri stalnem uvozu ogrskega in hrvaškega žita je bilo, po mnenju poročevalca, v deželi pričakovati prej prenižke cene kot draginjno.⁹⁶ Ta zaključek se ni razlikoval od sodbe večine zemljiških gospodov, ki so bili zoper uvoz žita, ker so se bali nizkih cen.

V letih 1774 in 1775 so bile ukinjene še preostale omejitve uvoza in izvoza žita, ki so se obdržale v nekaterih avstrijskih deželah. Vendar so se zoper svobodo žitne trgovine še vedno pojavljali pomisleki. Leta 1779 so se kranjski deželni stanovni ponovno ukvarjali z vprašanjem, ali naj se za stalno dovoli uvoz ogrskega žita, ali pa, če so proti temu pomisleki, da se dovoli brez obotavljanja takoj, ko bi cena pšenice dosegla gotovo višino. Poročevalec pri tej razpravi, svetnik deželnega glavarstva baron Jožef Brigido, prvi predsednik kranjske kmetijske družbe, je zagovarjal mnenje, da bo deželi najbolj koristil stalen prost uvoz in izvoz ne le pšenice, temveč vseh živil. Drugi svetnik deželnega glavarstva Janežič je izjavil, da je svoboda trgovine eden najlepših in najkoristnejših ukrepov, deželi zagotavlja cenena živila ter preprečuje pomanjkanje in draginjno. Nasprotno pa je predsednik deželnih stanov označil prost uvoz ogrskega žita kot zelo škodljiv za deželo, zato se ne sme dovoliti, ampak ga je treba kakovostno ustaviti. En član deželnih stanov je bil za uvoz ogrskega žita le, če bi cena dosegla določeno višino, stiški opat je zagovarjal prost uvoz. Deželni stanovni pri razpravi niso prišli do enotnega stališča, deželno glavarstvo je predložilo dvoru zapisnik z različnimi mnenji.⁹⁷

2. Poizkus ponovne uveljavitve mestnega trga konec 18. stoletja

S postopnim ukinjanjem raznih omejitev in s sprostitev žitne trgovine ter z naraščanjem žitnega uvoza iz sosednih vzhodnih dežel se je spreminjal tudi značaj in obseg žitne trgovine ter ljubljanskega žitnega trga. Trgovina z žitom se je razvijala vedno bolj mimo mestnih trgov, prehajala je v roke trgovcev, zato so imeli prodajalci žita tudi druge možnosti za vnovčenje in ne le prodajo na trgu. Vedno večji delež je imelo v trgovini tuje, uvoženo žito, ki so z njim trgovali trgovci. Leta 1780 je mestni magistrat poročal okrožnemu glavarstvu, da pride le malo žita na trg pred mestno hišo, dasi je bila dobra letina in je bila cena na trgu za tretjino višja, kot pa so plačevali na deželi za najboljšo pšenico. V Ljubljano so sicer pripeljali več žita, toda ne na trg, temveč naravnost trgovcem in drugim kupcem, tako da so se prodajalci in kupci tudi izognili plačilu merilne pristojbine. Peki, svojčas glavni kupci na trgu, so se oskrbovali s ceneno pšenico na deželi in so le na videz nekaj malega kupovali pred mestno hišo, da se je mogla krušna tarifa določiti po srednji tržni ceni. Za peke je bilo to ugodno, ne pa za potrošnike.⁹⁸ Ob nazadovanju žitnega prometa na mestnem trgu je naraščal promet z žitom pri trgovcih, ki so se ukvarjali tudi s tranzitno trgovino in so zavzemali neprijetno večje teritorialno področje kot mestni trg, ki so ga zalagali v glavnem okoliški kmetje, kupci pa so bili največ mestni prebivalci.

⁹⁶ AS Stan A fasc. 111 (1773).

⁹⁷ AS Dež. glav. Publ. Polit. fasc. Lit. G Num. 3 Vol. 3 (1779).

⁹⁸ MALj Reg. I fasc. 41 (1780) fol. 314 sl.

Svobodnejša žitna trgovina, ki je z morebitnimi nižjimi cenami prizadela gospodarske koristi zemljiških gospodarstev kot prodajalcev žita, je bila v tem pogledu koristna za mestno prebivalstvo. Meščanstvo ni nasprotovalo uvozu tujega žita, temveč ga je celo zagovarjalo kot ukrep za boljšo oskrbo žitnega trga, nastopalo pa je zoper izvoz, ko je od prepovedi pričakovalo nižje cene in večjo ponudbo žita na mestnem trgu. Od svobodne trgovine so imeli korist tudi meščani, ki so trgovali z žitom. Ker se je žitna trgovina razvijala vedno bolj mimo trga pred mestno hišo, so bile prizadete mestne finance, nazadovali so dohodki od merilne pristojbine. Zato se je mesto začelo prizadevati, da bi na javni trg pritegnilo žito, ki so ga prodajali trgovci v svojih skladiščih, oziroma da bi tudi od tega žita dobilo plačano mernino. Doseglo je, da je deželno glavarstvo z odločbo od 19. januarja 1781 v glavnem ustreglo njegovi zahtevi. Po tej odločbi je bilo dovoljeno prodajati lastne pridelke ter urbarsko žito brez sodelovanja žitomercev in plačila mernine, ravno tako je bilo dovoljeno kupovati to žito za lastne potrebe. Ni pa bilo dovoljeno kupovanje žita ter prodaja v zasebnih hišah, s čimer se je v škodo mestne merilne pristojbine odtegovalo mestnemu trgu in je imelo zaradi pomanjkanja konkurence za posledico višje cene. Da bi se to preprečilo, odločba pod kaznijo zaplembe ni dovoljevala kupovanja žita za prodajo v mestu ali v predmestjih, ne da bi bili k izmeritvi pritegnjeni zapriseženi mestni stražniki in plačana pristojbina oziroma pobrana merica v naravi.⁹⁹ S tem predpisom se je deželno glavarstvo izneverilo svojemu stališču iz leta 1777, ko je pobiranje mernine od žita, prodanega v trgovskih prostorih, označilo kot neskladno z meščansko dejavnostjo in škodljivo za trgovino ter je prepovedalo mestu v takih primerih pobirati merilno pristojbino.¹⁰⁰ Vendar odločba iz leta 1781 ni ostala dolgo v veljavi, dekret dvorne pisarne od 19. marca 1782 je zavzel nasprotno stališče. Ugotovil je, da je trgovina z žitom na debelo prosta v mestu in na deželi in ni cehovska obrt, dovoljen je izvoz in trgovanje z vsemi vrstami žita tudi v inozemstvu zato, da bi pridelovalci imeli vse možnosti vnovčevanja, sedaj pa bi to oteževali na ljubo mestne pristojbine. Le na javnih trgih ter v odprtih skladiščih in prodajalnah mora policija skrbeti, da se uporabljajo prave mere. Kdor žito privatno kupuje in pokliče na pomoč uradnega žitomerca, mu mora plačati pristojbino. Kdor tega ne stori, je pristojbine prost, morebitno škodo pri merjenju naj pripiše svoji brezskrbnosti. Bojazen, da bi zaradi žitne trgovine zunaj trga pred mestno hišo tedenski sejmi nazadovali ali celo prenehali, je brez podlage, razen če ne bo pretiravanj pri pobiranju mernine, kajti prodajalcem je na tem, da pride skupaj veliko kupcev, tem pa na konkurenci prodajalcev. Dvorni dekret je naročil deželnemu glavarstvu, naj odločbo iz leta 1781 razveljavi ter se v bodoče vzdrži odločb, ki bi omejevale trgovino.¹⁰¹ Ljubljanski magistrat se je obrnil neposredno na vladarja s prošnjo, da bi se žitna trgovina omejila na trg pred mestno hišo in da se mestu dovoli pobiranje mernine tudi od prodajalcev, ki prodajajo tuje žito. Koncentracija žitne trgovine na mestnem trgu je bila po mnenju magistrata potrebna tudi zaradi ugotavljanja žitnih cen, ki služijo za nakup žita po erarju, npr. za Idrijo, ter za določanje krušne

⁹⁹ MALj Reg. I fasc. 41 (1781) fol. 332 sl.

¹⁰⁰ MALj Reg. I fasc. 41 (1777) fol. 221 sl.

¹⁰¹ MALj Reg. I fasc. 41 (1782) fol. 340; fasc. 85 (1782) fol. 782 sl.; AS Resolutions und resp. Normal Buch de anno 1782 str. 45.

tarife. Če se pusti prosta žitna trgovina, bo mestni trg prenehal ali pa bo imel le malo obiska, cene bodo visoke, širilo se bo prekupčevanje; ker ne bo konkurence, bo nastala draginja. Dvorna resolucija je leta 1782 prošnjo magistrata enkrat za vselej zavrnila.¹⁰²

Promet z žitom pred mestno hišo ni sicer prenehal, kot je napovedoval magistrat, pač pa se je, kolikor je mogoče presojati po zneskih pristojbine, občutno znižal. Potem ko je dvorni dekret iz leta 1782 uradno merjenje žita prepustil prosti odločitvi kupca, je mesto prenehalo uporabljati prejšnjo tarifo ter je pobiralo pristojbine le za uporabo cimentirane mere in sicer en sold od polovice dunajskega vagana, to je od mernika. Nova pristojbina je bila v celoti znatno nižja kot prej, ker je odpadla merica v naravi, ki so jo pobirali od kmečkih prodajalcev in je znašala 24. del vagana oziroma 12. del mernika. Pri cenah pšenice v letu 1782 je znašala vrednost merice od mernika okrog 8 kr. Pristojbina v denarju, ki so jo plačevali drugi prodajalci žita, zemljiški gospodje, meščani in trgovci, je bila v primeri z žitno merico malenkostna. Še manjše so bile denarne pristojbine, ki so jih plačevale posamezne kategorije kupcev žita. Pristojbina enega solda od mernika za uporabo cimentirane mere, ki je bila uvedena po odpravi merice in drugih merilnih pristojbin ter so jo plačevali le kupci, pa je bila več kot petkrat tolika, kot so jo prej plačevali meščani. Zato pomenijo po letu 1782 prejeti zneski pristojbine sorazmerno mnogo manjše količine na trgu prodanega žita. Pobrana pristojbina se je v letih 1782/83 do 1790/91 (finančna leta so tekla od 1. novembra do 31. oktobra) gibala med 17 gld. in 105 gld. 45 kr. letno, povprečno je znašala 46 gld. 53 kr., kar je ustrezalo pri pristojbini enega solda ($\frac{2}{3}$ kr.) od mernika prometu 1530 do 9500 mernikov oziroma povprečno okrog 4200 mernikov.¹⁰³

Potem ko je najvišja državna oblast kljub odporu zemljiških gospodov in mest postopoma odpravila razne omejitve v žitni trgovini — po dvornem dekretu od 20. decembra 1787 naj bi se zaradi olajšanja žitne trgovine odpravile med notranjeavstrijskimi deželami vse naklade in mitnine na žito — je, kot pri nekaterih drugih reformah izvedenih pod vlado Marije Terezije in Jožefa II., prišlo do reakcije tudi na tem področju. Preokret v politiki žitne trgovine je prinesel dvorni dekret od 14. oktobra 1791, ki je bistveno utesnil svobodnejše trgovanje z žitom. Novi ukrepi so bili utemeljeni s temile razlogi: Čeprav bi od svobodne trgovine z žitom pričakovali večjo konkurenco in cenejše žito, je izkušnja pokazala, da so se med žitne trgovce vtihotapile nerednosti in zlorabe. Svobodo so izkoriščali v škodo prebivalstva in tudi poljedelcu ni koristila, želeni namen ni bil dosežen. Zaradi povsod razširjenega prekupčevanja, zadrževanja kupljenega žita in odvrčanja pridelovalcev od prodaje na žitnih trgih so cene najpotrebnejših živil pretirano narasle. Na podlagi dvornega dekreta je deželno glavarstvo 7. decembra 1791 objavilo okrožnico, ki je urejevala trgovanje z žitom v Ljubljani in okolici. Noben trgovec ni smel kupovati žita v okolišju treh milj od Ljubljane. Žitnim trgovcem je bilo prepovedano prodajati žito v kaščah ali kje drugje, prodaja je bila dovoljena le na javnem trgu pred mestno hišo. Prepovedano je bilo prestrezanje prodajalcev med potjo na trg, odvrčanje od trga, kupovanje na ulicah, v gostilnah in za-

¹⁰² MALj Reg. I fasc. 41 (1782) fol. 346 sl., 369 sl.; fasc. 85 (1782) fol. 786 sl.

¹⁰³ MALj Reg. I fasc. 85 (1800) fol. 778', 784, 792 sl.

sebnih hišah ter sklepanje zakotnih kupčij. Na trgu se je smelo kupovati le za lastno porabo, ne pa za prekupčevanje. Za prekrške so bile določene kazni, najprej zaplemba žita, v ponovnem primeru tudi telesna in denarna kazen.¹⁰⁴

V žitni trgovini, ki se je precej svobodno razvijala že nekaj desetletij, preden je bila priznana kot prosta, so bili predpisi iz leta 1791 korak nazaj v dobo vezanega mestnega gospodarstva. Ni bilo mogoče ugotoviti, kaj je dalo povod za restriktivne ukrepe, razlogi, ki so bili navedeni, niso ravno prepričevalni. Razvoj žitnih cen najbrž ni bil pravi razlog, vsaj na ljubljanskem trgu so bile leta 1791 po žetvi cene žita precej nižje kot leto prej. Mogoče so bili za izdajo predpisov, ki so bili naperjeni zoper trgovske špekulacije, odločilni oziri na gmotno šibkejše sloje mestnega prebivalstva ter splošne družbenopolitične razmere in nevarnost vojne.

Na ljubljanskem trgu so se takoj pokazali rezultati novih predpisov v povečanih zneskih pobrane merilne pristojbine kot posledici povečanega žitnega prometa. V letu 1790/91 je žitna mernina znašala 33 gld. 20 kr., v letu 1791/92 se je dvignila na 128 gld. 43 kr. in je leta 1792/93 dosegla v tem desetletju višek s 394 gld. 14 kr.; v naslednjih letih se je do 1798/99 gibala med 185 gld. 18 kr. in 234 gld. 10 kr. Pri pristojbini enega solda od mernika kupljenega žita se je letni promet v omenjenem obdobju gibal med 10 600 in 35 500 mernikov.¹⁰⁵ Bil je dosti večji kot v letih, ko je žitna trgovina uživala več svobode, in je dosegel raven, ki jo je imel dve desetletji prej, ko je še večji del trgovine v mestu potekal na trgu pred mestno hišo. Seveda je ocenjevanje prometa po zneskih plačane pristojbine vzeti s pridržkom, da so jo pobirali pri večini sklenjenih žitnih kupčij. Bili pa so dvomljivi primeri, ko ni bilo jasno, ali je moral mestni žitomerec izmeriti kupljeno žito in je bila izmeritev podvržena plačilu pristojbine. Deželno glavarstvo, ki se je leta 1793 ukvarjalo s temi vprašanji, je pobiranje pristojbine presoјalo tako na osnovi dekreta dvorne pisarne od 19. marca 1782 kot po dvornem dekretu od 14. oktobra 1791 oziroma svoji okrožnici od 7. decembra 1791. Po prvem dekretu je bila žitna trgovina, zlasti na debelo, priznana za svobodno in je bilo prepovedano vse, kar bi jo omejevalo. Dekret iz leta 1791 pa je prepovedoval trgovcem, z namenom, da zajezi nastale nerednosti, nakupovanje žita v razdalji treh milj od Ljubljane. Po mnenju deželnega glavarstva sta si ti določbi na videz sicer nasprotovali, toda razumeti ju je bilo tako, da je prodaja na debelo prosta za žito, kupljeno zunaj okoliša treh milj, prodaja žita, kupljenega znotraj treh milj in sploh vse trgovanje na drobno pa je bilo dovoljeno le na trgu. Za presojo obveznosti plačevanja merilne pristojbine je bil, po mnenju deželnega glavarstva, odločilen le dvorni dekret iz leta 1782. Vsakomur je bilo na prosto dano, da pusti izmeriti žito, ki ga je kupil ali prodal, ako tega ni storil, je moral sebi pripisati morebitno utrpelo škodo. Policija je morala skrbeti le, da so na trgu uporabljali pravo mero. Po tem tolmačenju je bilo pobiranje pristojbine tedaj pretirano.¹⁰⁶ Vplačila mernine so takoj po letu 1793 znatno nazadovala, pač zato,

¹⁰⁴ MALj Reg. I fasc. 75 (1791) fol. 216 sl.; V. Valenčič, Ljubljanski tržni redi, gl. op. 1. Predpise, kot so bili izdani za Ljubljano, je 26. oktobra 1791 notranje-avstrijski gubernij izdal za Gradec, le meje okoliša, v katerem je bil trgovcem nakup žita prepovedan, so segale 4 milje od mesta.

¹⁰⁵ MALj Reg. I fasc. 85 (1782—1799) fol. 784.

¹⁰⁶ MALj Reg. I fasc. 85 (1792—1793) fol. 8 sl., 766 sl.

ker so se po tolmačenju deželnega glavarstva številni prodajalci mogli izogniti plačilu.

Z razvojem žitne trgovine v Ljubljani so se spremenile razmere na žitnem trgu. Proti koncu 18. stoletja so kmetje pripeljali na prodaj žito lastnega pridelka le v času po žetvi in še to v manjšem obsegu. Prodajalci žita na ljubljanskem trgu so bili predvsem dolenski kmetje iz okolice Šmarja, Višnje gore, Stične, Sentvida, Radohove vasi, Trebnjega in Šentruperta, toda ti kmetje so bili prekupčevalci z žitom, ki so ga kupovali v oddaljenejših krajih, v hribovju in tudi zunaj dežele. Nekaj žita so pripeljali v Ljubljano posamezni štajerski žitni trgovci, ki zaradi pomanjkanja prostora s svojimi velikimi vozmi niso mogli na trg, pa so žito prodajali v gostilnah, kjer so se ustavili. Sicer je na splošno prevladovalo domače kranjsko žito, toda včasih je prišlo na trg le hrvaško žito, ki so ga prekupčevalci nakupili v Zagrebu in Karlovcu. Glavni kupci žita so bili meščani, predvsem peki, toda kupovali so ga tudi trgovci za dobavo idrijskemu rudniku in vojaštvu. Nakupovanje po trgovcih za velike dobave je bilo leta 1795 po mnenju magistrata razlog za tedanje visoke cene; trgovci so namreč plačevali žito za dobave nad običajno tržno ceno. Na ljubljanskem trgu so se zalagali z žitom tudi Notranjci in Gorenjci, ki jim lastni pridelok ni zadostoval za potrebe, med kupci so bila gorenjska železarska podjetja, ki so kupovala žito za svoje delavce.¹⁰⁷

Večji del žitne trgovine je bil že v rokah ljubljanskih žitnih trgovcev, ki so imeli v svojih skladiščih ogrsko, hrvaško in štajersko žito. Glede uvoženega žita niso veljali predpisi okrožnice od 7. oktobra 1791; kot trgovsko blago so ga trgovci smeli prodajati na debelo v svojih skladiščih; kolikor so ga prodajali na drobno, so morali to storiti na trgu pred mestno hišo. Sicer so ljubljanski trgovci kupovali žito na Ogrskem tudi za izvoz. To žito so izvažali v glavnem čez Trst, od koder je šlo največkrat v Italijo.¹⁰⁸

3. Prenehanje žitnih dobav po deželnih stanovih

Po letu 1782 se je spremenil način oskrbe idrijskega rudnika in vojaštva, ki je bila do tedaj v rokah deželnih stanov oziroma zemljiških gospodov. Ko je leta 1782 potekla dvanajstletna pogodba za dobavo žita med deželnimi stanovi in idrijskim rudnikom, je rudniški direktor postavil za obnovev pogodbe nekaj novih pogojev. Ti so bili: 1. dobava žita naj bi se obračunala po cenah iz začetka septembra in ne več po cenah ob Elizabetnem sejmu; pri določitvi cene bi sodelovala zastopnika rudniškega urada; 2. tudi pri razdelitvi dobave med zemljiške gospode bi sodelovala zastopnika rudnika, ki jima bi bila prepuščena izbira žita; 3. idrijski faktor bo upravičen zavračati nečisto žito, ne da bi se spuščal v spore z dobavitelji ali celo z deželnimi stanovi; 4. zemljiški gospodje bi morali dobavljati le žito lastnega pridelka, ne pa prepuščati dobavo drugim ali dobavljati kupljeno žito, in 5. deželni stanovi morajo vzdrževati in popravljati žitno skladišče v Ljubljani. Stanovski odbor je predlagane nove pogoje za-

¹⁰⁷ MALj Reg. I fasc. 85 (1795) fol. 49 sl.; V. Valenčič, Ljubljanski tržni redi, n. o. m. 187; M. Verbič, Bohinjsko rudarstvo in fužinarstvo konec 18. stoletja. Kronika IV, 1956, 14.

¹⁰⁸ MALj Reg. I fasc. 85 (1792, 1794) fol. 13 sl., 37 sl.

vrnil, menil je, da so postavljeni zato, da se ne bi več obnovila pogodba med deželnimi stanovi in rudnikom. Določitev pogodbene cene na podlagi cen v začetku septembra ne bi bila primerna, ker tedaj še ni vse žito omlačeno, ajda in proso pa sta še na polju; rezultata letine še ni mogoče oceniti. S podatki cen za 10 let nazaj je stanovski odbor pokazal, da bi rudnik s septembrskimi cenami imel škodo, bile so vedno višje kot novembrske. Sodelovanje rudniških uradnikov pri repartitiji dobav je bilo nepotrebno, to je opravilo deželno knjižgospodstvo na osnovi dominikalne kontribucije, za rudnik je pač vseeno, ali žito dobavi Peter ali Pavel. Tudi po dotedanji pogodbi je rudniški faktor odločal glede čistoče pri prevzemu žita, rudnik pa hoče biti še sodnik v lastni zadevi. Nepotreben se je zdel deželnim stanovom pogoj, da bi morali zemljiški gospodje dobavljati le žito lastnega pridelka, saj niso imeli razloga, da bi svoj pridelok zadržali in sklepali le formalne pogodbe. Idrijske cene žita niso bile višje kot drugod v deželi, zato zemljiški gospodje niso imeli druge koristi, kot da so prodali Idriji na debelo, namesto da bi prodajali na drobno, in so tako naenkrat poravnali deželnoknežje dajatve. Mogoče je kdaj kateri izmed zemljiških gospodov, ki mu je bil zavrnen prevzem kakšne količine slabšega žita in ga je moral naknadno očistiti, kupil toliko, da je dopolnil manjkajočo razliko, ker se ni splačal dovoz od daleč. Zato so se stanovi spraševali, zakaj toliko hrupa zaradi malenkosti. Zahteva po vzdrževanju in popravilih žitnega skladišča je bila nepotrebna, ker so ga deželni stanovi vedno na svoje stroške vzdrževali in popravljali. Deželni stanovi so imeli prav z napovedjo, da na nasprotni strani ni bilo želje za obnovev dobavne pogodbe. Dvorna komora za rudarstvo in denarstvo je odločila, da bo za erar najboljše, če se pogodba opusti in se žito za idrijski rudnik prosto nakupuje. Dostavila je, da se more taki odločitvi toliko manj oporekati, ker je deželanom na voljo dano, da svoje žitne presežke prodajajo v Idrijo, kot so to delali že prej. Verjetno bodo kot najbližji mogli ponuditi najnižje cene, zato se ni bati, da bi trpela davčna sposobnost dolenjskega okrožja. Sicer pa nihče nima prednostne pravice do kupne pogodbe z erarjem za vnovčenje žita.¹⁰⁹

Tako so kranjski zemljiški gospodje izgubili v času, ko so jim bile okrnjene politične pravice, tudi pomembno gospodarsko ugodnost. Deželni stanovi, ki so leta 1782 samozavestno zavračali predloge za spremembo nekaterih pogojev dobavne pogodbe, so se pozneje večkrat prizadevali, da bi jim rudniška uprava ponovno prepustila pogodbeno dobavo žita. Verjetno so bili zemljiški gospodje pri novem načinu oskrbe Idrije z žitom pri dobavah malo udeleženi. Leta 1791 je idrijska rudniška uprava ponovno odbila ponudbo za sklenitev pogodbe na način, ki kaže, kako majhna je bila veljava deželnih stanov v očeh državnega urada. V odgovoru stanovskemu odboru je idrijski višji rudarski urad najprej ugotovil, da po odločitvi dvorne komore dobavna pogodba ni bila obnovljena, ker deželni stanovi niso pristali na upravičene spremembe pogojev. Višjemu rudarskemu uradu je bilo prepuščeno, da nakupuje žito po najugodnejši ceni. Rudarji so bili pri tej svobodi zadovoljni, ker so dobivali boljše žito, erar pa je dosegel večji prihranek na stroških, kot je pričakoval. V primeri z letom 1782 je bila potrošnja žita trikrat večja, bilo pa je cenejše, kot če bi morali kriti potrebo le z domačim pridelkom. Koristi

¹⁰⁹ AS Stan A fasc. 111 (1782).

nekaterih dolenjskih gospostev, ki so rudniku prodajali slabo žito, niso v nobenem razmerju s koristmi erarja, ki žito prosto nakupuje. Nakupovanje žita za Idrijo pa je tudi še po prenehanju stanovske dobave ostalo v zvezi z Ljubljano, kjer je višji rudarski urad vzel v najem stanovsko igrišče za žitno skladišče.¹¹⁰

Dobava pšenice za Primorsko krajino, 3500 starov letno, je deželnim stanovom še nekaj časa ostala. Toda druge vojaške dobave so v vedno večji meri prevzemali trgovci, za ta namen so ga včasih kupovali tudi na ljubljanskem trgu. Največkrat so bili trgovci pritegnjeni v primerih, če zemljiški gospodje zaradi slabih letin niso mogli dobaviti žita. Leta 1787 so od skupne količine 5260 vaganov pšenice mogli dobaviti le 210 vaganov. Tedaj sta po posredovanju višjega poštnega upravitelja, pooblaščenca stanovskega odbora za nakup žita, ljubljanska trgovca L. Vogou in J. J. Fridl, ker ni bilo mogoče dobiti pšenice na Štajerskem in Ogrskem, kupila v Trstu rusko pšenico, ki je prišla iz Kerča na Črnem morju, z namenom, da jo dobavita vojaštvu. Glede na pomanjkanje žita v deželah monarhije je država izplačevala za pospeševanje uvoza tujega žita premijo 4 kr. od vagana. Ker pa vojaški oskrbovalni urad uvoženega žita ni hotel prevzeti, menda mu kakovost ni ustrezala, je bila ruska pšenica prodana idrijskemu rudniku. Ponudbe za dobavo žita vojaštvu so potem dali še drugi ljubljanski in tudi nekateri reški trgovci, končno je bila sprejeta ponudba ljubljanskega trgovca in tovarnarja sukna Jožefa Desselbrunnerja, ki je postavil najnižjo ceno. Desselbrunnerju so deželni stanovi prepustili dobavo 5250 vaganov pšenice za vojaštvo tudi v letu 1790. Zaradi težav pri stanovskih dobavah žita je proviantni urad leta 1788 izjavil, da ne bo več prevzemal pšenice od zemljiških gospodov. Tudi notranjeavstrijski gubernij, na katerega so se deželni stanovi obrnili, da bi bili oproščeni dobavne obveznosti, je kritiziral postopek pri organizaciji žitnih dobav. Kljub nezanesljivosti deželnih stanov za oskrbo vojaštva so jim še nekaj časa prepuščali dobave. Ohranjeni so podatki o dobavah 5260 vaganov pšenice za leta 1791—1793, pri teh dobavah je sodelovalo v posameznih letih 16, 43 in 27 zemljiških gospodov.¹¹¹ Zdi se, da je bilo med njimi še vedno precejšnje zanimanje za ta način vnovčevanja žita, dasi so ga mnogi prodajali drugim kupcem, zlasti trgovcem.

4. Delež trgovcev pri oskrbi mesta z žitom

Proti koncu 18. in v začetku 19. stoletja se je trgovina razvijala pod vplivom političnih razmer. Avstrija je bila skupaj z drugimi državami zapletena v vojne proti Franciji, naše dežele so bile pri tem neposredno prizadete. Posledice vojne so se pokazale tudi na žitnem trgu. Povečala se je potreba žita za vojaštvo, cene so naraščale deloma zaradi večjega nakupovanja, deloma tudi zaradi poslabšanja denarne vrednosti. Uvedene so bile omejitve oziroma prepovedi izvoza, popisovali so zaloge pri pridelovalcih in jih opozarjali, naj ne prodajajo količin žita, ki jih bodo morali oddati za vojsko.¹¹² Razmere v žitni

¹¹⁰ AS Stan A Reg. II fasc. 51 (1788, 1791).

¹¹¹ AS Stan A Reg. II fasc. 51 (1787—1792).

¹¹² MALj Reg. I fasc. 53 (1788—1789) fol. 266, 274, 316; fasc. 85 (1793) fol. 27; fasc. 135 (1793) fol. 68' sl.; AS Resolutions und resp. Normalbuch von Jahren 1791, 1792, 1793, fol. 391 sl.

trgovini so mnoge vzpodbujale k špekulacijskim kupčijam, pri katerih se je dalo dobro zaslužiti. Meščanski odbor je leta 1801 te razmere takole opisal: V Ljubljani je okrog 20 žitnih trgovcev, ki na svojih domovih na debelo in drobno trgujejo z žitom, na tedenske sejme pa ne pripeljejo niti zrna na prodaj. Z žitnimi kupčijami se ne ukvarjajo le meščanski trgovci, teh je le malo, glavni špekulanti so nekdanji hlapci in kmetje. Po njihovih cenah se ravna tudi Dolenjci, ki prihajajo z žitom na tedenske sejme. Med mestnimi prebivalci živahen razvoj žitnih kupčij in polna skladišča vzbujajo nevoljo in zavist, trgovini pa pripisujejo krivdo za naraščanje cen. Ker ni žita na tedenskih sejmih, dolžijo trgovce, da so ga, namesto da bi ga uvozili iz tujine, kupili na mestnem trgu in po deželi in tako prikrajšali potrošnike ter povzročili druginjo. Glede na tako razpoloženje je meščanski odbor zahteval, naj se na Kranjskem prepove prodaja žita na domovih; magistrat se je pridružil tej zahtevi.¹¹³ Sicer je bil leta 1800 republiciran tržni red iz leta 1793, ki je dovoljeval prodajo žita le pred mestno hišo ter prepovedoval prekupčevalcem nakup v okolišu treh milj okrog Ljubljane in jih omejeval pri nakupovanju na tedenskih sejmih, toda uspeha ni bilo. Nadzorovanje prodaje v mestu ni moglo preprečiti nakupovanja žita po prekupčevalcih v okolišu treh milj. Z žitom so prekupčevali tudi kmetje. Prekupčevalci so našli druga pota, da so žito spravljali v denar, mnogi so ga dali zmleti in vozili na prodaj moko v Trst in druga obmorska mesta. Magistrat je prišel do prepričanja, da bi z zahtevo, naj prodajajo žito le na trgu, ne uspeli, pač pa bi ga trgovci prodajali kot trgovsko blago naprej v tujino. Tudi izključitev tujih kupcev od nakupovanja na mestnem trgu se je izkazala za zgrešeno. Posledica je bila, da se je žitna trgovina preselila v okoliške vasi, na Vrhniki se je razvil pravi tedenski žitni trg. To je trajalo toliko časa, dokler ni bilo trgovcem in tujim kupcem dovoljeno, da kupčujejo po 11. uri.¹¹⁴ Okrožnica deželnega glavarstva od 10. septembra 1801, ki je dodatno k dvornemu dekretu iz leta 1791 in tržnemu redu iz leta 1793 urejevala žitno trgovino v mestu, ni mogla več spregledati vloge trgovcev in prekupčevalcev, vendar jim je le neznatno omilila dotedanje omejitve. Na splošno je sicer ostala za prekupčevalce v veljavi prepoved nakupovanja žita v okolišu treh milj, vendar so smeli kupovati žito tisti, ki so imeli dovoljenje za prodajo v mestu ali pa so bili po svoji obrti do tega upravičeni. Po predpisih iz let 1791 in 1793 trgovci sploh niso smeli kupovati žita v okolišu mesta. Glede na tedanje razmere je okrožnica še izrecno prepovedovala nakupovanje na zalogo iz špekulacijskih razlogov in čakanje na višje cene; žito, ki ne bi bilo ob tržnem dnevu prodano, je moralo biti pripeljano na trg ob prihodnjem tržnem dnevu. Žitnim trgovcem je bilo prepovedano prodajati žito v njihovih skladiščih ali kje drugje, morali so ga pripeljati na trg. Nakup žita na trgu je bil dovoljen le za lastno potrebo, ne pa trgovcem za prodajo, četudi v mestu; omejeno pravico nakupa so po tržnem redu imele le posebej upravičene osebe in obrtniki, toda šele po 11. uri.¹¹⁵

Za trgovce, ki so žito uvažali in prodajali tudi na debelo, ni bila izvedljiva zahteva, naj ga prodajajo le na mestnem trgu. Štirje meščanski trgovci so pro-

¹¹³ MALj Reg. I fasc. 85 (1801) fol. 803 sl.

¹¹⁴ MALj Reg. I fasc. 85 (1801) fol. 121 sl.

¹¹⁵ MALj Reg. I fasc. 75 (1801?) fol. 419 sl.; fasc. 85 (1801) fol. 439, 800 sl.

sili, naj se jim dovoli v skladiščih prodajati uvoženo ogrsko žito na debelo, to je najmanj 10 vaganov. Izjavili so, da bodo prodajo v mestu opustili, če se bo izvajal predpis, da morajo tudi uvoženo žito na debelo prodajati le pred rotovžem, ter ne bodo več nabavljali žita za domači trg, temveč bodo zaloge prodali drugam. Pri prodaji žita na trgu ne bi mogli nadzorovati svojih uslužbencev, z dovažanjem na trg bi imeli velike stroške, nekaj žita pa bi se pri tem porazgubilo. Sklicevali so se tudi na dvorni dekret iz leta 1782, po katerem je bila žitna trgovina priznana za prosto in ni bila zavezana plačevanju merilne pristojbine. Pripravljani so bili prodajati žito kupcem le za lastno porabo, pekom ali pa takim, ki ga bodo odpeljali nekaj milj daleč. Da pa bo tudi njihovo žito pripomoglo h konkurenci na trgu, so obljubili, da bodo vsak tržni dan sporočili magistratu cene, po katerih prodajajo žito v skladiščih, kar naj bi se javno objavljalo. Ker so oblasti same vzpodbujale trgovce, naj z ozirom na draginjo uvažajo žito in z njim prispevajo k večji ponudbi, je magistrat priporočal, da se zaenkrat napravi izjema in se jim ugodi. Deželna vlada je štirim trgovcem dovolila prodajo žita v Ljubljani pod pogoji, ki so jih deloma že sami ponudili. Ti so bili: 1. dokazati so morali, da imajo v skladiščih tuje žito in ne domače; 2. morali so prijavljati ob tržnih dneh cene žita, da jih je magistrat razglašal; 3. po objavljenih cenah so morali ob tržnih dneh prodajati v skladiščih tudi na drobno; 4. morali so imeti primerne zaloge tujega žita za ljubljansko prebivalstvo. Dovoljenje za prodajo v skladiščih so kmalu dobili tudi drugi ljubljanski žitni trgovci. Nekateri so v prošnjah za dovoljenja posebej poudarjali ugodnosti, ki jih s prodajo žita nudijo občinstvu. Te so bile: boljša kvaliteta, ker je ogrsko žito težje, čistejše in boljše kot domače; skladišča so za prodajo vsak dan odprta in ne le ob tržnih dneh; trgovci so kupcem, ki so bili v stiski in niso mogli plačati v gotovini, kot je bilo treba na trgu, prodajali žito tudi na up. Te ugodnosti so bile opravičilo za morebitne višje cene trgovcev v primeri s tržnimi cenami.¹¹⁶ Pod silo razmer so bili restriktivni predpisi za žitne trgovce omiljeni tudi za nadrobno prodajo, za kar niti niso prosili. Nadrobna prodaja ni bila več vezana na mestni trg. Kakšen pomen je imela tedaj poklicna trgovina pri oskrbi prebivalstva z žitom, kažejo ponovni pozivi ljubljanskim trgovcem, naj trgovino razširijo na Kranj in Kamnik, kjer je tudi začelo primanjkovati žito. Magistratu, ki je sicer priporočal, naj se žitnim trgovcem dovoli prodaja v skladiščih le kot izjema, se je kmalu vzbudilo mnenje, da se dovoljenja podeljujejo prepogosto in se zato ne uresničuje namen tržnega reda in predpisov iz leta 1801, ki je bil, doseči nižje cene z večjo konkurenco žita na tedenskih sejmih. S prodajo v skladiščih je konkurenca na žitnem trgu prenehala, redki prodajalci, ki so obiskovali trg, pa so naganjali cene navzgor. Zato je magistrat začel v konkretnih primerih višjim oblastem odsvetovati izdajanje dovoljenj za prodajo v kaščah, zlasti manj pomembnim trgovcem, in je priporočal, naj se trgovci navajajo k prodaji na trgu. Razen žitnih trgovcev, katerih število je naraščalo, je bilo vedno več prekupčevalcev z žitom, ki so ga občasno uvažali iz Ogrske in Hrvaške ter ga prodajali na svojih domovih, čeprav niso imeli dovoljenj. Leta 1806 je magistrat zapečatil 11 takih zakotnih žitnih skladišč, v katerih je bilo največ koruze, toda ko so prizadeti prosili, da se jim prodaja v kaščah dovoli, je

¹¹⁶ MALj Reg. I fasc. 85 (1801) fol. 135, 143 sl.; AS Stan A fasc. 8 (1802) str. 1231 sl.

okrožnemu glavarstvu predlagal, naj se jim ugotovi. Menil je, da bo dovolitev povečala konkurenco med trgovci, ki so si na splošno prizadevali, da žito hitro prodajo in dobijo denar za nove nakupe, zato so tudi popuščali pri cenah. Nasprotno pa je izdajanje dovoljenj za prodajo v skladiščih tujim podložnikom, da se ne bi prekupčevanje z žitom preveč razširilo.¹¹⁷

Kljub temu, da je bila žitna trgovina razglašena za svobodno, so jo oblasti zlasti v letih, ko je bilo manj žita in so cene narasle, nadzirale in uveljavljale svoj vpliv pri uvozu in pri cenah. Včasih je bilo uvoženo ogrsko žito oproščeno carine. Leta 1802 je ljubljanski magistrat trgovcem, ki so nakupovali žito na Ogrskem, izstavljajal spričevala, da kupujejo žito za potrebe dežele in ne za špekulacijo, ter je priporočal, da se zanj dovoli prost prehod. Ob izdaji takega spričevala so morali nekateri trgovci dati podatke o uvoženi količini in kraju vskladiščenja ter za žito, ki ne bi bilo prodano v mestu, tudi o ceni in kupcih. Spričeval za prost prehod žita pa niso dobili prosilci, ki se magistratu niso zdeli dovolj zanesljivi, da se ne bi spuščali v špekulacijske posle.

Ko je bila po končani vojni, med katero so Francozi za kratek čas zasedli naše dežele, v začetku leta 1806 ukinjena zapora za izvoz žita iz Hrvaške na Kranjsko, je provizorična deželna uprava podrejenim oblastvom zabičala posebno previdnost pri izdajanju potnih listov za žito, da bi se preprečile oderuške špekulacije in zlorabe. Uvoz žita naj bi koristil soseskam in posameznikom, ne pa špekulantom, ki bi ga kopičili v skladiščih, odtegnili prosti konkurenci, dosegli višje cene in pobrali dobiček. Trgovci, ki so tedaj dobili žitne potne liste, so morali, da bi se preprečile špekulacije, prodajati žito za 12 kr. vagan ceneje, kot je bila tržna cena od novembra 1805 do januarja 1806.¹¹⁸

Dasi se je povečalo število trgovcev, ki so dobili dovoljenja za prodajo žita na drobno v skladiščih in je ta prodaja imela tudi večji obseg, ker je bila potrebna za oskrbo prebivalstva, so jo imeli le za začasno. Najbrž je bil namen, da jo ukinejo, čim bi se razmere na žitnem trgu izboljšale. Da pa se ne bi nadrobna prodaja v skladiščih ustalila in jo trgovci sčasoma ne bi imeli za pridobljeno pravico, je dvorni dekret 31. decembra 1806 predpisal vsakoletno obnovevitev prodajnih dovoljenj; leta 1808 je bil magistrat ponovno opozorjen na ta predpis.¹¹⁹

Prizadevanja, da bi zopet oživel žitni trg pred rotovžom z nekdanjimi privilegiji za mestno prebivalstvo, pa niso uspela. Na mestni trg je prihajalo vse premalo žita na prodaj v primeri s povpraševanjem; količine, ki so z njimi razpolagali trgovci, so bile znatno večje. V času od 1. novembra 1804 do konca julija 1807 so žitni trgovci uvozili iz Ogrske in Hrvaške za prodajo v Ljubljani 541 073 vaganov žita, na leto je prišlo okrog 200 000 vaganov. To so bile količine, ki so večkratno presegle promet na mestnem trgu. V letih 1806 do 1808 je mesto prejelo 1518 gld. 24 kr. na žitni merilni pristojbini, ki so jo pobirali od žita, prodanega na trgu in vsaj delno tudi od nadrobnih prodaj pri trgovcih. Navedeni znesek je ustrezal skupni količini okrog 68 000 vaganov, letno torej nekaj nad 22 000 vaganov, kar je bila komaj dobra desetina koli-

¹¹⁷ MALj Reg. I fasc. 85 (1801—1807) fol. 150, 160, 171, 195, 201 sl., 265, 327 sl., 424 sl., 462.

¹¹⁸ MALj Reg. I fasc. 85 (1802—1806) fol. 225 sl., 237 sl., 245 sl., 366, 377, 396 sl., 399, 412, 435; fasc. 152 (1802) fol. 470, 844 sl.

¹¹⁹ MALj Reg. I fasc. 85 (1808) fol. 486 sl., 497.

čine, ki so jo uvozili trgovci. Toda tudi pri prodaji žita, ki je bila obremenjena s pristojbino, so imeli trgovci svoj delež, tako da je bila količina, ki je prišla brez posredovanja trgovcev na trg, še manjša. Trgovci so uvažali največ pšenice, nato soržico, koruzo in oves; ječmena in prosa je bilo le malo. Žito je prihajalo v ladijskih tovorih po Savi do Zaloga, od tod so ga vozili v Ljubljano. Med trgovci uvozniki žita je bil na prvem mestu Valentin Dreo, ki je v razdobju 1804—1807 sam uvozil 96 186 vaganov, sledili so mu Jurij Zweyer s 67 934, Hojnik & Co. z 52 311, Matija Castagna s 50 187, Josip Wurschbauer s 40 777 in Janez Jager z 32 675 vagani. Žito so prodajali za potrošnjo v mestu in na deželi, v Ljubljano so ga prihajali nakupovat z Gorenjske in Notranjske. Ljubljanska žitna trgovina je z žitom oskrbovala tudi Primorsko, zlasti Trst, čigar potrebe so naraščale. Prodaja na Primorsko je zavzemala znaten obseg ter je v veliki meri vplivala na tržne razmere na Kranjskem. Po sodbi magistrata se žitne cene v deželi niso ravnale po lastnem pridelku, temveč po nakupih v tujini in po prodaji na Primorsko. Tržaški trg je določal tudi cene drugih življenjskih potrebščin, ker so imeli pridelovalci v deželi možnost, da jih prodajo v Trst.¹²⁰

5. Žitna trgovina in plačevanje merilne pristojbine

Potem ko je bila nadrobna prodaja žita v trgovskih skladiščih urejena z časnimi dovoljenji, je med trgovci in mestnim magistratom prišlo do sporov glede merilne pristojbine. To pristojbino je mesto do tedaj pobiralo le od prodaje žita na trgu pred rotovžem, kjer so uporabljali mestne cimentirane mere, ne pa od nadrobne prodaje pri trgovcih. Toda dvorni dekret od 11. septembra 1800 je zavzel v tem pogledu drugačno stališče, določal je, da je pristojbini podvrženo vse žito, ki se proda na drobno in pravzaprav sodi na trg. To tolmačenje je še bolj utrdila deželna vlada z odločbo od 7. septembra 1804 s pristavkom, da se v skladiščih sploh ne more prodajati na drobno, če pa se vendar prodaja, je treba, kot na tedenskih sejmih, plačati od prodanega žita mestno pristojbino. Pozneje je deželna vlada svojo odločbo še dopolnila s pripombo, da je pristojbini zavezana tudi nadrobna prodaja izven časa tedenskih sejmov, ki sicer v trgovskih skladiščih ni dovoljena. Na osnovi teh tolmačenj je magistrat zahteval od trgovcev plačilo pristojbine od žita, ki so ga na drobno prodali v skladiščih. Trgovci so se zoper to zahtevo pritožili, toda okrožno glavarstvo jih je leta 1806 zavrnilo in jim naročilo, naj plačujejo mestno merilno pristojbino, sicer jim bo odvzeta pravica prodaje v skladiščih in bodo smeli prodajati le na tedenskih sejmih. Nekaj mesecev po tej odločbi, ob obravnavanju predloga za nov tržni red, s katerim naj bi se rešilo tudi vprašanje žitne mernine in plače tržnega nadzornika, je dvorna pisarna za žitno trgovino postavila smernice, ki so pomenile spremembo načel dvornega dekreta iz leta 1782, kot so jih do tedaj razumeli. Po novem tolmačenju dekreta dvorne pisarne od 31. decembra 1806 je bilo načelo, da je žitna trgovina popolnoma svobodna in to tudi proti tujini, podvrženo bistvenim omejitvam. Glavna omejitev je bila, da se ni smel nihče ukvarjati z žitno trgovino brez

¹²⁰ MALj Reg. I fasc. 85 (1806—1809) fol. 424 sl., 477 sl., 922 sl., 930 sl., 951 sl., 1006 sl.

dovoljenja deželne vlade, dovoljenje pa ni smelo biti izdano za dalj kot eno leto. Deželna vlada je morala skrbeti, da število žitnih trgovcev ne bi bilo preveliko. Dvorni pisarni se je zdelo, da je za Ljubljano 19 žitnih trgovcev preveč, zanimalo jo je tudi, kako se obnavljajo dovoljenja. Glede nadrobne prodaje žita so se, po njeni trditvi, opustila načela dekreta iz leta 1782 in drugih predpisov, po katerih je sodila ta trgovina le na trg. Pod nadrobno trgovino je dvorna pisarna razumela vse, kar se je prodalo v Ljubljani, pod trgovino na debelo pa nakup večjih količin v drugih okrožjih ali deželah in neposredno prodajo ravno tako v druga okrožja in dežele. Na drobno naj bi se prodajalo le na trgu, ne pa v zasebnih hišah ali na ulicah. Žito, ki ga trgovci ne bi prodali na debelo, temveč bi ga hoteli prodati v Ljubljani, bi morali pripeljati na tedenski sejem. Kar ne bi bilo prodano, ne bi smeli voziti nazaj v svoja skladišča, ampak bi morali vskladiščiti v mestni hiši in postaviti na prodaj ob prihodnjem tržnem dnevu. Ta prodaja bi bila seveda zavezana plačilu merilne pristojbine.¹²¹

Način, kako je dvorna pisarna razlagala leta 1806 svobodo žitne trgovine, razlikovanje med trgovino na drobno in na debelo ter dolžnost plačevanja merilne pristojbine, je bil drugačen kot pa praksa, ki se je uveljavila v Ljubljani na podlagi dvornega dekreta iz leta 1782. Pomenil je ponovno omejevanje trgovine z žitom, žitna trgovina v mestu naj bi potekala zopet le na trgu pred mestno hišo, žitni trgovci bi morali vsako leto obnoviti dovoljenje za trgovanje. V trgovinski politiki, ki jo je dvorni dekret leta 1782 usmeril proti gospodarski svobodi, je stališče dvorne pisarne pomenilo korak nazaj. Neposrednega vpliva na ljubljansko žitno trgovino pa ni imelo. Verjetno se je takoj izkazalo, da ni izvedljivo. Magistrat, ki je bil pozvan, da odgovori na vprašanja dvorne pisarne, je z odobravanjem sprejel njeno ugotovitev, da dvorni dekret iz leta 1782 ni imel namena, prikrajšati mesto v njegovi pravici do pobiranja merilne pristojbine. Ker se je bal, da bi ponovna uvedba merice v naravi dala povod za podražitev, je predlagal zvišanje denarne pristojbine in sicer za pšenico in rž na 6 kr., za drugo žito pa 3 kr. za vagan. Dasi bi bila dotedanja pristojbina po tem predlogu večkratno povišana, je magistrat menil, da bi bila malenkostna in ne bi mogla biti razlog za izmikanje plačilu. Predlagana pristojbina v resnici ni bila ravno malenkostna, pri tedanjih cenah pšenice, rži in ovsa bi znašala okrog 3 ‰, pri ječmenu, koruzi, prosu in ajdi pa okrog 2 ‰ od vrednosti. V oceni pomena ljubljanskih žitnih trgovcev pa magistrat ni bil istega mnenja kot dvorna pisarna. Uvoz žita iz Ogrske in Hrvaške je bil nujno potreben za oskrbo dežele, ki ga sama ni pridelala dovolj. V trgovskih skladiščih, ki so prejemale cele ladijske pošiljke, je potrošnik kupil žito ceneje kot na trgu. Ker so tudi Gorenjci in Notranjci kupovali žito v Ljubljani, 19 trgovcev ni bilo preveč. Soglašal pa je magistrat z dvorno pisarno v tolmačenju značaja nadrobne prodaje žitnih trgovcev in njene obremenitve z mestno pristojbino. Trgovci so žito prejemale v celih ladijskih pošiljkah, niso pa ga tako prodajali naprej, temveč so ga iz vreč in sodov pretresali v ljubljanska skladišča in prodajali kupcem po njihovi potrebi v večjih ali manjših količinah. Ta trgovina bi sicer sodila na mestni trg, toda deželna vlada je trgovcem dovolila nadrobno prodajo tudi v skladiščih, morajo pa od prodanega žita

¹²¹ MALj Reg. I fasc. 85 (1800—1807) fol. 792 sl., 896 sl., 911 sl., 930 sl., 941 sl.

plačevati pristojbino. Temu plačilu se izmikajo, zato je magistrat prosil dvorno pisarno, naj jih prisili, da plačajo mernino za čas, odkar so imeli dovoljenje za nadrobno prodajo v skladiščih, v bodoče naj jo bi plačevali sproti, sicer bi jim bila vzeta pravica prodaje v njihovih prostorih in bi morali voziti žito na prodaj pred rotovž. Obenem je magistrat dodal še pripombo — naperjena je bila zoper očitek, da je v Ljubljani preveč žitnih trgovcev in da prodajajo na drobno v skladiščih — naj višja oblast dovoljuje tako prodajo le, če je to potrebno iz ozirov na splošno korist, sicer bi se ob pogostih dovoljenjih zdelo, da so obstoječi predpisi izgubili veljavo in bi vsakdo mislil, da ima do tega pravico.¹²²

Tolmačenje dvorne pisarne, da je vsa prodaja v trgovskih skladiščih nadrobna prodaja in kot taka zavezana plačilu merilne pristojbine, je bilo magistratu dobrodošlo, ker je v njem videl priliko za povečanje dohodkov mestne blagajne. Pozval je trgovce, naj plačajo pristojbino od prodanega žita za čas od 1. novembra 1804 do 31. julija 1807. Skupaj je magistrat terjal trgovce in druge uvoznike žita za 10 062 gld. 10 kr. Valentin Dreo, ki je imel največji promet, bi moral plačati 1816 gld. 51 kr., proti drugim desetim trgovcem z večjim prometom so se terjatve gibale od 211 do 1221 gld. Trgovci so se zoper to zahtevo pritožili, imeli so jo za neutemeljeno zlasti, ker je bila s tem obremenjena tudi njihova prodaja na debelo. Od te prodaje pristojbine niso bili dolžni plačevati, kolikor pa so prodajali na drobno, so to delali na zahtevo oblasti. Z ozirom na pritožbo trgovcev je magistrat dobil naročilo, naj počaka z izterjavo, dekret dvorne pisarne od 4. februarja 1808 pa je določal, da se je treba glede merilne pristojbine držati dvornega dekreta od 19. marca 1782, torej je bil magistratni predlog za spremembo zavrnjen.¹²³ Kmalu potem so se začele priprave za vojno s Francijo, leta 1809 je prišlo do francoske zasedbe in nato do aneksije, kar je bilo najbrž razlog, da je zadeva s pristojbinskimi terjatvami proti žitnim trgovcem ostala nerešena.

6. Obseg žitne trgovine in njen pomen v prvi polovici 19. stoletja

V času francoske Ilirije se razmere za trgovino, ki je bila navezana na uvoz ogrskega žita, niso bistveno spremenile. Ogrske dežele, razen dela Hrvaške, so sicer bile v habsburški monarhiji in jih je ločila državna meja od francoske Ilirije, toda ogrsko žito je ostalo še vedno pomemben predmet tranzitne trgovine; potrebno ni bilo le za oskrbo Ilirskih dežel, s posredovanjem tržaške trgovine so ga izvažali tudi v Italijo. Glavni trg za to trgovino je postal Karlovec. Toda v začetku je Avstrija delala pri izvozu težave, leta 1810 je bil celo ustavljen. Pozneje je bilo vprašanje uvoza in izvoza ogrskega žita urejeno, najprej s plačilom posebne tranzitne pristojbine, nato je bil uvoz prost. Leta 1812 je bil dovoljen tudi izvoz ilirskega žita v Italijo, dokler bi se uvažalo ogrsko žito v Ilirijo.¹²⁴

O ljubljanski žitni trgovini v dobi francoske Ilirije je znanih le malo podatkov. Francoska zakonodaja glede žitne trgovine je bila v ilirskih provincah

¹²² MALj Reg. I fasc. 85 (1807) fol. 930 sl.

¹²³ MALj Reg. I fasc. 85 (1807—1808) fol. 949 sl., 965 sl., 979 sl., 988 sl., 991 sl.

¹²⁴ M. P i v e c - S t e l e , *La vie économique des Provinces Illyriennes (1809—1813)*. Paris 1930, 141.

uveljavljena s cesarsko naredbo od 4. maja 1812. Po tej je bil svoboden promet žita in moke zaščiten v vseh deželah cesarstva. Trgovci so morali prodajo, ki je smela biti le javna, predhodno prijaviti državnemu oblastvu. Prepovedano je bilo nakupovanje žita in moke zaradi kopičenja zalog v špekulativne namene. Kdor je imel žito na zalogi, ga je moral prijaviti in postaviti na trg; prodajati se je smelo le na določenih trgih, to je veljalo za trgovce in pridelovalce. Prvo tržno uro so smeli nakupovati prebivalci kraja za svoje potrebe in peki, nato je bilo dovoljeno nakupovanje tudi trgovcem in komisionarjem.¹²⁵ Ti predpisi se niso dosti razlikovali od prakse, po kateri se je ravnala ljubljanska žitna trgovina, zato se verjetno razmere zanje niso spremenile in je potekala naprej na isti način. Zaslediti se ni dalo ničesar, kar bi kazalo, da so se z uveljavitvijo francoskih predpisov pojavili kakšni problemi. Žitna trgovina je uživala že prej veliko svobode, poskusi omejevanja nadrobne prodaje so imeli v glavnem fiskalni značaj, mesto si je hotelo pridobiti več dohodkov iz merilne pristojbine. To pristojbino so v času francoske vladavine pobirali na dotedanji način, dokler ni bila odpravljena oziroma združena z užitnino (oktroa). Ko se je v začetku leta 1813 obravnavalo vprašanje tržnih prostorov, je žitni trg ostal na starem mestu pred rotovžem. Mestni upravi se je zdelo to potrebno zlasti zaradi pobiranja merilne pristojbine. Ker je mesto z žitnim trgovim imelo razne stroške — nanj so prihajali z vozmi in je bilo treba skrbeti za čiščenje in vzdrževanje ulic — je bila uvedena stojnina za obisk tedenskega sejma in sicer 25 centimov od enovprežnega in 50 centimov od dvovprežnega voza. Podatki o žitnem prometu iz te dobe so v zvezi z uvedbo užitnine. Tedaj so ocenili tudi količine tranzitnega blaga, ki naj bi bilo obdavčeno. Po tej cenitvi je prišlo v Ljubljano čez zaloško in poljansko linijo letno 250 000, čez karlovško linijo pa 40 000 vaganov žita.¹²⁶ Omemba linij kaže, da je največ žita prihajalo, kot tudi prej, po Savi, to je iz Ogrske in Hrvaške, manj pa iz Dolenjske, tudi med tem je bilo hrvaško žito, ki so ga dolenski prekupčevalci kupovali v Karlovcu. V primeri s predfrancoskim obdobjem se je uvoz precej povečal. Okrog 1805 so trgovci uvozili iz Ogrske in Hrvaške okrog 200 000 vaganov; koliko žita je prišlo z dolenske strani, ni znano; sodeč po prometu na ljubljanskem trgu ga je moglo biti komaj nekaj več kot polovica količine po cenitvi iz leta 1812. Ta cenitev naj bi dala podatke, koliko dohodka je mogoče pričakovati od užitnine, zato je računala prej z manjšimi kot s prevelikimi količinami.

Obnovitev avstrijske vladavine je kaj kmalu prinesla za ljubljansko trgovino omejitve, ki so bile delno posledica vojnih in poveljnih razmer. Zaradi slabe letine in pomanjkanja je bil uvoz žita iz Ogrske in avstrijskih dednih dežel omejen, zato je guverner Lattermann prepovedal izvoz iz Ilirije v tuje države.¹²⁷ Prepoved izvoza je ostala v veljavi tudi v naslednjem letu, pač pa so bili na osnovi cesarske resolucije z gubernijsko okrožnico razveljavljeni predpisi, ki so omejevali notranjo žitno trgovino. Vendar s to naredbo niso bili prizadeti tržni redi. Gubernijska naredba ni prinesla več svobode na to področje; pridrček, da krajevni tržni redi še vedno veljajo, je pravzaprav obnovil

¹²⁵ Télégraphe officiel 23. maja 1812.

¹²⁶ MALj Reg. I fasc. 165 (1812) fol. 934 sl.; fasc. 173 (1813) fol. 255 sl.; fasc. 252 (1819) fol. 8 sl.

¹²⁷ Intelligenz-Blatt zur Laibacher Zeitung 21. decembra 1813.

nekatero omejitve. Najbrž je bila republikacija tržnega reda od 9. januarja 1793 v zvezi z gubernijsko naredbo, čeprav je bila ta objavljena nekaj dni pozneje. Z republiciranim tržnim redom je bil ponovno uveljavljen predpis o žitni trgovini iz leta 1791, po katerem je bilo prepovedano nakupovanje žita v okolišju treh milj okrog Ljubljane; to žito se je smelo prodajati le na trgu pred rotovžem.¹²⁸

Leta 1814 so začele cene žita naraščati in so 1817 dosegle višek. Vzrok so bile zaporedne slabe letine pri nas kakor tudi na Ogrskem in Hrvaškem, kjer so trgovci kupovali žito; leta 1815 je bil dovoz žita za nekaj časa prekinjen, ko je na Hrvaškem izbruhnila kužna bolezen in je bila uvedena zapora. Do cesarja so prišle pritožbe, da se je bati pomanjkanja žita, ker ga trgovci nakupujejo in iz špekulantskih razlogov kopičijo v skladiščih. Župan dr. Rossmann je v svojem poročilu zanikal, da bi ljubljanski trgovci kopičili žito; po žetvi v septembru, ko so bile nižje cene, so imeli v skladiščih 40 000 vaganov, konec leta je zaloga ob precej višjih cenah znašala le 10 000 vaganov. Pojasnil je, da je drago žito posledica štirih slabih letin in visokih cen na ogrskih in hrvaških tržiščih; žitni trgovci so sicer take okolnosti izkoriščali v svojo korist, toda zlorabe bi mogli odpraviti le z urejenimi javnimi žitnimi skladišči. Visoke cene v avstrijskih deželah so dale pobudo za uvoz žita iz inozemstva, od 1. avgusta do 4. septembra 1816 so iztovorili v Trstu 148 000 vaganov žita, ki je prišlo tudi iz Drača, nekaterih grških pristanišč, Odese, Carigrada in celo iz Aleksandrije. Prisotnosti tega žita v Trstu so pripisovali, da tedaj cene v Ljubljani niso še bolj narasle. Pri naraščajočih cenah in pomanjkanju domačega žita je bila žitna trgovina, ki se je ukvarjala z uvozom, zelo donosna. Lotili so se je mnogi trgovci in v njo vložili, kot je sodil ljubljanski župan, ogromne kapitale. Na tržiščih, kjer so kupovali žito, so ga trgovci z večjimi denarnimi sredstvi plačevali dražje, da so prišli do blaga, in so tako dvigali nakupne cene. Ker so imeli v rokah več blaga, so obvladali tudi prodajo s svojimi višjimi cenami, ako ni njihovega monopola ugnala konkurenca, kot se je to zgodilo z uvozom večje količine žita v Trst.¹²⁹

V letih pomanjkanja in naraščajočih cen je bil izvoz žita iz države prepovedan. Sicer pa zaradi slabih letin pri nas ni preostajalo žita za izvoz in je bilo treba uvoziti velike količine za kritje potreb v deželi. Te potrebe so krili največ ljubljanski žitni trgovci z uvozom iz Ogrske in Hrvaške; pri njih so v večji meri kot ob dobrih letinah kupovali tudi potrošniki podeželskih okolišev, kjer niso pridelali dovolj žita. Da je vkljub uvažanju ogrskega in hrvaškega žita prišlo do lakote leta 1817, je bil razlog največ v takratnem splošnem osiromašenju prebivalstva, ki ni imelo denarja za nakup žita, saj so menda ljubljanski trgovci imeli celo v času največje stiske žito na prodaj, seveda po visokih cenah. Po žetvi leta 1817 so se razmere izboljšale, žita je bilo zopet dovolj, cene so padle, in spomladi leta 1818 je bil v vseh deželah monarhije dovoljen izvoz iz države.¹³⁰

Tudi pri večjem lastnem pridelku je bil potreben stalen uvoz žita, ki so ga oskrbovali ljubljanski trgovci. Za leta 1817 do 1822 so ohranjeni sezname

¹²⁸ MALj Reg. I fasc. 220 fol. 4 sl. (1814); Laibacher Zeitung 1814, št. 91.

¹²⁹ MALj Reg. I fasc. 184 (1815) fol. 496 sl.

¹³⁰ MALj Reg. I fasc. 184 (1817—1818) fol. 507 sl.; J. Ma 1, Zgodovina slovenskega naroda, 504 sl.

zaloškega navigacijskega prejemnika o prispelih ladjah in količinah po Savi pripeljanega blaga. Po teh seznamih je napravljen naslednji pregled o količinah žita v vaganih, ki je prišlo v Ljubljano.¹³¹ Za leto 1822 so podatki le do konca oktobra, zato so količine prispelega žita v primeri s prejšnjimi leti toliko manjše.

Vrsta žita	1817	1818	1819	1820	1821	1822
pšenica	31 145	92 763	167 987	111 652	65 903	101 120
koruza	88 356	42 517	26 053	26 363	48 002	28 518
soržica	13 964	64 965	36 457	47 011	48 582	41 443
ječmen	20 899	21 082	4 611	2 971	7 867	11 888
proso	34 636	15 362	811	5 141	7 822	3 317
oves	29 631	24 780	8 307	15 311	67 997	6 192
rž	320	4 412	1 820	2 480	5 138	—
ajda	116	150	—	1 350	1 327	—
	219 067	266 031	246 046	212 279	252 638	192 478

Uvoz ogrskega in hrvaškega žita je zavzemal znaten obseg. Pomen uvoženih količin presodimo najbolj s primerjavo z žitnim pridelkom v deželi. Ni sicer znano, kakšen je bil pridelek žita v obdobju, za katerega so številke o uvozu, pač pa so na uporabo podatki o pridelku konec 18. stoletja ter iz leta 1849. Konec 18. stoletja so na Kranjskem pridelali 1 627 010 vaganov pšenice, rži, ječmena in ovsas, za druge žitne vrste ni podatkov. Po izračunu zemljiškega donosa ob davčni reviziji leta 1849 je letni pridelek vseh vrst žita, poleg omenjenih vrst tudi koruze, prosa in ajde, znašal v deželi 2 349 028 vaganov.¹³² V letih 1817—1822 je bilo uvoženo po Savi v Ljubljano letno povprečno 176 450 vaganov pšenice, rži, soržice, ječmena in ovsas, kar je bilo več kot desetina količine letnega pridelka teh žitnih vrst konec 18. stoletja. Vsega žita so v istem obdobju uvozili letno povprečno 231 424 vaganov, kar ni bilo dosti manj od desetine letnega pridelka, ugotovljenega ob davčni reviziji. Količine, ki so jih uvozili ljubljanski trgovci iz Ogrske in Hrvaške, so torej pomenile znatne postavke v preskrbi prebivalstva z žitom. Ne moremo presoditi, kolik je bil v tem času delež domačega žita v žitni trgovini. Kolikor je znano iz podatkov prejšnjih obdobij, so na Kranjskem od domačega žitnega pridelka prihajale na trg tudi v najugodnejših razmerah dosti manjše količine, kot so jih uvažali trgovci v začetku 19. stoletja. Pridelovanje žita se ni povečalo, tudi drugače ni bilo v žitnem gospodarstvu sprememb, ki bi kazale, da so pridelovalci prodali več žitnega pridelka kot prej. Ljubljanska žitna trgovina se je tedaj ukvarjala

¹³¹ MALj Reg. I fasc. 184 (1817—1822) fol. 936 sl.

¹³² Podatki o žitnem pridelku: J. K. K i n d e r m a n n, Beiträge zur Vaterlandskunde für Innerösterreichs Einwohner, II. Band. Graz 1790, 178 sl.; K. F. F e l s e n - b r u n n, Statistische Tabellen über die direkten Steuern im Herzogthume Krain. Ljubljana 1866; gl. tudi V. V a l e n č i č, Kulturne rastline. Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev. Ljubljana 1970, 258 in 263.

predvsem z ogrskim in hrvaškim žitom, domače žito je pomenilo manjši del njenega prometa. Razen žita, ki so ga pripeljali po Savi, je prihajalo v Ljubljano še žito, ki so ga dolenski kmetje nakupovali na hrvaških tržiščih in vozili na trg. Vendar so količine žita, ki so jih mogli ponuditi na trgu pridelovalci in kmečki prekupčevalci, znatno zaostajale za količinami, s katerimi so razpolagali trgovci.

Bolj kot celoten obseg uvoza žita po Savi se je spreminjala od leta do leta uvožena količina posameznih vrst žita. Na splošno so uvažali največ pšenice in soržice, toda v posameznih letih je bilo uvoženo največ koruze oziroma ovs. Koruze so do tedaj na Kranjskem pridelovali nekoliko le na Dolenskem in Kočevskem, uvoz je verjetno precej presegel pridelok v deželi. Leta 1817 so med vsem žitom uvozili največ koruze, kar dve petini vsega žitnega uvoza. Ker je bilo tedaj pred žetvijo veliko pomanjkanje žita in druge hrane ter je del prebivalstva trpel lakoto, je bila uvožena koruza kot cenejše žito namenjena zlasti za prehrano ubožnejšega prebivalstva. Istega leta so uvozili, najbrž iz istih razlogov, tudi mnogo prosa ter sorazmeroma precej ovs. Največji delež pri uvozu je oves dosegel leta 1821, več kot četrtino. K velikemu uvozu so trgovce verjetno vzpodbujale izredno visoke cene na ljubljanskem trgu, v primeri s cenami leta 1820 je bil oves v naslednjem letu še enkrat dražji. V enakem razmerju se je podražila le še rž, cene drugih vrst žita so sicer tudi precej narasle, toda ne toliko. Zaradi slabe letine je bilo večje pomanjkanje ovs, najbrž pa je bila tudi večja potreba po tej vrsti žita, ki so jo v glavnem uporabljali kot konjsko krmo. Naslednja tabela kaže, koliko odstotkov od letnega uvoza je v obdobju 1817—1822 odpadlo na posamezne žitne vrste.

Vrste žita	1817	1818	1819	1820	1821	1822
pšenica	14,2	34,9	68,3	52,6	26,1	52,5
koruza	40,3	16,0	10,6	12,4	19,0	14,8
soržica	6,4	24,4	14,8	22,2	19,2	21,5
ječmen	9,6	7,9	1,9	1,4	3,1	6,2
proso	15,8	5,8	0,3	2,4	3,1	1,7
oves	13,5	9,3	3,4	7,2	26,9	3,3
rž in ajda	0,2	1,7	0,7	1,8	2,6	—
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Pri uvozu žita iz Ogrske in Hrvaške so bili udeleženi menda vsi ljubljanski žitni trgovci, bilo jih je nad trideset. Obrtni register okrog 1820 je izkazoval 22 trgovcev, ki so bili označeni kot žitni trgovci, razen teh se je z žitno trgovino oziroma z uvozom žita iz Ogrske in Hrvaške ukvarjalo še 10 drugih trgovcev, ki so imeli dovoljenja zlasti za opravljanje špedicijskih poslov in komisijsko trgovino, nekateri pa za trgovine s špecerijskim in materialnim blagom. Med žitnimi trgovci je bilo več gostilničarjev iz predmestij ob cestah, ki so vodile v mesto; imeli so obširna gospodarska poslopja, kjer so si uredili žitna skla-

dišča. V njihovih gostilnah so se ustavljali podeželski kupci in prodajalci, združitev gostilniške obrti s trgovino je bila obema v korist.¹³³

Žitna trgovina je bila za podjetnike, ki so imeli denar, povečini zelo dobičkonosna. Po žetvi so bile navadno nižje cene, pozimi in spomladi so narasle. Trgovec, ki je jeseni poceni nakupil in čakal s prodajo do spomladi, je spravil lep dobiček. Seveda je bilo včasih tudi drugače. Ob slabih letinah so cene po žetvi močneje poskočile; če je naslednje leto sledil boljši pridelek, se je zgodilo, da so cene občutno padle in nazadovale skozi vso zimo in pomlad do nove žetve. V tem primeru se je uštel trgovec, ki je zadrževal prodajo, namesto dobička je imel izgubo. Tako je potekalo gibanje žitnih cen v letih 1820—1822. V juniju 1820 je bila cena vagana pšenice 2 gld. 26 kr., avgusta 3 gld. 50 kr. in je pozneje naraščala ter je v maju 1821 dosegla višek 4 gld. 40 kr., novi žetvi je sledilo obratno gibanje, septembra je stala 3 gld. 38 kr. in je nazadovala do julija 1822 na 2 gld. 30 kr. Pri takem gibanju cen je bila žitna trgovina v veliki meri špekulacijski posel; trgovci so uravnavali nakupe glede na pričakovane cene. Ker so z uvoženimi količinami žita obvladovali žitni trg, so imeli tudi nekaj možnosti, da vplivajo na razvoj cen, npr. z zmanjšanjem uvoza in zadržavanjem ponudbe. Na splošno je žitna trgovina uspevala, to kaže veliko število trgovcev, ki so se povečini z njo ukvarjali skozi daljšo dobo.

Na ladje, ki so dovažale po Savi žito do Zaloga, so natovorili navadno okrog 800 vaganov, le če je bila natovorjena samo z ovsem, ga je bilo 1200—1400 vaganov. Največkrat je za posameznega trgovca prispel en ladijski tovor naenkrat, pri večjih trgovcih se je dogajalo, da so zanj prišle istočasno dve ali tri ladje z žitom.

Med ljubljanskimi žitnimi trgovci, ki so uvažali ogrsko žito, je bil na prvem mestu Nikolaj Recher; v obdobju 1817—1822 je letno prejemal 40 do 50 ladijskih tovorov. Bil je eden najbogatejših trgovcev svojega časa, v Ljubljani je imel tri hiše. Za časa francoskega medvladja je bil član municipalnega sveta. V letih 1817—1819 je bil med uvozniki žita tudi Nikolajev brat Janez Recher z okrog 15 ladjami letnega uvoza. Po obsegu trgovanja z uvoženim žitom se je Nikolaju Recherju najbolj približal Florijan Mišič, ki je na leto dobival 20 do 30 ladijskih tovorov, v nekaterih letih je take količine dosegel tudi Simon Jalen. Med trgovci, katerih uvoz se je gibal letno med 10 in 20 ladijskih tovorov so bili: Franc Colnar, Tomaž Dreo, Franc Hojnik, Josip Seunig, Franc Valentin in Jurij Zweyer. Nekateri trgovci, ki so imeli trgovine s špecerijskim in drugim blagom, so se občasno ukvarjali tudi z žitno trgovino, med temi sta bila brata Mihael in Simon Pesjak, ki sta nekajkrat uvozila letno okrog 15 ladij žita. Leta 1819 je trgovska družba Wallich & Co., njena člana sta bila Ignacij Wallich pl. Wallenberg ter Franc Neckermann, uvozila 33 ladijskih tovorov. Zdi se, da je bila trgovska družba ustanovljena z namenom, da bo uvažala ogrsko in hrvaško žito; njen obstoj pa je bil kratkotrajen, že konec leta 1819 je bila razdružena in je družabnik F. Neckermann pozneje sam uvažal žito. Sezname navigacijskega prejemnika vsebujejo precej primerov, ko sta dva samostojna trgovca skupaj prejela ladijski tovor; nekateri trgovci so zaporedoma dobivali take skupne pošiljke. Tako so najbrž delali zlasti tisti, ki sami niso zmogli denarja za nakup celega ladijskega tovara, mogoče pa je šlo

¹³³ MALj Cod. XX/1 (okr. 1820) fol. 17 sl. in 20 sl.

včasih tudi za delitev rizika, ki je bil ob neugodnih plovnih razmerah združen s prevozom po Savi. Večina trgovcev si je z žitno trgovino pridobila precejšnja premoženja in s tem tudi ugleden položaj v mestnem javnem in gospodarskem življenju. Poleg Nikolaja Recherja so bili v času francoske Ilirije med dvajsetimi člani municipalnega sveta tudi T. Dreo, J. K. Jager, M. Pesjak, A. Rudolf in F. Valentin. Od osem trgovcev, ki so bili predlagani za člane trgovskega sodišča, so bili štirje žitni trgovci.¹³⁴

7. Poraba žita v mestu in tržni promet

Žito, ki je za ljubljanske trgovce prihajalo po Savi do Zaloga, je bilo uvoženo v Ljubljano. Ni podatkov, da bi si mogli napraviti popolno sliko o krogu kupcev, ki so jih trgovci zalagali z uvoženim žitom. Med kupci so bili mestni potrošniki ter peki in mlinarji, ki so oskrbovali mestno prebivalstvo s kruhom in moko. Toda mesto je zase potrebovalo le del žita, ki so ga imeli trgovci na prodaj. Leta 1826 so cenili, da v mestu porabijo letno:¹³⁵

Pšenice	17 500 vaganov
Koruze	7 500 vaganov
Rži in soržice	5 333 vaganov
Ječmena	24 000 vaganov
Ovsa	42 553 vaganov
Ajde	6 060 vaganov
Prosa	2 597 vaganov
<hr/>	
Skupaj	105 543 vaganov

Del mestnih potreb je pokrilo žito, ki so ga pripeljali prodajalci na tedenske sejme. Iz začetka prejšnjega stoletja nimamo zanesljivih poročil o žitnem prometu na mestnem trgu, manjka pa tudi vsaka osnova za ocenitev tega žitnega prometa, odkar niso več pobirali merilne pristojbine. Le v zvezi z ugotavljanjem žitnih cen se je pogosteje omenjalo, da je na trgu malo žita; že tako redki dovozi so postali še redkejši po letu 1813, ko je bila uvedena stojnina za vozove. V poročilu iz leta 1819 je magistrat navajal, da so na tedenske sejme ob sredah in sobotah pripeljali največ 20 ali 30 eno- ali dvovprežnih vozov. Navedba je preveč nedoločna, da bi mogli na njeni osnovi realno oceniti celotni tržni promet. Dovoz ni potekal enakomerno skozi vse leto, po žetvi je bil večji, pozimi in spomladi proti novi žetvi pa manjši. Tudi ni znana količina tovara na eno- oziroma dvovprežnem vozu, verjetno ni bila enotna, temveč se je od primera do primera razlikovala. Mislim, da je 10 vaganov žita največ, kar smemo povprečno računati na voz ter 20 voz povprečno na tržni dan. Tako bi prišli do letnega prometa okrog 20 000 vaganov, kar pa je najbrž preveč. Približno toliko je namreč znašal povprečni tržni promet, kot smo ga ocenili za zadnje de-

¹³⁴ MALj Reg. I fasc. 184 (1817) fol. 936 sl.; o posameznih žitnih trgovcih Reg. I fasc. 210 (1815—1824) fol. 68 sl., 80 sl., 92 sl., 120, 213 sl., 217 sl., 476 sl., 499, 850 sl., 868 sl. Člane municipalnega sveta in trgovskega sodišča gl. V. Fabjančič, Sodniki in župani III, fol. 812 in 818 sl., tipkopis v MALj.

¹³⁵ MALj Reg. I fasc. 187 (1826) fol. 57 sl. in 77 sl.

setletje 18. stoletja, potem ko je bila svoboda žitne trgovine omejena in nadrobna prodaja vezana na trg pred rotovžem. Toda ni dolgo ostalo pri obsegu prometa, kot ga kažejo podatki iz leta 1819. V naslednjih letih se je promet zelo skrčil, leta 1826 so pripeljali v avgustu in septembru, torej neposredno po žetvi, ob tržnem dnevu na prodaj povprečno 28 vaganov pšenice, leta 1830 pa je magistratni referent v poročilu okrožnemu glavarstvu cenil, da na tedenskih sejmih prodajo povprečno okrog 20 vaganov pšenice ali rži, kar bi dalo letni promet okrog 2000 vaganov.¹³⁶

Morda sta bili cenitvi iz leta 1826 in 1830 prepovršni in prenizki, tudi nista zajeli vseh vrst žita, vendar če bi prodali dva- ali trikrat toliko žita, bi bil tržni promet v primeri z obsegom žitne trgovine še vedno nepomemben. Nekako simbolično se je pokazalo zmanjšanje pomena javnega žitnega trga s premostitvijo izpred rotovža na drug prostor. V prejšnjih časih so imeli za potrebno, da je žitni promet potekal javno in pod nadzorstvom mestnih organov, pri kupčijah so sodelovali mestni stražniki kot žitomerci. Ko je mestni trg že v veliki meri izgubil nekdanjo vlogo pri preskrbi mestnega prebivalstva, najbrž magistrat in meščani kot tudi državne oblasti niso več videle potrebe, da bi ostal združen z mestno hišo. Sicer se pa iz spisov ne da ugotoviti razlogov za premestitev. Zdi se, da so hoteli predvsem razbremeniti od voznega prometa trg pred rotovžem, ki je ostal še naprej tržni prostor, kjer so prodajali maslo, perutnino, zelenjavo, mleko in druga živila. Žitni trg je dobil prostor za kratek čas najprej na trgu pri cerkvi sv. Jakoba, leta 1826 pa je bil prestavljen na Poljanski nasip (današnji Ambrožev trg). Toda že leto pozneje je okrožno glavarstvo, ko je obravnavalo vprašanje, kako bi se povečal obisk žitnih prodajalcev, sprožilo misel, naj bi se žitni trg premestil nazaj k Sv. Jakobu (Levstikov trg), ker je Poljanski nasip preveč oddaljen. Za to premestitev so se zavzemali tudi kmečki prodajalci in drugi obiskovalci tedenskih sejmov; več kmetov iz Šmarja, ki so vozili žito na prodaj v Ljubljano, se je s tako prošnjo obrnilo na okrožno glavarstvo.¹³⁷ Razprave okrog prostora za žitni trg, ki je ostal še naprej na Poljanskem nasipu, kažejo, da je bil določen krog kupcev in prodajalcev še vedno navezan nanj. Ta krog pa je postajal vedno ožji. Ne le prodajalcev, temveč tudi kupcev je bilo na mestnem žitnem trgu vedno manj. Meščani so za svoje potrebe le še redko kupovali pšenico ali rž, ampak predvsem moko. Žito, ki je prišlo na trg, so pokupili največ tuji kupci, trgovci z moko in mlinarji iz okolice Ljubljane, Domžal, Kamnika, Smlednika in Kranja. Ljubljanski peki, kruharice in drugi večji kupci so povečini kupovali banatsko pšenico pri trgovcih. Vrednotenje uvožene, zlasti banatske pšenice se je od konca 18. stoletja naprej spremenilo. Tedaj so imeli uvoženo pšenico za manj kvaliteten ter so dajali prednosti domačemu pridelku, uvožena pšenica je bila namenjena največ za izvoz. Leta 1830 pa je magistrat med razlogi, zakaj daje občinstvo pri nakupovanju žita prednost trgovcem, navedel tudi slabšo kakovost žita na žitnem trgu in je dodal, da tega žita trgovci ne kupujejo. Ta ocena ni

¹³⁶ MALj Reg. I fasc. 220 (1819, 1826) fol. 702 sl., fol. 1017 sl.; fasc. 305 (1830) fol. 544.

¹³⁷ MALj Reg. I fasc. 220 (1817, 1826) fol. 32 sl., 76 sl., 93 sl., 100 sl.; fasc. 305 (1827—1829) fol. 490 sl., 675 sl., 688. Tržni prostor je bil leta 1817 še pred rotovžem, kdaj je bil prestavljen k Sv. Jakobu, ni znano; leta 1827, leto potem, ko je bil prostor za žitni trg določen na Poljanskem nasipu, je bilo postavljeno vprašanje premestitve nazaj k Sv. Jakobu (Levstikov trg).

veljala za vse domače žito. Žitni trgovci so kupovali tudi od domačih pridelovalcev, ki so jim pripeljali žito naravnost v njihova skladišča. Kmetje in žitni prekupčevalci so zaradi maloštevilnih mestnih kupcev opuščali obisk tedenskih sejmov, kjer bi čakali na negotove kupce in do 11. ure ne bi smeli prodajati tujcem. Zato so raje pripeljali žito v mesto pozneje in ga prodali trgovcem, le prodajalci s slabšim žitom, ki ga trgovci niso hoteli prevzeti, so morali čakati kupce na trgu. Da bi se odpravil ta razlog za izogibanje trga, je magistrat predlagal, naj se ukine prepoved prodaje krušnega žita na trgu tujim kupcem in trgovcem pred 11. uro, ostala pa naj bi za oves, ki so ga zasebniki in gostilničarji kupovali za konjsko krmo. Temu predlogu je bilo ugodeno in tržni red iz leta 1834 je odpravil za trgovce in tuje kupce prepoved kupovanja krušnega žita pred 11. uro, edino za oves je ostala še v veljavi. Tudi za peke, mlinarje in gostilničarje so bile ukinjene dotedanje omejitve glede nakupovanja, za potrebe obrti so smeli kupovati v vsem tržnem času. S temi spremembami so bili odpravljeni, razen za oves, predpisi, ki so omejevali svobodo žitne trgovine na ljubljanskem trgu.¹³⁸

Odprava ovir sicer ni prinesla večjega prometa na žitnem trgu, doseženo pa je bilo, da so ga prodajalci redneje obiskovali in da so se sklepale kupčije. Ker so na trg prihajale v primeri s potrebami le manjše količine, so žitni trgovci ostali glavni dobavitelji žita za mesto. Oskrbovali pa so tudi druge velike potrošnike žita v deželi. Idrijski rudnik je razpisoval licitacije za dobavo žita; med leti 1816 do 1825 so se njegove letne potrebe gibale med 15 000 in 25 000 vaganov, od teh količin je odpadlo približno 50 % na rž, 40 % na pšenico in 10 % na koruzo. Leta 1820 so dobavo žita dobili trgovci Nikolaj Recher, Simon Jalen ter Mihael Jalen, vsi trije se omenjajo kot večji uvozniki žita iz Ogrske in Hrvaške.¹³⁹ Kupci žita pri ljubljanskih trgovcih so bili tržaški dobavitelji moke. To so bili trgovci z moko in večji mlinski obrati. Fidelis Terpinc, ki je leta 1825 kupil graščinsko posestvo na Fužinah, je tedaj stare graščinske mline, tri na levem in dva na desnem bregu Ljubljanice preuredil v mline s 33 tečaji. Moko je prodajal tudi v Trst.¹⁴⁰ Prodajo žita v Trst, ki je v prejšnjih dobah imela precejšen obseg, je v tem času deloma že zamenjala prodaja moke, ki je postala blago tudi v trgovini na daljavo. Marsikateri veliki kupci krušnega žita so začeli kupovati moko in to celo zunaj dežele. Leta 1821 sta za vojaštvo prispeli po Savi do Zaloga dve ladji natovorjeni s približno 400 dunajskimi stoti moke in 600 vagani ovsa. V seznamih po Savi prispelega blaga je navedena tudi manjša pošiljka moke za nekega ljubljanskega naslovnika.¹⁴¹

8. Višek ljubljanske žitne trgovine

Država je pospeševala razvoj žitne trgovine s carinskimi ugodnostmi pri poslovanju z žitom. Leta 1827 je dvorna komora ljubljanskim trgovcem priznala ugodnosti pri vskladiščenju uvoženega ogrskega in hrvaškega žita z ute-

¹³⁸ MALj Reg. I fasc. 305 (1830—1834) fol. 542 sl., 709 sl., 719 sl., 747 sl.; V. V a - l e n č i č, Ljubljanski tržni redi, n. o. m. 187 sl.

¹³⁹ MALj Reg. I fasc. 220 (1814, 1820, 1825) fol. 130 sl., 272 sl., 379 sl.

¹⁴⁰ MALj Reg. I fasc. 220 (1826) fol. 1017 sl.; R. A n d r e j k a, Fidelis Terpinc. Kronika I, 1934, 115.

¹⁴¹ MALj Reg. I fasc. 184 (1821, 1822) fol. 1163 sl. in 1204 sl.

meljitvijo, da so koristi, ki jih ima kranjska dežela pri neovirani špediciji in tranzitni trgovini z žitom iz Ogrske in Hrvaške znatno pomembnejše kot pa majhna izguba, ki se je bojijo veliki zemljiški posestniki zaradi lažje konkurence manj obdavčenega ogrskega žita. V takih razmerah je obseg uvoza in žitne trgovine naraščal, leta 1830 se je v Ljubljani 36 trgovcev ukvarjalo z žitno trgovino. Po cenitvi iz leta 1836 so v Ljubljano uvozili okrog 300 000 vaganov žita, od tega je bilo 250 000 vaganov banatskega žita, ostalo žito je bilo iz drugih ogrskih pokrajin in iz Hrvaške.¹⁴² V naslednjih letih se je uvoz žita še povečal. Po Savi so uvozili na Kranjsko v vaganih:¹⁴³

Vrste žita	1837	1838	1839
pšenica	274 488	354 282	321 861
koruza	58 769	124 480	176 801
rž ali soržica	7 597	59 250	79 264
ječmen	1 251	7 343	10 979
oves	10 146	38 430	28 499
ajda	249	136	298
proso	449	971	6 137
Skupaj	352 949	584 892	623 839

Pri teh podatkih je šlo za uvoz na Kranjsko, toda ni dvoma, da so te količine uvozili predvsem ljubljanski trgovci in je bil morda le manjši del namenjen drugim kupcem. Med uvoženim žitom je vedno prevladovala pšenica; uvoz pšenice je v letih 1838 in 1839 dosegel količino, ki je bila večja kot tri četrtine pšeničnega pridelka v deželi, ugotovljenega ob davčni reviziji leta 1849. V primeri s prejšnjo dobo je zelo narasel uvoz koruze, bil je mnogo večji kot tedanji pridelok na Kranjskem. V odstotkih je od celotnega uvoza odpadlo na posamezne žitne vrste:

	1837	1838	1839
Pšenica	77,8	60,6	51,6
Koruza	16,6	21,3	28,3
Rž ali soržica	2,1	10,1	12,7
Ječmen	0,4	1,2	1,8
Oves	2,9	6,6	4,6
Ajda in proso	0,2	0,2	1,0
	100,0	100,0	100,0

¹⁴² MALj Reg. I fasc. 269 (1836) fol. 988 sl.; fasc. 286 (1827) fol. 739 sl.; fasc. 288 (1830) fol. 1070 sl.

¹⁴³ AS Stan A fasc. 385 (1837—1839) str. 483; A. Müllner, Argo VIII, 1900, 65 sl. Podatki, ki jih je objavil Müllner, vsebujejo tudi uvoz stročnic in moke.

S količinami žita, uvoženim v letih 1838 in 1839, je ljubljanska trgovina dosegla obseg, ki ga v naslednjih dvajsetih najbrž ni več prekoračila. V tej dobi, ko se je pričelo gospodarstvo v državi živahneje razvijati, — nastajala so nova industrijska podjetja, tudi Ljubljana jih je dobila, začeli so graditi prve železnice, povečal se je trgovski promet — je bila ojačana tudi posredovalna trgovska vloga Ljubljane med deželami v notranjosti države ter med Trstom kot glavno morsko luko bivše monarhije. Od posredovalne vloge je imela korist ljubljanska trgovina pri oskrbi naraščajočega Trsta z žitom oziroma moko za kritje potreb mestnega prebivalstva in za potrebe tržaške trgovine. Ni podatkov, ki bi pokazali obseg teh trgovskih poslov, znano je le, da je en sam ljubljanski trgovec, ki je leta 1846 uvozil 53 932 vaganov žita, prodal v Trst 40 947 dunajskih stotov moke.¹⁴⁴ Proti koncu štiridesetih let je že več trgovcev, ki so uvažali ogrsko žito, ga dalo mleti in so prodajali moko naprej v Trst. Taki posli so bili olajšani s carinskimi predpisi. Dvorna komora je trgovcem, ki so za to prosili, dovoljevala carine prost uvoz ogrskega žita in nato carine prost izvoz v Trst za moko, zmleto iz uvoženega žita v mlinih okrog Ljubljane. Leta 1845 so dobile dovoljenje ljubljanske trgovske tvrdke Baumgartner & Co., Gottsmuth & Co. in Nikolaj Recher, naslednje leto pa trgovci J. Karlovich, J. Seunig, J. Wurschbauer, M. Lavrenčič in A. Podkrajšek. Nekaterim trgovcem niso zadostovale ugodnosti, ki so jih jim priznali carinski predpisi, ter so jih še sami razširili. Trgovec Baumgartner je brez carine uvoženo žito prodajal za porabo v deželi, izvažal pa je carine prosto moko iz kranjskega in štajerskega žita. Proti plačilu je tudi drugim žitnim trgovcem dovoljeval, da so pod imenom njegove tvrdke opravljali enake posle. Zaradi kršitve carinskih predpisov je bil obsojen na večjo denarno kazen, ki pa mu je bila po marčni revoluciji spregledana.¹⁴⁵ Vzrok, da so se žitni trgovci tedaj v takem obsegu ukvarjali s prodajo moke in da so si poleg tega iskali zaslužek v tihotapskih poslih, je bil najbrž v slabši konjunkturi za samo žitno trgovino in upadanju njene dobičkanosti. Poslabšanje razmer v žitni trgovini se je izrazilo v nazadovanju števila žitnih trgovcev; leta 1847 jih je bilo le 24, ki jim je bila predpisana pridobnina, poleg tega so se z žitno trgovino ukvarjali še nekateri spediterji in trgovci drugih strok. Med žitnimi trgovci je bil najvišje obdavčen Nikolaj Recher in sicer z zneskom 150 gld., trinajstim je bilo predpisanih 50, desetim pa 30 gld. pridobnine. Guberniju se je zdelo, da je obdavčitev žitne trgovine prenizka, zato je zahteval, naj mu magistrat poroča o obsegu poslovanja žitnih trgovcev ter njihovih poslovnih razmerah ter naj po zaslišanju občinskega odbora predlaga povišanje. Ko je občinski odbor obravnaval gospodarske razmere in poslovne uspehe posameznih žitnih trgovcev, je prišel glede dobičkanosti žitne trgovine do drugega zaključka kot gubernij. Ugotovil je, da štirje trgovci, ki jim je bila predpisana pridobnina, sploh niso več trgovali z žitom, za 16 trgovcev je navedel, da je njihovo trgovsko poslovanje slabo, malenkostno ali pa nepomembno, pri večini je pripomba, da je omejeno le na Ljubljano. Pri treh trgovcih je bilo poslovanje označeno kot srednje, tudi ti so se s trgovanjem omejevali na Ljubljano, in le za N. Recherja je bilo ugotovljeno, da so njegovi trgovski posli dobri in da trguje s tujino. Po oceni magi-

¹⁴⁴ A. Müller, n. o. m. 66; Laibacher Zeitung 1847, št. 15.

¹⁴⁵ MALj Reg. I fasc. 372 (1845—1846) fol. 503 sl., 537 sl.; J. Mal, Zgodovina slovenskega naroda, 686 sl.

strata je tedaj prodaja žita v trgovskih skladiščih stagnirala in žitna trgovina ni bila tako briljanten posel, kot je menil gubernij. Žitni trgovci so poslovali povečini z majhnim obratnim kapitalom, za Nikolaja Recherja in Janeza Baumgartnerja je magistrat izkazal po 6000 gld., pet trgovcev je razpolagalo s kapitalom po 2000 gld., ostali pa z manjšim. Trgovska reprezentanca, ki je ob tej priliki tudi povedala svoje mnenje o žitni trgovini, je vzrok za neugodne razmere videla v izgubi tržaškega trga. Trst je dobival prekomorsko žito in ljubljanskim trgovcem je ostal le domači trg. Razen tega so že nekaj časa Židje iz Kaniže prodajali žito po deželi, deloma so se tudi kmetje ukvarjali z žitno trgovino. Po mnenju trgovske reprezentance so žitni trgovci, ki so bili obdavčeni s 50 gld. pridobnine in katerih trgovina je bila ocenjena kot srednja, nepomembna ali slaba, imeli ob dobrih kupčijah letno okrog 1000 gld. dobička.¹⁴⁶

Razumljivo je, da sta trgovska reprezentanca in občinski odbor, v katerem so bili tudi trgovci, stanje žitne trgovine prikazovali slabše, kot je bilo v resnici, saj so hoteli dokazati, da bi bilo povišanje obdavčitve neupravičeno. Obseg žitne trgovine v drugi polovici štiridesetih let nam sicer ni znan, tako nepomemben, kot so trdili magistrat in trgovci, pa gotovo ni bil. So pa v letih 1843—1845 cene žita bile nizke, žita je bilo dovolj ter ni bilo možnosti velikih zaslužkov. Poslovni uspehi v žitni trgovini so pri stabilnih nizkih cenah bili seveda slabši kot v letih, ko so cene močno naraščale in so špekulacijski posli prinašali velike dobičke. Toda če so žitni trgovci, katerih posli so bili ocenjeni kot slabi ali nepomembni, z obratnim kapitalom 2000 gld. ali manj zaslužili letno do 1000 gld., potem razmere niso mogle biti tako neugodne. Tega mnenja je bil tudi gubernij, ki je odredil, da morajo biti žitni trgovci obdavčeni najmanj s 50 gld. pridobnine.

V naslednjih letih je žitna trgovina postala zopet živahnejša in uspešnejša, žitne cene so se dvignile in močnejše gibale, kar je dajalo trgovcem možnost večjih zaslužkov. K požitvi je svoj delež doprinesla železnica, ki je leta 1849 stekla od Celja do Ljubljane in so jo žitni trgovci takoj začeli uporabljati za prevoz žita iz Zidanega mosta. Prvo poročilo ljubljanske trgovske in obrtne zbornice za leto 1851, ki je označilo žitno trgovino kot najpomembnejšo trgovsko panogo na Kranjskem, je cenilo letni uvoz žita na več kot 600 000 vaganov. To je bila najvišja količina, ki je bila enkrat dosežena nekaj več kot deset let prej. Poročilo zbornice se je pritoževalo zaradi slabo urejenega transporta iz Banata in od Siska po Savi do Zidanega mosta in je izrazilo pričakovanje, da bo dograditev železnice od Zidanega mosta do Siska prinesla ljubljanski žitni trgovini velike koristi. Po začetku obratovanja železnice od Celja do Ljubljane so trgovci opustili prevoz po Savi od Zidanega mosta do Zaloga ter so žito prevažali po železnici. Leta 1852 je prišlo v Ljubljano po tej poti 503 849 dunajskih stotov, to je ustrezalo količini okrog 630 000 vaganov, kar je pomenilo ves žitni uvoz. Po Savi so prevažali žito le še do Zidanega mosta, kjer so ga pretovorili na vagone. Tedaj sta dve kranjski ladji prvikrat pluli iz Zidanega mosta naravnost v Banat ter se vrnili nazaj natovorjeni z žitom. Pri tedanjih čolnih je bila vožnja na tako dolgo pot drzen podvig; imeli so ga za poskus, ki naj bi dal kranjskim čolnarjem pobudo, da bi gradili večje ladje, s ka-

¹⁴⁶ MALj Reg. I fasc. 568 (1847) fol. 111 sl.

terimi bi vozili žito iz Banata v Zagreb, potem ko bi bila dograjena železnica iz Zidanega mosta do Zagreba in bi prenehala plovba na kranjskem delu Save. Ob teh spremembah v prometu je v prvi polovici petdesetih let žitna trgovina doživljala še dobra leta. Zaradi slabe letine v Italiji in nekaterih drugih deželah, kjer so žitne cene zelo narasle, se je ljubljanskim trgovcem ponudila ugodna prilika za izvoz žita preko Trsta. Dobivali so žito ne le iz Siska kot navadno, temveč so ga nakupili tudi na Štajerskem, Koroškem, v Porabju in gornji Ogrski. Ugodne možnosti za izvoz so bile tudi še leta 1854, ki je bilo za žitno trgovino izredno uspešno. Promet z žitom je dosegel obseg kot nikoli prej. Cene žita so se od žetve 1853 do žetve 1854 dvignile povprečno za 3 gld. pri vaganu. Marsikateri trgovec, ki je žito poceni nakupil in ga čez nekaj mesecev prodal, si je napravil premoženje za brezskrbno eksistenco. Bilo je to najbrž najuspešnejše leto ljubljanske žitne trgovine, ki pa mu je sledil preokret. V naslednjem letu so cene nazadovale, izvoz se je ustavil, pri prodaji žitnih zalog je marsikateri trgovec utrpel izgubo. Toda to jih ni skrbelo, ker so bili tedaj še prepričani, da bo do Trsta odprta železnica prinesla žitni trgovini sijajno bodočnost. Trgovska zbornica je zapisala v poročilu o gospodarskih razmerah: Ljubljana je po dograditvi železnice Ljubljana - Trst in Zidani most - Sisek posebej poklicana, da posreduje v žitni trgovini iz Banata v Trst. Naše glavno mesto ima lepa in cenena skladišča, v katerih je vedno mogoče z majhnimi stroški vskladiščiti velike količine žita in jih, ko nastopi potreba, izročiti njihovemu namenu. Vskladiščenje v Trstu je bilo združeno z večjimi stroški, pričakovati je, da bo ta prednost koristila tudi v bodoče ljubljanski trgovini. Toda pričakovanja trgovcev o uspešnejši bodočnosti žitne trgovine se niso uresničila. Z železnico je Ljubljana izgubila do tedaj pomembno posredovalno vlogo v žitni trgovini. Namesto prejšnjega zamudnega transporta banatskega in drugega ogrskega žita po rekah in po cesti, združenega z večkratnim pretovarjanjem v Sisku, Zalogu in Ljubljani, je bilo po železnici mogoče v nekaj dnevih dobiti žito v Trst neposredno iz Velike Kaniže, Györa ali iz Siska. Promet z žitom se je Ljubljanec izognil, ljubljanska trgovina je bila ob zaslužek, koristi pa so imeli neposredni prodajalci in kupci. Žitna trgovina je tudi izgubila nekdanjo donosnost, zaradi novega, varnejšega in hitrejšega transporta so se zmanjšale možnosti prejšnjih visokih špekulacijskih dobičkov. Nadaljnji vzrok, da se ljubljanski trgovci niso mogli več uspešno uveljavljati v tranzitni žitni trgovini, je bila posebna železniška tarifa, ki je določala za direkten transport od ogrskih železniških postaj do Trsta nižjo tovarnino kot do Ljubljane.¹⁴⁷

Čeprav je železnica izločila Ljubljano iz tranzitne žitne trgovine, se ni zmanjšal uvoz žita na Kranjsko. To žito je kupovala mlinska industrija, ki ga je mlela za domače potrebe pa tudi za prodajo zunaj dežele. Po poročilu trgovske in obrtne zbornice za leto 1870 so tedaj na Kranjsko uvažali letno okrog 1 000 000 vaganov žita, ki so ga v parnih in vodnih mlinih zmleli v moko vseh kvalitet. Nekako polovico so izvozili v Trst, Istro, Dalmacijo, Afriko in Anglijo.

¹⁴⁷ Bericht der Handels- und Gewerbekammer für das Kronland Krain zu Laibach... im Jahre 1851, str. 6 sl.; ... im Jahre 1852, str. 76 sl.; ... im Jahre 1853, str. 42 sl.; ... in den Jahren 1854, 1855 und 1856, str. 76 sl.; ... in den Jahren 1857 bis inclus. 1860, str. 120 sl.; Statistischer Bericht der Handels- und Gewerbekammer in Laibach... während des Jahres 1870, str. 152 sl.; A. Müllner, n. o. m. 66 si.

Toda mlinska industrija ni imela tistega gospodarskega pomena kot nekdanja žitna trgovina. Njen uspešen razvoj je preprečila železniška tarifna politika, kranjski mlini so bili manj konkurenčni v primeri z mlini na Ogrskem, Reki, v Trstu, Devinu, Gorici, ki so plačevali prevoz moke oziroma žita po ugodnejših specialnih tarifah.

Za spremenjene razmere je bilo v Ljubljani mnogo preveč trgovcev, ki so se ukvarjali z žitno trgovino. Že leta 1859 so odpadli trije trgovci, do leta 1862 pa je bilo še nadaljnjih osem izbranih v magistratnem obrtnem registru. Redki so bili trgovci, ki so se na novo pričeli ukvarjati z žitno trgovino, v letih 1860—1872 se jih je prijavilo sedem, od teh sta dva prenehala že po kratkem času. Drugačen pa je bil razvoj v trgovini z moko. Okrog leta 1820 je bilo 13 prodajalcev oziroma prodajalk moke; prevladovale so prodajalke — mokařice. Ti prodajalci so moko prodajali največ na trgu ob tržnih dneh. Leta 1835 je bilo v obrtnem registru vpisanih 17 prodajalcev in prodajalk, potem je bilo do leta 1844 prijavljenih nadaljnjih devet. Razen Ane Rainisch, žene žitnega trgovca Mihaela Rainischa, ki je bil med večjimi uvozniki žita in tudi lastnik mlina, so bili vsi obdavčeni kot manjši trgovski obrati s 3 gld. pridobnine; večjo trgovino z moko je imela le Ana Rainisch, ki ji je bilo predpisanih 30 gld. pridobninskega davka. Od leta 1857, ko je začetek obratovanja železnice do Trsta naenkrat prekinil dotedanji živahni razvoj ljubljanske žitne trgovine, se je začela močnejše širiti trgovina z moko. Povečanje te trgovine se je izražalo v naraščanju števila trgovcev — mokařev, ki so z moko preskrbovali domače prebivalstvo, le izjemoma so večji trgovci prodajali moko v sosednje dežele, največ v Trst. Trgovina z moko, ki je ostala v glavnem krajevne pomena, se je hitro širila. Že leta 1857 je v Ljubljani 6 novih trgovcev začelo prodajati moko, nato se jih je vsako leto prijavilo nekaj. Od leta 1857 do 1872 je bilo vpisanih v obrtni register 55 trgovcev z moko. Seveda se niso vsi istočasno ukvarjali s trgovino, 37 jih je prenehalo obratovati, mnogi že po enem ali dveh letih. Večina teh prodajalcev moke je sodila med male trgovce, obdavčeni so bili z najnižjim zneskom pridobnine, le nekaj jih je bilo, ki so trgovali z moko v večjem obsegu in plačevali višje davke. Nekateri izmed prodajalcev moke so imeli bivališče v ljubljanski okolici, npr. Glincah, Vikerčah, Tomačevem, Zadobrovi, Podgori, Beričevem, Zgornji Hrušici itd., verjetno so bili mlinarji v navedenih krajih ali pa so prodajali moko tamkajšnjih mlinarjev, vendar so vsi ti kmalu opustili prodajo.¹⁴⁸ Nastop velikega števila trgovcev — mokařev v času, ko se je v mestu skrčil promet z žitom, opozarja na spremembo, ki je nastala v načinu oskrbe prebivalstva s tem prehranjevalnim predmetom. Žito je za mestne potrošnike izgubilo nekdanji pomen kot tržno blago, ki bi se z njim oskrbovali, njegovo vlogo je prevzel žitni proizvod, moka.

9. Nazadovanje in konec mestnega žitnega trga

V takih razmerah je tudi mestni žitni trg izgubil dotedanji pomen za mestno prebivalstvo; ostal je zanimiv le še za ožji krog kupcev in prodajalcev. Mestni potrošniki so, razen za oves kot konjsko krmo, le redko nastopali kot kupci za

¹⁴⁸ MALj Cod. XX/1 (okr. 1820) pag. 29; Cod. XX/2 (1832—1833) pag. 85 sl.; Cod. XX/5 (1850) str. 177 sl., 308, 376 sl.

žito. Mestni kupci so bili peki, kolikor se še niso preskrbovali z moko pri mlinarjih, ter žitni trgovci, za oves pa zlasti gostilničarji, pri katerih so se ustavljali vozniki. Glavni zunanji kupci so bili okoliški mlinarji, v mestu pa so kupovali za lastne potrebe tudi podeželski kupci iz krajev, kjer niso pridelali dovolj žita. Prodajalci žita na trgu so bili največ kmetje iz Dolenjske in ljubljanskega okoliškega okraja, nudili so na prodaj pridelke, ki so jim preostali čez njihove potrebe. Nekdanji kmečki prekupčevalci z žitom, ki so dovažali žito tudi iz bolj oddaljenih dolenjskih krajev in celo iz Hrvaške, se ne omenjajo več. O obsegu prometa na žitnem trgu tudi za sredo prejšnjega stoletja ni podatkov, zdi se pa, da je postal nekoliko večji. Leta 1847 in 1850 je magistrat zaradi večjega števila prodajalcev moral nabaviti nove mernike za merjenje žita, ker jih je bilo premalo.¹⁴⁹ Ker je s tem v zvezi mogoče sklepati na povečanje žitnega prometa v času po zemljiški odvezi, se postavlja vprašanje, koliko je to morda posledica odprave naturalnih dajatev in desetine, ko je kmetu ostalo več žita na razpolago.

Tudi nekateri drugi pojavi v žitni trgovini so bili vsaj delno posledica marčne revolucije oziroma ustavnih in upravnih sprememb, ki so ji sledile. V trgovino z žitom so se skušali vključiti mimo žitnega trga in žitnih trgovcev v mestu še drugi prodajalci žita. Leta 1851 so se žitni trgovci pritožili nad razmerami v žitni trgovini. Gostilničarji, zlasti na Dunajski in Tržaški cesti, so prodajali voznikom žito, oves za krmo konj, na veliko v vaganih, kar ni bilo le za potrebe v mestu, temveč za vso voznjo. Tako so odtegovali žitnim trgovcem kupce in zaslužek. Tudi branjevci, ki bi smeli prodajati le na drobno, so žito prodajali na debelo, nekateri tudi 200 vaganov mesečno, voznikom in drugim kupcem. Neupoštevanje starih predpisov in stare prakse s strani gostilničarjev in branjevcev je razumljivo za čas, ko je bilo postavljeno na dnevni red tudi vprašanje obrtne svobode. Tedaj so v Ljubljano v vedno večjem številu pričeli prihajati židovski trgovci, največ iz Kaniže, in so se zadrževali v mestu tudi v času, ko ni bilo letnih sejmov, ter so prodajali žito, ki so ga dobivali iz Ogrske. Sicer se židovski žitni trgovci omenjajo na Kranjskem že v prejšnjih letih, toda le na podeželju; po marčni revoluciji, ko so bili Židje glede političnih pravic v državno- in zasebnopravnem pogledu izenačeni s kristjani, pa so v večji meri razširili trgovsko dejavnost na mesta, kjer jim stara zakonodaja ni dovoljevala pravice bivanja, kot je to bilo v Ljubljani. Žitni trgovci so se še sredi petdesetih let pritoževali zoper trgovanje židovskih trgovcev, ki so jim delali konkurenco v Ljubljani in so tako vsaj deloma pripomogli k poslabšanju njihovih gospodarskih razmer.¹⁵⁰

Do leta 1857 je promet na žitnem trgu kolikor toliko redno potekal, le v času neposredno pred žetvijo se je dogajalo, da je na kak tržni dan dovoz žita na trg izostal ter ni bilo nikakih kupčij; v knjigah cen so ostale tedaj prazne rubrike. Proti koncu leta so se pričeli ponavljati tržni dnevi brez kupčij z žitom, v prvih treh mesecih leta 1858 so si pa kar sledili in le kakšen tržni dan je prišlo kaj žita na trg. Tržni komisar je kot razlog za odsotnost dovoza navedel padec cen. Sredi leta so žito zopet redno dovažali na trg, čeprav se cene niso bistveno popravile; kmetje so prodajali zaloge pred novo žetvijo. Proti koncu leta so se ponovili dnevi brez žitnih kupčij; ker ni bilo tržnih cen, je

¹⁴⁹ MALj Reg. I fasc. 574 (1847, 1852) fol. 389 sl., 402 sl.

¹⁵⁰ MALj Reg. I fasc. 557 (1851) fol. 256 sl.

tržni komisar vpisoval v knjigo cen žitne cene v trgovskih skladiščih. Tedenski sejmi brez žita tudi v letu 1859 niso bili izjeme, od oktobra naprej pa so žitne kupčije skoraj popolnoma prenehale.

Za čas od junija 1858 do decembra 1859 so ohranjeni podatki o žitnem prometu na ljubljanskem trgu.¹⁵¹ Po posameznih mesecih je bilo prodano v vaganih:

		Pšenica	Rž	Ječmen	Oves	Skupaj
1858	junij	179	285	112 1/2	226	802 1/2
	julij	797	735	170 1/2	721	2 423 1/2
	avgust	1780	1376	221	166	3 543
	september	1477	1257	397	536	3 667
	oktober	459	485	124	217	1 285
	november	248	248	59	67	622
	december	141	227	6	41	415
		5081	4613	1090	1974	12 758

		Pšenica	Rž	Ječmen	Oves	Skupaj
1859	januar	184	216	37	60	497
	februar	129	237	71	24	461
	marec	121	167	189	36	513
	april	239	132	9	327	707
	maj	661	316	77	213	1267
	junij	122	268	21	—	411
	julij	100	38	122	46	306
	avgust	698	211	125	245	1279
	september	217	136	26	247	626
	oktober	—	—	—	—	—
	november	42	28	—	35	105
	december	—	—	—	—	—
		2513	1749	677	1233	6172

V gornjem pregledu ni izražen ves tržni promet, manjkajo podatki za proso in ajdo, ki niso na uporabo. Promet s prosom ni bil pomemben, v knjigah zelo pogosto ni cen, kar kaže, da ni bilo mnogo kupčij s tem žitom. Isto je bilo z ajdo, v letih 1858 in 1859 ni bilo več mesecev nikakega dovoza. Sicer tudi koroza ni upoštevana v tržnem prometu, toda koroza so zelo poredko prodajali na ljubljanskem trgu, včasih ni bila za celo leto zabeležena nobena cena, včasih pa le enkrat ali dvakrat. Številke o prometu bi bile ob upoštevanju prosa in

ajde nekoliko višje, slika pa se ne bi bistveno spremenila; v primeri s količinami, ki jih je potrebovala Ljubljana, zlasti pa s količinami, s katerimi so razpolagali žitni trgovci, je bil tržni promet malo pomemben.

Sodeč po knjigah cen je bil promet od leta 1860 naprej zelo nereden in najbrž tudi malega obsega. Pred časom žetve v nekaterih letih po več mesecev ni bilo skoraj nikakih kupčij, le po žetvi je bilo nekaj prometa. Ker se v letih 1859/60 omenja slaba letina na Dolenjskem in Notranjskem ter pomanjkanje živil, je bil verjetno tudi to vzrok, da ni bilo žita na prodaj. Glavni vzrok pa je treba iskati v neugodnem stanju kmetijstva. Posledice zemljiške odveze se še niso pokazale v kmetijskem napredku. Velika posest je izgubila prejšnjo brezplačno delovno silo, plačane delovne sile ni bilo povsod dovolj ali pa za njo ni bilo dovolj denarja. Veleposestniška zemlja je bila zato slabo obdelana, dajali so jo tudi v zakup, ponekod pa je na tisoče oralov ostalo neobdelanih. Malim posestnikom sicer ni primanjkovalo delovne sile, pač pa denarja. Zemljiška odveza jim je naložila razna plačila kot odškodnino fevdalcem za odpravo kmečkega podložništva, obremenjevali pa so jih državni, deželni in občinski davki. Da so zmogli plačilo, so kmetje prodajali živino, njeno stanje se je zmanjšalo, kar ni ostalo brez vpliva na poljedelstvo. Na splošno je produktivnost kmetijstva nazadovala. Tako je leta 1858 ljubljanski magistrat presojal tedanje kmetijske razmere.¹⁵² Verjetno pa je bilo zmanjšanje ponudbe domačega žita na trgu deloma tudi že posledica preokreta v kmetijski proizvodnji. Širilo se je pridelovanje koruze in krompirja, zato sta se zmanjšala površina posejana s starimi žitnimi vrstami in pridelek prizadetih žitnih vrst. Po davčni cenitvi iz leta 1849 so na Kranjskem letno pridelali 2 271 597 vaganov pšenice, rži, ječmena, ovs, prosa in ajde ter 74 431 vaganov koruze. Leta 1870 je pridelek starih vrst žita znašal le 1 871 466, pridelek koruze pa 442 434 vaganov.¹⁵³ Zmanjšanje pridelka, za 72,5 %, je bilo največje pri ajdi, ki je sicer imela majhen delež v prometu na ljubljanskem trgu, toda tudi pridelek obeh glavnih vrst žita, katerega se je največ prodalo, je znatno nazadoval, pšenice za 28,9 % in rži za 61,3 %. Pri takem zmanjšanju je razumljivo, da pridelovalcem ni preostalo toliko žita za prodajo kot prej, ker je koruza, katere pridelek se je dvignil, služila predvsem za lastne potrebe kot hrana in živinska krma, za mestni trg pa je prihajala le malo v poštev.

Bili pa so še drugi razlogi, da ni bilo dovoza žita na trg. Tako je padanje cen večkrat odvrčalo prodajalce od trga, tudi vojne niso bile najbrž brez vpliva na žitni trg. Magistrat je razmere na ljubljanskem žitnem trgu leta 1869 takole opisal: Na tukajšnje tedenske sejme pride navadno le malo žita, pogosto celo nič, včasih pa le slabo blago; nič ne dovažajo na trg v času dela na polju ali v slabem vremenu. Redno ugotavljanje tržnih cen je postalo pri tako pogostem pomanjkanju žitnih kupčij nemogoče. Ker pa je po obstoječih predpisih magistrat moral voditi evidenco žitnih cen, si je pomagal tako, da je, ako ni bilo tržnih cen, poizvedel za cene pri petih žitnih trgovcih in je povprečje vzel kot tržno ceno.¹⁵⁴ Tako je pričel delati menda po žetvi leta 1866, kajti od

¹⁵¹ MALj Reg. I fasc. 667 (1858, 1859) fol. 566 sl., 750 sl.

¹⁵² MALj Reg. I fasc. 678 (1858, 1860) fol. 631 sl., 754 sl.

¹⁵³ K. F. Felsenbrunn, n. o. m. (gl. op. 132); Statistično poročilo trgovske in obrtniške zbornice v Ljubljani ... leta 1870. Ljubljana 1872.

¹⁵⁴ MALj Reg. I fasc. 668 (1869) fol. 427 sl.

tedaj naprej so v knjigah vpisane žitne cene za vse tržne dneve, le izjemoma je ostal kakšen dan brez cen in še to največkrat le za posamezno vrsto žita. Na ta način vodene knjige ne dajejo več prave slike o tržnih razmerah, saj navajajo cene tudi za tržne dneve, ko je bil žitni trg prazen in ni bilo nikakih kupčij.

Nekaj podatkov, čeprav fragmentarnih, kaže, da je promet na trgu tudi v naslednjih desetletjih ostal v majhnem obsegu, proti koncu stoletja pa je še nazadoval in končno prenehal. Leta 1870 je bilo od septembra do decembra na trgu prodano v vaganih:¹⁵⁵

	Pšenica	Rž	Soržica	Ječmen	Oves	Skupaj
september	670	142	—	132	112	1056
oktober	753	125	—	159	97	1134
november	164	53	—	58	50	325
december	57	22	6	38	31	154
	1644	342	6	387	290	2669

Na podlagi podatkov štirih mesecev, ki niti ne upoštevajo vseh žitnih vrst, je težko sklepati na celotni promet; ker pa je v mesecih po žetvi prišlo običajno na trg največ žita, najbrž ne bomo pogrješili s sodbo, da je promet v celem letu dosegel okrog 10 000 vaganov.

Nekaj podatkov o žitnem prometu za zadnja tri desetletja prejšnjega stoletja vsebujejo tržna poročila, ki so bila objavljena v časopisju. Poročila niso objavljali za vse tedenske sejme, temveč le nekajkrat mesečno. Količina na trg pripeljanega žita je bila izražena v vozovih, niso pa bila izkazana po posameznih žitnih vrstah, ampak za vse žito skupaj. V naslednjem pregledu je navedeno za nekatera leta število vozov žita na prvem tedenskem sejmu v vsakem mesecu, kolikor je pač bilo objavljeno, sicer pa prvega naslednjega sejma. Največ tržnih poročil je objavila Laibacher Zeitung, zato so podatki vzeti iz tega časopisa.

Primerjava podatkov o prometu v zadnjih mesecih leta 1870, izraženega v vaganih, s prometom istih tržnih dni izraženim v vozovih, kaže, da je en voz vseboval povprečno največ 14 vaganov. Na podlagi tega povprečja in pri sto tržnih dneh na leto je promet leta 1880, ko je bil največji, znašal 16 800, leta 1895, ko je bil najmanjši, pa 5950 vaganov. Kako malopomemben je bil okrog 1870 in pozneje ljubljanski trg za žitno trgovino v deželi, vidimo tudi iz primerjave z nekaj podatki o žitnem prometu na trgu v Kranju. Po tržnih poročilih, objavljenih v Laibacher Zeitung, je bilo v Kranju leta 1870 pripeljanih na trg: v mesecu avgustu na štiri tedenske sejme 501 voz, v septembru na dva tedenska sejma 213 voz in oktobra na tri tedenske sejme 616 voz žita. Največji dovoz je bil 280, najmanjši 86 voz na en tržni dan. Kranjski žitni

¹⁵⁵ MALj Reg. I fasc. 668 (1870) fol. 506 sl.

Mesec	1870	1876	1880	1885	1890	1895
januar	8	4	5	6	6	2
februar	6	3	4	4	4	1
marec	6	8	14	6	5	3
april	8	14	12	15	?	3
maj	6	7	?	14	7	—
junij	6	10	14	10	3	6
julij	5	7	6	12	8	4
avgust	12	12	14	14	14	5
september	20	14	18	8	18	12
oktober	15	14	18	18	10	4
november	8	10	10	5	4	3
december	2	12	19	6	4	4
skupaj vozov	102	115	134	118	83	47
povprečje tržnega dneva	8 ¹ / ₂	9 ¹ / ₂	12	10	7 ¹ / ₂	4 ¹ / ₄

trg je po prometu ljubljanskega daleč prekašal in to v času, ko je količina prodanega žita močno nazadovala tudi v Kranju.¹⁵⁶

Čeprav je bil promet na žitnem trgu vedno manjši, se je še v zadnji dobi njegovega obstoja pojavilo vprašanje novega prostora in je bil prestavljen na drug kraj. Lastniki hiš na Križevniškem trgu (sedaj Trgu francoske revolucije) in v njegovi okolici so leta 1892 prosili, naj se žitni trg premesti k njim, češ da je na tedanjem trgu premalo prostora za trgovino in da nima zveze z glavnimi cestami. Na Križevniškem trgu pa je bilo dovolj prostora za razpostavitve vreč z žitom, tam so bile krčme s hlevi za živino in žitna skladišča, tja so vodile tri velike ceste, po katerih bi se dovažalo in odvažalo blago. Župan je prošnjo izročil policijskemu odseku občinskega sveta, da bi razpravljal, ali je umestno itak zelo slabo obiskovani žitni trg premestiti iz dotedanjega prostora. Policijski odsek pa je bil prepričan, da je bila prošnja za premestitev na Križevniški trg upravičena. Tedanji prostor žitnega trga je bil tesen; ob tržnih in semanjih dneh je bil oviran promet proti klavnici, če je stalo na trgu le par vozov z žitom. Glavni razlog pa je bil, da je treba enako skrbeti za vse dele mesta; Poljane so imele že klavnico in trgovino z živino, zato naj bi Križevniški trg dobil žitno trgovino. Predlog policijskega odseka je občinski svet z večino glasov sprejel in od 1. januarja 1893 naprej je bil žitni trg na Križevniškem trgu. Tako je prišel žitni trg na prostor, kjer je bilo sredi prejšnjega stoletja središče ljubljanske velike žitne trgovine; okrog Križevniškega trga so imeli hiše in skladišča nekdanji žitni trgovci N. Recher, A. Dreo, J. Baumgartner, Ign. Seeman, Karel Zweyer in Jožef Kušar. Vkljub nepomembnosti tedanjega žitnega trga je tržni prostor kmalu zopet postal sporen. Županstvo iz Šentvida pri Stični je leta 1896 predložilo magistratu prošnjo desetih kmetov, ki so obiskovali žitni trg, naj bi se preložil nazaj na Poljane. Križevniški trg

¹⁵⁶ J. Žontar, Zgodovina mesta Kranja. Ljubljana 1939, 304, 317, 323.

jim ni bil pripraven za žitni trg; po potresu so v okolišu porušili nekaj hiš in hlevov, postavili so več barak, zato ni bilo več prostora za živino in skladišč za shranjevanje neprodanega žita, na trgu pa je bila gneča. Prošnja dolenjskih kmetov sicer kaže, da jih je bilo tedaj še vedno nekaj navezanih na žitni trg, toda za mesto pa trg ni imel večjega pomena. Magistrat se v popotresnem letu, ko je imel važnejše skrbi in opravke, ni mogel ukvarjati s tem vprašanjem, zato je prošnja ostala nerešena. V teku naslednjih let, ko je žitni trg postopoma odmiral, so najbrž tudi prosilci sami na njo pozabili, toda šele leta 1919 je bila položena k spisom — »ker postala brezpredmetna«. ¹⁵⁷

V zadnjih letih prejšnjega stoletja je že itak neznaten promet še naprej stalno nazadoval. V januarju leta 1899 je bila v časopisnem tržnem poročilu zadnjikrat navedena količina na trg pripeljanega žita, bili so štirje vozovi, pozneje ni več zaslediti omemb o količini. Nekaj časa je Laibacher Zeitung še objavljala dvojne cene žita, tržne in trgovske, proti koncu leta pa so rubrike tržnih cen ostale prazne in so končno prenehale, kot je prenehal promet na žitnem trgu. Laibacher Zeitung je potem nekaj let prinašala le cene žita v trgovskih skladiščih, v drugi polovici leta 1903 pa je opustila tudi to objavljanje. Trgovanje z žitom je imelo tedaj v Ljubljani tako majhen obseg, da cene dosežene pri tem trgovanju za javnost niso bile več zanimive. Za oskrbo dežele z žitom je bil sicer potreben vedno večji uvoz zaradi naraščajočega prebivalstva in nezadostnega domačega pridelka. Pri tem uvozu pa je bila ljubljanska trgovina le še v majhni meri udeležena, žito so dobivali mlinski obrati in drugi kupci največ neposredno iz Banata in drugih ogrskih dežel brez posredovanja domačih trgovcev. Zato se je malo trgovcev ukvarjalo z žitno trgovino, leta 1912 je bilo v Ljubljani le pet žitnih trgovcev. Sredi prejšnjega stoletja še najpomembnejša ljubljanska trgovska panoga je bila komaj še omembe vredna. Pač pa se je ob skrčeni žitni trgovini razvila trgovina z moko. Nekdanji pomembnejši kupci na mestnem žitnem trgu, peki, gostilničarji in zavodi, so obenem z drugimi kupci opustili kupovanje žita ter so za svoje potrebe kupovali moko in druge mlevske izdelke. Trgovce z žitom so zamenjali trgovci z moko. Zato se je leta 1912 v Ljubljani 17 trgovskih firm ukvarjalo s prodajo moke na debelo. Ker je njihovo področje bila predvsem domača dežela, trgovina z moko še daleč ni imela takega gospodarskega pomena, kot ga je imela žitna trgovina v času svojega razmaha.

¹⁵⁷ MALj Reg. I fasc. 1133 (1892) fol. 365 sl.; Cod. III/43 — 1892 fol. 228' sl.

DRUGI DEL

ŽITNE CENE IN NJIHOVO GIBANJE

I. EVIDENCA O ŽITNIH CENAH

1. Vodenje evidence žitnih cen do konca 18. stoletja

Ljubljanski mestni magistrat se je moral vsaj od 16. stoletja naprej ukvarjati z ugotavljanjem in vodenjem evidence žitnih tržnih cen. Po tržnih cenah žita so določali krušno tarifo, ki je v teži izražala količino kruha za ceno enega krajcarja. Iz leta 1579 je ohranjen obračun pekovske poskušnje; za preizkus krušne tarife ga je napravila komisija zastopnikov magistrata in pekov.¹ Ni znano, kako so tedaj ugotavljali žitne cene in vodili evidenco o njih. Sistematični zapiski tržnih cen žita iz 16. stoletja niso znani, vendar so brez dvoma imeli nekakšno evidenco. Nekaj podatkov vsebujejo računске knjige, v katere so vpisovali dohodke v mestnem mlinu prodanega žita, toda prenehajo leta 1596, ker je bil mlin dan v zakup. Notranjeavstrijska vlada v Gradcu je leta 1589 zahtevala od kranjskega vicedoma poročilo o cenah pšenice, rži, črne in bele mešanice, ajde, prosa in ovsa, ki so bile v enem in drugem letnem času na ljubljanskem trgu v letih 1587, 1588 in 1589.² Če mesto ne bi imelo urejene evidence, ne bi moglo dati zahtevanih podatkov. Prvi sistematični izkaz ljubljanskih tržnih žitnih cen je ohranjen za čas od 4. januarja do 24. aprila 1654. Vsebuje najnižje, srednje in najvišje tedenske cene za mernik pšenice, rži, bele in črne mešanice ter ajde in za star ovsa. Sestavila ga je mestna pisarna na način, kot je vodila knjige žitnih cen, ki so ohranjene iz začetka 18. stoletja.³ Ta izkaz dokazuje, da so tedaj že vodili tako sistematično evidenco žitnih cen, kot jo poznamo iz 18. stoletja. Ohranjen je tudi izkaz žitnih cen za razdobje 1650—1740.⁴ Nastal je na osnovi takrat obstoječe evidence žitnih cen, cene so prikazane na isti način, kot so vodili ljubljanske knjige žitnih cen.

¹ MALj Varia Mag. I, Mag. acta fasc. 2 (1579) fol. 29 sl.; I. Vrhovec, Ljubljanski meščanje v minulih stoletjih. Ljubljana 1886, 262 sl.; V. Valenčič, Peki, v zborniku razprav: Ljubljanska obrt od srednjega veka do začetka 18. stoletja. Publikacije MALj, Razprave zv. 3, Ljubljana 1972, 127 sl.

² AS, Vic A fasc. 106 (1589). Nekaj podatkov o žitnih cenah v Ljubljani iz mestnih računskih knjig (MALj, Cod. XIII) gl. S. Vilfan, Die wirtschaftlichen Auswirkungen der Türkenkriege. Grazer Forschungen zur Wirtschafts- und Sozialgeschichte, Band 1, Graz 1971, 192 sl.

³ AS, Stan A fasc. 302 (1654) str. 673.

⁴ AS Gr A I Dol fasc. 80. (s. d.).

Žitne cene v izkazu za razdobje 1650—1750 so ljubljanske tržne cene ob sv. Elizabeti (19. november). To se je dalo ugotoviti po primerjavi s cenami v ohranjenih knjigah cen iz prve polovice 18. stoletja.

Urejeni zapiski ljubljanskih tržnih cen za daljša obdobja so ohranjeni od leta 1706 naprej.⁵ Evidenco žitnih cen so vodili že prej, zato knjiga žitnih cen za leta 1706—1710 gotovo ni bila prva svoje vrste, prejšnje so se pač izgubile. Ker sestavljajo prvo ohranjeno knjigo tiskani obrazci, v katere so vpisovali cene posameznih vrst žita, smemo tudi iz tega razloga domnevati, da so enak način evidentiranja poznali že prej, preden so uvedli tiskane obrazce. Ni mogoče dognati, ali je ljubljanski magistrat dobil glede načina vodenja evidence kakšna navodila višjih oblasti oziroma ali si ga je sam izbral in pri tem morda uporabil vzorce od drugod.

Šele iz začetka 18. stoletja so znani prvi predpisi, ki se nanašajo na evidenco tržnih žitnih cen. Leta 1717 je vicedom dal ljubljanskemu magistratu več navodil za njegovo poslovanje. Med drugim mu je tudi naročil, da se glede tedenskih žitnih cen ne sme zanesti le na informacije mestnega stražnika, ki bi mogel v soglasju s peki dajati podatke o cenah v škodo občinstva in v korist pekov, temveč naj se podatki zbirajo pod nadzorstvom mestnih blagajnikov.⁶ Po navodilih iz leta 1753 je bilo treba žitne cene vseh tedenskih sejmov mesečno predložiti dvornim oblastem.⁷ V šestdesetih letih so bile predpisane posebne tržne tabele, ki jih je magistrat moral včasih mesečno, včasih pa tudi štirinajstdnevno s posredovanjem okrožnega glavarstva predložiti deželni vladi.⁸ Sčasoma se je izkazalo, da štirinajstdnevna ali mesečna poročila za deželno in tudi za dunajsko vlado niso imela pričakovanega praktičnega pomena, zato so bila odpravljena. Kranjska deželna vlada je leta 1791 uvedla četrletna poročila, posebej pa je bilo treba poročati med posameznimi četrletnimi poročili, če bi se cene žita izredno dvignile ali padle.⁹

Dasi je bilo zbiranje podatkov pod nadzorstvom državnih oblasti, je prišlo do pomanjkljivosti, zlasti proti koncu 18. stoletja, ko je žitna trgovina nekaj časa uživala več svobode. Ko je bila po letu 1791 ponovno omejena, so tudi ugotavljanju cen posvečali več pozornosti. Po predlogu magistratnega tajnika naj bi na tedenskih sejmih po dva meščana sodelovala pri tem postopku. Ko je bila zapažena razlika med tržnimi cenami in cenami, ki so bile včasih objavljene v časopisih, je dobil magistrat od okrožnega glavarstva naročilo, naj cene točneje ugotavlja in jih s svojim podpisom izroča časopisu v objavo.¹⁰

⁵ MALj Cod. XXIII/22; knjiga vsebuje cene za leta 1706 do 1710. Naslednje ohranjene knjige žitnih cen iz 18. stoletja so: Cod. XXIII/23 od 20. marca 1728 do 23. septembra 1733, Cod. XXIII/24 od 26. septembra 1733 do 15. maja 1737, Cod. XXIII/25 od 15. maja 1737 do 12. januarja 1743, Cod. XXIII/26 od 16. januarja 1743 do 16. maja 1750, Cod. XXIII/27 od 24. septembra 1757 do 31. oktobra 1764, Cod. XXIII/28 od 3. novembra 1764 do 8. januarja 1772, Cod. XXIII/29 od 28. januarja 1775 do 25. oktobra 1780 ter Cod. XXIII/30 od 24. februarja 1779 do 10. decembra 1784.

⁶ AS Vic A fasc. 106, Lit. L Num. XV (1717).

⁷ Supplementum Codicis austriaci, Fünfter Theil, Wien 1777, str. 748.

⁸ MALj Reg. I fasc. 44 (1761—1769) fol. 13 sl.; AS Deželno glavarstvo, Resolutions und respective Normal Buch de anno 1767 fol. 54 sl., Hofkanzleidekret Wien 2. novembra 1767.

⁹ AS Gub A Reg. II fasc. 24 (1790—1794), Hofverordnungs-Copia, Wien 15. julij 1791, referatna pola deželne vlade od 30. julija 1791.

¹⁰ MALj Reg. I fasc. 66 (1793) fol. 2 sl.

Kmalu nato je tudi gubernij podvomil v zanesljivost žitnih cen, na osnovi katerih so določali krušno tarifo. Cene je menda ugotavljal žitomerec z dvema pekoma, ki sta imela od višine določene cene svoje koristi. Zaradi potrebnega nadzorstva nad ugotavljanjem cen naj bi magistrat sodeloval s policijsko direkcijo.¹¹ Ni verjetno, da so take površnosti v večji meri vplivale na pravilnost ugotovljenih cen. Kupčije so se sklepale javno na trgu v prisotnosti več oseb, prodajalcem so bile v prid visoke, kupcem nizke cene. Težko si je predstavljati, da bi magistratni organ, kdorkoli je že bil, mogel enostransko določati in izkazovati višino cen, ki so bile splošno znane. Morebitnega vpliva pekov ni precenjevati, kot kupcem žita so tudi njim nizke cene bile v prid, dasi so jim bile v korist višje cene ob tistih tržnih dneh, katerih cene so bile vzete za določitev krušne tarife. Sicer pa so bile ugotovljene in izkazane na splošno tri cene, najnižja, srednja in najvišja, razponi med najnižjo in najvišjo so se gibali od 5 do 10 % in tudi več. Verjetnost, da s takim razponom dejanske cene niso bile zajete, je torej majhna.

Prva ohranjena knjiga žitnih cen vsebuje cene pšenice, soržice (mešanice enakega dela pšenice in rži), rži, prosa, bele žitne mešanice, črne žitne mešanice, ajde in ovsa. Ječmen v obdobju prve knjige, to je v letih 1706—1710, ni bil upoštevan, tudi v izkazu za obdobje 1650—1750 ni bilo cen ječmena. Knjige sestavljajo obrazci z natisnjenimi nazivi žitnih vrst ter rubrikami za vpis datuma in cene. Cene so navajali v krajcarjih kranjske veljave, z izjemo ovsa, za ljubljanski mernik, pri ovsu so cene veljale za star, ki je vseboval štiri mernike. V knjigi za leta 1706—1710 so navedene cene pod datumom vsake nedelje, kar je nenavadno, saj nedelja ni bila tržni dan. Po starih ljubljanskih privilegijih sta bila tržna dneva, to je dneva tedenskih sejmov, sredo in sobota.¹² Zakaj so cene datirali z nedeljami, moremo le domnevati. Najbrž so takrat pri evidenci žitnih cen upoštevali cene na obeh tedenskih sejmih, magistratni organ pa jih je preračunaval ob nedeljah ter so zato dobile nedeljski datum.

V obdobju prve knjige so bile cene pšenice, soržice in prosa navedene za vsako nedeljo, pri drugih žitnih vrstah cene včasih manjkajo; največkrat so manjkale cene za belo in črno žitno mešanico. To kaže, da niso vse žitne vrste redno prihajale na ljubljanski trg.

V knjigah žitnih cen iz 18. stoletja so navadno navedene za vsako žitno vrsto tri cene, nižja, srednja in višja. Tudi izkaz cen ob sv. Elizabeti za obdobje 1650—1750 vsebuje normalno tri cene za vsako žitno vrsto, cene so bile označene kot prva, druga in tretja. Druga cena je bila, razen pri ovsu, navadno 2 krajcarja višja od prve in toliko nižja od tretje; pri ovsu je bila razlika 4 krajcarje, tudi pri pšenici je bila večkrat tolika razlika, včasih pa celo 6 krajcarjev. Tretja cena je bila v izkazu sprva redno navedena le pri pšenici, pri drugem žitu se je pojavila šele proti koncu 17. stoletja, od začetka 18. stoletja pa imajo vse vrste žita tudi tretjo ceno, ki le izjemoma tu pa tam manjka. V knjigah cen so bili med najnižjo in najvišjo ceno enaki razponi, to je največkrat 4 krajcarje; v začetnem obdobju so bili razponi tudi 8 in 16 krajcarjev,

¹¹ MALj Reg. I fasc. 66 (1793, 1794) fol. 34 sl. in 45 sl.

¹² V. Valenčič, Ljubljanski tržni redi in prepoved prekupčevanja. Kronika XII/1964, 184.

izjemoma je zaslediti drugačne. Večji razponi, 8 in več krajcarjev, so bili pri cenah ovsca, ki je zanj cena bila izražena od stara, ter sprva tudi pri pšenici, ki je imela med žitnimi vrstami najvišje cene. Le včasih je bila za posamezno vrsto žita navedena samo najnižja ali pa najvišja in srednja cena. Srednja cena je bila največkrat aritmetično povprečje med najnižjo in najvišjo. V knjigah cen in tudi drugje ni pojasnjeno, kaj pomenijo različne cene. Po dunajskem tržnem redu iz leta 1691 je moral magistrat tedensko predložiti deželni vladi podatke o treh žitnih kupčijah in sicer glede pšenice z najvišjo, srednjo in najnižjo ceno, glede rži pa le o dveh kupčijah, z najvišjo in srednjo ceno. Izkazane naj bi torej bile dejanske cene, ki so bile dosežene pri posameznih kupčijah. V Münchnu, kjer so ugotavljali gornje, srednje in dolnje cene, je bila srednja cena, kot meni Elsas, aritmetično povprečje med doseženimi najnižjimi in najvišjimi cenami.¹³ V tabelah ljubljanskih tržnih cen naj bi sicer za vsak tržni dan navedli poleg cen tudi prodane količine posameznih žitnih vrst ter izračunano tedensko in mesečno povprečno ceno. Kot kažejo ohranjeni vzorci, pa ugotovljene cene niso bile take, da bi na njihovi podlagi in na podlagi prodanih količin izračunano povprečje dalo za srednjo ceno točno aritmetično sredino med najnižjo in najvišjo ceno, kot so jo izkazovali vpisi v knjigah. Ravno tako ni verjetno, da je bil razpon med najnižjimi in najvišjimi cenami vedno enak, in tudi ne, da so se organi, ki so cene zapisovali, ukvarjali z zamudnim preračunavanjem. Verjetneje se je v praksi uveljavil enostavnejši način evidentiranja cen, ki so se mu pozneje predpisi prilagodili. Deželno glavarstvo je na podlagi dvornega dekreta od 16. februarja 1769 naročilo magistratu, naj pošilja tabele tržnih cen mesečno in v njih navede za vsako vrsto žita količine, ki so bile prodane po najvišji, srednji in najnižji ceni. Po tem navodilu naj bi tudi srednje cene bile dejanske tržne cene in ne izračunana povprečja. Za tak način ugotavljanja žitnih cen govori tudi pojasnilo, ki ga je leta 1788 dal mestni magistrat stanovskemu odboru. Magistrat je tedaj izjavil, da je bilo mestnemu organu naročeno, naj ugotavlja in vpisuje v knjigo najvišje, srednje in najnižje cene, ki so bile dosežene pri kupčijah.¹⁴

Od 1. januarja 1711 do 20. marca 1728 manjkajo podatki o žitnih cenah; knjige, ki so jih vodili v tem času, se niso ohranile. Obrazci knjig od leta 1728 naprej so v primeri s prvo knjigo nekoliko spremenjeni, ena stran je bila predvidena za cene ob sredah, naslednja za cene ob sobotah. Ugotavljali in zapisovali so torej cene za vsak tedenski sejem posebej. Poleg že prej upoštevanih žitnih vrst vsebujejo obrazci tudi rubriko za cene ječmena. Cene niso bile izražene več v kranjski veljavi, temveč v nemški, ki so jo, kot je razvidno iz opombe v izkazu cen 1650—1750, uvedli pri evidenci žitnih cen prav leta 1728.¹⁵ Cene so veljale, kot prej, za ljubljanski mernik pri vseh vrstah žita razen ovsca, pri katerem so zapisovali cene za star. Nadaljnje knjige so vodili na isti način. Od leta 1757 naprej so v obrazcih navadno pri merniku pripisovali »ali

¹³ C. T. Inama-Sternegg, Die Wiener Getreidepreise im 18. Jahrhundert. Statistische Monatschrift XIII, Wien 1887, 440 sl.; M. J. Elsas, Umriß einer Geschichte der Preise und Löhne in Deutschland vom ausgehenden Mittelalter bis zum Beginn des neunzehnten Jahrhunderts, Erster Band, Leiden 1936, 350 sl.

¹⁴ MALj Reg. I fasc. 44 (1767, 1769) fol. 25 in 27; AS Stan A Reg. II fasc. 51 (1788).

¹⁵ Izkaz (gl. op. 4) vsebuje pripombo: In diesem Jahr ist der Preis in die teutsche Wehrung übersezt worden.

1/2 vagana« (1/2 Mezen), kar je bilo v zvezi z uvajanjem obvezne dunajske oziroma dolnjeavstrijske mere v vsej državi. Sta pa v razdobju 1728—1780 dve vrzeli, ko žitne cene manjkajo, in sicer med 16. majem 1750 ter 24. septembrom 1757 ter med 8. januarjem 1772 in 28. januarjem 1775. Za omenjeni vmesni obdobji knjige žitnih cen niso ohranjene, mogoče pa je tudi, da za tista leta niso vodili takih knjig, temveč so vpisovali žitne cene na proste liste papirja ali iz takih listov napravljene zvezke, ki so se pozneje izgubili. Taka domneva se nam vzbuja pri zadnji knjigi žitnih cen iz 18. stoletja, ki vsebuje cene od 24. februarja 1779 do 10. decembra 1784. V tej knjigi niso vezani, kot v prejšnjih, tiskani obrazci, ampak trije iz listov po formatu in vrsti različnega papirja napravljene zvezki. V te zvezke so vpisovali vse podatke o žitnih cenah, v knjigah z obrazci pa so bili natisnjeni dan tedna, naziv žitne vrste ter označbi mere in denarja. Na eni strani so vpisane redoma cene treh tržnih dni, v prejšnjih knjigah je bila za vsak tržni dan določena posebna stran. Vse kaže, da so zvezki služili prvotno le kot koncept, iz katerega bi potem prepisovali cene v knjigo s tiskanimi obrazci. Tudi cene iz prvega zvezka v tej knjigi za čas od 24. februarja 1779 do 25. oktobra 1780 so bile prepisane predhodno v tako knjigo. Za nadaljnji čas pa konceptov niso več prepisovali na obrazce v vezani knjigi, pač pa so dali skupaj vezati tri zvezke, potem ko so bili popisani s podatki. Knjiga za leta 1779—1784 se kot koncept razločuje od knjig z obrazci. Vpisi so manj skrbni in niso brez napak, ki jih je bilo mogoče ugotoviti tudi pri datumih. Včasih za kak tržni dan cene sploh niso bile vpisane, temveč je le zabeleženo, da so enake, kot so bile ob prejšnjem tržnem dnevu.

Vedno redkejšo so v tržnih poročilih postajale cene bele in črne mešanice, v nekaterih letih cen za žitni mešanici, zlasti za belo mešanico, sploh ni bilo. Tudi ječmen je le poredko prihajal na trg, za leto 1772 so cene ječmena le nekajkrat navedene, potem manjkajo do leta 1785. Leta 1781 se je na novo pojavila cena koruze, toda le enkrat.

2. Spremembe v evidenci tržnih cen

Od leta 1785 do leta 1824 je v knjigah žitnih cen zopet vrzel. Sicer so tudi v tej dobi vodili zapiske tržnih cen, toda niso se ohranili. Pač pa sta ohranjeni tabeli na osnovi takih zapiskov izračunanih mesečnih povprečnih tržnih cen za pšenico, rž, ječmen, ajdo, proso, oves in od leta 1795 naprej tudi za koruzo. Tabeli sta bili napravljene za dve obdobji, prva za leta od 1785 do 1799 ter druga od 1800 do 1817.¹⁶ Kot žitna mera je v tabelah uporabljen dolnjeavstrijski vagan, opuščen je bil ljubljanski mernik oziroma star. Leta niso vzeta koledarsko od januarja do decembra, temveč so upoštevana vojaška leta, ki so tekla od novembra do oktobra.

Tabele z mesečnimi povprečnimi tržnimi cenami so bile izdelane leta 1818. Tedaj je bilo magistratu in drugim okrajnim gosposkam v zvezi z regulacijo zemljiškega davka naročeno, naj ugotovijo cene posameznih vrst žita, in so

¹⁶ MAI,j Reg. I fasc. 220 (1818) fol. 667 sl: Tabelle über die Markt-Mittel-Durchschnittspreise... vom Waitzen, Korn, Gerste, Haber, Heiden, Hirse und türkischen Waitzen nach den einzelnen Monaten der 15 Militärjahre 1785—1799, ter fol. 659 sl.: Tabelle... der 18 Militärjahre 1800 bis 1817.

bila dana navodila za sestavo tabel žitnih cen.¹⁷ Po teh navodilih naj bi bila povprečna mesečna cena izračunana na podlagi cen, ki so bile ugotovljene ob posameznih tedenskih sejmih vsakega meseca, bila naj bi torej aritmetično povprečje tržnih cen. Navodila magistratu in okrajnim gosposkam so predvidevala tudi drugo možnost ugotavljanja žitnih cen. V krajih, kjer niso vodili zapiskov cen ob tržnih dneh ali pa so bili taki zapiski zaradi vojnih dogodkov ali iz drugih vzrokov uničeni, naj bi si okrajne gosposke na drug način preskrbele podatke o cenah. Dobile naj bi jih iz računskih knjig gospostev, magistrata, kmetovalcev ali žitnih trgovcev, ali pa iz izjav magistratnih uslužbencev, ki so imeli nadzorstvo na trgu. V tem primeru naj bi se o vseh ugotovitvah napravili zapisniki in se priložili tabelam cen. Iz ohranjenih spisov in tudi iz tabel se ne vidi, da bi ljubljanski magistrat ugotavljal žitne cene za obdobje 1785—1817 na kak poseben način ali da je imel pri tem kakšne težave. Brez dvoma je tedaj še razpolagal z zapiski tržnih cen, kot so jih vodili pred to dobo, in so tabele sestavljene na njihovi osnovi.

V obdobju 1785—1817 je zaradi vojn, poslabšanja državnih financ in uvedbe bankovcev v denarni obtok prišlo po letu 1800 do večjega razvrednotenja denarja, kar se je pokazalo tudi v naraščanju žitnih cen. Žitne cene v tem razdobju so bile izražene deloma v polnovrednem metalnem, deloma v razvrednotenem papirnatem denarju. Cene v različnem denarju pa seveda niso bile primerne za izračunanje povprečja žitne vrednosti, ki naj bi pri davčni regulaciji služila kot merilo davčne denarne osnove. Zato je bilo treba izkazati prehod od papirnatega na konvencijski denar po letu 1809. Da bi pa bila v vseh okrajih vrednost izražena na enak način, je bilo dano navodilo, da se cene žita v letih 1800 do 1811, ko so bili v obtoku dunajski bankovci (Bancozettel), ne izkažejo v vrednosti bakovcev, temveč v konvencijskem denarju po vsakokratnem tečaju. Pod izračunanimi cenami v konvencijskem denarju je moral magistrat v tabelah z rdečilom navesti za leta 1800 do 1811 tudi nominalne cene v bankovcih; to naj bi zagotovilo višji oblasti možnost kontrole, ali so bili pri preračunavanju uporabljeni pravilni tečaji, ki jih je določal zakon od 7. marca 1810. Izrecno pa je bilo naročeno, naj se opusti izračunavanje povprečij na osnovi nominalnih cen v bankovcih. Ljubljanski magistrat je tabele v glavnem sestavil po prejetih navodilih, dasi ni upošteval vseh predpisov glede oblike. Tako so cene v bankovcih od novembra 1799 do novembra 1810 vpisane s črnilom, pod temi cenami pa so z rdečilom vpisane cene preračunane v konvencijskem denarju namesto obratno, nad cenami v bankovcih je naveden vsakokratni tečaj bankovcev. Iz mesečnih cen v konvencijskem denarju so bila izračunana letna povprečja.

Cene v tabelah za obdobje 1785—1817 sicer niso tržne cene žita, kot so bile ugotovljene ob ljubljanskih tedenskih sejmih, temveč so na podlagi tržnih cen izračunana mesečna povprečja. Vendar ni zaradi tega njihova vrednost za prikaz razvoja cen nič manjša. Če primerjamo mesečna povprečja s tržnimi cenami, ki so bile objavljene v *Laibacher Zeitung*, moremo ugotoviti, da med njimi ni velikih razlik.¹⁸

¹⁷ MALj Rež fasc. 220 (1818) fol. 654 sl.

¹⁸ Tržne cene žita so bile objavljene v *Laibacher Zeitung*, vendar ne redno, navadno le nekajkrat mesečno.

V tabelah so navedene cene žita za dolnjeavstrijski vagan že od leta 1785 naprej, toda na ljubljanskem trgu so ugotavljali cene za mernik menda do leta 1808. Tržne cene, objavljene tega leta v *Laibacher Zeitung*, veljajo za mernik pri vseh vrstah žita. Tudi cene ovsa, ki so bile prej izražene za star, so začeli izkazovati, kot kažejo časopisne objave leta 1789, za pol dolnjeavstrijskega vagana, to je za mero v obsegu mernika. Dolnjeavstrijski vagan so pričeli uporabljati kot splošno tržno mero pri ugotavljanju žitnih cen šele po prenehanju francoske in ponovni uvedbi avstrijske oblasti. Objave v *Laibacher Zeitung* od leta 1815 naprej navajajo cene vseh žitnih vrst za dolnjeavstrijsko mero.

Za leta od 1818 do konca 1823 ni ohranjena knjiga z žitnimi cenami, dasi so tako knjigo v tem obdobju vodili, kajti knjiga od leta 1824—1837 je označena kot druga knjiga. Na razpolago pa so za obdobje 1818—1823 tržne cene, ki so bile objavljene v *Laibacher Zeitung*. Časopis sicer ni prinašal cen vsakega tržnega dne, navadno jih je objavil le parkrat v mesecu, včasih tudi le po enkrat, vendar je tudi na osnovi teh posameznih objav mogoče zasledovati njihovo gibanje od meseca do meseca. V tem razdobju je bil spremenjen način vodenja evidence o tržnih cenah. Z dekretom dvorne pisarne od 30. novembra 1818 je bil določen nov obrazec, po katerem so ji morale deželne vlade za posamezna okrožja ter posebej za deželna glavna mesta pošiljati mesečne izkaze o tržnih žitnih cenah, o povprečnih cenah življenjskih potrebščin in drugih gospodarskih podatkih. Po tem obrazcu so bile prirejene ljubljanske knjige tržnih cen, ki so jih najbrž pričeli voditi leta 1819. Mesečna poročila o žitnih cenah in cenah raznih živil so bila leta 1829 ukinjena, ostala so le letna poročila na predpisanih obrazcih. Poročila o žitnih cenah, ki so služila za določanje mesečne krušne tarife, je magistrat moral še nadalje pošiljati guberniju. Verjetno še pred uvedbo novih knjig je okrožno glavarstvo pozvalo mestni magistrat, naj poroča, kako naj bi se vodile knjige o žitnih cenah glede na poslovanje v zvezi s pobiranjem mestne užitnine, za kar je bilo treba ugotavljati prodajalce žita, prodano količino in cene. Magistrat je nato predlagal, naj bi tržni sodnik, ki je nadziral merjenje žita pri prodajalcih, poizvedel za kakovost, količino in ceno odmerjenega žita ter te podatke vpisal v tržno knjigo. Za kontrolo bi mogel ob začetku trga odvzeti od vseh prodajalcev žita užitninske bolete, ki so jih dobili pri linijskih uradih ob prihodu v mesto, ter iz bolet povzeti podatke o vrsti in količini pripeljanega žita. Rezultate svojih ugotovitev bi tržni sodnik takoj po končanem trgu izročil magistratu, kjer bi, morebiti tudi s sodelovanjem policijske direkcije, izračunali povprečne cene.¹⁹ Dvorna komora se ni odločila za postopek, ki ga je predlagal magistrat, priporočala je, naj se tam, kjer pri ugotavljanju žitnih cen ni bilo zadostnega nadzorstva, zaprisežeta dva zanesljiva meščana, ki bi imela nalogo ugotavljati ceno na trgu prodanega žita. Njihova naloga bi tudi bila, da v primerih nepravilnih podatkov skušata ugotoviti resnico in nastopita zoper prevare, kajti po ceni krušnega žita se določa krušna tarifa, ki je merilo tudi za druge od-

¹⁹ Bestimmung des Formulars zur Verfassung der monatlich einzusendenden Ausweise über die Körnermarktpreise, über die Durchschnittspreise der Lebensmittelbedürfnisse und über andere staatswirthschaftliche Notizen, Hofkanzleidekret vom 30. November 1818, Sammlung der politischen Gesetze und Verordnungen für das Herzogthum Krain und den Villacher Kreis Kärnten im Königreiche Illyrien. Jahr 1819. Erster Band. Laibach 1849, str. 4; MALj Reg. I fasc. 220 (1819) fol. 699 sl.; Reg. I fasc. 305 fol. 31, okrožnica okrožnega glavarstva od 12. aprila 1829.

nose v gospodarskem življenju in za delavske mezde. Za zapisovanje cen je dvorna komora predložila vzorce tržne tabele, ki naj bi se uporabljala. Iz izpolnjenega obrazca se vidi, da so vpisovali imena prodajalcev in kupcev žita, količino prodanega in kupljenega žita po posameznih žitnih vrstah, ceno za vagan ter skupni znesek. Na osnovi skupne vsote za prodano žito ter skupne količine je bila izračunana povprečna cena za vsako vrsto žita. Na ta način naj bi začeli ugotavljati žitne cene s 1. marcem 1822. Dolžnost žitnih prodajalcev in kupcev je bila, da ceno in količino ob sklenitvi kupčije prijavijo tržnemu komisarju. Ker pa niso vsi tega predpisa upoštevali, je bila kršiteljem zagrožena kazen od 2 do 10 gld.²⁰ V *Laibacher Zeitung* so bile objavljene žitne tržne cene po starem načinu, to je najnižje, srednje in najvišje, do vključno aprila 1822, objave od maja naprej so prinašale povprečne cene.

3. Nazadovanje žitnega trga in žitne cene

Predpisi leta 1822 uvedenega načina ugotavljanja žitnih cen so ostali v veljavi skoraj do konca obdobja, ko so ob tržnih dneh še prodajali domače žito na ljubljanskem trgu. Vprašanje je seveda, ali in koliko časa so dejansko izvajali te komplicirane predpise. Praksa si je najbrž poiskala enostavnejše načine. Pozneje, ko je ljubljanski trg ostajal pogosto brez žitnih kupčij, so postali predpisi za ugotavljanje cen neizvedljivi in magistrat je moral drugače zbirati podatke za tržne cene. Toda še preden je bil s predpisi leta 1822 uveden nov način, so se že pojavljali pomisleki, ker so pri ugotavljanju cen upoštevali le tržne cene domačega žita ne pa tudi uvoženega, predvsem banatskega, ki so ga uporabljali za peko belega kruha. Že leta 1814 so peki opozarjali okrožno glavarstvo, da na ljubljanskem trgu ugotovljene cene iz tega razloga ne ustrezajo za določitev krušne tarife. Po trditvi pekov je bila domača pšenica, ki je prihajala na trg, pomešana z ržjo in slabo očiščena. Želeli so, da bi se pri določanju cene kruha ozirali tudi na ceno banatskega žita, ki pa je bila višja kot ljubljanske tržne cene. Tej želji okrožno glavarstvo ni ugodilo, ker so krušno tarifo po navodilih višjih oblasti določali le na osnovi tržnih cen.²¹ Pozneje je tudi magistrat uvidel, da povprečne žitne cene, ki so jih izračunavali na podlagi kupčij na trgu, ne dajejo prave slike o nivoju cen. Leta 1826 je predlagal, naj bi pri določanju povprečnih žitnih cen upoštevali tudi cene pri žitnih trgovcih. Količina na trg pripeljanega žita ni bila po mnenju magistrata v nobenem razmerju z lokalno potrebo in dejanskim prometom pri žitnih trgovcih, kjer se je oskrbovala večina ljubljanskih pekov, mokarice in vsi večji kupci. Zato tržne cene niso dajale prave osnove za uradne obračune. Po predlogu magistrata naj bi se poleg tržnih cen vsaj enkrat tedensko ugotovile tudi cene pri žitnih trgovcih in izračunale iz vseh cen skupaj povprečne cene. Povod za tak predlog so dale magistratu pogoste pritožbe pekov in drugih strank, ki niso soglašale s cenami žita, ki so jih uporabljali pri izračunu krušne tarife.²² Nadrejene oblasti pa niso sprejele pobude magistrata. Okrožno glavarstvo je sicer priznavalo, da je na ljubljanskem trgu premalo prodajalcev

²⁰ MALj Reg. I fasc. 220 (1822, 1823) fol. 970 sl. in 990.

²¹ MALj Reg. I fasc. 219 (1814) fol. 751 sl.

²² MALj Reg. I fasc. 220 (1819, 1826) fol. 699 sl. in 1017 sl.

žita, kar je bilo pač posledica svobode žitne trgovine in velikega števila žitnih trgovcev. Imelo pa je pomisleke proti ugotavljanju cen pri trgovcih, ker bi to moglo pospeševati monopol žitne trgovine. Primernejši so se mu zdeli ukrepi za povečanje konkurence prodajalcev na trgu. Tako povečanje je pričakovalo tudi, gotovo neupravičeno, če bi se preveč oddaljeni žitni trg — malo prej, leta 1826 je bil prestavljen na sedanji Ambrožev trg — prestavil nazaj k Sv. Jakobu (Levstikov trg). Po daljših razpravah med prizadetimi oblastmi (magistrat, okrožno glavarstvo, policijska direkcija, deželno knjigovodstvo) je končno leta 1829 odločil gubernij. Zavrnil je predlog, da bi se pri ugotavljanju žitnih cen upoštevale cene žitnih trgovcev. Razlogi za zavrnitev so bili:²³

1. tak način ugotavljanja žitnih cen bi nasprotoval razpisu dvorne pisarne, ki zahteva, naj bo merilo cene na trgu prodano žito;

2. ugotavljanje pri žitnih trgovcih bi bilo brez praktičnih koristi, rezultat bi bile vedno pretirane cene; pri večjem povpraševanju bi trgovci dvigali cene;

3. ugotavljanje pri 30 do 37 trgovcih bi zahtevalo mnogo časa, ena oseba ne bi zmogla tega dela; osebe, ki bi to brezplačno opravljala, ne bi našli, tudi sicer bi bilo izračunavanje povprečja nezanesljivo;

4. zlasti za večje nakupe in oddaje dobav je važno, da cene niso previsoke.

Gubernij je ugotavljanje cen pri žitnih trgovcih odklanjal največ zato, ker bi z njihovim upoštevanjem bila povprečna cena višja od dotedanjih. Banatsko in drugo uvoženo žito je imelo v Ljubljani višje cene kot domače zaradi boljše kakovosti in večjih stroškov, ki so bili združeni z njegovo nabavo. Stališče, ki ga je zavzel gubernij, je bilo v korist mestnih potrošnikov, ti so imeli ob nižjih povprečnih cenah cenejši kruh. Bilo je tudi v korist velikih kupcev žita, npr. vojaštva, idrijskega rudnika in drugih, ki so nabavljali žito po povprečnih tržnih cenah.

Razmere na ljubljanskem žitnem trgu so kmalu prisilile gubernij, da se je ponovno ukvarjal z vprašanjem ugotavljanja žitnih cen. Proti koncu leta 1829 je prenehal skoraj vsak dovoz krušnega žita na trg. Nekaj tednov zaporedoma ni bilo nikakih kupcij in seveda nikakih tržnih cen. Vzrok, da kmetje niso več dovažali žita, je bila uvedba nove državne užitnine s 1. novembrom 1829. Ta užitnina je skupaj z mestno doklado znašala 11 1/4 krajcarja od vagana, za kmeta, ki je prej plačeval le 1 krajcar naklade, je bilo to veliko breme. Ker ni bilo tržnih cen, je gubernij naročil, naj se za določitev ljubljanske krušne tarife upoštevajo žitne cene v Loki, Kranju, Kamniku in Trziču. Ljubljanski magistrat, ki je pravilneje ocenjeval razmere na žitnem trgu, ni soglašal z gubernijem. Za pomanjkanje žitne ponudbe na trgu je navedel več vzrokov. Predvsem so v Ljubljani številni žitni trgovci, ki imajo v svojih skladiščih vse vrste žita in po raznih cenah. Trgovci so v vseh delih mesta in pri njih je vedno mogoče kupiti žito; res bi težko razumeli, zakaj ne bi občinstvo kupovalo pri njih, ampak na žitnem trgu. Na trg je prihajalo le slabše žito, ki ga žitni trgovci niso kupovali. Tudi zunanji prodajalci žita niso bili več navezani na tedenske sejme, imeli so možnost, da vsak čas prodajo svoje blago žitnim trgovcem. Istočasno je povpraševanje po žitu v mestu postalo nepomembno. Meščan ni kupoval skoraj nikoli žita za svoje potrebe, temveč le moko, krušno žito na trgu so pokupili največ okoliški mlinarji. Drugače je bilo z ovsem, ki so ga

²³ MALj Reg. I fasc. 305 (1827, 1829) fol. 490 sl. in 521 sl.

potrebovali gostilničarji in zasebniki kot konjsko krmo. Od dovoza žita v mesto je odvrčala kmete poleg drugega stojnina, ki je znašala 6 ali 12 krajcarjev od voza. En vzrok pa je bila že omenjena na novo uvedena državna užitnina. V primeri z žitnimi trgovci je bil kmet, ki je prodajal žito na trgu, glede plačevanja užitnine v slabšem položaju. Kmetje so morali od prodanega žita v vsakem primeru plačati užitnino, trgovci je niso plačevali od žita, ki so ga prodali zunaj mesta. Magistrat je imel malo upanja, da bi se mogle odpraviti ovire, ki so omrtvičile promet na žitnem trgu. Vkljub temu je dal nekaj nasvetov. Tujim prodajalcem žita naj ne bi bilo dovoljeno prodajati žitnim trgovcem, napotiti bi jih morali na tedenske sejme. Od žita, ki bi bilo prodano na trgu, magistrat ne bi zahteval stojnine; kmet, ki bi žito prodal zunanjim kupcem, naj ne bi plačeval užitnine; mesto bi poskrbelo za brezplačno vskladiščenje neprodanega žita od enega tedenskega sejma do drugega. Ker ta vprašanja ne bodo tako kmalu rešena, naj se, kot je magistrat že ponovno predlagal, za določitev krušne tarife uporabijo, ako ni zadostnih tržnih cen, cene pri žitnih trgovcih. Ni pa bilo umestno v ta namen upoštevati cene v gorenjskih mestih, kot je to naročal gubernij.²⁴

Gubernij je več kot leto odlašal z odgovorom na magistratne predloge. Medtem so se razmere na ljubljanskem trgu izboljšale, dovoz žita je postal rednejši, tržne cene so bile zopet na uporabo. Verjetno je bil to razlog, da se je gubernij izognil dokončni odločitvi. Zavrnil je predlog za prepoved prodaje žita v žitnih skladiščih, ker bi to omejilo svobodo žitne trgovine, kakor se jo uvedli predpisi iz leta 1814, s starimi razlogi pa je odklonil upoštevanje cen žita pri trgovcih za določanje povprečnih tržnih cen. Rešitev drugih predlogov mestnega magistrata je prepustil poznejši odločitvi.²⁵ K poživljenju prometa z žitom je najbrž nekoliko pripomogla odprava užitnine na pšenico, rž, koruzo in ajdo, ki jo je splošna dvorna komora prav iz tega razloga odredila konec leta 1831.²⁶

Knjige tržnih cen, prirejene po obrazcih dvorne pisarne iz leta 1818, so ostale enake do leta 1871. Vsebujejo žitne cene ob tržnih dnevih z izračunanimi povprečnimi mesečnimi in letnimi cenami, ki so bila aritmetična povprečja, ter cene mlevskih izdelkov, stročnic, krompirja in drugih poljskih pridelkov, vina, žganja, piva, mesa, maščob, kisa, soli, sena, slame, drv ter stenja za svetilke, tako, da so v njih zajete cene velikega dela življenjskih potrebščin. Od srede leta 1858 naprej so v knjigi tudi cene premoga in lesnega oglja, od aprila 1865 cene šote, od leta 1867 cene jajc in od 1869 cene svinjske masti. Do leta 1865 so bile cene navedenih živil in drugih potrebščin vpisane v knjigo le enkrat mesečno, dalje pa vsako soboto.²⁷ Sredi dvajsetih let so začeli ugotavljati žitne cene razen ob tržnih dneh tudi ob nekaterih letnih sejmih, v petdesetih letih so s tem prenehali ter so zapisovali le cene ob tedenskih sejmih.

²⁴ MALj Reg. I fasc. 305 (1830) fol. 540 sl.

²⁵ MALj Reg. I fasc. 305 (1831) fol. 564 sl.

²⁶ MALj Reg. I fasc. 299 (1831) fol. 663 sl.

²⁷ MALj Cod. XXIII/31, 32 in 33. Knjige imajo napis »Hauptprotocoll über Marktpreise«; prva ohranjena knjiga, označena kot »Band II«, obsega cene od 1. januarja 1824 do 31. decembra 1837, »Band III« od 1. januarja 1838 do konca leta 1850, »Band IV« pa od 1. januarja 1851 do konca junija 1871.

Obrazci v knjigah imajo rubrike za vse na ljubljanskem trgu običajne žitne vrste, pšenico, rž, soržico, ječmen, proso, ajdo, oves in koruzo. Cene koruze velikokrat manjkajo, kar kaže, da je le poredkoma prihajala na trg, tudi rubrike za cene ječmena so pogosto ostale prazne. Sicer tudi drugih vrst žita niso redno prodajali na trgu, včasih po nekaj tednov ni bilo nikakih kupčij niti v krušnem žitu. Nekateri vzroki za odsotnost prodajalcev na trgu so bili že omenjeni, bile so to razne nove fiskalne obremenitve, pa tudi nazadovanje povpraševanja po domačem krušnem žitu, ki ga je spodrivalo banatsko žito. Gotovo je bil dovoz žita v veliki meri odvisen tudi od letine; če je bil pridelek slab, je ostala pridelovalcu manjša količina za prodajo kot ob obilni letini. V knjigah žitnih cen manjkajo od tridesetih let naprej pogosteje žitne cene v pomladanskih mesecih ter nekako do žetve, kar pomeni, da so bile žitne zaloge že prodane. Po žetvi v jesenskih in zimskih mesecih je bil dovoz žita na trg zopet rednejši, cene pšenice kot glavnega krušnega žita so skoraj za vsak tržni dan, pri drugih vrstah žita se po vrzelih pri cenah vidi, da se z njimi ni kupčevalo ob vseh tedenskih sejmih.

Ker so se po letu 1830 razmere na ljubljanskem žitnem trgu nekako ustalile, do srede stoletja niso več načenjali vprašanja načina, kako ugotavljati žitne cene. Zdi se, da se magistrat ni vedno držal predpisanega postopka, kajti ponovno je gubernij opozarjal na predpise v tej zadevi, leta 1847 pa je naročil, da ne sme žitnih cen ugotavljati tržni sodnik sam, temveč da mora magistrat določiti še enega zapriseženega meščana, ki naj bi sodeloval pri tem poslu.

O živahnejšem žitnem prometu na ljubljanskem trgu priča prošnja magistrata iz leta 1847, da se mu dovoli nabaviti štiri nove mernike za merjenje žita, ker dotedanji štirje pri velikem številu kupcev in prodajalcev niso zadostovali. Tri leta pozneje je tržni sodnik predlagal magistratu, naj nabavi nove mernike, ker se jih je medtem nekaj izgubilo in so se prodajalci žita pritoževali zaradi prepočasnega merjenja.²⁸

Tržni redi za ljubljanske tedenske sejme iz konca 18. in začetka 19. stoletja, ki so urejali tudi trgovanje z žitom, niso vsebovali določb glede ugotavljanja žitnih cen. Leta 1822 ob uvedbi novih knjig za evidenco cen je bilo naloženo prodajalcem in kupcem žita na tedenskih sejmih, da cene in količine sporočijo tržnim organom. Ta predpis je bil prevzet v tržni red od 30. junija 1834, ki je določal, da morata kupec in prodajalec po vsaki sklenjeni kupčiji pri tržnem protokolu osebno prijaviti količino in ceno kupljenega oziroma prodanega žita. Kdor bi to opustil, bodisi kupec ali prodajalec, bi bil ob prvem prestopku kaznovan z zaplembo četrtnine zatajene količine, ob drugem prestopku bi kazen znašala polovico, ob tretjem pa vso količino zatajenega žita. Če pa bi bila navedena napačna cena, bi moral kupec ali prodajalec, kdor je pač zakrivil nepravilne podatke, za kazen plačati znesek, za katerega je bil nakup ali prodaja preizko ali previsoko naveden in sicer od vse kupljene ali prodane količine. Žitni protokol je bil na žitnem trgu, kjer je vsakdo mogel dati brezplačno izmeriti kupljeno ali prodano žito. Tudi tržni red od 9. avgusta 1848 je obdržal določbo, po kateri sta morala kupec in prodajalec prijaviti za tržni protokol količino žita, spremenjene pa so bile kazenske določbe. Za morebitni

²⁸ MALj Reg. I fasc. 574 (1847, 1850) fol. 402 in 404.

prestopok je bila predvidena denarna kazen od 1 do 10 goldinarjev. Magistrat je nadzoroval ugotavljanje tržnih cen, kaznoval je kupce, ki so dajali napačne podatke o cenah kupljenega žita, ter prodajalce, ki niso prijaviли prodaje.²⁹

4. Pritegnitev cen žitne trgovine za določanje krušne tarife

V zvezi z reorganizacijo državne uprave in prenosom krajevnih zadev na občine je bilo leta 1848 obravnavanje krušne tarife prepuščeno mestnemu magistratu in meščanskemu odboru. Komisija, ki je bila postavljena, je takoj spremenila način določanja povprečne žitne cene za določitev krušne tarife. Sklenila je, naj se v bodoče kot povprečna žitna cena vzame srednja cena med tržnimi cenami in cenami pri žitnih trgovcih.³⁰ Tako je magistrat sam uresničil svoj stari predlog, za katerega je nekaj desetletij brezuspešno poskušal pridobiti gubernij.

Ko je deželna vlada po objavah v Laibacher Zeitung zaznala za dvojne cene, se je obrnila na magistrat, da ji pojasni razlog in bistvo razločevanja med dvojnimi cenami ter o medsebojnih razlikah, ki so bile občutne. Obenem je želela vedeti, na kakšen način se nadzira ljubljanski žitni trg, ali in na kakšen način se nadzira dovoz na trg in promet ter na kakšen način se ugotavljajo cene. Magistrat je v odgovoru od 7. septembra 1852 pojasnil pomen in značaj ljubljanske žitne trgovine. Ker daje njegovo poročilo o tem dokaj nazorno sliko, naj bo posneto v izčrpnem izvlečku.

Žitna trgovina je v Ljubljani posebnega pomena, ker Kranjska ne pridelava dovolj žita za svoje potrebe, razen tega krije tudi Koroška tu svoje potrebe. Več trgovcev v Ljubljani trguje le z žitom, ki ga ne kupujejo v deželi, temveč v Banatu s posredovanjem Siska. V primeru ugodne konjunktуре kupujejo žito tudi v Trstu, če pridejo po morskimi potmi večje količine žita iz Odese in je prevoz po cesti iz Trsta v Ljubljano poceni. Cene žita pri trgovcih so odvisne predvsem od nakupnih cen v Banatu, ki so pogojene po tamkajšnjih letinah, dalje so odvisne od voznine za vodno pot iz Banata v Sisek, od konkurenčnih razmer v Sisku, od stroškov prevoza po Savi od Siska do Zidanega mosta, ki se spreminjajo po letnih časih in po stanju vode ter glede na večji ali manjši promet, in končno od režije in davčnih bremen žitnih trgovcev. Ti faktorji in boljša kakovost banatskega žita so pogoji, ki tvorijo osnovo cen v skladiščih trgovcev, ne pa v deželi pridelano žito, ki ga v Ljubljani dovažajo na trg le v manjših količinah in bolj slučajno. Domače žito v kakovosti zaostaja za banatskim. Kmet obiskuje ljubljanski trg s svojimi pridelki in s tistimi količinami, ki mu ostanejo čez njegove potrebe. Največ domačega žita pride na prodaj iz Dolenjske in ljubljanskega okoliškega okraja. Kvaliteta tega žita je zelo različna. Dovoz ni reden, ravna se po volji pridelovalca, zato se dogaja, da je trg včasih prazen. Nikoli ne pridejo na trg take količine, ki bi bile bistvene za kritje tržnih potreb. To, zlasti pa slabša kakovost domačega žita, je razlog nižjih cen. Zato ljubljanske tržne cene domačega žita ne morejo biti merilo za ceno, npr. pri državnih nabavah. Male količine domačega žita, ki pridejo na trg, pokupijo okoliški trgovci moke, za večje nabave ga je premalo

²⁹ MALj Reg. I fasc. 574 (1847) fol. 406 sl.

³⁰ MALj Reg. I fasc. 578 (1848) fol. 41 sl.; Reg. I fasc. 580 (1853) fol. 11 sl.

in je preslabe kakovosti. Žitni trg nadzira tržni komisar in policijsko osebje, toda le glede reda, ker je žitna trgovina kot prosta obrt tudi pri nakupovanju neovirana; po tržnem redu za tedenske sejme od 28. julija 1848 sme vsakdo svobodno nakupovati žito. Po tej določbi odpade vsako nadzorstvo nad dovozom in prometom žita. Cene ugotavlja tržni komisar. Pri vsaki prodaji za-beleži ceno in ime prodajalca ter kupca, potem napravi pregled vseh nakupov in iz sumarija izračuna povprečje. Tržni komisar ugotavlja ob vsakem tržnem dnevu tudi cene v skladiščih žitnih trgovcev in sicer neposredno pri prodajalcih, ki gotovo navedejo najnižje cene, ker so take cene, ki se objavljajo, v njihovo korist.³¹

Razmere v žitni trgovini na ljubljanskih tedenskih sejmih odsevajo v knjigi cen, kjer naletimo na prazne rubrike za cene, množijo pa se opombe, da ni bilo nikakih kupčij. Ko so leta 1857 po žetvi cene žita pričele nazadovati ter so do začetka naslednjega leta padle za tretjino, do aprila 1858 ni bilo na trgu skoraj nikakega prometa z žitom. Tržni komisar je tedaj zapisal v knjigo, da zaradi padanja cen ni prišlo nič žita na trg. Proti koncu leta je pričel v knjigo včasih vpisovati cene žita v skladiščih žitnih trgovcev. Pri takem stanju ljubljanskega žitnega trga je postajalo ugotavljanje tržnih žitnih cen vedno bolj problematične vrednosti. Zaradi napredujoče liberalizacije gospodarskega življenja, ki se mu je prilagajala gospodarska politika državnih in drugih javnih organov, je uradno ugotavljanje cen izgubljalo na pomenu. Ugotavljanje žitnih cen je bilo prvotno potrebno zlasti za določanje krušne tarife. Sredi prejšnjega stoletja pa je že bilo postavljeno vprašanje, ali je krušna tarifa sploh še umestna in potrebna. Z narodnogospodarskimi načeli o ceni in blagu in o čimbolj svobodnem prometu je ni bilo mogoče vskladiti. Izkušnje so pokazale, da so se pričakovane koristi izkazale kot iluzorne. Tako se je izrazila deželna vlada, ko je leta 1854 pozvala magistrat, naj ji poroča, ali bi kazalo ukiniti tarifo za vrste peciva kot beli kruh, žemlje, rogljiče, ki so preračunani za okus imovitejših slojev in se pečejo v tako mali teži in tako različni kakovosti, da je izračunavanje tarife ravno pri teh vrstah peciva združeno z največjimi težavami. Deželna vlada je želela vedeti tudi, ali so še kakšni utemeljeni pomisleki za morebitno ukinitvev tarife pri vrsti kruha, ki je glavna hrana prebivalstva, ker bi se mogli sicer vsi izdelki pekovske obrti prepustiti prosti konkurenci. Magistrat je pritrdil deželni vladi, da ni nobenih razlogov za ohranitev krušne tarife. Že več let so pekli razne vrste peciva, kot mlečni kruh, rogljiče, preste, maslene štručke in cesarske žemljice, ter so ga prodajali brez tarife, ki je nobeden ni imel za potrebno; glede tega peciva je bilo manj pritožb kot za pecivo, ki je zanj veljala tarifa. Cene boljših vrst peciva bi tudi v bodoče morale ostati proste. Izkazalo se je, da so peki le pri takem pecivu prišli na račun. To in pa načelo, ki ga je izrazila deželna vlada, sta bila za magistrat zadosten razlog, da je predlagal popolno opustitev krušne tarife za tiste vrste peciva, za katere je do tedaj veljala, to je tudi za navadne žemlje, pšenični kruh iz navadne moke, soržični in rženi kruh itd. Menil je, da bo najbolj koristno, če se urejanje vprašanja krušnih cen prepusti pekom. Po opustitvi tarife pa naj bi peki predložili magistratu konec vsakega meseca v potrditev cenik vseh vrst peciva, ki ga prodajajo, in ta cenik imeli v svojih lokalih.³²

³¹ MALj Reg. I fasc. 574 (1852) fol. 389 sl.

³² MALj Reg. I fasc. 582 (1854) fol. 268 sl.

Čeprav sta bila deželna vlada in magistrat prepričana, da je krušna tarifa že preživela, je preteklo še nekaj let, preden je bila ukinjena. Pri določanju tarife je deželna vlada, če se ji je zdelo umestno, dopuščala upoštevanje žitnih cen pri trgovcih in ni vztrajala pri tržnih cenah.³³ Magistrat ji je moral občasno sporočati tržne cene za trgovinsko ministrstvo tudi v statistične namene. Ob takem sporočilu je pripomnil, da tržne cene niso odločilne, ker pride na trg le malo žita slabše kakovosti ter da je treba potrebo kriti z nakupi pri žitnih trgovcih.³⁴

Leta 1859 je zopet prihajalo žito le poredkoma na trg, od oktobra 1859 do avgusta 1860 ni bilo skoraj nikakih kupčij s pšenico in drugim žitom, seveda tudi ni bilo tržnih cen. Za to desetmesečno obdobje so bile v knjigo tržnih cen ob tedenskih sejnih vpisane le šestkrat cene pšenice, trikrat rži, enkrat ječmena, sedemkrat ajde in enkrat ovsa, vmes je bilo šest mesecev sploh brez vsakih cen. Vzroka sta bila slaba letina na Dolenjskem in vojna, ki jo je spremljalo padanje denarne vrednosti in dviganje cen. V takih razmerah bi pričakovali, da si bo državna oblast prizadevala za nadzorstvo nad cenami in za njihovo usmerjanje. Vendar tega ni bilo, najbrž deloma zato, ker rast žitnih cen ni preslegla najvišje ravni iz prejšnjih let, v glavnem pa zaradi določb novega obrtnega reda, ki je pričel veljati leta 1860. Obrtni red je pridržal ministrstvu pravico, da uvede tarife za predmete dnevne potrošnje oziroma jih ukine tam, kjer obstajajo in so razlogi za njihovo ukinitve. Ker se je mestni magistrat že pred leti, ko je bilo sproženo vprašanje ukinitve, izrekel zoper nadaljnji obstoj krušne tarife, dasi je bila tedaj obrt še vezana, je menila deželna vlada, da bi bila ukinitve v času, ko vodi obrtno zakonodajo duh gospodarske svobode, le v skladu z obstoječimi normami. Preden pa bi zadevo predložila ministrstvu, je hotela slišati stališče magistrata. Mestni magistrat, ki je poizvedel za mnenje trgovske in obrtne zbornice ter povprašal nekatera druga mesta v državi, kakšne rezultate je dala odprava krušne tarife, je prosil deželno vlado, naj ministrstvu predlaga ukinitve. Njegovi glavni razlogi so bili: Že več let tarifa ni veljala za finejše vrste peciva, ne da bi kakovost ali teža dali kadar koli povod za pritožbe občinstva. Tarifa je le še za navadne žemlje, za žemlje iz cvetne moke, za pšenični in sorzični kruh. Glede na izkušnje pri luksuznem pecivu ni pričakovati, da bi odprava tarife za drugo pecivo bila za občinstvo škodljiva. Ob svobodni pekovski obrti in dovoljenem neomejenem uvozu kruha iz podeželja bo tako velika konkurenca, da bo občinstvo imelo le korist. V Ljubljani je trenutno 50 pekov, iz zadnjega leta je 6 novih. Pri tolikem številu ni mogoč dogovor za zvišanje cene, ker je tudi od podeželskih pekov pričakovati veliko konkurenco. Po izkušnjah v drugih mestih je bil magistrat prepričan, da kljub neugodnim valutnim razmeram in visokim cenam moke koristi občinstva ne bodo prizadete.

Ministrstvo je 12. marca 1863 glede na soglasen predlog deželnega zbora in deželne vlade odobrilo ukinitve krušnih tarif za vso Kranjsko, zlasti pa za Ljubljano. Ukinitve je veljala od 1. aprila 1863. Peki so bili dolžni peči tako pecivo, ki ga je bilo mogoče plačati z drobižem v denarnem obtoku, cenike

³³ MALj Reg. I fasc. 678 (1859) fol. 715 sl.

³⁴ MALj Reg. I fasc. 576 (1852) fol. 58 sl.

z navedbo teže in cene vrst peciva so pa morali imeti v prodajalnah vsem na vpogled. Ceničke, po katerih so pekli kruh, so morali peki mesečno predložiti magistratu.³⁵

5. Zmanjšanje pomena in obsega evidence cen

Po ukinitvi krušne tarife je odpadel nekdanji glavni razlog za ugotavljanje in vodenje evidence žitnih cen, ostala sta pa še dva druga. Podatke o cenah je potrebovala državna statistika, naloga magistrata pa je bila, da skrbi za statistična poročila. Dolžnost magistrata je bila tudi, da daje podatke o cenah vojaškim oblastem, ki so se pri nabavah živil, krme in drugih potrebščin ravnale po teh informacijah. Bili so še drugi primeri, ko so državni in drugi javni organi potrebovali podatke o cenah in se glede tega obračali na magistrat. Magistrat je v informacijah žitnih cen dajal enkrat tržne cene, drugič pa cene žitnih trgovcev, zato je prihajalo včasih do neskladnosti. Ko je v letu 1869 v zvezi z nabavami vojaškega skladišča v Ljubljani vojno ministrstvo proučilo ljubljanske tržne cene, je z začudenjem ugotovilo, da so cene od maja do julija 1868 padale, od avgusta pa naraščale. Tako gibanje žitnih cen je bilo ne navadno, normalno so cene žita naraščale pred žetvijo, nato so popuščale. Ker je ministrstvo domnevalo, da so bile take cene sporočene pod vplivom dobaviteljev žita, je zahtevalo pojasnilo. Tudi ob tej priliki je magistrat opozoril na razmere ljubljanskega žitnega trga, na katerega je prihajalo le malo žita. V času dela na polju in ob slabem vremenu prodajalci žita sploh niso prišli na trg. V takih primerih je magistrat poizvedel cene pri petih zanesljivih žitnih trgovcih in vzel povprečno ceno kot tržno. Tako je bilo tudi s cenami, ki jih je sporočil vojaškemu skladišču. Cene je ugotavljal magistrat brez vsakega tujega vpliva. Ker pridelek na Kranjskem ni kril domače potrebe, temveč je dobivala dežela velik del iz Banata, razen tega pa tudi kakovost domačega žita ni ustrezala zahtevam vojaštva, niso mogle prodajne cene tega žita nuditi podlage za splošno trgovsko ceno. Po tem pojasnilu je bilo magistratu naročeno, naj poleg tržnih cen navaja tudi vsakokratne cene pri žitnih trgovcih obenem s povprečno težo vagana žita.³⁶

Poleg knjige cen, ki je prenehala s koncem junija 1871, je magistrat vodil od leta 1865 naprej v posameznih snopičih na posebnih obrazcih še izkaze povprečnih tržnih cen in skladiščnih cen nekaterih pomembnejših ljubljanskih žitnih trgovcev.³⁷ Sicer so že v začetku petdesetih let vpisovali na takih obrazcih povprečne tržne cene in cene pri žitnih trgovcih, toda ti izkazi

³⁵ MALj Reg. I fasc. 678 (1860—1863) fol. 882 sl., 909 sl., 923 sl. in 997; Oznanilo c. k. kranjske deželne vlade od 21. marca 1863 št. 3661 zastran odpravljenja tarife za peko v vojvodstvu kranjskem in posebno v mestu Ljubljanskem, Zakonik in ukazni list za vojvodstvo Kranjsko. Leto 1863, str. 8.

³⁶ MALj Reg. I fasc. 668 (1869) fol. 425 sl.

³⁷ MALj Cod. XXIII/34. Obrazci imajo naziv »Ausweis über die Durchschnittspreise des Getreides auf dem Markte Laibach«. Od leta 1865 do 1882 so obrazci s cenami enega leta združeni v posamezne snopiče. Na enakih obrazcih so v Cod XXIII/34 v enem snopiču žitne cene za obdobje od septembra 1890 do konca leta 1894 ter v drugem snopiču od začetka leta 1895 do konca avgusta 1901.

so le delno ohranjeni.³⁸ Nekaj časa je tedaj moral magistrat notranjemu ministru telegrafično sporočati žitne cene vsakega tržnega dneva.³⁹ V obdobju 1858—1870 je vodil kar šest različnih obrazcev za pregled žitnih cen, nekateri obrazci so bili tudi za cene drugih kmetijskih pridelkov, živil in raznih življenjskih potrebščin. Posameznim državnim in drugim organom so bili namenjeni različni obrazci. Nekateri obrazci so bili po preteku nekaj časa ukinjeni, do leta 1900 so ostali v uporabi trije. Preglede povprečnih tržnih žitnih cen in cen krompirja so sestavljali za vsak tržni dan, pošiljali so jih v teku časa raznim naslovnikom, v desetletju 1890—1900 so jih dobivali: trgovinsko ministrstvo, deželna vlada, občinski urad v Idriji in časopis Novice. Na drugem obrazcu, mesečni tabeli tržnih cen glavnih žitnih vrst, to je pšenice, rži, ječmena in ovs, so zapisovali tržne cene ob tržnih dneih, dnevne cene so bile za vsak mesec seštete in izračunano mesečno povprečje. Te mesečne tabele je magistrat dostavljal deželni vladi in prvotno davčni direkciji, potem pa računskemu oddelku finančne direkcije. Tretji obrazec, tržne tabele cen, je bil namenjen vojaškemu oskrbovalnemu skladišču; magistrat ga je izpolnjeval s cenami vsake sobote. Poleg cen žita so tabele vsebovale tudi cene mlevskih izdelkov, stročnic, krompirja, mesa, masti, sladkorja, raznih drugih živil, vina, sena, slame, kurjave, petroleja in drugih potrebščin.⁴⁰

Snopiči z izkazi žitnih cen so na uporabo za leta 1865—1882 ter potem za leta 1891—1900. Za vmesna leta 1883—1890 je mogoče uporabiti podatke iz pregledov povprečnih tržnih žitnih cen.⁴¹ Ugotavljanje žitnih in drugih cen je slonelo do leta 1902 na predpisih združene dvorne pisarne iz leta 1818 in predpisov trgovinskega ministrstva iz leta 1852. Prvotno so bila poročila mesečna in jih je moral gubernij pošiljati dvorni pisarni, dvornemu policijskemu uradu in dvorni komisiji za regulacijo zemljiškega davka. Ko je bila ustanov-

³⁸ MALj Reg. I fasc. 579 (1851) fol. 289, fasc. 583 (1855) fol. 97, 262, Ausweis über die Durchschnittspreise des Getreides auf dem Markte zu Laibach.

³⁹ MALj Reg. I fasc. 578 (1854) fol. 216.

⁴⁰ MALj Reg. I fasc. 667 (1858), 668 (1870), 813 (1878), 901 (1881—1890), obrazci: 1. »Übersicht der mittleren Marktdurchschnittspreise« oziroma »Übersicht der mittleren Getreide- und Kartoffel-Marktdurchschnittspreise in Laibach«, 2. »Tabelle über die im Monate... bestandenen Wochen-Markt-Mittel-Durchschnittspreise der IV Hauptkörner-Gattungen« ter 3. »Markt-Preiszettel« oziroma »Marktpreistabelle« za vojaško oskrbovalno skladišče. V tabelah za vojaško skladišče je na eni strani obrazec »Ausweis über die bei dem am... abgehaltenen Körnermarkt verkauften Fruchtquantitäten und der diessfälligen Preise«. Izkaz je imel rubrike za pšenico, soržico, rž, ječmen, oves in koruzo ter je bil izpolnjen s tržnimi cenami in cenami v trgovskih skladiščih, toda količine prodanega žita so bile navedene le za nekaj mesecev v letu 1870, sicer so ostale ustrežajoče rubrike prazne. Iz leta 1858—1870 so le za krajša obdobja ali posamežno ohranjeni še obrazci: 1. »Übersicht der Ergebnisse des Wochenmarktes zu... abgehalten am...«, v katerih je bilo treba navesti razen srednje cene še količino na trg pripeljanega ter količino prodanega žita; to poročilo je šlo na trgovinsko ministrstvo; 2. »Ausweis über die Durchschnittspreise der vier 1. Getreide-Gattungen des 1. Wochenmarktes im Monate... und über das Quantum des am Getreide-Marktplatze zu Laibach in dem zunächst verflossenen Monat... in Verkehr gesetzten Getreides, dann des Schlacht- und Stechviehes«; ta obrazec je bil verjetno namenjen tudi trgovinskemu ministrstvu; 3. »Ausweis über die Durchschnittspreise des Getreides auf dem Markte zu Laibach« vsebuje tržne in skladiščne cene ob tržnih dneih za vse vrste žita in povprečne cene za nekatere mesece.

⁴¹ MALj Reg. I fasc. 901 fol. 9 sl., Übersicht der mittleren Getreide- und Kartoffel-Durchschnittspreise in Laibach.

ljena centralna statistična komisija so ji računski oddelki deželnih vlad predlagali celoletne preglede cen, ki so jih sestavljali na podlagi občinskih seznamov. Ker pa je statistična služba postopoma uvedla primernejši način zbiranja podatkov o višini in gibanju cen, so ji postali dotedanji izkazi odveč. Notranje ministrstvo je 22. oktobra 1902 naročilo deželni vladi, naj se poročila o povprečnih tržnih cenah opustijo, ostala pa so poročila o cenah na podlagi drugih predpisov, zlasti poročila za ministrstvo deželne brambe. Istočasno so bila ukinjena — ker niso bila več potrebna — poročila o rezultatih tedenskih sejmov in o povprečnih cenah pomembnejših živil, ki jih je bilo treba od leta 1852 naprej predlagati trgovinskemu ministrstvu.⁴²

Poročila magistrata o tržnih cenah so torej postala sčasoma nepotrebna celo za statistično službo, za upravne namene so zgubila na pomenu že z ukinitvijo krušne tarife, služila so le še za informacije zasebnikom, prodajalcem in kupcem, ter nekaterim državnim organom, predvsem vojaškim, ki so se ravnali po teh cenah pri svojih nabavah. Zdi se, da je bilo za ukinitvev pošiljanja poročil o tržnih cenah na tedenskih sejmih v Ljubljani in drugih mestih odločilno ne le, da si je mogla statistična služba preskrbeti podatke na drug način, temveč tudi zato, ker so prišli do prepričanja, da te tržne cene niso pravi izraz stanja cen v žitni trgovini na sploh. Ljubljanski magistrat se je že v prvi polovici stoletja brezuspešno prizadeval prepričati o tem višje oblasti, ko je opozarjal na razmeroma majhen obseg žitnih kupčij na trgu v primeri s prometom v skladiščih žitnih trgovcev. Od tistega časa se razmere na žitnem trgu niso izboljšale. Vmes je bilo nekaj let — vojne in poslabšanje denarne vrednosti — ko po več mesecev na trgu sploh ni prišlo do žitnih kupčij in so rubrike cen v tržni knjigi ostajale prazne. Zato tembolj preseneča, da so v izkazih cen od konca leta 1866 naprej žitne cene za vsak tržni dan, le izjemoma jih kdaj pa kdaj ni bilo, cene so stalno tudi pri tistih žitnih vrstah, ki celo v 18. stoletju niso redno prihajale na trg. Vendar vpisi cen ne pomenijo, da so ob vsakem tržnem dnevu prodajali in kupovali vse vrste žita, kar se ni dogajalo niti v prejšnjih letih, pač pa je bil spremenjen dotedanji način ugotavljanja cen. Ko ni bilo tržnih cen, ker ni bilo kupčij, je tržni komisar pozvedel cene pri petih žitnih trgovcih in jih je uporabil za izračunanje povprečnih cen, ki jih je vpisal kot tržne cene.⁴³ Izkazane cene od leta 1866 dalje torej niso bile vedno dosežene pri kupčijah na trgu, temveč so tedaj bolj ali manj na splošno veljale v žitni trgovini.

O prometu na ljubljanskem žitnem trgu so ohranjeni le fragmentarni podatki, deloma arhivski, deloma v *Laibacher Zeitung*, ki je objavljala obenem s tržnimi cenami, kolikor jih je pač prinašala, tudi število voz na trg pripeljane žita. Ti podatki pa kažejo, da je žitni trg proti koncu stoletja postopoma nazadoval, zadnji podatek o količini dovoza žita je bil objavljen skupaj s cenami v začetku leta 1899. V zadnjih mesecih leta 1899 je *Laibacher Zeitung* prenehala objavljati tržne cene ter je prinašala le žitne cene v trgovskih skladiščih, dasi je mestni magistrat vodil tržne cene v snopičih na tedaj običajnih obrazcih vsaj do konca avgusta 1901. Od tega časa naprej so ohranjene ljubljanske žitne cene v tabelah tržnih cen, ki jih je najprej tržni komisar, od

⁴² MALj Reg. I fasc. 1258 (1902) fol. 217 sl.

⁴³ MALj Reg. I fasc. 668 (1869) fol. 427 sl.

leta 1898 naprej pa mestni tržni nadzornik, vsako soboto sestavil za vojaško skladišče. Te tabele ne vsebujejo cen za vse vrste žita, kot so jih vsebovali prejšnji izkazi, ampak le za pšenico, rž, ječmen, oves in koruzo; cene ajde in prosa niso bile upoštewane. Cene žita so izražene drugače kot v knjigah cen in tržnih izkazih, niso označene kot povprečne cene, temveč kot cene za najboljšo in za srednjo vrsto, le za koruzo je bila izkazana samo ena cena. Vendar običajno niso bile navedene cene za obe kakovosti, ampak le za eno ali drugo. Prvotno so tabele za vojaško skladišče imele na drugi strani poseben obrazec izkaza tržnih in skladiščnih žitnih cen. Z letom 1892 so vpisovanje teh cen v posebnem obrazcu opustili in so navajali žitne cene le v tabeli.⁴⁴

Leta 1898 je bila pri mestnem magistratu sistemizirana služba tržnega nadzornika. Njegova naloga je bila tudi sestavljanje statistike tržnih cen, ki jih je vpisoval v izkaze za uradno rabo in za poročila državnim civilnim in vojaškim oblastem, kakor so določali vsakokratni predpisi.⁴⁵ Ni pa bilo mogoče zaslediti ničesar, kar bi pojasnilo način, kako je mestni tržni nadzornik zbiral tržne cene za tabele, ki jih je magistrat sestavljal za vojaško oskrbovalno skladišče. Vsekakor ni šlo pri tem le za tržne cene, to je za cene, ki so se oblikovale pri kupčijah na ljubljanskem trgu ob tedenskih sejnih, saj je bilo treba v tabelah navesti tudi cene za razne vrste blaga, npr. sol, sladkor, petrolej, sveče, premog itd., ki ga na trgu niso prodajali. Cene takega trgovskega blaga je magistratni organ mogel poizvedeti predvsem pri trgovcih, ki so ga imeli na prodaj. Na ta način je mogel dobiti tudi podatke o žitnih cenah, potem ko je žitna trgovina na trgu usahnila, in je te podatke dajal na uporabo vojaškemu skladišču. Vodenje evidence o ljubljanskih žitnih cenah je bilo potrebno le še za nekatere upravne in informativne namene, za domače pridelovalce in potrošnike niso bile več zanimive, za žitno trgovino pa so bile odločilne cene velikih svetovnih žitnih tržišč, potem ko je domači žitni trg v dobi razvijajočega se svetovnega gospodarstva izgubil vpliv na določanje cen.

Način vodenja evidence žitnih in drugih cen v tabelah tržnih cen, namenjenih vojaškemu skladišču, se je ohranil do konca prve svetovne vojne v letu 1918. Žitne cene od leta 1901 pa do konca leta 1914 so vzete iz teh tabel. Toda gibanje žitnih cen v drugi polovici leta 1914 je bilo že pod vplivom vojne in ukrepov vojnega gospodarstva. Že drugi dan po začetku vojne — 29. julija 1914 — so bile določene najvišje cene za moko in nekatera druga živila, nekaj dni pozneje pa so bile popisane zaloge žita in moke.⁴⁶ Iz avgusta in septembra 1914 je ohranjena le ena tabela tržnih cen, ki jo je magistrat sestavil za vojaško skladišče, toda brez žita; žitne cene za dva meseca torej niso na uporabo. Tabele s tržnimi cenami se nadaljujejo šele v začetku oktobra z znatno višjimi cenami žita, kot so bile pred začetkom vojne. V juliju je bila cena stota pšenice 27 kron, v začetku oktobra pa že 40 kron ter se je do decembra dvignila na 51 kron. Tedaj so bile uvedene najvišje cene za žito, na Kranjskem je bila določena za stot pšenice najvišja cena 41,50 kron.⁴⁷ Po uvedbi najvišje

⁴⁴ MALj Reg. I fasc. 1259 fol. 67 sl., tabele 1901—1905; fasc. 1260 fol. 115—385, tabele 1906—1910; 1626 fol. 1—213, tabele 1911—1914.

⁴⁵ MALj Reg. I fasc. 1133 (1898) fol. 533 sl.

⁴⁶ Laibacher Zeitung 1914, 30. 7., str. 1479 in 5. 8., str. 1537.

⁴⁷ Laibacher Zeitung 1914, 2. 12., str. 2430 in 7. 12., str. 2467.

cene je prenehalo svobodno formiranje in ugotavljanje cen ter je magistrat v tabelah izkazoval le uradne cene.

Način ugotavljanja in vodenja podatkov o žitnih cenah se je nekajkrat spremenil v več kot 250-letni dobi, iz katere so ohranjene. Do srede prejšnjega stoletja so ugotavljali le tržne cene, ki so se oblikovale pri kupčijah na mestnem trgu ob tržnih dnevih. Žitni trg je imel v 17. in 18. stoletju večji obseg in pomen kot pozneje. Kril je predvsem potrebe mestnega prebivalstva, včasih pa so bile znatne količine prodane kupcem, ki so jih izvozili iz dežele. V času, ko so trgovali največ z domačim žitom in predvsem na mestnem trgu, so tržne cene, ki so se prosto oblikovale glede na ponudbo in povpraševanje, izražale stanje cen v žitnem trgovanju na sploh. Vendar tržna cena ni bila nekaj enotnega, saj so ob istem tržnem dnevu sklepali kupčije za isto vrsto žita po različnih cenah. Do začetka 18. stoletja so običajno evidentirali vsakikrat tri cene, najnižjo, srednjo in najvišjo, in tako zajeli raven žitnih cen ob tedenskem sejmu v vsej širini. Način evidentiranja je bil dovolj natančen, da so ugotovitve dajale pravo podobo stanja cen.

Ugotovljene žitne cene so služile kot osnova za določanje krušne tarife. Deželne in državne oblasti so po njihovem gibanju uravnavale žitno politiko. Žitnim kupcem so bile za orientacijo pri nakupih žita. Dobavne pogodbe deželnih stanov za idrijski rudnik so določale, da se žito obračuna po ljubljanskih tržnih cenah. Vojaštvo se je ravnalo po njih, ko je nakupovalo žito. Tržne cene iz obdobja 1784—1817 so uporabili — preračunane v mesečna in letna povprečja — za denarno ocenitev zemljiških donosov ob regulaciji zemljiškega davka. Vse to pomeni, da so bile stvarne in splošno priznane.

Od leta 1822 naprej so v magistratni evidenci izkazane povprečne žitne cene vsakega tržnega dne. Povprečne cene so izračunali na podlagi dejanskih cen in količin na trgu prodanega žita. Tudi na ta način pridobljeni rezultati kažejo pravo stanje cen na ljubljanskem trgu, seveda le s povprečno ceno, ki je bila izračunana iz več dejanskih različnih cen. Služile so pa povprečne tržne cene istim namenom kot prejšnje dejanske. Uporabljali so jih pri določanju krušne tarife, kupcem so bile v orientacijo pri nabavi žita itd.

Dokler je v trgovanju v Ljubljani prevladovalo domače žito oziroma žito, ki so ga prodajali na mestnem trgu, so bile tržne cene splošno priznane in upoštevane. V prejšnjem stoletju pa se je znatno povečal uvoz žita iz Ogrske in Hrvaške. Ljubljanski žitni trgovci, ki so to žito uvažali, so prodali v svojih skladiščih mnogo večje količine, kot so prišle na mestni trg. Zaradi boljše kakovosti uvoženega žita, predvsem banatskega, so bile njegove cene višje od cen domačega žita. Tržne cene, ki jih je ugotavljal magistrat, niso več izražale ravni cen v splošnem žitnem prometu Ljubljane. Ko v šestdesetih letih 19. stoletja včasih skozi daljšo dobo ni bilo na mestnem trgu nikakih žitnih kupčij, je magistrat pričel izkazovati cene pri žitnih trgovcih kot tržne cene. Od leta 1865 do 1900 je v izkazih tržnih cen posebej navajal za vsak tržni dan še skladiščne cene, to je cene v žitni trgovini. Skladiščne cene so pri vseh žitnih vrstah presegale tržne. Razlike so bile dostikrat zelo občutne; za 10 % višje cene pri trgovcih so bile pogoste, v nekaterih letih je razlika presegala celo 20 %. Ker je bil žitni promet pri trgovcih znatno večji kot na trgu, tržne cene niso bile več izraz splošnega stanja cen v trgovini z žitom. Njihova veljavnost je bila omejena na žito, ki so ga prodajali na ljubljanskem trgu.

Od leta 1901 naprej, ko je bilo konec mestnega žitnega trga, je magistrat vodil v evidenci žitne cene, ki jih je ugotavljal pri žitnih trgovcih, in so torej na splošno veljale v prometu z žitom. Kot take so gotovo pravilno prikazovale tedanjo raven žitnih cen.

II. O DENARJU IN MERAH

A. DENARNE VELJAVE

1. Goldinar v 17. stoletju ter kranjska veljava

Tržne cene so izražene v ljubljanskih evidencah do leta 1899 v goldinarski, naprej pa v kronski veljavi. Goldinarska veljava je v času, iz katerega so žitne cene, doživljala več sprememb, spreminjala se je vrednost goldinarja in denarni sistem veljave. Razlogi za spremembe v cenah so bili tako na strani denarja kot na strani blaga. Zato moramo poznati tudi spremembe denarne vrednosti, če naj presojamo vzroke gibanja cen.

Sredi 17. stoletja je bila računsko denarna enota goldinar, ki se je delil na 60 krajcarjev, krajcar pa na štiri denariče. Vrednost goldinarja je bila določena z razmerjem do srebrnega novca, državnega tolarja, ki je bil denarna računsko enota v nemškem cesarstvu in so jih kovali 9 iz kölnske marke, to je iz 233,812 g čistega srebra. Državni tolar je torej vseboval 25,98 g čistega srebra. Razmerje goldinarja do državnega tolarja je bilo na novo določeno leta 1623, ko so bile urejene denarne razmere, razrvane v začetku tridesetletne vojne s kovanjem novcev z manj srebra, kot je ustrezalo njihovi nominalni vrednosti. Tedaj je bila vrednost tolarja določena na 1 gld. 30 kr. Ker so iz kölnske marke čistega srebra v Avstriji, kjer so na podlagi stare novčne instrukcije nadvojvode Ferdinanda iz leta 1524 uveljavili privilegij kvinteljca (Quentchen), namesto 9 nakovali $9\frac{2}{7}$ tolarja, je avstrijski tolar vseboval 25,18 g čistega srebra in je bil okrog $3\frac{0}{10}$ lažji od nemškega. Goldinar je na osnovi te srebrne vsebine tolarja pomenil vrednost 16,78 g čistega srebra. Tako je ostalo nekaj desetletij in se vrednost goldinarja ni spreminjala. V zadnji tretjini 17. stoletja pa so začeli pri drobnejših novcih zopet zmanjševati srebrno vsebino. Da bi denarne razmere uredili, so v nekaterih nemških deželah spremenili novčno stopnjo in so leta 1667 začeli kovati $10\frac{1}{2}$ tolarja iz kölnske marke, vsebina čistega srebra v tolarju se je tedaj znižala na 22,27 g. V takih razmerah tudi v Avstriji ni bilo mogoče vzdržati prejšnje goldinarske vrednosti tolarja, ker jih ne bi mogli kovati brez izgube, zato je cesar Leopold določil vrednost tolarja leta 1676 na 1 gld. 36 kr., leta 1690 pa na 1 gld 45 kr. Tudi ta vrednost tolarja se je kmalu izkazala kot prenizka in leta 1692 je bila vrednost avstrijskega tolarja določena na 2 gld.; iz kölnske marke čistega srebra so še vedno pri stopnji $9\frac{2}{7}$ tolarja nakovali novcev v vrednosti 18 gld. $34\frac{2}{7}$ kr. oziroma po avstrijskem računu iz dunajske marke, to je 280,668 g, pa 11 $\frac{1}{7}$ tolarjev v vrednosti 22 gld. $17\frac{1}{7}$ kr. Pri teh razmerjih je goldinar pomenil 12,59 g, kar je bilo okrog 25 % manj kot pred navedenimi denarnimi spremembami.

Vrednost 2 gld. za tolar je ostala do terezijanske denarne reforme. S temi ukrepi nered v denarnem obtoku ni bil odpravljen. Še vedno so odtekali polno-

vredni kovanci čez mejo, kjer so jih v inozemskih kovnicah prekovali v droben denar z manjšo srebrno vsebino, v naših deželah pa so krožili manjvredni novci.¹

Na Kranjskem je bil v veljavi tudi goldinarski računski sistem, toda goldinarska računsko enota je imela drugačno vrednost kot v drugih avstrijskih deželah. Razlika je nastala že v drugi polovici 16. stoletja, ko se je v primeri z avstrijsko valuto močno poslabšala vrednost beneških novcev, ki so bili na Kranjskem in Primorskem kot plačilno sredstvo zelo razširjeni. Ker so bili brezuspešni poskusi, da bi beneški denar sploh izrinili iz habsburških dežel, je bil beneškemu liberniku, ki je bil prvotno vreden 13 $\frac{1}{3}$ krajcarjev, tečaj znižan najprej na 11 kr., ker to ni uspelo pa na 12 kr. Vendar tudi to znižanje ni bilo izvedljivo, kranjska in primorska trgovina je bila navezana na beneške odjemalce, ti pa so vztrajali pri nekdanji višji vrednosti libernika in so kupljeno blago plačevali s svojim denarjem po starem tečaju. Zato je bil znižani tečaj za Kranjsko in Primorsko preklican in je libernik še naprej krožil v vrednosti 13 $\frac{1}{3}$ kr., v drugih avstrijskih deželah pa je imel nižji tečaj. Višji tečaj libernika do krajcarja je dobil naziv »kranjska veljava«, nižji pa so označevali kot »nemško veljavo«. Tečajna razlika se je uveljavila tudi pri višji računski enoti, goldinarju; sprva je bil tečaj kranjske veljave nekaj več kot 7% nižji od tečaja nemške veljave. Sredi 17. stoletja je bilo razmerje spremenjeno še bolj v korist nemške veljave in je od tedaj 100 gld. kranjske ali deželne veljave bilo vrednih 84 gld. 22 kr. 2 den. nemške veljave.² Verjetno je do spremembe razmerja med kranjsko in nemško veljavo prišlo v štiridesetih letih. V knjigi izdatkov za leto 1644 je mestni blagajnik, ki je knjige vodil v kranjski veljavi, pri vpisu remanence, to je deželnoknežjega davka, plačanega vicedomu, zabeležil, da bi moral plačati v nemški veljavi. Beneške novce, dvojne petake, v katerih je plačal, je vicedomski računski uradnik sprejel za 10 denaričev, zato je moralo mesto plačati še ažio 4 kr. od goldinarja. Pri tem ažiu je bilo 100 gld. kranjske veljave vrednih 92 gld. 45 kr. nemške veljave. Remanenca za leti 1649 in 1650 je bila obračunana in plačana po tečaju 100 gld. kranjske veljave za 92 gld. 55 kr. nemške veljave. Toda remanenca za leta 1646, 1647 in 1648 je bila plačana po novem tečaju, ki je bil 84 gld. 22 kr. 2 den. nemške veljave za 100 gld. kranjske veljave.³ Po novem tečaju so začeli sicer obračunavati v drugi polovici štiridesetih let, vendar, kot kaže plačilo rema-

¹ A. Globočnik, *Geschichtliche Übersicht des österreichischen Geld- und Münzwesens*. Wien 1897, 23 sl.; K. Ernst, *Geschichte des Münzwesens bis zum Jahre 1857*. Österreichisches Staatswörterbuch, Erster Band, Wien 1895, 659 sl.; Zgodovina narodov Jugoslavije, Druga knjiga, Ljubljana 1959, 756. O zgodovini avstrijskega denarja gl. tudi G. Probszt, *Quellenkunde der Münz- und Geldgeschichte der Österreichisch-ungarischen Monarchie*. Graz 1954.

² H. J. Käerner, *Teutsch- und Cränerische Wehrungs-Veränderung*, Laybach 1687 (druga izdaja leta 1701), v knjižici je preračunana kranjska veljava v nemško in obratno; A. Globočnik, n. o. m. XXII; J. Polec, *Svobodniki na Kranjskem*. GMDS XVII, 1936, 125 sl. ter op. 668; S. Vilfan, *Pravna zgodovina Slovencev*. Ljubljana 1961, 308 sl., kjer pa je, verjetno zaradi tiskovne napake, naveden napačen tečaj 86 gld. 22 kr. 2 den. nemške veljave za 100 gld. kranjske veljave namesto 84 gld. 22 kr. 2 den. Splošno o denarju in tudi o zgodovini denarja na Slovenskem gl. tudi V. Murko, *Denar*, Ljubljana 1943.

³ MALj Cod. XIII/56, 61, 63, 64, 67 (1639, 1644, 1646, 1647, 1650), knjige izdatkov, plačila remanence in davkov deželnim stanovom.

nence za leti 1649 in 1650, so uporabljali v nekaterih primerih še stari za kranjsko veljavo ugodnejši tečaj. Po letu 1650 pa je, sodeč po vpisih v mestnih računskih knjigah, bilo na splošno uveljavljeno novo razmerje. Glede na to je upravičena domneva, da je to razmerje veljalo tudi v tržnem prometu in da so v žitnih cenah od leta 1650 dalje že izražene morebitne posledice te spremembe denarne vrednosti, ki je pomenila nadaljnje 9⁰/₀-no razvrednotenje kranjske veljave.

Kranjsko veljavo so v mestnih računskih knjigah uporabljali do leta 1718; sicer so bile tudi že pred tem letom v knjigah posamezne postavke navedene v nemški veljavi, toda zneski so bili preračunani in izkazani kot prejemi ali izdatki v kranjski veljavi. V letu 1719 so pa vodili knjige dohodkov in izdatkov v nemški veljavi, pri mnogih postavkah so bili zneski najprej navedeni v kranjski veljavi, bili pa so preračunani in vpisani v nemški veljavi. Pri tržnem prometu so še nadalje uporabljali kranjsko veljavo in tudi magistrat je tržne cene ugotavljal in izkazoval v tej veljavi. Šele 17. septembra 1727 je vicedom pozval magistrat, naj mu cene mesa, vina, kruha in žita, kar so do tedaj kupovali in prodajali v kranjski veljavi, izkazuje in mu poroča v nemški veljavi. Konec novembra je vicedom magistratu potrdil prejem krušne in mesne tarife v nemški veljavi; obenem mu je naročil, naj skrbi, da bo stara deželna veljava v skladu s številnimi izdanimi predpisi v celoti odpravljena in iztrebljena.⁴ Vendar ni verjetno, da je bila kranjska veljava kmalu odpravljena in pozabljena. Še nekaj desetletij je mestni blagajnik v računskih knjigah zapisoval plače nekaterih mestnih uslužbencev najprej v kranjski veljavi ter jih preračunane v nemško veljavo vpisoval med izdatke. Mezde dninarjem, ki so opravljali za mesto razna dela, so bile še leta 1760 določene v kranjski veljavi.⁵ Če so celo pri mestni upravi in v uradnih knjigah toliko časa vztrajali pri kranjski veljavi, se je gotovo držala tudi v zasebnem prometu in zlasti na podeželju. Najbrž so tudi na ljubljanskem žitnem trgu računali v kranjski veljavi še potem, ko je magistrat izkazoval tržne cene že v nemški veljavi. V zvezi z uvažanjem nemške veljave je bila verjetno prepoved uporabe raznega beneškega drobiža v Avstriji.⁶ Zdi se pa, da taka prepoved na Kranjskem ni bila izvedljiva, kajti italijanski soldo so bili pri nas v obtoku še v začetku 19. stoletja in to tudi v času avstrijske vladavine in ne le v času francoske Ilirije.

2. Konvencijska veljava in vmesne emisije papirnatega denarja

Nekaj desetletij po reformah konec 17. stoletja so se denarne razmere v Avstriji zopet poslabšale in manjvredni novci so izpodrivali polnovredne, ki so odtekali iz države. V korist srebra se je spremenilo tudi razmerje do vrednosti zlata, vrednost dukata izražena v goldinarju pa je ostala ista, zato je srebrni tolar izginjal iz obtoka. Pod vladavo Marije Terezije so z raznimi ukrepi, npr. s kovanjem drobnejših novcev po nižji novčni stopnji, to je z manj srebra in z omejitvijo kovanja celih, polovičnih in četrtinskih tolarjev, poskušali usta-

⁴ MALj Varia Mag. I Mag. acta fasc. 2 (1727) fol. 80 sl.

⁵ MALj Cod. XIII/147, 157, 167, 177 (1730, 1740, 1750, 1760), knjige izdatkov, plače dimnikarja, orožarja, višjega blagajnika, mezde dninarjev.

⁶ A. G l o b o č n i k , n. o. m. XXII; V. M u r k o , n. o. m. 75.

viti odtok dobrega denarja. Toda ti ukrepi niso zadostovali, da bi preprečili izvoz avstrijskih novcev in uvoz manjvrednih tujih ter zamenjavo srebra za zlatnike. Končno je bila leta 1750 spremenjena novčna stopnja za srebrne kovanice. Sklenjeno je bilo, da se bodo iz dunajske marke čistega srebra kovali novci v vrednosti 24 gld., oziroma 20 gld. iz kölnske marke. Goldinar je po tej stopnji imel vrednost 11,69 g čistega srebra, kar je pomenilo v primeri s prejšnjo vrednostjo devalvacijo za 7^{0/0}. V želji, da bi bila tudi v Nemčiji priznana veljava temu novčnemu sistemu, je bila leta 1753 sklenjena denarna konvencija z Bavarsko, ki je tudi sprejela novčno stopnjo 20 gld. iz kölnske marke. To novčno stopnjo so imenovali konvencijsko, naziv se je za denarno veljavo v Avstriji ohranil celo stoletje.⁷

Konvencijsko veljavo so razrvale gospodarske in finančne razmere, ki so zavladaile v času vojn s Francijo. Da bi dobila sredstva za velike vojne izdatke, je država posegla po izrednih finančnih virih. Z izgovorom, da konvencijski novci prekomerno odtekajo iz države in da trgovskemu prometu primanjkuje drobnih novcev, so začeli kovati novce za 6, 12 in 24 krajcarjev v vrednosti 48 gld. iz dunajske marke čistega srebra, torej je bila srebrna vrednost teh novcev zmanjšana na polovico. S tem so bile kršene do tedaj skrbno upoštevane določbe konvencijskega novčnega sistema. Ko ni bilo več srebra za kovanje manjvrednega drobiža, so kovali v velikih količinah bakreni drobiž. V nekaj letih je bilo dano v obtok za 121 milijonov goldinarjev manjvrednega srebrnega drobiža. Leta 1801 so ga začeli jemati iz prometa z namenom, da bi ga prekovali po boljši novčni stopnji in dvignili njegovo kovinsko vrednost. Toda s tem niso uspeli, nove vojne s Francijo so dovedle državne finance v še hujše stiske. Kmalu je srebrni denar sploh izginil iz prometa in primanjkovati je začelo celo bakrenega drobiža, ki se ga je polastila ažiotaža.⁸ Trgovanje z denarjem je bilo menda v Ljubljani precej razširjeno, najbrž je bila zaradi bližine Trsta dobra priložnost za take kupčije. V magistratnih spisih je omenjenih več pomembnejših ljubljanskih trgovcev v zvezi z ažiotažo drobnih novcev, razen tega je magistrat imel opravka z Italijani, ki so prihajali v Ljubljano nakupovat novce. Oblasti so skušale trgovanje z drobižem preprečiti, izvoz je bil prepovedan in kupovalcem zagrožena kazen zaplembe polovice oziroma tretjine zamenjanega denarja.⁹

Glavni vzrok za poslabšanje denarnih razmer v času francoskih vojn pa je bilo izdajanje papirnatega denarja. V Avstriji je imel papirnati denar svoj začetek v plačilnih obligacijah, izdanih leta 1761 za najeto posojilo, s katerim naj bi država dobila sredstva za kritje potreb v sedemletni vojni. Kmalu po emisiji obligacij, ki so se obrestovale, je Dunajska mestna banka na podlagi patenta iz leta 1762 začela izdajati bankovce (Bancozettel), ki se niso obrestovali in torej že ustrezajo današnjemu pojmovanju papirnatega denarja. Tudi izdaja teh bankovcev je izvirala iz državnih finančnih potreb. Država jih je uporabljala za plačila, imetniki pa so jih mogli vplačevati banki na račun državnih dohodkov in državne blagajne so jih sprejemale kot denar za poravnavo polovice obveznosti do države. V zasebnem prometu niso imeli prisilnega tečaja, torej niso bili zakonito plačilno sredstvo. Ker jih je bilo mogoče

⁷ A. Globočnik, n. o. m. 38; K. Ernst, n. o. m. 660 sl.

⁸ K. Ernst, n. o. m. 663 sl.

⁹ MALj Reg. I fasc. 148 (1802) fol. 1068 sl., 1115 sl., 1269 sl.

uporabiti za plačila in pretvoriti v obrestovane obligacije ter so bile državne finance še toliko urejene, da se je količina bankovcev v prometu v nekaj letih z vnovčenjem oziroma zamenjavo za gotov denar znatno skrčila, sprva niso vplivali na denarno vrednost, dasi so se ponovile emisije leta 1771 in 1785, ob katerih so zamenjali stare bankovce z novimi in tudi povečali njihov obtok. Razmere pa so se spremenile ob izdaji novih bankovcev leta 1796, ko je že bila vojna s Francijo in so narasle finančne obveznosti države. Patent od 19. avgusta 1796 je sicer določal, da bodo lastnosti novih bankovcev enake, kot so bile pri prejšnjih emisijah. Država jih bo uporabljala za plačilo državnih obveznosti, vse javne blagajne jih bodo sprejemale v plačilo davščin po polni vrednosti kot gotovino. Vendar ni bila, kot je to bilo prej, navedena skupna vsota izdanih bankovcev ter je bila opuščena določba, da je njihovo sprejemanje v prometu med zasebniki prepuščeno njihovi svobodni odločitvi. Prisilni tečaj torej še ni bil uveden in tudi njihova vnovčljivost za gotovino ni bila ukinjena.¹⁰ Dejansko pa so pri vnovčevanju bankovcev nastale težave zaradi velikih vojnih izdatkov. Imejitelji bankovcev so začeli izgubljeni zaupanje v njihovo vrednost in so jih skušali čimprej zamenjati za gotovino. Tudi na Kranjskem so bile zahteve po zamenjavi bankovcev vedno večje, oblasti so sodile, da posamezniki iz dobičkaželjnosti ali celo iz zlobnih, državi škodljivih namenov kopičijo kovani denar in ga odtegujejo prometu. Da bi se pritisk na vnovčevalne blagajne zmanjšal, je deželna vlada v okrožnico od 22. avgusta 1797 zagotovila, da bodo blagajne pri zamenjavi velikih bankovcev za manjše dale na željo 5 do 25 gld. v kovancih. Tudi del plač bo izplačan v kovanem denarju. Deželna vlada je tudi opozarjala, da sprejemajo bankovce vse državne blagajne kot gotovino, zato zahteva pravičnost in splošna korist države, da jih tudi pri plačilih med zasebniki sprejemajo kot gotovino, v splošnem trgovskem prometu pa se morajo priznati kot gotov denar in se ne sme zavračati njihovega sprejema v polni z jamstvom države označeni vrednosti. Bankovci tedaj še niso bili zakonito plačilno sredstvo, vendar oblasti so se prizadevale, da bi jih kot tako uveljavile. Ker ni bilo zaupanja v njihovo vrednost, jih nekateri niso sprejemali v nominalni, temveč v manjši vrednosti. Leta 1798 je okrožno glavarstvo naročilo magistratu, naj preišče primere več Ljubljančanov, ki so si pri zamenjavanju bankovcev neupravičeno zaračunali en ali pa tudi več odstoten rabat.¹¹ Razlika med vrednostjo bankovcev in kovinskega denarja je narasčala s povečanim obtokom in poslabšanjem finančnih razmer, srebrni novci pa so izginjali iz prometa. Bankovci so sčasoma postali obvezno plačilno sredstvo, leta 1800 jim je bil izrecno priznan prisilni tečaj. Tedaj je ažio kovinskega denarja že presegel 10 0/0. Ko se je leta 1806 vrednost bankovcev še poslabšala, so začele krožiti vesti, da bo njihova nominalna vrednost uradno znižana. Te vesti so bile odločno zanikane, sam cesar je tedaj zagotovil, da ne bo uporabil tako radikalnega ukrepa, ker državne finance niso tako slabe, da bi moral storiti kaj takega.¹² Ni sicer manjkalo poskusov, da bi se denarne razmere uredile, toda to so preprečile ponovne vojne, ki so državi prinašale narasčajoča finančna bremena. Bankovcev je bilo v obtoku vedno več in sredi

¹⁰ F. Mensi, *Papiergeld. Österreichisches Staatswörterbuch, Erster Band*, Wien 1895, 672 sl.; MALj Reg. I fasc. 148 fol. 978 sl., patent od 19. avgusta 1796.

¹¹ MALj Reg. I fasc. 148 (1797, 1798) fol. 1000 in 1004 sl.

¹² MALj Reg. I fasc. 148 (1806) fol. 1159.

leta 1809 so bili v kovinskih novcih vredni približno tretjino nominalnega zneska. Take so bile denarne razmere, ko so nekatere avstrijske dežele, med temi Kranjska, prišle pod francosko oblast.¹³

Bankovci dunajske banke so še nekaj mesecev po francoski okupaciji ostali plačilno sredstvo, uradi so jih sprejemali za plačilo kontribucije po tečaju, ki so ga imeli proti kovinskemu denarju in ki je bil decembra 1809 določen na četrtno nominalne vrednosti. Da bi se odtok bankovcev pospešil, je bil v začetku leta 1810 njihov tečaj znižan na šestino, s 16. marcem pa so v ilirskih deželah uradno izgubili veljavo. Znatno je bila znižana tudi vrednost avstrijskega bakrenega drobiža, da bi se v prometu preveč ne razširil. Ob izločanju bankovcev iz denarnega obtoka je bil uveden francoski denar, najbolj so se razširili novci italijanskih kovnic.¹⁴ Tako so bile denarne razmere, ki jih je poplava papirnatega denarja spravila v nered, na Kranjskem urejene prej in drugače, kot v deželah, ki so ostale pod avstrijsko vladavino.

Bankovci dunajske banke so bili na Kranjskem plačilno sredstvo s prisilnim tečajem najbrž od konca leta 1799 pa do leta 1810. V tem času so zaradi vedno večjega obtoka postopoma izgubljali vrednost, kar se je izražalo tudi v gibanju cen. Niso znani sodobni podatki o žitnih cenah iz prvega desetletja 19. stoletja, ljubljanske žitne cene za to dobo so ohranjene v tabelah, ki so bile sestavljene šele leta 1818. V teh tabelah, ki vsebujejo cene raznih vrst žita na ljubljanskem trgu od leta 1784 do 1817, so navedene za čas od novembra 1799 do novembra 1810 povprečne mesečne cene v bankovcih in preračunane v konvencijsko veljavo. Torej so vodili evidenco ljubljanskih žitnih cen v papirnatem denarju. Mesečne tečaje, po katerih so cene v bankovcih pozneje preračunali v denar konvencijske veljave in ki kažejo gibanje vrednosti papirnatega denarja, vsebuje naslednja tabela. Podatki so vzeti iz tabel ljubljanskih žitnih cen v letih 1784—1817.¹⁵

Povprečni mesečni tečaji bankovcev dunajske banke, ki so bili uporabljeni za preračunavanje žitnih cen do vstetega februarja 1810, so bili objavljeni skupaj z uredbo guvernerja Marmonta, izdano v Trstu 6. marca 1810, po kateri so bankovci prenehali biti plačilno sredstvo v ilirskih deželah. Bili so izračunani na podlagi borznih cen ter so jih potrdili zastopniki tržaške borze. Verjetno so bili istega značaja tudi tečaji od marca do novembra 1810. Tečaji v pregledu se skladajo od leta 1799 pa nekako do konca leta 1805 na splošno s tečaji bankovcev dunajske banke, ki so bili določeni v dodatku k patentu od 20. februarja 1811, razlika je predvsem ta, da ima dodatek patenta tečaje le v celih številih, pri preračunavanju ljubljanskih žitnih cen pa so bili upoštevani tudi ulomki. Večje razlike so pri tečajih za leti 1806 in 1807, ko so ljubljanski včasih tudi za več kot 10 točk višji od tečajev, objavljenih skupaj s patentom. Pozneje so bile razlike zopet manjše in so bili ljubljanski tečaji

¹³ F. Mensi, n. o. m. 673 sl.

¹⁴ MALj Normalije V, okrožnica provizorične deželne vlade od 29. novembra 1809; Reg. I fasc. 148 (1809) fol. 1234 sl.; Reg. I fasc. 159 (1809, 1810) fol. 220 in 434; J. Mal, Zgodovina slovenskega naroda, 130 sl.; V. Murko, n. o. m. 76.

¹⁵ MALj Reg. I fasc. 220 (1818) fol. 654 sl.; Normalije V, uredba guvernerja Marmonta, izdana 6. marca 1810 v Trstu; AS Gub A Patentenbuch de Anno 1809, 1810, 1811, patent Franca I. od 26. februarja 1810; patent od 20. februarja 1811 z dodatkom »Scala über den Cours der Banco-Zettel nach welchem die Zahlungen zufolge des § 13 und 14 des Patents vom 20 Hornung 1811 zu leisten sind«.

celo nižji v primeri z dunajskimi. Zadnji tečaj v seznamu žitnih cen je za november 1810, znašal je 709, torej je bilo 100 gld. konvencijske veljave vrednih 709 gld. v bankovcih. To je bilo precej več kot najvišji tečaj 500 v dodatku k patentu iz leta 1811, kateri je bil določen za oktober 1810 ter je obveljal za končno razvrednotenje bankovcev in za zamenjavo v novo izdana plačilna sredstva.

	1799	1800	1801	1802	1803	1804
januar		113 $\frac{1}{4}$	116 $\frac{1}{6}$	120 $\frac{1}{8}$	130 $\frac{5}{6}$	134 $\frac{1}{4}$
februar		113 $\frac{1}{2}$	114 $\frac{5}{8}$	119 $\frac{1}{3}$	129 $\frac{1}{5}$	135 $\frac{1}{3}$
marec		113 $\frac{2}{3}$	113 $\frac{3}{4}$	118 $\frac{2}{3}$	126 $\frac{7}{8}$	134 $\frac{1}{2}$
april		114 $\frac{5}{8}$	115	118 $\frac{7}{8}$	128 $\frac{5}{8}$	135 $\frac{1}{8}$
maj		115 $\frac{3}{5}$	115	118 $\frac{5}{6}$	130 $\frac{1}{4}$	135 $\frac{1}{4}$
junij		115 $\frac{5}{8}$	114 $\frac{5}{6}$	119 $\frac{1}{5}$	131 $\frac{1}{8}$	134 $\frac{5}{6}$
julij		114 $\frac{3}{4}$	116 $\frac{1}{3}$	119 $\frac{3}{4}$	132	134 $\frac{7}{8}$
avgust		114 $\frac{3}{4}$	116 $\frac{1}{3}$	122 $\frac{2}{3}$	133	135
september		114 $\frac{3}{4}$	116 $\frac{2}{3}$	125 $\frac{1}{3}$	131 $\frac{1}{8}$	134 $\frac{1}{3}$
oktober	111 $\frac{2}{3}$	115	116 $\frac{3}{4}$	126 $\frac{7}{8}$	132	131 $\frac{3}{4}$
november	112 $\frac{3}{4}$	115 $\frac{3}{4}$	116 $\frac{5}{6}$	128 $\frac{1}{3}$	133 $\frac{1}{8}$	131 $\frac{3}{5}$
december	113	118	117 $\frac{1}{6}$	128 $\frac{1}{4}$	133 $\frac{3}{8}$	132 $\frac{1}{5}$

	1805	1806	1807	1808	1809	1810
januar	132 $\frac{7}{8}$	157 $\frac{1}{2}$	201 $\frac{5}{8}$	208 $\frac{3}{5}$	224 $\frac{1}{6}$	472 $\frac{1}{4}$
februar	132 $\frac{1}{5}$	156 $\frac{3}{4}$	214 $\frac{3}{4}$	213 $\frac{2}{3}$	233 $\frac{1}{5}$	400
marec	129 $\frac{2}{3}$	156 $\frac{5}{6}$	217 $\frac{2}{5}$	215 $\frac{7}{8}$	246 $\frac{7}{8}$	336 $\frac{1}{8}$
april	129 $\frac{5}{8}$	158	217	218 $\frac{1}{8}$	248 $\frac{1}{2}$	349 $\frac{3}{8}$
maj	129 $\frac{1}{3}$	167 $\frac{1}{3}$	211 $\frac{1}{8}$	218 $\frac{3}{4}$	274 $\frac{1}{2}$	375 $\frac{4}{9}$
junij	130	173 $\frac{2}{3}$	209 $\frac{3}{4}$	227 $\frac{1}{3}$	324 $\frac{1}{2}$	395 $\frac{2}{9}$
julij	132 $\frac{1}{2}$	186 $\frac{5}{8}$	204 $\frac{1}{2}$	247 $\frac{2}{3}$	315 $\frac{3}{5}$	404 $\frac{3}{8}$
avgust	134 $\frac{3}{4}$	163 $\frac{1}{4}$	197 $\frac{7}{8}$	237	300	450 $\frac{7}{9}$
september	134 $\frac{5}{8}$	182 $\frac{1}{2}$	206 $\frac{3}{4}$	232 $\frac{1}{2}$	311 $\frac{5}{8}$	487 $\frac{5}{8}$
oktober	143 $\frac{7}{8}$	188	209 $\frac{3}{4}$	227 $\frac{2}{3}$	315 $\frac{5}{8}$	552 $\frac{1}{9}$
november	145 $\frac{1}{4}$	184 $\frac{3}{4}$	206 $\frac{4}{5}$	227 $\frac{3}{8}$	350 $\frac{1}{8}$	709 $\frac{2}{8}$
december	153 $\frac{1}{2}$	195 $\frac{2}{3}$	208 $\frac{7}{8}$	243 $\frac{1}{8}$	413 $\frac{3}{8}$	

Po obnovitvi avstrijske oblasti papirnati denar, ki je krožil v drugih avstrijskih deželah, v prejšnji francoski Iliriji ni dobil prisilnega tečaja. Plačilno sredstvo so ostali kovanci, obvezno pa je bilo sprejemanje leta 1811 izdanih avstrijskih zamenjalnih bankovcev (Einlösugsschein); z njimi so zamenjali bankovce dunajske banke, ki jim je bila nominalna vrednost znižana na eno petino. Zamenjalni bankovci so bili proglašeni kot nova dunajska veljava. Tedaj je bil tudi bakreni drobiž razvrednoten na eno petino nominalne vrednosti. Zamenjalne bankovce so državne blagajne sprejemale za plačilo davkov. V primeri s srebrnimi kovanci, ki so bili v prometu, niso imeli polne vrednosti; za

papirnati goldinar dunajske veljave se je dobilo 32 krajcarjev srebrnega denarja, kar je bila komaj dobra polovica nominalne vrednosti bankovcev.¹⁶

Stabilnost v denarnih razmerah je bila dosežena leta 1816 s ponovno uveljavitvijo konvencijske veljave in zamenjavo papirnatega denarja dunajske veljave. Istega leta je bila ustanovljena Avstrijska privilegirana narodna banka kot delniška družba, ki je dobila nalogo, da papirnati denar zamenja za račun države. Za vnovčenje papirnatega denarja dunajske veljave sta bila prvotno predvidena dva načina in sicer bodisi neposredna zamenjava do $\frac{2}{7}$ za bankovce Narodne banke, ostalo pa za državne 1 $\frac{1}{2}$ %-ne obveznice, bodisi nakup bančnih delnic proti pologu 1000 gld. dunajske in 100 gld. konvencijske veljave. Od leta 1820 naprej je Narodna banka zamenjavala denar dunajske veljave za svoje bankovce po tečaju 100 gld. konv. za 250 gld. dunajske veljave. Bankovci Narodne banke so bili vnovčljivi v konvencijskih novcih. Po dveh desetletjih, ko je bilo kovanje novcev omejeno oziroma je za nekaj časa sploh prenehalo, so začeli zopet kovati zlatnike in srebrnike.¹⁷

Urejene razmere s stalno denarno vrednostjo so trajale do leta 1848. Tedaj pa so jim politični pretresi in vojne napravile konec. Država je potrebovala sredstva za povečane izdatke in jih je našla v emisiji velikih količin papirnatega denarja. Finančni položaj države in tudi stanje Narodne banke pred marčno revolucijo itak nista bila ugodna. Nad 40 % bankovcev Narodne banke je bilo kritih s terjatvami proti državi, torej so bili dejansko državni papirnati denar. Zahtevam po zamenjavi bankovcev v konvencijske novce, ki so se povečale ob začetku revolucije, banka ni bila kos, zato je vlada proglasila prisilni tečaj njenih bankovcev, nato je najprej omejila, pozneje pa v celoti ustavila zamenjavo. Za kritje izdatkov vojne v Italiji in na Ogrskem so bile izdane kot državni papirnati denar 3%-ne blagajniške nakaznice, kot nadomestilo za bakreni drobiž, ki ga je papirnati denar izrival iz prometa, pa novčni listki. Pomanjkanje drobiža je bilo toliko, da so nekatera mesta, tudi Ljubljana, dala natisniti papirnati drobiž. Drobiž so izdajali celo mnogi trgovci in tovarnarji. Poskusi, da bi spravili v obtok kovance z manjšo vsebino srebra, niso uspeli, kajti čim je narasel ažio na srebrne novce, so tudi taki manjvredni kovanci izginili iz prometa. Ažio na srebrne novce je že leta 1848 znašal povprečno okrog 10 %, v naslednjih letih je bil še znatno višji, se pa je zelo spreminjal. Leta 1850 se je gibal med 11 in 50 %. Do leta 1851 se je finančni položaj toliko izboljšal, da so prenehale nove emisije denarja na račun države. V naslednjih letih je bil konsolidiran državni dolg, ki je nastal z izdajanjem nekritega papirnatega denarja in je bilo poskrbljeno za njegovo postopno zamenjavo.

3. Spremembi novčnega sistema: avstrijska in kronska veljava

Ko se je denarno stanje tako ustalilo, je bila vrnitev v urejene denarne razmere zaključena s spremembo novčnega sistema po pogodbi od 24. januarja 1857 med Avstrijo in državami Nemške carinske zveze. Tedaj je bilo skle-

¹⁶ MALJ Reg. I fasc. 237 (1814) fol. 3, 26, 43, 55, 56; Normalije I fasc. 2, okrožnica civilnega in vojaškega guvernerja od 14. julija 1814; F. Mensi, n. o. m. 675 sl.; J. Mal, n. o. m. 130 sl. in 588 sl.; V. Murko, n. o. m. 76.

¹⁷ A. Bráf, Bank. Österr. ung., Österreichisches Staatswörterbuch, Erster Band, Wien 1895, 99; K. Ernst, n. o. m. 664; F. Mensi, n. o. m. 676; J. Mal, n. o. m. 591 sl.

njeno, da ostane na ozemlju prizadetih držav čista srebrna veljava. Avstrija je prešla od 20 k 21 goldinarski stopnji, da bi se prilagodila državam, združenim v Nemški carinski zvezi. To je pomenilo, da je prišlo po tej novčni pogodbi iz kölnske marke čistega srebra 21 goldinarjev, oziroma, ker je bil kot novčna utežna enota določena novčni funt v teži 500 g, 45 goldinarjev iz novčnega funta. V novem novčnem sistemu je goldinar pomenil vrednost 11,11 g čistega srebra, torej 0,58 g ali okrog 5 % manj kot goldinar konvencijske veljave. Glede na to je bil konvencijski goldinar zamenjan za 1 gld. 5 kr. nove veljave. Novci, kovani po novi novčni stopnji, so dobili naziv avstrijske veljave. S to veljavo je bil za delitev računске enote uveden decimalni sistem. Goldinar se ni delil več na 60 krajcarjev, temveč na 100 krajcarjev, ki so za razliko s prejšnjimi dobili naziv novi krajcarji. Novo veljavo so začeli uporabljati s 1. novembrom 1858, od tedaj dalje so tudi evidenco žitnih cen vodili v avstrijski veljavi.¹⁸

Ob uvedbi avstrijske veljave je bilo urejeno tudi vprašanje poravnave državnih obveznosti za izdani papirnati denar, ki naj bi ga Narodna banka postopoma zamenjala za svoje bankovce. Denarne razmere so bile toliko konsolidirane, da je bila uvedena vnovčljivost bankovcev Narodne banke v srebrnih novcih; v septembru 1858 je začela na zahtevo predlagateljev svoje bankovce zamenjavati za srebro. Toda po začetku vojne v Italiji je bila ukinjena obveznost zamenjave bankovcev za novce, istočasno pa se je povečal denarni obtok z emisijo bankovcev, ki so bili kriti z državnimi obligacijami, izdanimi za kritje vojnih potreb, in država si je v ta namen izposodila pri Narodni banki še 20 milijonov goldinarjev v srebru. Srebrni ažio se je začasno povzpел na 53 %, bankovci so torej v srebru imeli manj kot dve tretjini svoje nominalne vrednosti. Ker je zaradi visokega ažia tudi srebrni drobiž izginjal iz obtoka, so bili izdani novčeni listki po 10 krajcarjev, ki niso imeli prisilnega tečaja, pač pa so jih sprejemale državne blagajne. Preden so bile v denarnem gospodarstvu vse posledice vojne odpravljene, je prišlo leta 1866 do vojne s Prusijo in v Italiji. Že pred začetkom vojne si je država s povečanim obtokom bankovcev preskrbela sredstva za oboroževanje. Bankovci za 1 in 5 gld. so bili proglašeni za državni denar s prisilnim tečajem, banka je bila odvezana dolžnosti, da jih vnovči v srebru, morala pa je državi izplačati njihovo protivrednost v večjih bankovcih. Povečan je bil tudi obtok novčnih listkov in končno se je država še posebej zadolžila pri Narodni banki. Po končani vojni so pretekla desetletja, da je bil državni papirnati denar vnovčen in obtok bankovcev normaliziran. Tudi francosko-nemška vojna 1870 in velika gospodarska kriza 1873 sta zavrli normalizacijo. Dokler se finančni položaj ni izboljšal, Narodna banka ni vnovčevala svojih bankovcev za srebro, zato so srebrni novci obdržali ažio skoraj do konca sedemdesetih let. Sicer je ažio od leta 1871 naprej imel tendenco padanja, ki pa ni bila toliko posledica izboljšanja denarnih razmer v Avstriji, temveč neprestanega nazadovanja cen srebra na svetovnem trgu. Konec ju-

¹⁸ Državni zakonik (Reichsgesetzblatt) 1857: št. 101, novčna pogodba od 24. januarja 1857; št. 169, cesarski patent od 19. septembra 1857; Drž. zakonik 1858: št. 63, ces. patent od 27. aprila 1858; št. 65, odredba finančnega ministrstva od 28. aprila 1858; št. 110, razpis finančnega ministrstva od 12. avgusta 1858; K. E r n s t, n. o. m. 664 sl.; F. M e n s i, n. o. m. 676 sl.; J. M a l, n. o. m. 887 sl.

nija 1878 je cena srebra padla tako nizko, da je količina srebra v goldinarskem novcu bila v Londonu vredna manj kot goldinar avstrijske vrednosti. Ker se je to ponavljalo, je kupovanje srebra za prekovanje v avstrijske novce postal dobičkanosen posel. Tako bi se povečal obtok nad gospodarske potrebe in avstrijska veljava bi bila potegnjena v nadaljnji vrtimec padanja cen srebra. Leta 1879 je bilo ustavljeno kovanje srebrnih novcev za račun zasebnikov, kar je preprečilo razvrednotenje avstrijske veljave. Srebrnike so kovali le še za račun države predvsem iz srebra, pridobljenega v državnih rudnikih. Z nazadovanjem cene srebra je nazadoval tudi ažio in je izginil, ko je vrednost srebrnega goldinarja bila enaka vrednosti goldinarja v bankovcih. Ob ustavitvi svobodnega kovanja srebrnih novcev je postala vrednost denarja neodvisna od metalne podlage. Njegov tečaj je bil višji kot vrednost srebra. Zato je vrednost avstrijskega papirnatega denarja od tedaj mogoče meriti le v zlatu kot mednarodnem plačilnem sredstvu tistega časa. Leta 1889, ko je bila razlika med vrednostjo srebra in vrednostjo papirnatega denarja posebno velika, je bilo 100 gld. v zlatu vrednih 144,13 gld. v srebru ter le 118,58 gld. v papirnatem denarju.¹⁹

Zaradi naglega padanja vrednosti srebra od leta 1871 naprej je bila resno ogrožena stabilnost denarja v državah s srebrno veljavo. Leta 1870 je bilo razmerje med vrednostjo zlata do srebra 1 : 15,45, do leta 1886 se je povečalo na 1 : 20,79. Prenehanje kovanja srebrnih novcev je sicer preprečilo razvrednotenje avstrijske veljave, vendar bi položaj postal nevzdržen pri nadaljnjem padanju cen srebra in močnejših nihanjih deviznih tečajev. Gospodarske koristi so zahtevale stabilizacijo denarnih razmer, zato je bil z zakonom od 2. avgusta 1892 določen prehod na zlato veljavo s krono kot računsko denarno enoto. Krona se je delila na 100 vinarjev. Novčna teža je bil kilogram ter je prišlo za 3280 kron zlatnikov iz kilograma čistega zlata. Vrednost krone je bila določena na pol goldinarja dotedanje avstrijske veljave. Srebrni goldinarji avstrijske veljave, katerih kovanje za račun države je bilo ustavljeno leta 1892, so bili še naprej skupaj z zlatniki kurantni novci, njihova vrednost je bila 2 kroni. Kronska veljava je bila uvedena dejansko s 1. januarjem 1900. Od tedaj se je morala kronska veljava uporabljati v državnem in vsakem drugem javnem gospodarstvu, v knjigovodstvu in računih javnemu nadzorstvu podvrženih ustanov in zavodov, zlasti denarnih in kreditnih, in v vseh primerih, ko je bilo označevanje denarnih zneskov namenjeno javnosti.²⁰ Od 1. januarja 1900 naprej so bile tudi ljubljanske žitne cene navedene v kronski veljavi.

¹⁹ F. Mensi, n. o. m. 678 sl.; E. Philippovich, Grundriß der politischen Oekonomie, 17. Auflage. Tübingen 1922, 283 in 317. O razmerju vrednosti zlata do srebra J. Conrad, Grundriß der politischen Oekonomie, I. Teil, Nationalökonomie, 11. Auflage. Jena 1923, 188 sl.

²⁰ Državni zakonik: 1892, št. 126, zakon od 2. avgusta 1892 o uvedbi kronske veljave; 1899: št. 176, cesarski ukaz od 21. septembra 1899 o uvedbi kronske veljave; K. Menger, Geld- und Münzwesen seit 1857. Österreichisches Staatswörterbuch, Erster Band, Wien 1895, 665 sl.

B. ŽITNE MERE

1. Prostorninske in utežne mere

Do leta 1784 so bile v ohranjenih knjigah in izkazih cene pšenice, rži, soržice, ječmena, prosa in ajde navedene za ljubljanski mernik (Mernick), cene ovsu pa za star. Od 24. septembra 1757 do 28. januarja 1775 je v knjigah žitnih cen na tiskanih obrazcih poleg mernika pripisano še $1/2$ vagana ($1/2$ Metzen); vagan je bila dolnjeavstrijska oziroma dunajska mera, ki je bila s patentom od 27. novembra 1748 razširjena na vse avstrijske dedne dežele kot obvezna pri nakupu in prodaji, torej v trgovskem prometu. Preteklo pa je nekaj let, preden se je dunajska mera pri nas dejansko uveljavila. Uredba kranjske reprezentance in komore od 2. septembra 1749 je določala, da mora vsakdo po preteku štirih tednov pri javni prodaji oziroma nakupu uporabljati nove mere in tudi še leta 1750 je deželna vlada ponovno opozarjala na ta predpis.²¹

Ljubljanski mernik kot idealna žitna mera je držal 26,5 litra. V praksi se je vsebina mernika nekoliko spreminjala, odvisna je bila od načina merjenja oziroma polnjenja. Žito v merniku so včasih zgladili s palico, da je bila mera ražena (štrihana), kar je bil edini količakaj točen način merjenja, včasih pa so ga zgladili z valjarjem in ga tako stlačili, da ga je bilo več v posodi. Pri drugem načinu merjenja so pustili, da je bil mernik zvrhan, žito je sredi posode segalo nekoliko čez rob. Bili so torej načini merjenja, s katerimi so dosegli, da je ista prostornina držala več žita, zato je mernik imel lahko tudi 27,5 litra.²² Mernik, za katerega veljajo na ljubljanskem trgu ugotovljene cene, je skoraj gotovo na splošno ustrezal več ali manj idealni meri. Merjenje so opravljali mestni žitomerci in pri uradnih merjenjih so se držali ražene mere. Star, v katerem so merili oves, je držal štiri mernike, to je bilo 106 litrov kot idealna mera. Ker se je oves pri merjenju dal stlačiti bolj kot druga žita, je star ovsu vseboval lahko tudi 114—118 litrov.²³ Vendar je tudi pri ovsu treba upoštevati, da je šlo za uradna merjenja in da se torej vsebina stara verjetno ni dosti razločevala od idealne mere.

Ko so začeli na ljubljanskem trgu uporabljati dunajsko mero, niso vzeli kot enoto za določanje cene cel dunajski vagan, temveč pol vagana, to je mero, ki je bila po obsegu blizu ljubljanskemu merniku in je tudi obdržala staro domače ime. V ohranjenih seznamih so bile do leta 1785 cene za žito, razen óvsu, izražene za mernik oziroma pol vagana, od tedaj naprej pa za vse vrste žita, tudi oves, so cene navedene za cele vagane, mernik se ne omenja več. Dejansko so tržne cene določali za mernik oziroma $1/2$ vagana do začetka prejš-

²¹ AS Reprezentanca in komora fasc. Publ. Pol. Lit. M Num. 5 Vol. 1 (1748); S. Vilfan, Prispevki k zgodovini mer na Slovenskem s posebnim ozirom na ljubljansko mero. ZČ VIII, 1954, 41 sl. in 84. Za dolnjeavstrijski »Metzen« uporabljam »vagan«, kot ga prevajata Wolfow in Pleteršnikov slovar, navajajo pa ga tudi novejši slovensko-nemški slovarji (npr. Tomšičev) in Slovenski pravopis 1962, včasih kot sinonim za mernik. Izraz »vagan« za »Metzen« so v prejšnjem stoletju splošno uporabljali, najdemo ga v knjigah Slovenske Matice (zemljepis slovenskih dežel), v Novicah in statističnih poročilih ljubljanske trgovske in obrtne zbornice. Tudi nekateri novejši pisci (npr. Mal, Mohorič) ga uporabljajo. Zato ni razloga, da bi se vagana ogibali, ko je treba izraziti tujo žitno mero, ki se razločuje od našega mernika.

²² S. Vilfan, n. o. m. 41 sl. in 84.

²³ S. Vilfan, n. o. m. 48 in 84.

njega stoletja, toda za čas od leta 1785 do 1817 so jih naknadno preračunali za vagan.

Po spremembi mere sredi 18. stoletja pa obseg mernika ni bil več enak obsegu starega ljubljanskega mernika. Dunajski oziroma dolnjeavstrijski vagan je držal 61 litrov, pol vagana oziroma novi mernik pa 30,5 litra, torej 4 litre več kot prejšnji. V istem razmerju se je povečal obseg stara, ki je držal štiri ljubljanske mernike ali dva dunajska vagana, na 122 litrov.²⁴ Kmalu po uvedbi dunajske mere se je ta nekoliko spremenila, prostornina vagana se je povečala na 61,49 litrov, ljubljanskega mernika pa na 30,75 litrov, star je potemtakem držal 123 litrov.²⁵ V tem obsegu je vagan ostal kot tržna mera do vključno leta 1875, ko je z uvedbo novih mer prenehal biti žitna merska enota. Zakon o novih merah in utežih od 23. julija 1871 je določal meter za podlago merskega sistema, prostorninska osnovna mera je postal liter, osnovna mera za težo pa kilogram. Ta zakon je navajal tudi razmerje med starimi in novimi merskimi enotami. Prostornina dunajskega vagana je znašala po teh navedbah 61,48682 litrov.²⁶ Peti člen zakona je določal, da se morajo metrske mere uporabljati v javnem prometu od 1. januarja 1876 dalje. Po tem datumu so ljubljanske žitne cene izkazovali za hektoliter do vključno leta 1892, od leta 1893 dalje so bile cene navedene za 100 kg, to je za meterski stot.

2. Prostorninske teže žita

Pri presoji žitnih cen, ki so določene na osnovi prostorninskih mer, je treba upoštevati tudi prostorninsko težo žita. Ta teža se pri vseh vrstah žita spreminja tako po kakovosti letine kot tudi po pridelovalnih področjih. Ohranjenih je nekaj podatkov o prostorninski teži nekaterih vrst žita, ki so jih prodajali na ljubljanskem trgu. Raigersfeld navaja, da je tehtal sredi 18. stoletja ljubljanski mernik:²⁷

Hrvaške pšenice	35 do 36 funtov
Ogrske pšenice	38 do 40 funtov
Dolenjske pšenice	40 do 42 funtov
Gorenjske pšenice iz okolice Mengša	46 do 48 funtov
Spodnještajerske pšenice iz okolice Brežic in Brestanice	47 do 53 funtov

Teža mernika (30,5 litra) pšenice preračunana v kilograme (funt je 0,56 kg) in na hektoliter se je torej po Raigersfeldovih navedbah gibala od 64 do 97 kg (od 35 do 53 funtov na mernik). Podatki so bili vsaj za gorenjsko in spodnještajersko pšenico močno pretirani, saj take hektolitrske teže (od 84 do 97 kg oziroma od 46 do 53 funtov na mernik) se pozneje ne omenjajo nikoli več in tudi niso bile realne. Zato njegovih števil ne kaže uporabljati.

Konec 18. stoletja je moral tehtati vagan pšenice pri nakupovanju za vojaštvo vsaj 81 funtov (73,7 kg na hl), vagan rži pa 76 funtov (69,2 kg na hl).

²⁴ MALj Varia Mag. I Mag. acta fasc. 12 fol. 422 (l. 1750), fol. 425 (l. 1754); S. Vilfan, n. o. m. str. 77, št. 54, str. 88, št. 59 in str. 84.

²⁵ S. Vilfan, n. o. m. 49 in 84.

²⁶ Reichsgesetzblatt 1872 št. 16/1871.

²⁷ AS Rkp I/47 r, Raigersfeld, Lexicalia str. 199.

Vagan pšenice, ki so jo tedaj tudi prodajali na ljubljanskem trgu, je tehtal 74 funtov (67,4 kg na hl).²⁸ Ob koncu dvajsetih let 19. stoletja se omenja teža vagana najlepše pšenice 87 funtov (79,2 kg na hl), najslabše pa 84 funtov (76,5 kg na hl). Po predpisih za plovo po Savi iz leta 1819 so upoštevali za natovorjenje ladij kot težo vagona.²⁹

Pšenice	80 funtov (hektolitrska teža 72,8 kg)
Ovsa in ječmena	50 funtov (hektolitrska teža 45,5 kg)
Rži	75 funtov (hektolitrska teža 68,3 kg)
Koruze	80 funtov (hektolitrska teža 72,8 kg)

Pri plovi na Savi je šlo največ za hrvaško in banatsko žito, katero so prvotno ocenjevali za slabše od domačega. Po navedenih, razmeroma visokih podatkih o teži žita se nekaj let pozneje omenjajo dosti nižje številke. Leta 1831 je tehtal vagan najlepše pšenice 81 in najslabše 78 funtov (73,7 oz. 71 kg na hl). Ljubljanski peki, ki so zaradi slabšega žita zahtevali povišanje krušne tarife, so predložili celo vzorec v teži okrog 75 funtov na vagan (68,3 kg na hl). Leta 1838 je magistrat poročal vojaškemu skladišču, da je vagan ovsu v deželi tehtal povprečno 39 funtov (35,5 kg na hl). Višja vojaška oblast je imela zoper pravilnost takega podatka pomisleke, češ kvaliteta je bila ocenjena le po videzu, oves ni bil stehtan, zato je sporočena prostorninska teža, ki se po kakovosti letin spreminja, svojevoljna. Magistrat je dobil navodilo, naj v bodoče po vsaki novi letini ugotavlja težo s poskusnim tehtanjem.³⁰

Med podatki o prostorninski teži ob koncu 18. in v prvi polovici 19. stoletja so torej velike razlike. Razlog teh razlik je gotovo tudi v različni kakovosti žita in v spremembah kakovosti skozi daljšo dobo, nekaj teh razlik pa je treba pripisati nezanesljivim ugotovitvam.

Iz zadnjih dveh desetletij 19. stoletja imamo hektolitrske teže skoraj vseh vrst žita. V tej dobi so ugotavljali v Ljubljani dvojne žitne cene, na trgu in v trgovskih skladiščih, ravno tako so ugotavljali hektolitrsko težo ločeno za žito na trgu ter za žito pri trgovcih.

Hektolitrska teža v kg je znašala:³¹

	1881		1885		1890	
	Na trgu	V skladiščih	Na trgu	V skladiščih	Na trgu	V skladiščih
pšenica	76	78	76	78	76	78
rž	72	72	72	72	72	72
ječmen	62	63 ¹ / ₂	62	63 ¹ / ₂	62	63 ¹ / ₂
oves	38	41	41	41	42	42
koruza	74	74 ¹ / ₂	74	74 ¹ / ₂	74	74 ¹ / ₂

²⁸ MALj Reg. I fasc. 44 (1788) fol. 101; fasc. 53 fol. 221 sl.; AS Sitzungs Protocolle des krainischen ständischen Ausschusses II/1, 19. avgust 1788 No. 584.

²⁹ MALj Reg. I fasc. 236 (1819) fol. 158.

³⁰ MALj Reg. I fasc. 305 (1832) fol. 591 sl.; fasc. 440 (1838) fol. 72.

³¹ MALj Reg. I fasc. 901 (1881, 1885, 1890) fol. 2, 17 in 74.

Za prvo desetletje tekočega stoletja so na voljo le enotni podatki o hektolitrski teži žita in sicer v glavnem za žito srednje kakovosti, v nekaj primerih pa tudi za žito najboljše kakovosti. Hektolitrska teža je bila:³²

	1901		1905		1910	
	Najboljša	Srednja	Najboljša	Srednja	Najboljša	Srednja
pšenica	—	76	—	78	—	77
rž	—	72	75	70	74	70
ječmen	—	64	—	64	—	63
oves	—	42	43	—	47	—
koruza	—	75	—	76	—	76

Kot je mogoče presoditi po razpoložljivih podatkih, se hektolitrska teža žita skozi daljša obdobja ni bistveno spremenila. Številke iz konca 18. stoletja le malo zaostajajo za številkami iz začetka tekočega stoletja, morda smemo ugotoviti le rahlo tendenco dviganja. Verjetno so bile razlike v istem času za žito različnega krajevnega izvora ali različne kakovosti večje kot razlike skozi čas pri žitu istega področja. Zato najbrž prostorninska teža, ki je sicer pomembna za kakovost žita, zaradi svoje stalnosti ni imela večjega vpliva na spreminjanje cen, kolikor je šlo za žito istega izvora.

III. GIBANJE CEN IN VZROKI NJIHOVEGA SPREMINJANJA

1. Dinamika cen v žitnih letih

Primerjanje cen po posameznih mesecih skozi več let odkriva v njihovem gibanju neke skupne značilnosti. Ponavljajo se leta, v katerih so se cene gibale na podoben način. Skoraj redno so se spremenile cene po žetvi, ko je prišlo na trg novo žito. Ob dobrih letinah so se cene navadno znižale, ob slabih so narasle. Rezultat letin je tudi v nadaljnjih mesecih vplival na spreminjanje cen. Ker so se žitne cene spremenile običajno ob žetvi, je primerno, da njihovo gibanje zasledujemo v teku žitnega leta, to je od ene žetve do druge.

Od leta 1706 pa do prve svetovne vojne so celoletne evidence ljubljanskih žitnih cen ohranjene za 181 let. V tej dobi so se cene pšenice, ki je bila v tržnem prometu najpomembnejša žitna vrsta, od julija do avgusta znižale v 103 letih, v 20 letih so ostale na isti višini, v 58 letih so narasle. Na splošno so torej z novo letino cene nazadovale. To so bili gotovo primeri normalnih letin z zadovoljivim pridelkom. Najbrž smemo k normalnim letinam šteti tudi tista leta, ko so avgustovske cene ostale enake julijskim. Višje cene v avgustu so bile približno v tretjini vseh let. Skoraj gotovo so bile tedaj slabše letine; manjše ponudbe na trgu so imele za posledico dvig cen. Razmerje, ki ga kažejo podatki za vso

³² MALj Reg. I fasc. 1259 (1901, 1905) fol. 67 in 313; fasc. 1260 (1910) fol. 360.

181-letno dobo, se je v krajših obdobjih spreminjalo s spremembami žitnega gospodarstva. V obdobju od 1706 do 1800 (za ta čas niso ohranjeni podatki vseh let), od 1801 do 1860 ter od 1861 od 1914 so se cene od julija do avgusta spremenile:

	Število let	Padec	Dvig	Enake cene
1706—1800	67	26	26	15
1801—1860	60	39	20	1
1861—1914	54	38	12	4
	181	103	58	20

V 18. stoletju so bila leta, ko so se cene v avgustu dvignile, bolj pogosta kot v naslednjih dveh obdobjih. Vzrok te spremembe je bil predvsem v spremenjenem žitnem gospodarstvu. V vedno večji meri je bilo treba kriti potrebe z uvoženim žitom. Zato ni bila več količina domačega pridelka odločilna za oblikovanje cene, ki je postala vedno bolj odvisna od rezultatov letin v žitorodnih deželah in od razmer na tujih žitnih trgih.

Nekaj splošnih značilnosti gibanja cen v žitnih letih po posameznih mesecih je mogoče izraziti v številkah. Za vsa žitna leta od 1707 do 1914, za katera so cene vsebovane v tabelah, je ugotovljeno število mesecev z najvišjimi in najnižjimi cenami pšenice. Nato je bilo izračunano, kolik je bil v odstotkih delež vsakega meseca od skupnega števila mesecev z najnižjimi oziroma najvišjimi pšeničnimi cenami. Rezultati teh ugotovitev so razvidni iz naslednjega pregleda. Poleg skupnih podatkov za vso dobo so navedeni še odstotki za posamezna krajša obdobja.

Najnižje cene v žitnih letih

	1706/7—1913/4	1706/7—1800/1	1801/2—1860/1	1861/2—1913/4
avgust	23,0	15,4	32,3	27,0
september	15,2	10,5	24,2	15,3
oktober	9,6	14,7	3,2	7,1
november	6,7	10,6	1,6	4,7
december	6,3	8,1	1,6	7,1
januar	4,1	5,7	—	4,7
februar	3,3	1,6	4,8	4,7
marec	3,3	2,4	1,6	5,9
april	3,0	4,9	1,6	1,2
maj	5,9	4,9	8,1	5,9
junij	7,8	9,8	8,1	4,7
julij	11,8	11,4	12,9	11,7
	100 ‰	100 ‰	100 ‰	100 ‰

Najvišje cene v žitnih letih

avgust	10,9	12,8	10,4	8,5
september	3,7	4,8	3,0	2,4
oktober	5,5	4,0	7,5	6,1
november	4,8	4,8	7,5	2,4
december	6,9	3,2	10,4	9,8
januar	8,4	6,4	10,4	9,8
februar	13,1	12,8	13,4	13,4
marec	12,1	14,4	11,9	8,5
april	6,9	8,0	7,5	4,9
maj	7,7	8,8	4,5	8,5
junij	9,1	8,8	6,0	12,3
julij	10,9	11,2	7,5	13,4
	100 ‰	100 ‰	100 ‰	100 ‰

Najnižje cene so bile najpogosteje v juliju, avgustu in septembru, v teh mesecih so bile zastopane visoko nad povprečjem. Tudi nadaljnji meseci po žetvi so imeli višje deleže najnižjih cen. V primeri z 18. stoletjem se je delež mesecev žetve v poznejših obdobjih precej povečal. Ker je v preteklem stoletju uvoženo žito imelo že odločilno vlogo v žitnem gospodarstvu, je domača letina v manjši meri vplivala na oblikovanje cen. Tudi ob manjšem domačem pridelku so mogle cene ostati nizke v letih, ko je žito dobro obrodilo in je bilo poceni v deželah, iz katerih jih je trgovina na Kranjskem uvažala. Ostali meseci ne izstopajo toliko s svojimi posebnostmi. Na splošno je opaziti, da so najnižje cene bile najbolj redke konec zime in v začetku pomladi.

Pri najvišjih cenah so bile razlike med posameznimi meseci manjše. Ni nobenega meseca, ki bi z visokim odstotkom tako močno izstopal med drugimi, kot izstopa avgust pri mesecih z najnižjimi cenami. Značilni pa so podatki za oba žetvena meseca, julij in avgust. Oba izkazujeta razmeroma višje odstotke, kar je gotovo posledica slabših letin in višjih cen. Najvišje cene so bile na splošno najmočnejše zastopane v februarju in marcu. To je bil čas, ko so bile zaloge žita zadnje žetve povečini prodane, rezultatov bodoče letine pa še ni bilo mogoče oceniti. Če so bile napovedi slabe, so bile najvišje cene pogosto tudi v prihodnjih mesecih do žetve.

Poleg vpliva, ki so ga imele na gibanje cen med žitnim letom boljše ali slabše letine, so bili še drugi vzroki za njihovo spreminjanje. Ponudbe večjih količin uvoženega žita so vplivale vsaj na ustalitev cen, ako niso zaradi tega nazadovale. Na drugi strani pa je večje povpraševanje, splošno ali posameznih velikih kupcev, npr. vojaštva, mogli imeti za posledico dvig cen.

Dinamika žitnih cen v teku žitnih let je zavzela včasih tudi večji obseg. Redka so bila leta, ko se cene niso bistveno spremenile. V knjigah žitnih cen je bilo mogoče ugotoviti le dve leti, ko so bile cene pšenice celo leto nespremenjene. Na splošno so bile med najnižjimi in najvišjimi cenami pšenice pre-

cejšnje razlike. Te razlike so izračunane za vsako leto v odstotkih najnižje cene za žitna leta, v katerih so cene naraščale, oziroma v odstotkih najvišje cene v letih, ko so cene nazadovale. Naslednji pregled kaže po posameznih obdobjih število let glede na velikost razlike med najnižjo in najvišjo ceno.

Razlike med najvišjo in najnižjo ceno

	Pri nazadovanju cen			Pri naraščanju cen		
	1706/7—1800/1	1801/2—1860/1	1861/2—1913/4	1706/7—1800/1	1801/2—1860/1	1861/1—1913/4
enake cene	2	—	—	—	—	—
do 10 %	11	3	9	5	5	6
nad 10—20 %	13	8	11	17	6	7
nad 20—30 %	6	11	8	5	4	4
nad 30—40 %	2	4	6	—	3	—
nad 40—50 %	3	2	1	—	4	—
nad 50—60 %	—	8	2	—	—	—
nad 60—70 %	1	—	—	—	—	—
nad 70—80 %	—	1	—	—	—	—
143 %	1	—	—	—	—	—

Najvažnejši faktor pri oblikovanju in gibanju cen je bila količina žita na trgu. Sodeč po gornjih podatkih je bilo nihanje cen do 30 % navzgor ali navzdol normalen pojav, ki je bil združen z naravo žitnega gospodarstva. Pri velikih spremembah pa so bili običajno soudeleženi tudi drugi faktorji, ki so vplivali na ponudbo in povpraševanje. Vojne so bile največkrat vzrok, da so cene v teku žitnega leta poskočile za več kot 50 %. V maju 1764 se je cena mernika pšenice povzpela na 2 gld. 21 kr., kar je bilo 143 % več, kot je stal mernik v avgustu 1763. Gotovo se v tem povečanju izražajo tudi razmere, v katerih je bila Avstrija konec sedemletne vojne. Velik dvig cen v letih 1800/1, 1804/5 in 1808/9 je bil brez dvoma v zvezi s tedanjimi vojnami med Avstrijo in Francijo. Za več kot 50 % so se cene pšenice dvignile tudi v letih 1858/9 in 1866/7, v letih aneksijske krize 1908/9 pa se je porast cene približal tej meji. V nekaterih letih so take skoke cen povzročile posebno slabe letine, ki so bile posledice izrednih vremenskih razmer ali rastlinskih bolezni. Tako je bilo v letih 1814 do 1817, ko je zaradi pomanjkanja žita v mnogih okoliših Kranjske zavladala lakota. V letih 1826—1828 so se cene po nekajletnem nazadovanju močno dvignile. Tak razvoj je bil tudi v drugih srednjevropskih državah. Vzrok velikega dviga cen v letih 1845—1847 je bila krompirjeva plesen. Ker ni bilo krompirja, so porabili več žita, cena na trgu se mu je zato povečala.

Pri padanju cen ni bilo v teku žitnih let tako velikih razlik. Visoke cene so običajno z večjo vztrajnostjo ostajale na svoji ravni. Močnejše so se cene znižale po izredno velikih dvigih. Tako je bilo ponovno v času francoskih vojn v prvem desetletju 19. stoletja. V večji meri so cene nazadovale po letu 1817, ko

so dosegle višek po več zaporednih slabih letinah. Padec za 30 % leta 1855/6 je sledil nad 100%-nemu povečanju v prejšnjih dveh letih.

Najbolj razgibane so bile v posameznih žitnih letih cene pšenice v obdobju 1801—1861, ko je bilo največ razlik nad 30 %. To je bilo obdobje, v katerem so bili doseženi viški in tudi najnižje žitne cene 19. stoletja. To bo pokazala podrobnejše slika o gibanju žitnih cen skozi daljša obdobja.

2. Vpliv obsega žitnega pridelka

Številni so bili faktorji, ki so od srede 17. pa do začetka 20. stoletja vplivali na spreminjanje in gibanje žitnih cen. Preobširna bi bila naloga, če bi hoteli ugotavljati vse komponente tega gibanja, zato se bomo omejili predvsem na tiste, ki so od časa do časa v večji meri spreminjale raven cen žita ali pa so dale gibanju za daljšo dobo odločilno smer. Toda tudi faktorji, ki so vplivali na cene, so se spreminjali. V 17. stoletju in še pozneje, ko so mesta vplivala na žitno politiko, si niso prizadevala toliko, da bi pritegnila za kritje svojih potreb zadostne količine žita, temveč so se omejevala na razpolaganje z žitom, ki je prišlo v mesto; njihova skrb je bila, da je imel mestni kupec možnost nakupovanja neposredno od pridelovalcev. Žitne cene so bile odvisne od ponudbe in povpraševanja na mestnem trgu. Toda že v dobi, ko je bil gospodarski prostor, ki je zalagal ljubljanski trg z žitom, glede na tedanje prometne možnosti in partikularistično žitno politiko dežel še omejen, se je obseg ponudbe in povpraševanja zelo spreminjal tudi v krajših obdobjih. Potreba po preskrbi z žitom je, po mnenju nekaterih, na splošno bolj stalna in se manj spreminja kot pri drugih dobrinah, ker jo želijo zadovoljiti tudi potrošniki z omejeno kupno močjo. Omejitve potrošnje zaradi visokih cen, ki vodijo k močnejši porabi drugih živil, zmanjšujejo skupno porabo le za majhne odstotke. Nihanja žitnih cen od leta do leta v glavnem ne povzročajo torej spremembe v količini splošne potrebe, temveč spremembe v obsegu pridelka ali pa ovire in zastoji v preskrbi.¹ Tako mnenje ustreza v razmerah, ko je žitna trgovina zajela vedno večja ozemlja, manj pa je ustrezalo v času omejenih gospodarskih prostorov, kot so bili pri nas nekako do druge polovice 18. stoletja, ko tuje žito še ni stalno prihajalo na žitni trg. Nekako do srede 17. stoletja se je Kranjska preskrbovala v glavnem z domačim žitom, v drugi polovici stoletja se omenja pogostejši uvoz žita preko Trsta in Reke, ki ni bilo namenjeno le obema pristaniškima mestoma, temveč tudi kraškemu zaledju. V začetku 18. stoletja je že redno prihajalo na Kranjsko žito iz celjske četrti. Tedaj so začeli uvažati skozi Trst in Reko tudi koruzo, ki je sčasoma postala nepogrešljiva za prehrano zlasti kraških in drugih področij, kjer niso pridelali dovolj žita za svoje potrebe. V istem času so pogosteje uvažali tudi ogrsko in hrvaško žito.

Dokler je potrebe v deželi krilo predvsem domače žito, je bila za oblikovanje cene glede na obseg povpraševanja odločilna količina domačega pridelka, ki je bila na prodaj. Količina pridelka, ki je prišla kot ponudba na trg, pa je bila odvisna največ od vsakokratne letine. Pri takratni stopnji kmetijstva so bili za rezultat letine odločilni naravni faktorji, zato se je obseg pri-

¹ K. Ritter, Getreidepreise. Handwörterbuch der Staatswissenschaften, Vierte, gänzlich umgearbeitete Auflage, Vierter Band, Jena 1927, 887 sl.

delka zelo spreminjal od leta do leta. Spremembe v obsegu ponudbe so seveda vplivale na spreminjanje cen. Včasih so nastajale večje spremembe tudi v obsegu povpraševanja, ki so ravno tako povzročale nihanje cen. Potrebe po žitu, ki so se izražale v povpraševanju, so bile sicer enakomernejše kot ponudbe, vendar je bil tudi obseg povpraševanja podvržen spremembam. Na ljubljanskem trgu so kupovali žito poleg domačih še tržaški in drugi primorski kupci ali pa kupci za kakšne izredne, zlasti vojaške potrebe. Obseg tega povpraševanja se je v posameznih letih spreminjal v večji meri kot domači nakupi; tuji kupci so včasih krili svoje potrebe drugod in niso nastopali na ljubljanskem trgu vedno z enakim povpraševanjem. Povečani nakupi s strani tujih kupcev so zato mogli povzročati naraščanje cen tudi ob obilnejšem pridelku, ki bi sicer pri običajnem povpraševanju imel za posledico nižje cene. Do neke meje pa je kljub več ali manj stalnim potrebam nihalo tudi nakupovanje žita po domačih kupcih. Najbrž so v letih nizkih žitnih cen kupovali in trošili več žita kot v letih, ko so cene močno narasle in niso bile več dosegljive za gmotno šibkejšo sloje prebivalstva. Tedaj so verjetno kupovali in uporabljali za prehrano več cenejšega žita, ajde in prosa, čeprav so zaradi večjega povpraševanja narasle tudi cene teh vrst žita, tako da je gibanje vseh žitnih vrst potekalo dostikrat vzporedno.

Cene na žitnem trgu so se sicer oblikovale pod vplivom ponudbe in povpraševanja, vendar ta dva faktorja nista vedno delovala le iz lastnega nagiba, temveč so ju pogosto usmerjali oblastveni posegi. Prepovedi nakupovanja žita po tujih kupcih in za izvoz iz dežele ali pa omejitve količine žita, ki so jo smeli kupiti meščani na mestnem trgu, so skrčile povpraševanje in vsaj deloma preprečevale naraščanje cen. Na drugi strani so mogli nekateri ukrepi vplivati na obseg ponudbe žita na ljubljanskem trgu. Če pridelovalci niso smeli izvoziti žita ali ga prodati tujim kupcem, so ga morali prodati domačim. Določen obseg ponudbe na mestnem trgu je bil zagotovljen s predpisi, po katerih trgovci niso smeli kupovati žita v okolišu nekaj milj okrog mesta ter se je moral pridelek tega okoliša prodajati le za mestne potrebe. Kljub takim predpisom je bil vpliv upravnih posegov v tedanjih gospodarskih razmerah na obseg ponudbe bolj omejen kot na obseg povpraševanja. Zato smemo velika nihanja v gibanju žitnih cen pripisati v glavnem nihanju v obsegu žitnega pridelka, od katerega je bila ponudba odvisna.

Treba je omeniti še en vzrok za spremembe cen, ki ni bil v tržnih razmerah, temveč v spremembah denarne vrednosti. Goldinar oziroma krajcarji, v katerih so bile izražene cene, niso imeli skozi vso dobo enake vrednosti. Vrednost denarja je bila odvisna v času kovinskega denarja od količine dragih kovin, ki jo je vseboval, ta količina pa se je v teku časa spreminjala po potrebah vladarjeve ali državne denarne politike. Ko je prišla država v finančne stiske, kar se je večkrat dogajalo, so začeli kovati novce z manjšo količino drage kovine, toda z isto nominalno vrednostjo. Pri novcih goldinarske veljave, ki je imela srebro za podlago, so zmanjševali vsebino čistega srebra. Tako zmanjšanje se je pokazalo, če ne takoj, pa sčasoma, v padcu denarne vrednosti oziroma v višjih cenah blaga. Spremembo denarne vrednosti je pomenila tudi uvedba nemške veljave v evidenci ljubljanskih žitnih cen leta 1728, do tedaj so bile izražene v kranjski veljavi. Ker je denarna enota nemške veljave imela

višjo vrednost kot enota enakega imena v kranjski veljavi, so v nemški veljavi izražene cene nižje.

V diagramu je grafično prikazano gibanje cen pšenice, ajde in ovsa za obdobje 1650—1750, cene vsebuje tabela str. 379—381 (139—141). Ajda je upoštevana zato, ker je bila poleg pšenice v tedanji ljudski prehrani najpomembnejše žito; nekdanjo vlogo je izgubila po razširitvi koruze, ki so jo na Kranjskem začeli pridelovati v večji meri v drugi polovici prejšnjega stoletja. Cene 1650—1750 so ljubljanske tržne cene ob sv. Elizabeti (19. november), ko je bil največji ljubljanski letni sejem (gl. diagram 1).

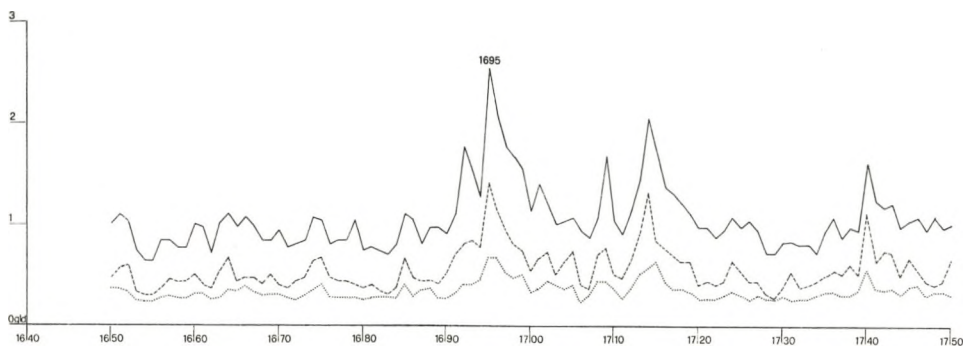

Diagram 1. Cene ob sv. Elizabeti (19. november) od 1650 do 1750 v goldinarjih in krajcarjih za mernik pšenice —, ajde ----, ovsa

Za gibanje cen je bilo značilno znatno nihanje od leta do leta; v času od 1650—1690, ko so bila nihanja še v ožjih mejah, se je dogajalo, da je cena poskočila tudi za 50 %/o. Vzrok teh nihanj so bile boljše in slabše letine, od katerih je bila odvisna količina pridelka. Nekaj podatkov o letinah sta nam ohranila Valvasor in ljubljanski kronist Dolničar v opisih pomembnejših dogodkov svojega časa. Njuno zanimanje je veljalo predvsem nenavadnim letinam, zlasti slabim, v poročilih navajata tudi vzroke, zakaj žito ni obrodilo. Valvasor omenja slabo letino leta 1675 in 1685, kar je imelo za posledico veliko draginjo. Glede letine leta 1685 pripominja Dolničar, da je močna slana sredi septembra uničila ajdo, kar je povečalo hudo draginjo in pomanjkanje.² Dejansko nam diagram kaže, da je cena v obeh letih močno narasla. Verjetno smemo močnejše dvige cen tudi v drugih letih pripisati največ zmanjšani ponudbi žita, ki je sledila slabšim letinam. Leto 1680 je bilo po Dolničarjevem poročilu nenavadno plodno, žita in trta sta dobro obrodila.³ Gibanje cen to potrjuje za pšenico in rž, leta 1679 je bila cena mernika pšenice 62, leta 1680 pa 44 krajcarjev, cena rži pa je padla od 48 na 32 krajcarjev; zaradi večjega pridelka je

² J. W. Valvasor, Die Ehre des Herzogthums Crain, IV. del, XV. knjiga, 602 in 606; V. Steska, Dolničarjeva ljubljanska kronika od l. 1660 do l. 1718. IMK XI, 1901, 71.

³ V. Steska, Dolničarjeva ljubljanska kronika, n. o. m. 28.

bila na trgu večja ponudba, ki je povzročila padec cen. Pri drugih vrstah žita so bile cene leta 1680 le malo nižje kot leto poprej, proso se je pocenilo od 30 na 28, ajda od 24 na 22 in oves od 16 na 15 krajcarjev za mernik. Najbrž sta proso in ajda, katerih kratka vegetacijska doba pade v pozno poletje in zgodnjo jesen, rasla in dozorevala v manj ugodnih vremenskih razmerah in nista tako uspela kot ozimno žito. Glede ovsa, ki so ga na ljubljanskem trgu prodajali in kupovali predvsem kot konjsko krmo, pa so veljali glede ponudbe in povpraševanja drugačni pogoji kot pri žitu, ki je služilo za prehrano prebivalstva. Zato se cene ovsa niso vedno gibale vzporedno s cenami drugih vrst žita.

3. Razvrednotenje denarja in dvig cen

Do izrednega dviga cen je prišlo v zadnjem desetletju 17. stoletja. Leta 1690 je bila cena mernika pšenice 54, ajde 30 in ovsa 15 $\frac{1}{2}$ krajcarjev, leta 1695 pa je, po močnem nihanju pri pšenici, dosegla za pšenico 152, za ajdo 84 in za oves 40 krajcarjev, kar je bil višek v stoletnem obdobju od srede 17. do srede 18. stoletja. Ljubljanski kronist poroča o veliki podražitvi žita in kruha, podražitev pripisuje poslabšanju denarne vrednosti. Po oceni deželnih stanov je bila leta 1695 tudi zelo slaba letina, tako žito kot trta sta odpovedala, kot se to ni zgodilo že dolgo časa. Temu se je pridružila še škodljiva denarna sprememba, ki je povzročila, da so se podražila vsa živila v deželi. V naslednjih letih so bile cene žita nekoliko nižje, čeprav je žito slabo obrodilo tudi leta 1696. Zaradi še vedno neobičajno visokih cen žita je revnejše prebivalstvo trpelo pomanjkanje hrane; v ljubljanskem lazaretu so hranili skozi tri mesece dnevno po 500 oseb. Leta 1698 je vsaj ajda dobro obrodila ter se je njena cena znatno znižala. Ko so od leta 1700 naprej bile boljše letine, so žitne cene padle nazaj na raven pred veliko podražitvijo.⁴ Vzrok visokih cen žita v zadnjem desetletju 17. stoletja je bil torej, po sodbi sodobnikov, v slabih letinah in razvrednotenju denarja.

Po nekaj desetletjih urejenih denarnih razmer s stabilno denarno vrednostjo so v zadnji tretjini stoletja začeli v nekaterih nemških deželah poslabševati srebrno vrednost drobiža. Ker promet ni priznaval takim novcem polne vrednosti, so v Avstriji, da bi uredili denarne razmere, zniževali postopoma vrednost goldinarja do tolarja, ki je obdržal prvotno srebrno vsebino. Leta 1692 je bila določena vrednost tolarja na 2 gld; glede na to je bil goldinar vreden približno četrtno manj kot pred poslabšanjem denarnih razmer.⁵ Vzrok izrednega povišanja žitnih cen je bil le v manjši meri v samem razvrednotenju goldinarja, saj je bila njegova vrednost v času od 1676—1692 postopoma zmanjšana za dosti manj, kot pa so narasle žitne cene. Glavna vzroka sta bila prevladovanje manjvrednega drobiža v prometu ter odtok polnovrednih kovancev iz države. Zaradi kovanja drobnega denarja z manjšo kovinsko vrednostjo in postopnega zmanjševanja vrednosti goldinarja se je širilo nezaupanje do denarja,

⁴ V. Steska, Dolničarjeva ljubljanska kronika, n. o. m. 81, 82, 85; AS Stan A fasc. 311 b (1695) str. 1645.

⁵ O denarnih razmerah gl. str. 343 (103).

to nezaupanje se je pokazalo v večjem nakupovanju blaga in v višjih cenah. Na drugi strani se je zmanjšala ponudba blaga; Dolničar poroča, da kmetje niso hoteli dovažati lesa v Ljubljano. Mogoče se je tako dogajalo deloma tudi z žitom. Zadrževanje blaga je običajen spremljevalec padanja denarne vrednosti, ki tudi prispeva k naraščanju cen.

V prvih dveh desetletjih 18. stoletja so prevladovala srednje in boljše letine; po Dolničarjevem sporočilu sta posebno leti 1706 in 1707 bili rodovitni ter je bilo dovolj žita in vina, enako je bilo leta 1711. V resnici so bile cene pšenice in ajde v teh letih najnižje. Visoke cene pa so bile v letih 1702, 1709 in zlasti 1714, ko je mernik pšenice dosegel 122, ajde pa 78 krajcarjev. Leta 1702 je žito obrodilo srednje, toda potrebe po žitu so bile večje; zaradi vojne v Italiji in obleganja Trsta po Francozih je bilo v Ljubljani ter je skozi mesto potovalo mnogo vojaštva, ki je tudi kupovalo žito. Vzrok višjih cen je bil tedaj v večjem povpraševanju. V letih 1708 in 1709 je bila slaba letina, le ajda je enkrat dobro obrodila; ker je bilo manj žita, so se cene dvignile. K temu je še pripomoglo nakupovanje žita za preskrbo armade v španski nasledstveni vojni. Leto 1714 je bilo vseskozi mokro in je slabo obrodilo, primanjkovalo je črnega žita ter je bila lakota v deželi; zaradi pomanjkanja žita so cene v primeri s prejšnjim letom poskočile skoraj za 50 %. Ko so sledile ugodnejše letine, so cene nazadovale; okrog leta 1730 je žito imelo cene, ki so bile med najnižjimi v stoletnem obdobju 1650—1750. Delen vzrok nižjih cen je bil v spremembi denarne vrednosti. Konec leta 1727 je bila v tržnem prometu in za označevanje cen, za kar je bila do tedaj v navadi kranjska veljava, predpisana uporaba nemške veljave. Cene od leta 1728 naprej so izražene v nemški veljavi. Ker je goldinar kranjske veljave imel približno 15,6 % manjšo vrednost kot goldinar nemške veljave, je pri primerjavi cen pred in po letu 1728 treba upoštevati omenjeno razliko. Nižje cene žita v nemški veljavi gredo delno na račun spremembe veljave. Znižanje žitnih cen je bilo v letih po uvedbi nemške veljave pri tržnih cenah precej večje, kot je znašala razlika med obema veljavama. Za nazadovanje cen je bil še drug vzrok. V letih 1727 in 1728 so se kranjski deželni stanovi zavzemali za prepoved uvoza koruze in drugega žita, ki je že nekaj časa v večjih količinah prihajalo po morju v Trst in na Reko ter ga je kupovalo prebivalstvo na Krasu pa tudi na Dolenjskem, zlasti v ribniškem okolišu. Deželni stanovi so trdili, da je zaradi uvoza tujega žita domač pridelok ostajal brez kupca. Leta 1730 so bila dvema ljubljanskima trgovcema izdana izvozna dovoljenja, potem ko je bilo ugotovljeno, da je na Kranjskem dovolj žita, ki ga je treba vnovčiti.⁶ Nizke cene so bile posledica obilice žita v deželi.

Potem ko so se cene dve desetletji gibale brez velikih nihanj, so se od leta 1739 na 1740 zopet močno dvignile, pšenica se je podražila od 56 na 96, ajda od 30 na 66 in ovsa od 21 na 33 krajcarjev za mernik. Sodeč po gibanju cen je bila leta 1739 normalna srednja letina. V začetku poletja le malo zvišane cene so po žetvi nekoliko popustile ter so do konca zime ostale skoraj neizpremenjene. Šele v pozni spomladi in v začetku poletja 1740 so se močneje dvignile. V začetku maja se je magistrat v vlogi na deželnega glavarja pri-toževal nad draginjo živil, ki jo povzroča izvoz pridelkov iz dežele. Žito so

⁶ AS Vic A fasc. 92, Lit C IV N. 9 (1727, 1730); Stan A fasc. 209 (1728) str. 34 sl.

vozili na prodaj v Trst, Reko in druge kraje, na ljubljanski trg pa ni prišlo skoraj ničesar. Magistrat je predlagal, naj se izvoz žita iz dežele prepove, da ne bo prišlo do pomanjkanja in lakote. Vlada je v pričakovanju rezultata letine odlašala z odločitvijo; ko pa se je izkazalo, da je žito slabo obrodilo in so se cene proti zimi močno dvignile ter so zaradi premajhne ponudbe na domačem trgu nekateri ljubljanski peki šli kupovat uvoženo žito na Reko, je bila sredi novembra izdana izvozna prepoved.⁷ Obenem so začeli žito uvažati, v tujini je bila nakupljena večja količina koruze; za olajšanje uvoza je bilo ogrsko žito oproščeno plačila mitnin. S takimi ukrepi je bilo naraščanje cen ustavljeno. Ker je bila leta 1741 boljša letina, so cene nazadovale in so se v drugi polovici štiridesetih let gibale na sorazmeroma nizki ravni.

Kljub velikim nihanjem nominalnih žitnih cen v drugi polovici obdobja 1650—1750, ki so bila usmerjena predvsem v višino, so se potem vračala k svojim izhodiščem, ki so bila za pšenico med 50 in 60 ter za ajdo med 25 in 35 krajcarjev za mernik. V vsem obdobju se ta izhodiščna raven, kot kaže potek črt v diagramu, ni bistveno dvignila, dejansko je bil dvig — če upoštevamo približno 15%—no razliko med kranjsko in nemško veljavo — nekoliko večji. Potek črt kaže tudi, da sta pšenica in ajda imeli visoko nadpovprečne cene le v posameznih letih. Že malo boljša letina ter ukrepi kot prepovedi izvoza in pospeševanje uvoza so mogli imeti za posledico nagel in znaten padec cen.

Cene pšenice in ajde so se gibale v glavnem vzporedno, čeprav obe vrsti žita nista vedno enako obrodili. Le redko se je dogodilo, da se je smer gibanja pri njima razlikovala, vendar tudi v takih primerih ni prihajalo do večjih divergenc. Cene so bile medsebojno odvisne; če je pšenice primanjkovalo in je imela visoko ceno, se je povečalo povpraševanje po ajdi, ki se je potem tudi podražila, čeprav je dobro obrodila. Nekatere razlike med gibanjem cen pšenice in ajde so imele razlog v tržnih razmerah, ki niso bile za obe vrsti žita enake. Ajdo so kupovali domači kupci za svoje potrebe, ki so bile bolj ali manj stabilne, za pšenico so se zanimali tudi tuji kupci, ki so včasih povpraševali po večjih količinah, kot jih je zmogel naš žitni trg. Nekoliko drugačno kot pri pšenici in ajdi je bilo gibanje cen ovsa, ki — kolikor je prihajal na ljubljanski trg — ni služil za prehrano, temveč predvsem za konjsko krmo.

Cene ovsa so v diagramu zaradi primerjave s cenami pšenice in ajde izražene za mernik in ne za star, kot so bile izkazane v seznamih tržnih cen. Ker je raven cen ovsa dosegla komaj tretjino ravni pšenice in polovico ravni ajde, je potek črte na videz bolj zložen in ne dela tako velikih skokov kot pri obeh dražjih žitnih vrstah. Povečini so se tudi cene ovsa gibale vzporedno s cenami pšenice in ajde. V letih 1695, 1714 in 1740 so se ravno tako dvignile visoko nad cene prejšnjih let, toda ta dvig je bil manj strm ter bolj postopen kot pri pšenici in ajdi, tudi padec cen je pri ovsu potekal zložnejše. Cene ovsa so se bolj nagibale k nekakšni stabilnosti, niso takoj poskočile v taki meri kot pri pšenici in ajdi, ko pa so dosegle višek, so na njem vztrajale po dve leti. Ta posebnost se vidi v diagramu pri cenah leta 1695, 1714 oziroma 1715, ko je cena pšenice in ajde že nazadovala, cena ovsa pa se je

⁷ MALj Varia Mag. I Mag. acta fasc. 2 (1740) fol. 130 sl.; AS Stan A fasc. 8 (1740) str. 787 sl., 799 sl., 815 sl.

še dvignila, ter leta 1740. Glavni vzrok manjše gibčnosti cen ni mogel biti na strani ponudbe, ki je bila kot pri drugih vrstah žita odvisna predvsem od količine pridelka, to je od letine. Bolj gotovo je na to vplivala večja stabilnost povpraševanja. Potreba po ovsu kot konjski krmi se od leta do leta ni bistveno spreminjala, le izjemoma so se pojavile večje potrebe, npr. v primeru vojne. Oves je imel le domače mestne kupce, povpraševanja za izvoz ni bilo. Ako je zaradi slabše letine ovsa primanjkovalo in so cene naraščale, so namesto ovsa uporabljali drugo krmo; pri žitu, ki je bilo namenjeno za ljudsko prehrano take zamenjave v času, ko še ni bilo krompirja in je koruza šele postajala znana, niso bile možne. Pri ovsu se je torej povpraševanje lažje prilagodilo ponudbi, kar je vplivalo na manjšo gibljivost cene. Tudi je bil promet z ovsem na ljubljanskem trgu v primeri s krušnim žitom sorazmeroma majhen in krog kupcev je bil omejen, verjetno so te okolnosti vplivale na zložnejši potek cen.

Diagram gibanja tržnih cen pšenice, ajde in ovsa med 1706 in 1784 ima vrzeli, ker manjkajo podatki za nekatera obdobja. Sestavljen je na osnovi cen prvega sobotnega tržnega dneva v novembru; če ta dan ni bilo tedenskega sejma, so vzete ustrezne oktobrske ali decembrske cene (gl. diagram 2).

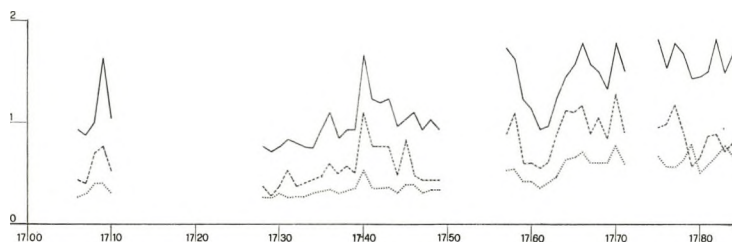

Diagram 2. Cene med 1706 in 1784 v goldinarjih in krajcarjih za mernik pšenice —, ajde - - - -, ovsa

Kolikor je mogoče primerjati gibanje tržnih cen iz začetka novembra za prvo polovico 18. stoletja z gibanjem cen ob sv. Elizabeti v prvem diagramu, ne moremo ugotoviti posebnih razlik ne glede višine in ne glede poteka cen. Ta skladnost je razumljiva, saj med cenami v začetku novembra in ob sv. Elizabeti ni bilo večjih razlik.

Potek črte cen kaže, da je sredi stoletja prišlo do pomembnega preobrata v gibanju. Okrog leta 1750 so bile žitne cene še nizke, pozneje pa so močno narasle in dosegle znatno višino. Po letu 1757 je sledil padec na prejšnjo nizko raven, že kmalu pa so se cene v nekaj letih dvignile, pri pšenici za več kot 50 %, in so se naprej gibale v razmeroma omejenih nihanjih na doseženi visoki ravni. V primeri z gibanjem žitnih cen v stoletnem obdobju 1650—1750 pomeni gibanje po letu 1760 veliko spremembo v razvoju cen žita. Cene so se oblikovale na ravni, ki je bila nominalno približno 100 % višja od ravni v drugi polovici 17. stoletja.

4. Posledice denarnih in merskih reform

Vzrokov za tako spremembo v razvoju cen je bilo več. V šestdesetih letih so se v marsičem spremenile razmere v žitni trgovini. Država je v večji meri pospeševala izvoz žita, obenem pa se je prizadevala, da bi avstrijskim deželam, ki niso več pridelale dovolj za svoje potrebe, olajšala uvoz hrvaškega in ogrskega žita. Domači žitni trg je postajal vedno bolj odvisen od ponudbe tujega žita in tujega povpraševanja po žitu, kar je seveda vplivalo na oblikovanje cen. V tem obdobju je bilo tudi nekaj slabših letin in so cene žita občutno narasle; visoke cene je meščanstvo v glavnem pripisovalo izvozu žita in je zahtevalo prepoved izvoza. Tako je bilo npr. leta 1766, 1770 in 1775. S prepovedjo izvoza je dunajska vlada običajno odlašala in je nanj pristala šele, ko so se zahteve po prepovedi ponavljale že dalj časa, je pa prepoved ukinila, čim so se izboljšale razmere na žitnem trgu. Leta 1775 sta meščana, ki sta ugotavljala žitne cene na ljubljanskem trgu, v knjigo zapisala, da je visoke cene — v avgustu je pšenica dosegla 133 krajcarjev za mernik — povzročil izvoz v Italijo, da pa so cene padle, ko je bil na pritožbo meščanstva izvoz prepovedan.⁸ Najbrž sta pa ugotovljajca cen bila preveč enostranska, ko sta le v prepovedi izvoza videla razlog za padec žitnih cen. Cene so nazadovale vse do jeseni v naslednjem letu, kar kaže, da so prihajale na trg zadostne količine žita. To pa se je moglo dogajati le po dobri letini in morda tudi zaradi večjega uvoza ogrskega in hrvaškega žita. Težko je presoditi, koliko je v prejšnjih desetletjih 18. stoletja občasni uvoz žita iz Ogrske in Hrvaške vplival na gibanje cen in zadrževal njihovo rast. Čeprav je v drugi polovici stoletja postajal pogostejši, ker je domači pridelek kril čedalje manjši del potreb, ni mogel preprečiti zvišanja ravni žitnih cen. To kaže, da so potrebe po žitu naraščale hitreje kot ponudba na trgu. Razumljivo je tudi, da so transportni stroški od daleč uvoženega žita zahtevali razmeroma višje cene.

Zvišanje cen žita v drugi polovici 18. stoletja je bil v Srednji Evropi splošen pojav. Ponekod so cene pričele naraščati že v štiridesetih letih. Abel pripisuje naraščanje cen v prvi vrsti rasti prebivalstva in povečanju pridelovalnih stroškov, ki je bilo združeno s preskrbo večjega števila prebivalstva. Manj pa je po njegovem mnenju vplivalo padanje vrednosti srebra, ki je bilo v zvezi z večjo proizvodnjo dragih kovin in povečanjem denarnega obtoka.⁹ Abelovo opozorilo na naraščanje prebivalstva kot vzrok za zvišanje žitnih cen je gotovo utemeljeno, vendar ta vzrok v naših gospodarskih razmerah ni bil ne edini in ne najpomembnejši. Rast prebivalstva in večje povpraševanje po žitu sta mogla povzročati le zložno postopno naraščanje cen, ne pa toliko dvig ravni komaj v dveh desetletjih, kot smo ga ugotovili za čas pred 1750 in po 1770. Povišanje cen žita je imelo v avstrijskih deželah vzrok tudi v spremembi denarne vrednosti, ki je bila posledica denarnih reform Marije Terezije. Ob teh reformah je bila spremenjena novčna stopnja in srebrna vrednost goldinarja je bila zmanjšana za približno 7⁰/₁₀₀. Ne da se ugotoviti, kdaj je ta denarna reforma pričela učinkovati na tržne cene. Pri obravnavanju dunajskih žitnih cen v 18. stoletju je Inama-Sternegg pripomnil, da so po letu

⁸ MALj Cod. XXIII/29 (1775—1780), fol. 1.

⁹ W. Abel, Agrarkrisen und Agrarkonjunktur in Mitteleuropa vom 13. bis zum 19. Jahrhundert. Berlin 1935, 103 in 107 sl.

1753 v Avstriji še dalj časa računali deloma z renskimi goldinarjem, ki je imel večjo srebrno vsebino, da pa se je nova konvencijska veljava pričela takoj uspešno uveljavljati.¹⁰ V cenah šestdesetih let so se posledice denarne reforme gotovo že izražale.

Nadaljnji vzrok višjih cen je bila sprememba mere. Leta 1748 je bila v avstrijskih dednih deželah uvedena kot obvezna dolnjeavstrijska oziroma dunajska mera, za žito je bil vagan taka mera. Vagan je vseboval prvotno 61 litrov, kmalu po uvedbi dunajske mere pri nas pa je bila njegova prostornina povečana na 61,49 litra. Na ljubljanskem žitnem trgu niso vzeli celega vagona kot enoto za določanje cene, ampak le pol vagona, ki je po obsegu bil blizu ljubljanskemu merniku in so ga še naprej imenovali mernik. Novi mernik je meril najprej 30,5, po spremembi prostornine vagona pa 30,75 litra, kar je bilo 4 oziroma 4,25 litra več kot stari mernik.¹¹ Trajalo je nekaj let, preden so v tržnem prometu na splošno uporabljali dunajsko mero, zato ni mogoče dognati — ravno iz teh prehodnih let manjkajo knjige žitnih cen — v katerem letu je bil vzet novi mernik kot mera za določanje tržne cene žita. Novi mernik je imel za 16 % večjo prostornino, tolika razlika se je morala izraziti v višjih cenah.

Vzroka višjih cen v drugi polovici 18. stoletja sta bili torej tudi sprememba denarne vrednosti in žitne mere. Da bi izločil vpliv teh sprememb in omogočil medsebojno primerjavo, je Inama-Sternegg dunajske letne povprečne cene pšenice od leta 1706 do 1791 preračunal v grame čistega srebra in za hektolitrsko mero.¹² V diagramu je prikazano gibanje cen v denarju in v gramih srebra, oboje za hektoliter pšenice (gl. diagram 3).

Kakor v Ljubljani se je tudi na Dunaju v drugi polovici 18. stoletja raven cen pšenice dvigala, vendar je dviganje potekalo postopoma in ne s takim skokom kot pri ljubljanskih cenah. Ker so dunajske cene preračunane za vso dobo na hektolitre, se v gibanju cen ne izraža sprememba v obsegu prostorninske mere, ki je bila pomemben razlog za veliko razliko v ravni ljubljanskih žitnih cen. Cene preračunane v grame čistega srebra tudi izražajo velika nihanja od leta do leta, ki so bila posledica boljših in slabših letin, toda tendenca dviganja ravni cen je komaj zaznavna. Tako nam potek črte cen, pri katerem je bil izločen vpliv spremembe pri žitni meri, še bolj pa črta, pri kateri je bil izločen tudi vpliv denarnih sprememb, kaže, da je bil poleg teh še drug vzrok za dviganje žitnih cen, da pa se je ta vzrok uveljavljal le postopoma. Tak vzrok pa so mogle biti večje potrebe po žitu zaradi naraščanja prebivalstva.

V razdobju 1785 do 1914 so bile ljubljanske žitne cene izražene za tri merske enote: od 1785 do 1875 za vagona, od 1876 do 1892 za hektolitre in od 1893 do 1914 za metrske stote (100 kg). Zaradi možnosti medsebojne primerjave z diagrami žitnih cen v prejšnjem obdobju, so tudi cene upoštevane

¹⁰ O denarnih zadevah gl. str. 345 (105) sl. C. T. Inama-Sternegg, Die Wiener Getreidepreise im 18. Jahrhundert. Statistische Monatschrift XIII, 1887, 442 sl. — C. T. Inama-Sternegg sicer navaja, da je prvotno prišlo 18 renskimi goldinarjev iz kölnske marke in je imel goldinar 13 g čistega srebra vsebine. Vendar to ni veljalo za avstrijske novce, ki so jih kovali z uporabo avstrijskega privilegija kvinzeljca (Quentchen).

¹¹ Glej pojasnila o merah str. 353 (113).

¹² C. T. Inama-Sternegg, n. o. m. 442 sl.

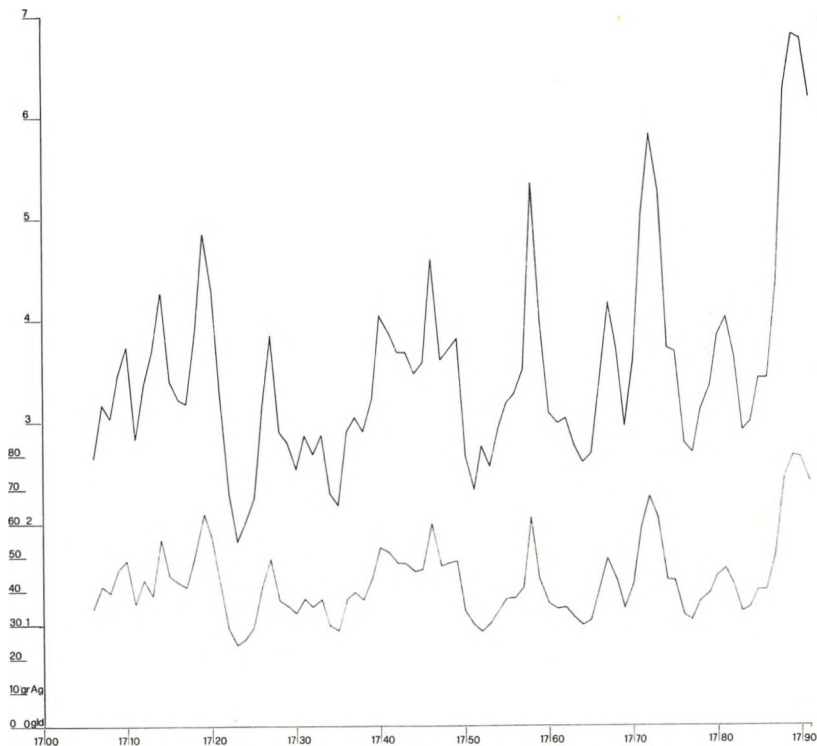

Diagram 3. Povprečne dunajske letne cene za hektoliter pšenice od 1706 do 1791 v goldinarjih in krajcarjih **—** in v gramih čistega srebra **—**

v diagramu za čas od leta 1785 naprej preračunane in izkazane za ljubljanski mernik. Cene od leta 1893 naprej so preračunane na podlagi hektolitrske teže: pšenica 76 kg, ajda 55 kg, oves 42 kg. Tudi denarna veljava je doživela v tem obdobju nekatere spremembe. Med francoskimi vojnami konec 18. in v začetku 19. stoletja je konvencijski denarni sistem razpadel, ker si je država za kritje velikih finančnih potreb ustvarjala plačilna sredstva s kovanjem manjvrednih novcev in izdajanjem bankovcev. Zaradi razvrednotenega denarja so tedaj cene zelo narasle. Toda cene žita za ta čas so bile naknadno preračunane v konvencijski goldinar, ki je bil leta 1816 ponovno uveljavljen, ter so torej v skladu s prejšnjo kot tudi nadaljnjo veljavo. Konvencijski goldinar je ostal denarna enota do leta 1857, ko je bila uvedena avstrijska veljava z novim goldinarjem. Goldinar nove veljave je vseboval približno 5 % manj čistega srebra kot konvencijski goldinar, katerega vrednost je bila določena na 1 gld. 5 kr. avstrijske veljave. Razlika vrednosti med starim in novim goldinarjem je bila neznatna v primeri z razlikami, ki so se običajno pojavljale v gibanju žitnih cen. Čeprav je sprememba denarne vrednosti nekoliko vplivala na cene, v diagramu zaradi majhnega obsega ni upoštevana, ker potek črte tudi pri preračuna-

vanju na isto veljavo ne bi bil bistveno drugačen. Goldinar avstrijske veljave je bil vzet za osnovo cen do leta 1914, dasi so bile cene od leta 1900 naprej navedene v kronah. Kronska veljava, na zlati podlagi, je bila uvedena sicer že leta 1892, toda kot obvezna denarna enota v trgovskem prometu je bila krona uveljavljena šele s 1. januarjem 1900. Ob prehodu na kronsko veljavo je bila vrednost goldinarja določena na dve kroni, po tej relaciji so upoštevane v diagramu cene od 1900 do 1914, ki so bile sicer izražene v kronah.¹³ Tako je za vso dobo od konca 18. stoletja do leta 1914 uporabljena ista denarna enota (gl. diagram 4).

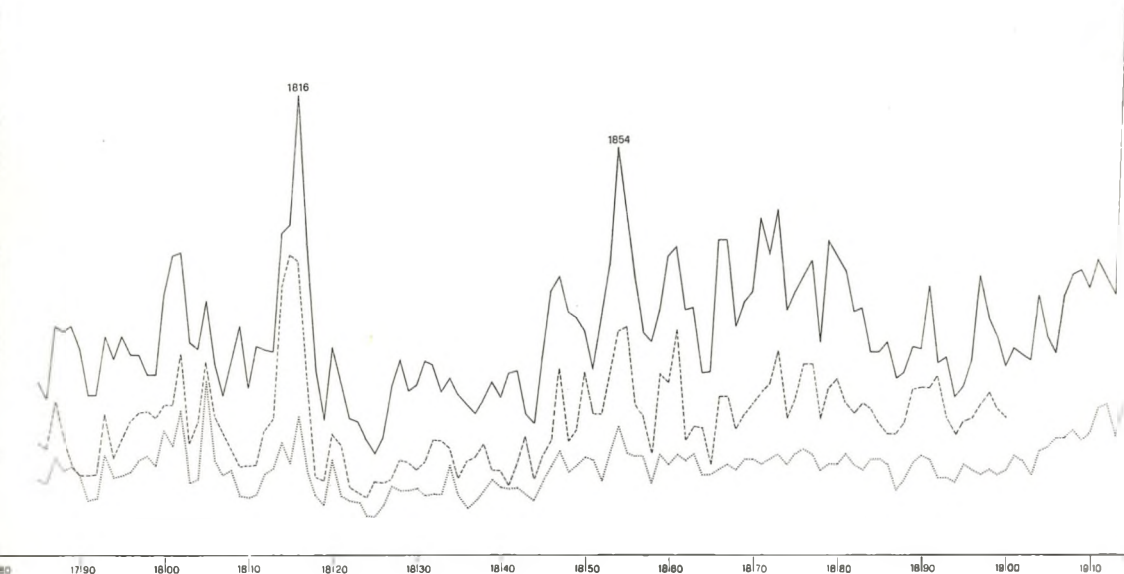

Diagram 4. Cene od 1785 do 1914 v goldinarjih in krajcarjih za mernik pšenice —, ajde - - - - -, ovsa

5. Povečanje žitnega uvoza in odvisnost od svetovnih cen

V času 130 let se pri gibanju žitnih cen, zlasti cen pšenice, pokažejo štiri značilna obdobja, ko se je njihova raven spremenila. Prvo obdobje je segalo do leta 1817, ko so cene imele tendenco naraščanja in so leta 1816 dosegle prvi višek v 19. stoletju. Sledila so tri desetletja nižjih cen, dokler ni v drugi polovici štiridesetih let prišlo do ponovnega preobrata navzgor. Žitne cene so se nad 30 let, to je nekako do leta 1880, gibale na najvišji ravni, ki je bila dosežena v prejšnjem stoletju. V zadnjem obdobju se je raven zopet nekoliko znižala, ustrezala je nekako ravni iz začetka stoletja, toda v letih pred prvo

¹³ Gl. pojasnila o denarju str. 352 (112).

svetovno vojno je videti tendenco naraščanja, dokler ni začetek vojne takoj pognal ceno pšenice visoko nad vse do tedaj dosežene viške.

Gibanje, ki ga izražajo ljubljanske žitne cene od konca 18. pa do začetka 20. stoletja, se v glavnem sklada z gibanjem, ki ga je Abel ugotovil pri cenah v Srednji Evropi in severni Italiji. Visoka raven cen, ki se je oblikovala v drugi polovici 18. stoletja in je, kot meni Abel, imela glavni vzrok v naraščanju prebivalstva in večjih pridelovalnih stroških, se je držala do leta 1817. Že leta 1815 je žito slabše obrodilo, naslednje leto pa je bila v vsej Srednji Evropi izredno slaba letina. Žitne cene so se v vseh deželah vzpele na izredno višino. Ko pa je žito v letih 1819—1821 zelo dobro obrodilo, so cene močno padle. Verjetno je k temu preobratu v gibanju cen pripomogel večji uvoz žita iz Ogrske, ki se je dušila v obilici žitnega pridelka, ter iz južne Rusije. Okrog leta 1830 so se — po Abelovi navedbi — cene žita začele dvigati po vsem svetu. Cene so sicer, z običajnimi nihanjem, naraščale do druge polovice sedemdesetih let. Abel ni navedel razlogov za to naraščanje. Zdi se tudi, da se cene niso začele dvigati že okrog 1830, temveč pozneje. Lexis navaja, da so cene začele splošno naraščati po letu 1850. To je bilo deloma v zvezi z odkritji zlata v Kaliforniji in Avstraliji, še bolj pa z intenzivnim razvojem gospodarskega življenja. Ta razvoj je takrat dosegel svoj višek leta 1873, nato je sledilo nazadovanje, ki je imelo več vzrokov. Od srede stoletja se je dvignila uporaba umetnih gnojil in so se povečali pridelki srednjeevropskega kmetijstva. Na evropski trg so prihajale vedno večje količine žita iz Amerike in drugih žitnorodnih krajev. Z razvojem železnic in parne plovbe močno znižani transportni stroški so ekstenzivno izkoriščana rodovitna polja drugih kontinentov približala evropskim potrošnim središčem. Od sedemdesetih let naprej je uvoz toliko narasel, da so žitne cene na evropskih tržiščih nazadovale. Sledila je agrarna kriza v Evropi, njen vpliv se je pokazal tudi v Ameriki, kjer je prišlo do zastoja v širjenju površin za pridelovanje žita.¹⁴

Zelo podobno gibanje kot ljubljanske cene kaže diagram cen pšenice in ovsu v Avstriji za razdobje 1801 do 1870. Diagram je napravljen na podlagi cen, ki so bile izražene do leta 1857 v konvencijski, naprej do leta 1870 pa v avstrijski veljavi in sicer za dolnjeavstrijski vagan.¹⁵ Zaradi primerjave z ljubljanskimi cenami so v diagramu uporabljene cene preračunane za mernik (gl. diagram 5).

Tudi diagram avstrijskih žitnih cen izraža obdobje visoke ravni do leta 1817, temu je sledilo obdobje nižjih cen do srede stoletja, ko so se zopet dvignile na višjo raven. Primerjava gibanja cen v obeh diagramih kaže, da so se cene v Ljubljani gibale skoraj vedno vzporedno s cenami, ki jih je statistika izkazovala kot povprečne žitne cene v avstrijskih deželah. Manjše razlike, ki

¹⁴ W. A b e l , n. o. m. 108, 126 sl., 132 sl., 151 sl., 156 sl.; W. L e x i s , Zur Geschichte der Preise. Handwörterbuch der Staatswissenschaften. Zweite Auflage, Sechster Band, Jena 1901, 221.

¹⁵ B. W e i s z , Die Getreidepreise im XIX. Jahrhundert mit besonderer Berücksichtigung der Preis-Schwankungen. Statistische Monatschrift III, Wien 1877, 365, op. 5. — B. Weisz navaja kot vir žitnih cen v Avstriji, brez Lombardije in Benečije, Tafeln zur Statistik des Steuerwesens. Cene so nekakšna letna povprečja za avstrijske dežele. Objavljene so tudi cene rži in ječmena.

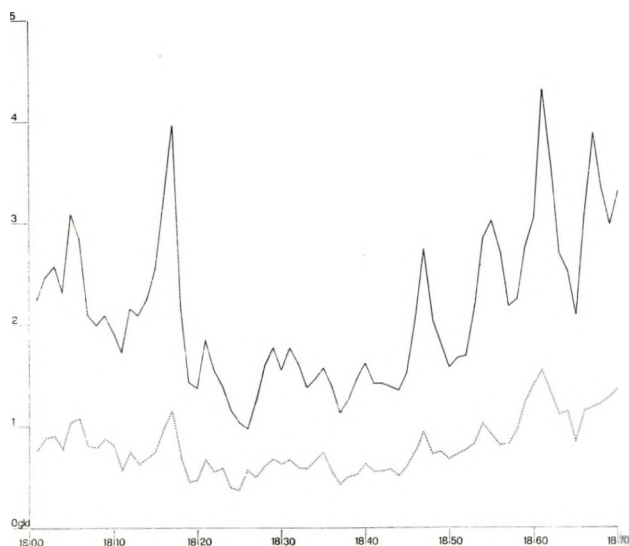

Diagram 5. Povprečne cene v Avstriji od 1801 do 1870 v goldinarjih in krajcarjih za mernik pšenice — in ovsa

so včasih nastale pri doseganju najvišjih ali najnižjih točk, se da razložiti z različnim značajem cen. Za Ljubljano so vzete cene enega novembrskega tržnega dneva, pri cenah za Avstrijo pa so bila podlaga izračunana povprečja, ki so se lahko precej razločevala od dnevne tržne cene v novembru, v povprečni ceni so se v večji meri izražale cene, ki so na splošno prevladovale skozi celo leto. Potek cen ovska kaže enaka obdobja nižjih in višjih ravni kot pri pšenici. V posameznih letih so ljubljanske cene potekale precej drugače kot avstrijska povprečja. Na cene ovska so torej v večji meri vplivale krajevne razmere, ki sta jih določala ponudba in povpraševanje, cene pšenice, ki je vedno bolj postajala predmet svetovne trgovine, pa so se oblikovale pod vplivom pomembnih tujih žitnih trgov.

Diagram avstrijskih cen pšenice dopolnjuje pregled cen za razdobje 1821 do 1913. Cene pšenice in ovska v pregledu so za čas od 1821 do 1870 povprečne dolnjeavstrijske cene, od leta 1871 naprej pa borzne cene dunajske blagovne borze; cene so navedene v kronah in veljajo za 50 kg.¹⁶

Kot v diagramih se tudi v številkah pregleda izražajo obdobja različnih ravni žitnih cen. Od 1820 do srede stoletja so bile cene nizke, nižje kot v začetku stoletja, po letu 1850 je sledilo obdobje višjih cen, ki je trajalo do sedemdesetih let. Nato se je raven zopet nekoliko znižala, v začetku tekočega stoletja pa se opaža ponovno naraščanje cen. V teku daljših dob so se desetletna povprečja žitnih cen močno spreminjala, najvišje desetletno povprečje, ki ga je dosegla pšenica v letih 1871—1880, je bilo več kot dvakrat toliko kot najnižje v letih 1821—1830. Iz diagramov letnih cen, tako ljubljanskih kot povprečnih

¹⁶ K. Ritter, n. o. m. 900.

avstrijskih, vidimo, da so mogle nastati take razlike v cenah že v teku nekaj let. Kakor so se cene včasih hitro dvignile, tako je navadno sledil hiter padec. Razlike od 20 do 30 % so bile med cenami zaporednih let nekaj običajnega.

Leta	Pšenica	Oves
1821—1830	5,62	4,60
1831—1840	5,76	4,86
1841—1850	6,99	5,09
1851—1860	9,91	7,30
1861—1870	9,32	7,04
1871—1880	13,29	7,82
1881—1890	9,94	7,04
1891—1900	9,38	6,61
1900—1913	11,28	8,22

Odkar so potrebo po žitu krili tudi z uvozom, se cene niso oblikovale le pod pogoji ponudbe in povpraševanja na domačem trgu, temveč so bile odvisne v veliki meri od razmer na tujih tržiščih, kjer so trgovci kupovali žito. V deželah, ki jih je povezovala žitna trgovina, so bile cene v medsebojni odvisnosti. Od druge polovice prejšnjega stoletja naprej, ko so nova prometna sredstva, železnice in parobrodi, s hitrim in cenejšim transportom omogočila oblikovanje svetovnega žitnega trga, je medsebojna odvisnost zajela vse svetovno žitno gospodarstvo. Kljub temu so v posameznih deželah krajevne razmere še vedno imele nekaj vpliva na določanje tržnih žitnih cen. Ti vplivi so bili tako na strani ponudbe kot povpraševanja. Domača letina je vsaj v prvi polovici 19. stoletja še vedno soodločala pri oblikovanju cene, vpliv povpraševanja je bil sorazmeroma večji, če upoštevamo krajša časovna obdobja, pri daljših obdobjih pa so količina pridelka, ponudba na trgu in pridelovalni ter transportni stroški imeli odločilnejši vpliv.

Različni faktorji so vplivali na obseg ponudbe in povpraševanja ter s tem na spremembe in gibanje žitnih cen. Vsi niso bili le krajevnega značaja, veljali so za večji gospodarski prostor, dasi morda niso imeli povsod enakega vpliva. Vzrok za višjo raven, ki jo izkazujejo ljubljanske tržne cene konec 18. in v začetku 19. stoletja, je vsaj delno tudi v političnih razmerah. To je bila doba vojn, ki je neposredno prizadela slovenske dežele, boji so potekali na slovenskem ozemlju in trikrat je Ljubljano zasedla francoska vojska. Avstrijsko in francosko vojaštvo se je premikalo skozi deželo, v Ljubljani so imela sedež vojaška poveljstva, za oskrbo vojaštva so bile potrebne večje količine žita, ki si ga je francoska vojska preskrbela tudi z rekvizicijami. Kranjska je bila že ob prvi francoski zasedbi leta 1797 težko prizadeta, zlasti so občutili draginjno in pomanjkanje hrane. Ko je bila v deželi zopet vzpostavljena avstrijska oblast in je skušala s posebnimi ukrepi ublažiti posledice vojne, je ljubljanski magistrat predlagal, naj se dovoli prost uvoz vseh živil iz Ogrske in Hrvaške — v glavnem je šlo za uvoz žita in živine — ter naj se mesto za tri leta oprsti

plačevanja mestne užitnine.¹⁷ Razmere, kot so bile leta 1797, so se ponovile ob vojnah leta 1805 in 1809. Tudi neurejene denarne razmere, kovanje manjvrednih novcev in izdajanje bankovcev, so vplivale na gibanje žitnih cen. Kmet papirnatemu denarju ni zaupal, nerad ga je sprejemal v plačilo ter je zahteval v bankovcih za svoje pridelke višjo ceno.¹⁸ Vendar tudi pri takih razmerah cene žita niso prehudo narasle, dokler so bile letine kolikor toliko zadovoljive. Z letom 1813 pa je prišla vrsta nerodovitnih let, zlasti slabo je bilo leto 1816, ko zaradi stalnega deževja ni bilo niti mogoče povsod obdelati polja. Take izredne vremenske razmere so imele v vsej Srednji Evropi za posledico slabo letino, primanjkovalo je žita in drugih pridelkov; žito je doseglo pred žetvijo leta 1817 najvišje cene v preteklem stoletju, v Ljubljani je mernik pšenice veljal skoraj 6 goldinarjev. Tedaj je zavladala lakota tudi v nekaterih podeželskih okoliših, ki so običajno dovolj pridelali za svojo prehrano. Iz Ogrske in Hrvaške uvožene količine žita sicer niso dosti zaostajale za količinami, ki so jih uvozili v prejšnjih letih. Leta 1817 je po Savi prispelo 219 000 vaganov, vendar je to bilo glede na slabi domači pridelek premalo, da bi zadovoljilo vse potrebe. Leta 1816 so uvozili večje količine žita v Trst iz Rusije in drugih vzhodnih dežel. Ta uvoz je preprečil, da cene v Ljubljani niso še bolj narasle. Potem ko je žito leta 1817 dobro obrodilo, so cene takoj po žetvi padle za polovico. V začetku avgusta je stal mernik pšenice 3 gld. Ker so sledile v naslednjih letih na splošno dobre letine in je bil tudi obseg uvoza žita v nekaterih letih precej nad običajnim, so cene sredi dvajsetih let močno nazadovale, mernik pšenice je veljal komaj 1 gld. Za pridelovalca žita je bilo tako gibanje neugodno, ker mu nizka cena pridelkov ni pokrila pridelovalnih stroškov, zato mu je primanjkovalo denarja za nabavo orodja, obleke in obrtnih izdelkov ter za plačilo davkov in mezd delavcem. Gospodarski položaj kmetijstva se je v takih razmerah zelo poslabšal, cene kmetijskih pridelkov so bile prenizke v primeri s cenami obrtnih izdelkov in mezdami, ki so ostale več ali manj na prejšnji višini.¹⁹ Najbrž so nizke cene žita pospešile nekatere spremembe v takratnem kmetijstvu. Kultura krompirja se verjetno po prejšnjih slabih letinah ni širila le zato, da bi pridelovalci na razpoložljivih njivskih površinah pridobili več hrane, temveč so to njihovo odločitev pospešile in utrdile takratne nizke cene, ki niso zagotavljale donosnosti pridelovanja žita.

6. Gospodarske in denarne razmere ter naraščanje prebivalstva

Nizka raven žitnih cen se je ohranila do srede štiridesetih let. Tedaj so zaradi slabih letin cene narasle; močnejše kot sicer so se žitne cene dvignile, ker je v tistih letih plesen uničila skoraj ves krompirjev pridelek in se je zato povečalo povpraševanje po žitu. S tem je nastopilo tridesetletno obdobje, ko so se cene z običajnimi večjimi nihANJI dvignile in gibale na ravni, ki je bila povprečno več kot 50 % višja od prejšnje. Sredi petdesetih let so se cene vzpele na izredno višino; leta 1854 je mernik pšenice večkrat presegel ceno 4 gld. Eden izmed vzrokov višjih cen so bile slabe letine; leto 1852 so glede pomanjkanja

¹⁷ MALj Reg. I fasc. 151 (1798) fol. 205 sl.

¹⁸ J. Mal, Zgodovina slovenskega naroda, 105.

¹⁹ J. Mal, n. o. m. 504 sl.; MALj Reg. I fasc. 184 (1815—1817) fol. 496 sl., 507 sl., 936 sl.,

žita primerjali z letom 1817. Visoke cene so prevladovale nekako do konca sedemdesetih let. Poleg slabih letin so bili še drugi vzroki visokih žitnih cen, ki so jih sodobniki imeli za odločilnejše. Leta 1858 je deželno predsedstvo pozvalo magistrat, naj mu poroča, kaj vse povzroča naraščanje cen. Magistrat je poizvedel za mnenje kranjske kmetijske družbe ter trgovske zbornice. Kmetijska družba je kot splošen vzrok navedla razvrednotenje denarja, vzdrževanje velike vojske, visoke državne davke ter deželne in občinske doklade, na koncu pa je omenila še nerodovitna leta zadnjega časa. Trgovska zbornica pa je videla vzroke druginje v posledicah preteklih nesrečnih let in višjih davkih. Za zastopnike gospodarstva je bil torej glavni vzrok za dvig ravni cen v slabih državnih financah ter denarni in davčni politiki. V odgovoru deželnemu predsedstvu je magistrat povedal o vprašanju visokih cen tudi svoje mnenje. Zanj ni bilo dvoma, da je bil glavni razlog za dvig cen živil v propadanju kmetijstva in v naraščanju števila potrošnikov. Pridelovalni stroški so se v kmetijstvu povečali, velika posest je izgubila nekdanjo brezplačno delovno silo in je navezana na plačane delavce, ki jih pa ni vedno dovolj na voljo. Mali posestniki, ki so imeli dovolj delovne sile, pa so bili po zemljiški odvezi obremenjeni s plačilom odškodnine za nekatera odpravljena podložniška bremena ter z državnimi, deželnimi in občinskimi davki. Odplačevanje teh bremen jih je vodilo v denarne stiske, iz katerih so si skušali pomagati z zviševanjem cen pridelkov in delno odprodajo živine, kar pa je zopet vplivalo na manjšo produktivnost. V istem ali celo večjem razmerju kot je nazadovalo kmetijstvo, se je povečalo število potrošnikov. Razvija se industrija, gradijo nove železnice, ta podjetja ne privlačijo le delavstva na škodo kmetijstva, temveč tudi kapital. Navedene spremembe in vojne so povečale potrebo po živilih, večje povpraševanje je dvignilo cene. Dokler bo trajalo nesorazmerje med donosom zemlje in potrebo po kmetijskih pridelkih, ni upati na spremembo. Druginjo, ki ima vzrok v premajhni proizvodnji, bo mogoče odpraviti le postopoma z ukrepi, ki bi pomagali kmetijstvu, da poveča pridelke.²⁰

Treba je priznati, da je magistrat v odgovoru deželnemu predsedstvu skrbno prikazal vzroke, ki so po njegovem mnenju vplivali na naraščanje cen žita. Nekaterim vzrokom je sicer pripisoval prevelik pomen, ker je imel pred očmi le domače razmere. Odločilnejši so bili vzroki splošnega značaja, ki so se uveljavljali tudi v drugih deželah in državah. Močno dviganje žitnih cen od srede prejšnjega stoletja naprej so ugotovili v vsej Srednji Evropi. Politične razmere so v tistem obdobju v veliki meri vplivale na gospodarstvo. Marčna revolucija leta 1848, ki ji je sledila vojna z Madžari in v Italiji, je bila težko breme za itak slabe avstrijske državne finance. S povišanimi davki, najemanjem posojil in izdajanjem papirnatega denarja si je država preskrbela kritje za povečane izdatke. Papirnati denar, ki je bil leta 1848 dan v obtok kot obvezno plačilno sredstvo, je ljudstvo sprejelo z velikim nezaupanjem in mu ni priznavalo iste vrednosti kot kovancem. Posledica je bila, da niso le srebrni novci izginili iz prometa, ampak celo bakreni drobiž. Državi je sicer po nekaj letih uspelo izboljšati denarne razmere, toda v času krimske vojne leta 1854 in 1855, vojne v Italiji leta 1859 ter vojne v Italiji in s Prusijo leta 1866 so državne finance ponovno prišle v krizo, ki se je izražala v neurejenih denarnih razmerah in

²⁰ MALj Reg. I fasc. 678 (1858) fol. 631 sl.; J. M a l , n. o. m. 884 sl.

razvrednotenju papirnatega denarja. Denarna stabilnost je bila vzpostavljena šele konec sedemdesetih let, ko je izginil ažio srebrnih novcev, ki so ga imeli v papirnatem denarju od leta 1848 naprej in je v nekaterih letih presegal povprečno tudi 20^{0/0}, v nekaterih primerih pa je dosegel celo 50^{0/0}.²¹ Razvrednotenje papirnatega denarja in kolebanje denarne vrednosti sta veliko pripomogla k visokim žitnim cenam v tem obdobju. Za nekaj let sem mogel ugotoviti, da so najvišje cene pšenice sovpadale z najvišjimi odstotki srebrnega ažia. Popolne vzporednosti cen z ažiom pa niti ne moremo pričakovati, ker je bilo gibanje žitnih cen odvisno tudi od drugih vplivov kot gibanje ažia. Poleg razvrednotenja denarja kot posledice neurejenega finančnega gospodarstva je treba omeniti še uvedbo avstrijske veljave leta 1857 z novim goldinarjem, ki je imel približno 5^{0/0} manj kovinske vrednosti kot prejšnji konvencijski goldinar, toda ta sprememba je bila neznatna v primeri z odstotki ažia. Ekonomisti so naraščanje ravni cen po letu 1850 pripisovali delno tudi znatnemu povečanju proizvodnje zlata in srebra v drugi polovici prejšnjega stoletja. Posledica večjih količin dragih kovin je bilo razvrednotenje kovinskega denarja v primeri z drugimi proizvodi, ki so se jim cene zato dvignile.

Ljubljanski magistrat je označil povečanje pridelovalnih stroškov (med temi je omenjal zlasti davčna bremena in delavske mezde) ter povečanje števila potrošnikov kot glavna razloga za naraščanje cen. Ker se je pri tem omejil le na razmere v deželi, je precenjeval njihov vpliv. Domače kmetijstvo že dolgo ni bilo več zmožno pridelati dovolj žita za potrebe prebivalstva ter ga je bilo treba uvažati. Te možnosti so pa tedaj naraščale z uvajanjem železnice in parnikov. Dejansko je sredi prejšnjega stoletja uvoz žita kril že znaten del potreb na Kranjskem. Pri oblikovanju žitnih cen niso bili več odločilni pridelovalni stroški domačega kmetijstva, temveč stroški uvoženega žita, v katerih so bili vključeni tudi transportni stroški. Žito so uvažali iz dežel, kjer so bili pridelovalni stroški nižji kot pri nas, z uvajanjem sodobnejših prometnih sredstev so se znižali tudi transportni stroški. Domači pridelovalni stroški torej niso mogli biti odločilnejši faktor pri oblikovanju cen. Tudi v času visoke ravni cen so te v nekaterih letih padle globoko navzdol in je bilo gibanje na splošno podvrženo takim nihanjem, ki kažejo, da cene niso bile vezane na počasi se spreminjajoče pridelovalne stroške, dasi za daljša obdobja ni mogoče zanikati odvisnosti cen od stroškov pridelovanja.

Drugi vzrok, ki ga je magistrat navedel za naraščanje cen, povečanje števila potrošnikov, je trdnejši. Podatki ljudskih štetij iz prejšnjega stoletja kažejo, kako je prebivalstvo v evropskih državah naglo naraščalo. To naraščanje je bilo v zvezi predvsem z industrijskim razvojem ter povečanjem števila delavstva, ki se je koncentriralo v mestih ter rudarskih in industrijskih središčih. Mnogo delavstva so zaposlovali gradnje železnic. Kranjska je bila pri tem razvoju manj udeležena, zato njeno prebivalstvo ni naraščalo tako kot v gospodarsko razvitejših deželah, nasprotno, prirastek je bil malenkosten, pač pa je naraščalo izseljevanje v druge dežele, kjer je bilo več eksistenčnih možnosti. Najbližje tako gospodarsko središče, kamor so se iz nekaterih kranjskih okolišev odseljevali v večjem številu, je bil Trst, kjer je število prebivalcev od srede sto-

²¹ O denarnih razmerah gl. str. 351 (111) sl. O razlogih za naraščanje cen v tem obdobju prim. R. Baravalle, Preise und Löhne in Graz im 19. Jahrhundert (1820—1914). Zeitschrift des historischen Vereines für Steiermark LVII, 1966, 94.

letja znatno naraščalo. Ko je še ljubljanska trgovina oskrbovala Trst z žitom oziroma z moko, so tudi njegove potrebe v neki meri vplivale na oblikovanje cen v Ljubljani. V času, ko je žito že postalo predmet svetovne trgovine, sta splošno naraščanje prebivalstva in s tem združeno večje povpraševanje po žitu, dokler se mu ponudba ni prilagodila, vplivala na naraščanje cen na velikih žitnih tržiščih. Njihovi višji ravni so se prilagodile tudi cene na Kranjskem, ki je itak morala veliko žita uvažati za svoje potrebe.

Čeprav je bilo povečanje števila prebivalstva eden izmed vzrokov za višje cene žita, je treba omeniti še druge vzroke, združene z intenzivnejšim gospodarskim razvojem, ki so vplivali na dvig cen. Po vojni leta 1866 je v bivši avstro-ogrski monarhiji pa tudi v drugih srednjeevropskih državah prišlo v gospodarstvu do večjega zagona. Ustanavljali so nova industrijska podjetja in denarne zavode, zlasti v obliki delniških družb, gradili so železnice, znatno je bila povečana gradbena dejavnost. Zaposlitev se je povečala in dvignile so se delavske mezde. Tudi Kranjska je imela nekaj deleža pri tem razvoju, v tistih letih so bile npr. ustanovljene delniške družbe Kranjska industrijska družba, Kranjska stavbna družba, začela je obratovati tobačna tovarna v Ljubljani, ki se je po številu delavstva kmalu uvrstila med največja industrijska podjetja na slovenskem ozemlju, zgrajena je bila gorenjska železnica in železnica Pivka-Reka. Običajna najnižja dnevna delavska mezda (brez hrane), ki je bila leta 1869 60 krajcarjev, se je tedaj pričela dvigati, leta 1875 je dosegla 89 krajcarjev, skoraj 50 % več.²² Zaradi povečane podjetnosti in zaposlenosti ter povečane kupne moči prebivalstva se je povečalo povpraševanje po vseh vrstah blaga, ki je imelo za posledico dviganje cen. Tudi padanje cen srebra v primeri z zlatom je tedaj nekoliko pripomoglo k višjim cenam, ker je denar srebrne veljave, kot je bila v Avstriji, izgubljal na vrednosti. Zato se je podražilo uvoženo žito, ki ga je bilo treba plačati v zlatu oziroma v devizah. Leta 1879 ustavljeno kovanje srebrnih novcev je preprečilo nadaljnje poslabšanje denarne vrednosti in deviznih tečajev ter se je avstrijska veljava stabilizirala. Ko je borzna kriza leta 1873 ustavila gospodarski vzpon, so cene na splošno padle, tudi cene žita so nazadovale, dasi je bila v mnogih evropskih državah slaba letina. V Ljubljani je cena pšenice zaznamovala velik padec. Po precejšnjem nihanju so se cene od konca sedemdesetih let naprej gibale na nižji ravni vse do začetka tekočega stoletja.

Gotovo je poslabšanje gospodarskih razmer v sedemdesetih letih delno vplivalo na nazadovanje žitnih cen. Vendar je njihova raven ostala nižja kot v prejšnjem obdobju tudi pozneje, ko se je položaj v gospodarstvu izboljšal. Razlog za nižje cene je bil tudi povečan uvoz žita iz žitorodnih, zlasti prekomorskih držav. Čeprav je pri še vedno naraščajočem prebivalstvu bila večja tudi potreba po kmetijskih pridelkih, se položaj na svetovnem žitnem trgu ni bistveno spremenil do časa tik pred prvo svetovno vojno.²³ Ljubljanske žitne cene kažejo celo, da so sredi devetdesetih let padle za nekaj časa tako nizko, kot niso bile več od štiridesetih let dalje. Za tako gibanje cen ni druge razlage kot nadpovprečna ponudba blaga na žitnih tržiščih, ki je bila rezultat bodisi večjega pridelka v državi, bodisi večjega uvoza. Velik skok cen pšenice

²² B. Weisz, Der Einfluss der Getreidepreise auf den Arbeitslohn und auf den Preis einiger wichtiger Lebensmittel. Statistische Monatschrift VI, Wien 1880, 245.

²³ W. A b e l, n. o. m. 156.

po letu 1906 pa smemo najbrž pripisati deloma novemu avstrijskemu carinskemu zakonu, na podlagi katerega so bile zvišane carine za uvoz kmetijskih pridelkov. Višja carina je bila med vzroki, da so se cene v naslednjih letih gibale na višji ravni.

V tem zadnjem obdobju sta bili spremenjena mera, za katero je bila izkazana cena žita, ter tudi denarna veljava. Do konca leta 1892 so cene veljale za prostorninsko mero, to je bil hektoliter, naprej pa za stot. Istega leta je bil izdan zakon o uvedbi zlate veljave, ki je bila potem z letom 1900 dejansko uvedena in so od tedaj cene izražene v kronah. Ob spremembi od prostorninske na utežno mero so bile cene vseh vrst žita, izražene za metrski stot, na prvi tržni dan v letu 1893 nižje kot pa zadnje cene leta 1892 za hektoliter, preračunane za stot na podlagi tedaj običajne hektolitrske teže.²⁴ Zdi se, da so pri merjenju žita s prostorninskimi merami precenjevali njegovo vrednost, najbrž pa je nekaj razlike treba pripisati natančnejšemu merjenju s tehtnico kot z mernikom. Ob spremembi denarne veljave pa v gibanju žitnih cen ni opaziti kakšne posebnosti. Dejansko je uvedba zlate veljave pomenila učvrstitev denarne stabilnosti; kolikor se je izboljšal devizni tečaj avstrijskega denarja, je postal uvoz cenejši. Vendar v obdobju, ko se je iz drugih razlogov uveljavljala tendenca naraščanja žitnih cen, so bile spremembe v denarni vrednosti preneznatne, da bi mogle spremeniti gibanje žitnih cen.

V zadnjih letih pred prvo svetovno vojno so se žitne cene gibale nekako na isti ravni, kot je bila med 1850 in 1880. Poleg že omenjenih razlogov so vplivale na porast cen verjetno tudi politične razmere, balkanske in nekatere kolonialne vojne so prizadele gospodarsko stabilnost. Začetek svetovne vojne leta 1914 je pognal žitne cene strmo kvišku, povečalo se je sicer nakupovanje žita za potrebe vojaštva in morda se je širilo tudi kupovanje na zalogo, vendar je bil razlog za skok cen najbrž bolj v nastali psihozi kot pa v tedanjem razmerju med ponudbo in povpraševanjem. Trgovina je pričakovala močan dvig povpraševanja obenem pa manjšo ponudbo zaradi morebitnih težav pri uvozu, verjetno pa že v prvih mesecih vojne ni priznavala denarju več polne vrednosti. Država je takoj po začetku vojne z raznimi ukrepi posegla v gospodarstvo glede prehrane prebivalstva, že 29. julija 1914 so bile določene najvišje cene za moko in nekatera druga živila, nekaj dni pozneje so bile popisane zaloge žita in moke. Za avgust in september ni tržnih cen; ko je začetek oktobra zopet prišlo do trgovanja z žitom, se je cena pšenice dvignila že na 40 kron za stot v primeru s 27 kronami v juliju. Do začetka decembra je dosegla že 51 kron. Tedaj so bile uvedene najvišje cene, na Kranjskem je bila določena na 41,50 krone. Prosto oblikovanje žitnih cen je za čas vojne prenehalo.

IV. TABELE ŽITNIH CEN

Cene ob sv. Elizabeti (19. novembra) za obdobje 1650—1750 so iz izkaza v Arhivu Slovenije Gr A I Dol fasc. 80. Izkaz vsebuje za vsako žitno vrsto povprečni tri cene, prvo, drugo in tretjo, prva je najnižja, druga srednja in tretja pa

²⁴ O prostorninski teži žita gl. str. 356 (116).

najvišja. V tabelah so upoštevane srednje cene, le če teh ni bilo, so navedene najvišje. Tabele ne vsebuje cen soržice, črne in bele mešanice, ki so v izkazu.

Cene so navedene v krajcarjih, ki so bili deli goldinarja. Goldinar se je delil na 60 krajcarjev. Vrednost goldinarja se je v razdobju 1650—1750 dvakrat spremenila. Prvotno je imel goldinar vrednost 16,78 g čistega srebra. Zaradi poslabšanja denarnih razmer v zadnji tretjini 17. stoletja mu je bila vrednost postopoma znižana. Po leta 1692 določeni vrednosti je goldinar pomenil 12,59 g čistega srebra, kar je bilo okrog 25 % manj kot pred denarnimi spremembami. Na Kranjskem je goldinarska računaska enota imela približno za 16 % manjšo vrednost kot v drugih avstrijskih deželah. V tej nižji vrednosti, ki so jo označevali kot kranjsko veljavo, so bile izražene žitne cene do leta 1727. Od tega leta dalje so cene navedene v nemški veljavi, to je v vrednosti goldinarja, ki je ustrezala 12,59 g čistega srebra.

(Podrobneje glej v poglavju ‚O denarju in merah‘ na str. 343 [103] sl.)

Leto	Cene v krajcarjih				
	za mernik				za star
	pšenica	rž	proso	ajda	oves
1650	60	48	38	28	88
1651	66	50	46	34	86
1652	62	48	42	36	80
1653	44	32	26	20	60
1654	38	26	24	18	56
1655	38	26	26	18	56
1656	50	30	30	22	64
1657	50	36	28	28	68
1658	46	32	32	26	64
1659	46	34	30	26	62
1660	60	46	34	30	74
1661	58	42	32	24	74
1662	42	30	26	22	60
1663	60	46	36	32	64
1664	66	56	48	40	82
1665	58	42	32	26	80
1666	64	42	34	28	92
1667	58	38	34	28	80
1668	50	34	32	24	70
1669	50	36	34	30	72
1670	56	34	30	24	72
1671	46	32	30	22	64
1672	48	32	30	26	60
1673	50	36	34	28	68
1674	64	54	44	38	80
1675	62	54	—	40	96
1676	48	36	32	28	68
1677	50	34	30	26	64

Leto	Cene v krajcarjih				
	za mernik			za star	
	pšenica	rž	proso	ajda	oves
1678	50	34	30	26	64
1679	62	48	30	24	64
1680	44	32	28	22	60
1681	46	32	28	24	64
1682	44	26	30	20	66
1683	42	24	24	18	66
1684	48	30	22	22	62
1685	66	54	40	40	96
1686	62	—	30	28	66
1687	48	30	26	26	82
1688	58	34	28	26	86
1689	58	36	30	24	64
1690	54	36	34	30	62
1691	66	48	46	42	74
1692	106	80	52	48	96
1693	92	72	60	50	96
1694	76	56	56	46	106
1695	152	—	92	84	160
1696	124	100	84	68	160
1697	106	72	68	56	128
1698	100	76	56	48	112
1699	92	64	60	44	120
1700	68	44	44	32	80
1701	84	60	52	40	88
1702	72	48	52	44	106
1703	60	44	52	30	96
1704	62	42	42	38	88
1705	64	48	48	44	96
1706	56	34	30	24	56
1707	52	32	30	22	72
1708	64	46	48	42	104
1709	100	70	52	46	104
1710	62	42	38	30	88
1711	54	34	34	28	64
1712	68	50	42	38	88
1713	86	66	58	54	120
1714	122	98	82	78	136
1715	102	82	62	50	152
1716	82	62	50	46	104
1717	78	54	50	42	88
1718	72	50	44	38	88
1719	66	44	42	38	80
1720	58	32	32	24	64
1721	58	30	30	26	64

Leto	Cene v krajcarjih				
	za mernik			za star	
	pšenica	rž	proso	ajda	oves
1722	52	30	30	24	64
1723	56	30	30	26	72
1724	64	46	40	38	80
1725	58	42	32	32	72
1726	62	42	30	26	64
1727	56	30	30	26	72
1728	43	24	24	19	61
1729	43	24	23	16	61
1730	49	30	30	22	72
1731	50	36	32	32	63
1732	48	36	29	22	64
1733	48	32	32	24	64
1734	43	29	29	26	72
1735	56	38	33	29	80
1736	64	43	34	32	80
1737	52	34	32	30	72
1738	58	44	42	36	72
1739	56	46	40	30	84
1740	96	66	66	66	132
1741	74	51	50	38	88
1742	70	52	46	44	84
1743	72	53	50	43	86
1744	58	39	36	29	72
1745	62	40	40	40	92
1746	64	40	36	33	96
1747	56	36	36	26	72
1748	64	36	33	24	80
1749	58	36	36	26	80
1750	60	39	36	39	72

Cene za čas med 1706 in 1784 so iz knjig žitnih cen v Mestnem arhivu v Ljubljani. Posamezne knjige obsegajo:

- Cod. XXIII/22 od 3. I. 1706 do 28. XII. 1710
- Cod. XXIII/23 od 20. III. 1728 do 23. IX. 1733
- Cod. XXIII/24 od 26. IX. 1733 do 15. V. 1737
- Cod. XXIII/25 od 15. V. 1737 do 12. I. 1743
- Cod. XXIII/26 od 16. I. 1743 do 16. V. 1750
- Cod. XXIII/27 od 24. IX. 1757 do 31. X. 1764
- Cod. XXIII/28 od 3. XI. 1764 do 8. I. 1772
- Cod. XXIII/29 od 28. I. 1775 do 25. X. 1780
- Cod. XXIII/30 od 24. II. 1779 do 10. XII. 1784.

V prvi knjigi so vpisane cene enkrat tedensko, v drugih knjigah so cene obeh tedenskih sejmov oziroma tržnih dnevov, srede in sobote. Poleg cen pše-

nice, rži, prosa, ajde in ovsa vsebujejo knjige tudi cene soržice ter bele in črne mešanice, ki v tabelah niso upoštevane; od leta 1728 dalje tudi cene ječmena. Ječmen je izkazan v tabelah do leta 1777, nato manjka nekaj let, ker v knjigah cen ni podatkov. V tabelah so prikazane cene le enega tržnega dne v mesecu in sicer praviloma prve sobote; če tega dne ni bilo tedenskega sejma oziroma manjkajo cene, so izkazane cene dneva, ob katerem je bil tržni dan namesto sobote ali pa prihodnje sobote. Med tedenskimi sejmi v sredah in sobotah ni bilo po knjigah cen nikakih razlik. Od enega tržnega dne do drugega so cene pogosto ostale neizpremenjene; kadar so se spremenile, so se le nebitveno. Od treh cen za vsako žitno vrsto, najnižje, srednje in najvišje, je vzeta srednja, le v primeru, da je ni bilo, pa najnižja oziroma najvišja.

Da pridejo žitna leta bolj do izraza, je v tabelah poudarjena meja med mesecema julij in avgust ne pa med koledarskimi leti.

V tej dobi je bila spremenjena žitna mera, za katero veljajo cene, ter denarna vrednost, v kateri so izražene. Leta 1748 je bila uvedena dolnjeavstrijska oziroma dunajska žitna mera. Ljubljanski mernik je do tedaj vseboval 26,5 l; po uvedbi dolnjeavstrijske mere pa je postal enak polovici vagana (Metzen) z vsebino 30,5 l. Kmalu nato je bila prostornina povečana na 30, 75 l.

Leta 1750 je bila določena nova novčna stopnja za srebrne kovance. Po tej stopnji je goldinar dobil vrednost 11,69 g čistega srebra, kar je bilo 7 % manj kot po prejšnji novčni stopnji.

Leto	Mesec	Cene v krajcarjih					za star
		za mernik					
		pšenica	rž	proso	ječmen	ajda	
1706	januar	64	52	48		44	88
	februar	64	—	52		—	104
	marec	64	50	50		—	104
	april	64	54	54		—	88
	maj	66	54	54		48	104
	junij	68	58	56		—	—
	julij	68	—	54		54	—
	avgust	58	—	50		—	72
	september	58	38	34		—	56
	oktober	58	40	34		32	56
	november	56	34	30		26	64
	december	56	38	32		26	64
1707	januar	56	38	34		26	72
	februar	56	38	32		26	72
	marec	56	38	30		28	80
	april	56	38	32		30	80
	maj	56	38	32		30	—
	junij	56	38	32		30	88
	julij	56	38	34		30	—

Leto	Mesec	Cene v krajcarjih					za star
		za mernik					
		pšenica	rž	proso	ječmen	ajda	
1708	avgust	54	38	34		32	72
	september	52	34	32		—	72
	oktober	52	32	30		—	64
	november	52	34	32		24	72
	december	52	34	32		24	72
	januar	56	36	34		26	—
	februar	56	36	34		26	88
	marec	56	38	34		26	96
	april	56	—	34		26	88
	maj	52	34	34		28	96
	junij	52	34	32		28	88
julij	52	34	34		26	96	
1709	avgust	56	38	42		30	88
	september	56	42	—		—	80
	oktober	64	50	48		44	88
	november	60	46	50		—	96
	december	68	48	50		42	120
	januar	68	54	52		44	120
	februar	76	54	56		—	128
	marec	76	60	56		—	136
	april	84	64	60		—	136
	maj	82	64	60		—	—
	junij	88	74	66		62	160
julij	90	74	62		66	152	
1710	avgust	104	82	68		68	120
	september	106	72	—		—	104
	oktober	104	72	46		46	88
	november	98	70	48		46	96
	december	100	70	54		50	104
	januar	94	72	50		46	120
	februar	94	70	50		48	120
	marec	96	70	54		54	120
	april	94	66	54		54	112
	maj	92	66	54		54	104
	junij	86	64	50		54	88
julij	80	58	50		50	—	
	avgust	62	42	—		—	88
	september	66	42	34		—	66
	oktober	66	46	38		34	72
	november	62	44	38		32	72
	december	62	42	36		26	80

Leto	Mesec	Cene v krajcarjih						
		za mernik					za star	
		pšenica	rž	proso	ječmen	ajda	oves	
1728	april	48	28	26	—	22	61	
	maj	48	28	26	—	22	61	
	junij	48	26	26	—	22	61	
	julij	48	26	26	—	22	61	
	avgust	47	26	26	22	22	68	
	september	47	26	26	22	22	68	
	oktober	46	26	26	—	22	67	
	november	46	26	26	—	22	61	
	december	43	24	24	—	19	61	
	1729	januar	43	24	24	—	19	61
		februar	43	24	24	—	19	61
		marec	43	24	24	—	19	61
april		43	24	24	—	19	61	
maj		43	24	24	—	19	61	
junij		43	24	24	—	19	61	
julij		43	24	24	—	19	61	
avgust		43	24	24	—	19	61	
september		43	24	24	—	19	61	
oktober		43	24	24	—	19	61	
november		43	24	23	23	16	61	
december		43	24	23	23	19	61	
1730	januar	43	24	23	—	19	61	
	februar	43	24	23	—	19	61	
	marec	43	24	23	—	19	61	
	april	43	24	24	—	19	61	
	maj	43	26	26	26	19	61	
	junij	43	26	26	26	19	61	
	julij	43	26	26	—	19	61	
	avgust	43	26	26	—	19	75	
	september	46	28	—	—	—	75	
	oktober	46	28	28	—	22	61	
	november	46	28	28	—	22	72	
	december	49	30	30	—	22	72	
1731	januar	49	30	30	—	22	72	
	februar	49	32	32	—	24	80	
	marec	49	32	31	—	24	80	
	april	47	32	32	—	27	80	
	maj	47	36	34	—	30	80	
	junij	52	38	34	—	30	100	
	julij	51	40	32	—	32	92	

Leto	Mesec	Cene v krajcarjih					
		za mernik				za star	
		pšenica	rž	proso	ječmen	ajda	oves
1732	avgust	51	40	32	—	32	92
	september	50	40	32	—	32	80
	oktober	46	32	32	30	31	63
	november	50	36	32	28	32	63
	december	50	37	34	32	32	64
	januar	51	37	34	32	29	64
	februar	51	37	34	30	29	72
	marec	51	37	34	30	29	72
	april	50	36	32	30	29	68
	maj	50	36	32	30	29	68
	junij	48	36	32	30	29	68
	julij	48	34	32	—	29	68
1733	avgust	48	34	32	29	29	68
	september	48	34	32	29	28	64
	oktober	48	32	32	29	28	64
	november	48	32	32	29	22	64
	december	48	36	30	28	24	64
	januar	48	36	32	30	24	68
	februar	49	36	32	—	24	68
	marec	49	36	32	30	24	68
	april	49	36	32	30	24	68
	maj	49	36	30	30	26	68
	junij	51	36	29	29	26	68
	julij	52	36	29	29	26	68
1734	avgust	48	33	29	—	26	64
	september	46	32	29	28	26	64
	oktober	46	29	29	26	26	64
	november	46	29	29	26	24	64
	december	48	32	32	26	24	64
	januar	51	33	33	30	24	68
	februar	51	33	33	30	24	68
	marec	54	36	33	30	26	80
	april	54	36	33	30	26	80
	maj	54	36	33	30	26	88
	junij	49	36	30	—	28	88
	julij	49	36	30	—	28	84
	avgust	48	32	32	26	26	80
	september	48	32	32	26	26	80
	oktober	46	32	32	26	26	72
	november	45	29	29	—	26	72
	december	45	32	32	29	26	76

Leto	Mesec	Cene v krajcarjih					
		za mernik				za star	
		pšenica	rž	proso	ječmen	ajda	oves
1735	januar	45	32	32	29	26	76
	februar	49	32	32	29	26	76
	marec	49	32	32	29	26	76
	april	49	32	32	29	26	88
	maj	48	32	32	29	26	88
	junij	48	32	32	29	26	88
	julij	47	32	32	29	26	88
	avgust	51	32	32	29	26	72
	september	51	32	32	29	26	72
	oktober	53	32	32	29	26	72
	november	56	36	32	30	28	76
	december	60	38	38	—	31	80
1736	januar	60	38	38	—	31	80
	februar	56	38	36	—	30	80
	marec	56	38	36	—	30	80
	april	56	38	36	—	30	80
	maj	56	38	36	—	30	80
	junij	58	42	36	—	32	84
	julij	60	42	36	—	32	92
	avgust	60	42	36	—	32	92
	september	64	42	36	—	32	80
	oktober	64	46	36	—	36	84
	november	66	46	36	—	36	80
	december	64	43	34	—	32	80
1737	januar	64	43	34	—	32	80
	februar	60	43	36	—	34	80
	marec	60	43	36	—	34	80
	april	60	43	36	—	34	84
	maj	60	43	36	—	34	84
	junij	60	43	36	—	34	84
	julij	57	43	36	—	34	84
	avgust	53	43	33	—	33	84
	september	52	38	33	—	33	80
	oktober	51	36	32	30	30	72
	november	51	36	32	30	30	72
	december	52	34	32	32	26	72
1738	januar	52	34	32	32	26	72
	februar	54	34	32	32	26	72
	marec	54	34	32	32	26	72
	april	54	34	32	32	26	72
	maj	53	34	32	32	26	76
	junij	53	34	32	32	26	76
	julij	53	34	34	34	28	80

Leto	Mesec	Cene v krajcarjih					
		za mernik					za star
		pšenica	rž	proso	ječmen	ajda	oves
1739	avgust	53	34	34	34	28	80
	september	53	34	34	34	28	72
	oktober	56	38	38	38	36	76
	november	56	38	38	38	34	76
	december	56	44	38	—	33	72
	januar	56	44	38	—	33	72
	februar	58	46	42	—	36	76
	marec	58	46	42	—	36	76
	april	56	46	42	—	36	76
	maj	56	46	42	—	36	76
	junij	56	46	42	—	36	76
	julij	58	46	42	—	38	84
1740	avgust	60	46	42	—	38	84
	september	54	43	40	—	38	76
	oktober	54	43	40	—	38	76
	november	56	46	40	—	30	84
	december	56	44	42	—	30	84
	januar	56	44	42	—	32	84
	februar	58	44	43	—	32	92
	marec	58	46	43	—	32	92
	april	58	46	43	43	34	104
	maj	64	48	45	43	38	112
	junij	76	60	53	—	53	140
	julij	72	60	53	—	53	152
1741	avgust	83	66	56	—	56	156
	september	83	66	58	56	56	128
	oktober	83	71	—	—	—	—
	november	100	82	66	—	66	128
	december	96	76	76	—	66	132
	januar	94	76	66	64	66	132
	februar	94	77	70	—	62	132
	marec	90	77	72	—	66	132
	april	90	74	72	—	66	136
	maj	87	74	72	—	66	136
	junij	87	74	72	64	64	136
	julij	87	74	72	64	66	136
	avgust	83	62	62	46	62	106
	september	74	56	53	46	—	100
	oktober	72	56	53	46	—	100
	november	74	56	53	46	46	84
	december	74	56	50	—	43	88

Leto	Mesec	Cene v krajcarjih					
		za mernik				za star	
		pšenica	rž	proso	ječmen	ajda	oves
1742	januar	74	56	50	—	39	88
	februar	74	56	50	—	42	100
	marec	74	56	50	—	46	104
	april	74	58	50	—	46	104
	maj	74	62	50	—	50	100
	junij	78	66	53	—	51	100
	julij	76	60	51	50	50	100
	avgust	74	56	52	46	50	100
	september	64	43	46	46	50	100
	oktober	70	50	50	—	50	84
	november	72	50	50	50	46	84
	december	72	53	50	—	44	84
1743	januar	72	53	50	—	43	84
	februar	72	56	50	53	46	84
	marec	70	56	53	53	46	92
	april	70	56	53	53	46	96
	maj	74	60	56	—	54	100
	junij	80	68	60	—	56	100
	julij	84	74	70	—	68	100
	avgust	84	74	70	—	68	100
	september	70	54	—	—	—	100
	oktober	74	56	53	—	—	96
	november	74	53	51	—	46	86
	december	74	53	50	—	46	100
1744	januar	74	53	50	—	46	100
	februar	74	53	50	—	46	100
	marec	74	53	50	—	46	100
	april	74	53	50	50	46	104
	maj	70	50	46	—	40	100
	junij	62	46	43	—	40	92
	julij	64	48	44	—	41	92
	avgust	64	50	46	—	40	92
	september	60	43	—	—	—	92
	oktober	54	36	36	—	29	72
	november	58	39	36	—	29	72
	december	60	43	34	32	29	80
1745	januar	60	39	36	34	32	76
	februar	56	40	36	36	33	76
	marec	56	40	36	36	33	76
	april	54	36	33	33	30	72
	maj	56	40	33	32	29	72
	junij	56	36	36	32	29	76
	julij	56	36	36	32	29	76

Leto	Mesec	Cene v krajcarjih						
		za mernik					za star	
		pšenica	rž	proso	ječmen	ajda	oves	
1746	avgust	56	36	36	32	29	76	
	september	56	36	36	32	29	76	
	oktober	62	43	43	39	—	92	
	november	62	43	40	40	40	92	
	december	62	40	40	40	40	92	
	januar	62	40	40	40	40	92	
	februar	60	40	40	40	36	88	
	marec	60	40	40	40	36	92	
	april	64	43	43	40	40	96	
	maj	66	50	46	40	43	112	
	junij	66	50	50	—	43	112	
	julij	66	50	50	—	43	112	
	1747	avgust	66	50	50	—	43	124
		september	64	43	43	—	43	120
oktober		64	40	40	40	40	92	
november		64	43	36	40	29	92	
december		64	43	39	39	33	96	
januar		64	43	39	39	33	96	
februar		66	46	43	43	33	100	
marec		66	46	40	40	33	100	
april		66	46	40	40	33	100	
maj		66	46	40	40	33	100	
junij		66	46	40	40	33	100	
julij		66	46	40	40	33	100	
1748		avgust	66	46	40	40	33	100
		september	58	36	36	36	32	92
	oktober	56	36	36	36	32	92	
	november	56	36	36	33	26	72	
	december	60	36	36	33	26	72	
	januar	60	39	36	36	26	72	
	februar	60	39	36	36	26	72	
	marec	60	39	36	36	26	72	
	april	62	39	39	36	29	84	
	maj	62	39	39	36	29	84	
	junij	60	36	36	34	26	80	
	julij	62	32	32	32	26	72	
	avgust	64	36	36	36	29	76	
	september	64	36	39	32	29	76	
oktober	62	36	36	32	26	76		
november	62	36	34	32	26	76		
december	64	36	33	33	26	80		

Leto	Mesec	Cene v krajcarjih					
		za mernik				za star	
		pšenica	rž	proso	ječmen	ajda	oves
1749	januar	64	36	33	33	26	80
	februar	64	36	33	33	26	80
	marec	67	36	36	33	26	76
	april	64	33	33	—	26	84
	maj	62	33	33	33	26	76
	junij	60	33	33	—	26	84
	julij	60	33	33	—	26	84
	avgust	60	30	30	30	26	80
	september	56	31	—	30	26	80
	oktober	56	36	33	30	26	80
	november	56	36	33	30	26	80
	december	58	36	36	36	26	80
1750	januar	58	36	34	—	26	80
	februar	60	36	34	—	26	80
	marec	60	36	34	—	26	80
	april	58	36	34	34	26	80
	maj	56	36	34	29	26	80
	oktober	90	66	53	53	53	108
1757	november	104	80	56	—	53	128
	december	97	77	60	60	63	128
	oktober	94	70	66	62	—	115
1758	januar	97	77	60	60	63	128
	februar	97	77	60	60	63	132
	marec	100	84	62	60	70	144
	april	109	87	66	62	70	152
	maj	118	87	67	—	70	171
	junij	109	87	70	—	87	—
	julij	100	84	70	—	80	—
	avgust	94	70	74	67	—	—
	september	94	72	—	—	—	131
	oktober	94	70	66	62	—	115
	november	97	82	66	—	66	131
	december	97	80	64	64	64	117
1759	januar	97	77	62	64	64	131
	februar	97	77	62	64	64	131
	marec	97	77	62	64	64	131
	april	90	75	62	—	64	131
	maj	87	75	62	—	64	131
	junij	85	75	66	60	66	131
	julij	85	75	66	60	66	131
	avgust	75	53	—	53	—	124
	september	74	53	—	53	—	117
	oktober	72	51	50	46	—	100

Leto	Mesec	Cene v krajcarjih					
		za mernik					za star
		pšenica	rž	proso	ječmen	ajda	oves
1760	november	74	51	50	46	36	100
	december	74	50	50	46	39	100
	januar	74	50	50	46	39	100
	februar	74	50	50	46	39	100
	marec	74	50	50	46	39	100
	april	74	50	50	46	39	100
	maj	77	53	53	46	50	116
	junij	85	70	60	—	64	116
	julij	85	70	60	—	64	116
	avgust	77	56	60	—	56	132
	september	70	56	56	—	—	100
	oktober	68	53	46	—	—	100
1761	november	68	53	46	—	36	100
	december	72	56	46	—	39	100
	januar	72	56	46	—	39	100
	februar	72	56	46	—	39	100
	marec	72	56	46	—	39	100
	april	67	50	46	43	38	100
	maj	67	50	46	43	38	100
	junij	60	43	43	—	36	100
	julij	62	43	39	—	39	100
	avgust	62	43	39	—	39	100
	september	56	33	33	29	—	92
	oktober	56	33	33	29	—	92
1762	november	56	33	33	29	33	84
	december	56	33	33	29	33	84
	januar	58	33	33	29	33	84
	februar	58	33	33	29	33	84
	marec	58	33	33	29	33	84
	april	58	33	33	29	33	84
	maj	58	33	33	29	33	84
	junij	56	33	33	29	33	84
	julij	56	36	36	—	36	96
	avgust	58	36	36	—	36	96
	september	58	36	36	—	36	96
	oktober	58	36	36	—	36	96
1763	november	58	36	36	—	36	96
	december	58	36	36	—	36	96
	januar	58	36	36	—	36	96
	februar	58	36	36	—	36	96
	marec	58	36	36	—	36	96
	april	58	36	36	—	36	96

Leto	Mesec	Cene v krajcarjih					
		za mernik				za star	
		pšenica	rž	proso	ječmen	ajda	oves
1764	maj	58	36	36	—	36	96
	junij	58	36	36	—	36	96
	julij	58	36	36	—	36	96
	avgust	58	36	36	—	36	96
	september	70	46	—	—	—	96
	oktober	70	46	—	—	—	96
	november	75	56	56	—	53	112
	december	75	56	56	—	53	120
	januar	75	56	56	—	53	120
	februar	75	56	56	—	53	120
	marec	80	64	56	—	53	132
	april	114	73	73	73	73	152
	maj	141	90	—	—	87	220
	junij	90	77	73	—	73	208
	julij	104	77	—	—	73	220
	1765	avgust	97	73	73	67	73
september		87	60	60	—	—	144
oktober		97	70	70	—	—	180
november		87	67	67	—	67	152
december		87	63	66	60	60	152
januar		87	63	66	60	60	152
februar		87	63	66	60	60	152
marec		87	63	66	60	60	152
april		87	63	66	60	60	152
maj		80	66	64	—	56	156
junij		80	66	64	—	56	156
julij		80	64	64	—	56	140
1766		avgust	87	67	67	—	60
	september	94	73	70	60	63	140
	oktober	97	77	—	—	—	140
	november	94	74	66	—	66	156
	december	104	84	67	—	66	156
	januar	104	84	67	—	66	156
	februar	104	84	67	—	66	156
	marec	97	72	70	—	70	168
	april	97	72	70	—	70	168
	maj	97	72	70	—	70	168
	junij	97	72	70	—	70	168
	julij	97	72	70	—	70	168
	avgust	97	74	—	60	—	196
september	100	77	—	—	—	168	
oktober	107	80	70	—	—	168	

Leto	Mesec	Cene v krajcarjih					
		za mernik				za star	
		pšenica	rž	proso	ječmen	ajda	oves
1767	november	107	80	70	—	70	168
	december	107	74	64	—	64	156
	januar	107	74	64	—	64	156
	februar	114	84	74	—	64	180
	marec	111	80	70	—	66	172
	april	107	77	67	60	64	172
	maj	107	77	67	60	64	172
	junij	114	84	70	67	70	172
	julij	114	87	70	67	67	172
	avgust	104	74	67	64	70	172
	september	97	74	67	64	67	144
	oktober	97	74	60	60	—	152
1768	november	94	74	56	60	53	144
	december	100	74	64	—	64	144
	januar	100	74	64	60	66	144
	februar	100	74	66	—	64	144
	marec	100	74	64	60	64	144
	april	100	74	60	60	64	144
	maj	100	74	64	56	60	144
	junij	94	74	60	60	63	144
	julij	94	74	60	60	57	144
	avgust	90	74	56	56	60	144
	september	90	67	56	—	—	134
	oktober	90	63	63	—	—	128
1769	november	90	66	60	50	63	144
	december	87	67	60	53	60	144
	januar	90	66	60	50	63	156
	februar	90	66	60	50	60	144
	marec	87	63	60	50	56	144
	april	84	63	60	50	60	144
	maj	84	60	56	50	56	144
	junij	80	60	56	50	56	144
	julij	80	56	56	50	56	144
	avgust	90	60	56	50	60	144
	september	87	63	60	50	56	144
	oktober	84	66	60	50	—	144
1770	november	80	60	56	50	50	144
	december	77	60	56	50	46	130
	januar	77	60	56	50	46	130
	februar	77	60	60	—	46	130
	marec	77	60	60	—	50	130
	april	77	60	60	50	50	130

Leto	Mesec	Cene v krajcarjih						
		za mernik					za star	
		pšenica	rž	proso	ječmen	ajda	oves	
1771	maj	84	63	60	53	56	142	
	junij	90	66	60	56	56	142	
	julij	90	66	63	60	66	172	
	avgust	93	73	66	60	66	184	
	september	109	80	70	—	70	184	
	oktober	107	80	70	—	73	172	
	november	107	77	73	—	77	184	
	december	110	73	77	—	77	184	
	januar	111	84	77	—	77	184	
	februar	111	77	73	—	77	184	
	marec	111	80	77	—	73	184	
	april	111	80	73	—	77	184	
	maj	107	73	73	66	73	184	
	junij	104	80	66	—	77	184	
	julij	105	75	—	64	77	200	
	1772	avgust	105	72	—	—	78	184
		september	88	64	62	—	—	132
oktober		88	56	—	—	—	136	
november		90	64	58	—	54	142	
december		92	70	64	—	54	142	
januar		94	72	68	—	58	148	
1775		januar	129	85	—	—	66	184
	februar	128	85	68	—	66	186	
	marec	126	85	68	—	66	180	
	april	125	92	71	—	68	177	
	maj	126	87	72	—	70	177	
	junij	128	92	73	—	77	190	
	julij	132	91	82	73	77	188	
	avgust	131	87	74	—	74	186	
	september	120	85	—	—	72	170	
	oktober	108	82	—	—	—	153	
	november	109	85	—	—	—	160	
	december	111	84	—	—	57	158	
	1776	januar	105	—	—	—	—	—
		februar	104	80	—	—	—	—
marec		102	76	60	—	55	164	
april		97	74	—	—	—	164	
maj		97	75	—	—	—	—	
junij		99	77	67	—	61	164	
julij		98	74	68	—	68	164	
avgust		96	77	—	—	—	165	
september		92	68	—	—	—	146	

Leto	Mesec	Cene v krajcarjih					za star oves
		za mernik				ajda	
		pšenica	rž	proso	ječmen		
1777	oktober	90	68	—	—	59	136
	november	92	63	—	—	—	136
	december	95	71	62	—	59	136
	januar	86	70	—	—	60	146
	februar	90	70	—	—	—	136
	marec	95	68	—	—	—	134
	april	96	69	66	—	—	159
	maj	91	69	—	—	—	163
	junij	93	65	65	—	62	160
	julij	92	69	62	—	68	161
1778	avgust	109	79	69	—	71	163
	september	110	69	65	—	—	141
	oktober	104	70	68	—	—	134
	november	107	69	70	—	71	134
	december	106	70	70	68	68	140
	januar	106	70	—	—	—	144
	februar	105	69	—	—	—	146
	marec	105	69	—	—	—	146
	april	105	71	—	—	—	150
	maj	105	70	—	—	—	150
1779	junij	108	71	74	—	75	151
	julij	100	69	—	—	—	—
	avgust	104	70	—	—	75	—
	september	104	69	71	—	75	—
	oktober	101	68	—	—	—	—
	november	101	68	—	—	—	151
	december	100	68	69	—	54	149
	januar	102	68	68	—	54	149
	februar	102	68	68	—	54	152
	marec	102	68	—	—	62	153
1780	april	102	70	—	—	55	155
	maj	102	70	70	—	57	156
	junij	102	71	—	—	—	—
	julij	101	76	72	—	69	—
	avgust	99	61	—	—	—	—
	september	93	58	65	—	51	188
	oktober	89	49	61	—	51	188
	november	86	51	51	—	34	188
	december	92	55	49	—	39	150
	januar	90	52	—	—	39	140
februar	87	51	—	—	37	137	
marec	89	52	51	—	39	137	

Leto	Mesec	Cene v krajcarjih					za star oves
		za mernik					
		pšenica	rž	proso	ječmen	ajda	
1781	april	87	50	49		38	136
	maj	87	51	48		37	137
	junij	85	51	43		37	137
	julij	85	48	37		34	135
	avgust	86	45	41		37	134
	september	83	39	39		34	134
	oktober	84	43	41		32	123
	november	87	44	—		—	122
	december	89	50	51		39	136
	januar	88	49	—		36	—
	februar	90	51	51		38	142
	marec	90	50	51		38	138
	april	89	49	48		35	138
	maj	86	47	49		35	138
	junij	82	49	50		41	138
	julij	89	54	—		43	142
	avgust	90	51	—		43	140
	september	90	52	54		43	140
	oktober	90	53	55		53	140
	november	90	53	55		52	140
december	93	60	56		58	150	
1782	januar	93	60	57		56	150
	februar	88	59	58		55	158
	marec	88	59	59		57	158
	april	87	58	59		59	162
	maj	91	61	59		58	162
	junij	96	70	61		60	162
	julij	95	71	61		61	162
	avgust	98	71	61		60	162
	september	98	71	—		61	162
	oktober	99	71	62		—	162
	november	—	—	—		53	162
	december	109	—	—		—	162
1783	januar	107	77	64		60	162
	februar	107	76	64		60	162
	marec	108	78	64		66	166
	april	115	86	67		70	174
	maj	121	84	68		69	208
	junij	99	81	69		68	240
	julij	104	89	69		69	240
	avgust	98	68	68		68	240
	september	91	63	66		—	184

Leto	Mesec	Cene v krajcarjih					za star
		za mernik					
		pšenica	rž	proso	ječmen	ajda	
1784	oktober	91	63	66	—	—	184
	november	89	61	61	—	—	184
	december	85	61	60	—	43	156
	januar	89	61	—	—	43	162
	februar	90	61	58	—	51	162
	marec	86	59	59	—	48	162
	april	91	65	60	—	51	160
	maj	92	64	60	—	51	160
	junij	93	63	60	—	52	160
	julij	94	66	61	—	56	160
	avgust	96	69	61	—	56	160
	september	106	68	61	—	59	160
oktober	101	69	61	—	58	160	
november	101	69	61	—	47	160	
december	101	66	59	—	50	160	

Za dobo 1785—1817 so žitne cene vzete iz tabele, ki je bila izdelana šele leta 1818 in je ohranjena v MALj Reg. I fasc. 220 fol. 659 sl. Cene so izračunana mesečna povprečja; ne nanašajo se več na mernik oziroma pri ovsu na star, temveč na vagan, ki je vseboval 61,49 l. Izražene so v goldinarjih in krajcarjih konvencijske veljave. To je bila veljava, po kateri je goldinar ustrezal vrednosti 11,69 g čistega srebra.

Leto	Mesec	Cene v goldinarjih in krajcarjih za vagan						
		pšenica	rž	ječmen	oves	ajda	proso	koruza
1785	januar	3,32	2,26	2, 8	1,20	1,42	2, 6	
	februar	3,28	2,20	—	1,22	1,50	2, 6	
	marec	3,28	2,20	2,	1,22	2,10	2, 4	
	april	3,30	2,34	—	1,48	2,10	2,16	
	maj	3,42	2,28	—	1,50	2,14	2,20	
	junij	3,40	2,24	—	1,50	2,12	2,20	
	julij	3,30	2,30	—	1,50	2, 2	2,22	
	avgust	3,22	2,22	—	1,46	2,14	2,14	
	september	3,22	2,38	—	1,30	2,14	2,14	
	oktober	3,26	3,28	—	1,30	2, 8	2,14	
	november	3,26	2,30	—	1,30	2,14	2,14	
	december	3,32	2,22	—	1,46	2,	2, 8	
1786	januar	3,26	2,40	—	1,24	1,58	2, 8	
	februar	3,18	2,38	—	1,24	1,58	2, 6	
	marec	3, 8	2,38	—	1,24	2, 2	2, 6	

Leto	Mesec	Cene v goldinarjih in krajcarjih za vagan						
		pšenica	rž	ječmen	oves	ajda	proso	koruza
	april	3, 6	2,36	—	1,42	2, 8	2,10	
	maj	3, 2	2,30	—	1,32	2, 8	2,14	
	junij	2,48	2,30	—	1,32	2,	2,14	
	julij	2,42	2,26	—	1,38	2,	2,14	
	avgust	2,44	2,14	—	1,40	2, 6	2,26	
	september	2,48	2,	—	1,24	2,14	2,26	
	oktober	3, 2	2,18	—	1,24	2,14	2,28	
	november	3, 6	2,20	2,	1,26	2, 6	2,32	
	december	3,16	2,20	2,12	1,28	2, 6	2,22	
1787	januar	3,	2,28	—	1,28	1,56	2,14	
	februar	3,10	2,30	—	1,28	1,56	2,18	
	marec	3,12	2,24	—	1,30	1,56	2,24	
	april	3,	2,24	—	1,30	2,10	2,28	
	maj	3,14	2,30	—	1,36	2,32	2,32	
	junij	3,52	2,28	—	2,	2,52	2,34	
	julij	3,28	2,42	—	2, 2	3, 1	2,50	
	avgust	3,18	2,42	—	1,48	3, 2	3,	
	september	3,46	2,46	—	1,42	3,20	3,12	
	oktober	4,16	3,18	—	1,48	3, 2	3,18	
	november	4,32	3,20	2,56	1,56	3,	3,19	
	december	4,26	3,26	—	1,54	2,50	3,48	
1788	januar	4,26	3,28	—	1,48	2,52	3,32	
	februar	4,18	3,42	—	1,48	3, 8	3,34	
	marec	4,58	3,48	—	2,10	3,18	3,40	
	april	4,50	3,48	—	2,10	3,46	3,48	
	maj	4,46	3,56	—	2,14	3,56	4, 1	
	junij	4,32	3,56	—	2,26	3,48	3,58	
	julij	4,32	3,20	—	2,14	4, 2	2,58	
	avgust	4,48	3,52	—	1,58	3,46	3,44	
	september	4,24	3,20	—	1,48	3, 1	3, 2	
	oktober	4,14	3,16	—	1,46	2,14	2,28	
	november	4,26	3,16	—	1,42	2,16	2,16	
	december	4,26	3,12	—	1,46	2,10	2,28	
1789	januar	4,26	3,14	—	1,46	2,18	2,34	
	februar	4,26	3,20	—	1,57	2,16	2,40	
	marec	4,26	3,30	—	2, 8	2,12	2,39	
	april	4,28	3,24	—	2,30	2,26	2,48	
	maj	4,28	3,30	—	2,16	2,53	2,54	
	junij	4,26	3,30	—	2,22	2,48	2,50	
	julij	4,26	3,30	—	2,20	2,43	2,40	
	avgust	4,40	3,32	—	1,58	2,43	2,38	
	september	4,32	3,18	—	1,57	2,40	2,38	
	oktober	4,26	3,16	—	1,46	1,52	2,10	

Leto	Mesec	Cene v goldinarjih in krajcarjih za vagan					
		pšenica	rž	ječmen	oves	ajda	proso
1790	november	4,32	3,16	2,28	1,46	1,48	2,14
	december	4,26	3, 8	2,28	1,52	1,46	2,14
	januar	4,26	3, 8	2,28	1,52	1,52	2,22
	februar	4,38	3,16	2,28	1,52	1,52	2,22
	marec	4,42	3,16	2,28	1,54	1,52	2,22
	april	4,38	3,16	2,28	2,20	1,52	2,22
	maj	4,30	3,14	2,14	2,	1,52	2,20
	junij	4,30	3, 2	2,14	1,58	1,52	2,20
	julij	4,40	3,	2,14	2, 1	2, 8	2,20
	avgust	4, 8	2,46	2,14	2,14	2,	2,26
1791	september	3,52	2,32	2,14	1,58	2,	2,22
	oktober	4, 6	2,32	2, 8	1,40	2,	2,11
	november	4, 4	2,20	2,18	1,36	1,36	2,10
	december	4,	2,18	—	1,34	1,34	2,10
	januar	3,58	2,16	—	1,34	1,35	2,10
	februar	3,58	2,16	—	1,34	1,35	2,10
	marec	3,58	2,14	—	1,30	1,35	2,10
	april	3,52	2, 4	1,54	1,22	1,36	2,10
	maj	3,44	1,52	2,	1,14	1,48	1,54
	junij	3,32	2,	1,42	1,14	1,48	1,50
1792	julij	3,32	2,	1,44	1,14	1,50	2, 6
	avgust	3, 6	1,40	1,48	1, 8	1,38	1,58
	september	3, 2	1,40	1,28	1, 7	1,30	1,52
	oktober	3, 4	1,42	1,28	1, 7	1,36	1,54
	november	3,10	1,46	—	1, 6	1,36	1,54
	december	3, 8	1,46	—	1, 6	1,27	2,54
	januar	3, 4	1,48	—	1,12	1,30	2,54
	februar	3,14	1,52	—	1,11	1,30	2,
	marec	3,12	1,46	1,50	1, 6	1,31	2,
	april	3, 6	1,48	1,36	1, 4	1,30	2,54
1793	maj	3, 4	1,42	1,36	1, 8	1,30	1,53
	junij	3, 2	1,42	1,36	1, 8	1,30	1,48
	julij	2,50	1,46	1,46	1,12	1,46	1,47
	avgust	2,54	1,42	1,42	1, 8	1,46	1,42
	september	2,58	1,40	1,48	1, 6	1,36	1,42
	oktober	3,10	1,42	1,42	1, 6	1,36	1,40
	november	3,10	1,50	2,	1, 8	1,37	1,42
	december	3,10	1,50	1,30	1, 8	1,36	1,42
	januar	3,10	2,10	1,32	1,20	1,34	2,10
	februar	3,26	2,30	1,42	1,26	1,40	2,12
marec	3,26	2,38	1,36	1,38	1,50	1,59	
april	3,36	2,14	2,12	1,40	2, 4	2, 1	
maj	3,30	2,32	2,14	1,42	2,20	2, 8	

Leto	Mesec	Cene v goldinarjih in krajcarjih za vagan						koruza
		pšenica	rž	ječmen	oves	ajda	proso	
1794	junij	3,20	2,30	2, 6	1,46	2,21	2,10	
	julij	3,44	2,50	2,16	2,	2,24	2,21	
	avgust	3,52	2, 6	2,16	1,47	2,36	2,30	
	september	3,58	2,54	2, 6	1,42	2,40	2,52	
	oktober	4, 4	3,	2,50	1,59	2,56	2,56	
	november	4,20	3,36	2,26	2,	2,48	2,48	
	december	4, 6	3,14	2,50	2, 8	2,50	3,12	
	januar	4,20	3,18	2,50	2,12	2,46	3,13	
	februar	4,26	3,24	2,26	2,18	3,	3, 6	
	marec	4,28	3,28	3,12	2,26	3,19	3,15	
	april	4,10	3,16	2,40	2,16	2,56	2,58	
	maj	4, 4	3, 2	2,20	2, 6	2,53	2,52	
	junij	4,28	2,50	2,26	2, 6	2,52	3, 1	
	julij	3,58	2,46	2,16	2,	2,50	2,42	
1795	avgust	3,14	2,40	2,30	1,34	2,50	3, 2	
	september	3,40	2,22	2,20	1,30	2,49	2,49	
	oktober	3,40	2,28	2,16	1,30	2,30	2,40	
	november	3,52	2,28	2,22	1,34	1,56	2,50	
	december	3,48	2,30	2,10	1,35	1,50	2,44	
	januar	3,50	2,22	—	1,38	1,50	2,40	
	februar	3,52	2,24	2,28	1,40	1,48	2, 8	
	marec	3,52	2,26	2,10	1,44	1,52	2,40	2,19
	april	3,52	2,24	2, 4	1,46	1,54	2,18	2,22
	maj	3,52	2,24	2, 3	1,42	1,51	2,16	2,36
1796	junij	4, 6	2,54	—	1,48	1,54	2,52	2,26
	julij	4, 6	2,52	2,26	1,56	2, 8	2,48	2,27
	avgust	4,26	3,16	2,20	1,50	2,12	2,53	2,36
	september	4,26	3,	2,45	1,39	2,16	2,52	—
	oktober	4,26	3,10	2,16	1,40	2,16	2,56	—
	november	4,20	3, 2	2,28	1,36	2,19	2,50	2,44
	december	4,14	3, 4	2,20	1,38	2,20	2,59	2,46
	januar	4,16	3, 4	2,30	1,36	2,16	2,36	2,50
	februar	4,16	3, 2	2,24	1,36	2,15	2,42	2,50
	marec	4,26	3, 2	2,20	1,38	2,16	2,18	2,50
april	4,20	3, 2	2,22	1,39	2,17	2,48	2,46	
avgust	4,10	3, 6	2,23	1,40	2,28	2,51	2,54	
junij	4,10	3,	2,40	1,44	2,38	2,52	2,50	
julij	3,58	2,56	2,36	1,44	2,56	2,52	—	
avgust	3,32	2,32	2,30	1,40	3, 2	2,53	—	
september	3,52	2,48	2,28	1,40	3, 3	2,55	2,44	
oktober	3,58	2,40	2,38	1,40	2,50	2,52	2,44	
november	3,58	2,42	2,38	1,40	2,40	2,50	2,40	
december	3,52	2,44	2,30	1,44	2,36	2,59	2,42	

Leto	Mesec	Cene v goldinarjih in krajcarjih za vagan						
		pšenica	rž	ječmen	oves	ajda	proso	koruza
1797	januar	3,40	2,40	2,16	1,42	2,26	2,46	2,50
	februar	3,40	2,48	—	1,44	2,30	2,50	2,51
	marec	3,42	2,44	2,16	1,42	2,31	2,48	2,47
	april	3,24	2,42	—	—	—	—	—
	maj	3,36	2,48	—	1,46	2,30	2,42	2,46
	junij	3,48	2,40	2,18	1,46	2,31	2,50	1,47
	julij	3,42	2,32	2,26	1,54	2,36	2,48	1,42
	avgust	3,48	2,32	2,36	1,46	2,36	2,49	2,37
	september	3,54	2,38	2,38	1,46	2,36	2,47	2,38
	oktober	3,58	2,44	2,36	1,50	2,40	2,44	2,36
	november	3,58	2,46	2,34	1,54	2,50	2,50	2,40
	december	3,48	2,40	2,32	1,55	2,42	2,40	2,50
1798	januar	3,48	2,32	2,38	2,	2,44	2,35	2,46
	februar	3,44	2,30	2,36	2,	2,48	2,40	2,38
	marec	3,44	2,34	2,36	2, 2	2,49	2,34	2,34
	april	3,40	2,36	2,22	2,10	2,46	2,28	2,30
	maj	3,18	2,34	2,36	2, 4	2,42	2,36	2,34
	junij	3,24	2,35	2,34	2,12	2,46	2,37	2,42
	julij	3,38	2,39	2,18	2,20	2,48	2,38	2,44
	avgust	3,32	2,38	—	2, 8	2,47	2,39	2,34
	september	3,42	2,30	2,16	2,	2,45	2,34	2,40
	oktober	3,38	2,33	2,12	1,59	2,42	2,40	2,40
	november	3,34	2,30	2,32	1,59	2,52	2,39	2,38
	december	3,42	2,34	2,28	2, 4	2,48	2,36	—
1799	januar	3,40	2,36	2,30	2,17	2,50	2,44	2,38
	februar	3,36	2,37	2,30	2,18	2,44	2,36	2,39
	marec	3,24	2,40	—	2,20	2,46	2,42	2,38
	april	3,30	2,46	2,32	2,22	2,26	2,40	2,44
	maj	3,24	2,56	2,39	2,22	2,44	2,44	—
	junij	3,42	3, 6	2,46	2,30	2,56	2,47	—
	julij	3,46	3,14	2,44	2,31	3, 6	3,	—
	avgust	3,48	3,16	2,22	2,10	3, 2	3, 4	—
	september	3,48	3,26	2,40	2, 2	3, 4	3,16	—
	oktober	3,52	3,22	2,42	2, 4	2,28	3,23	—
	november	3,34	3,	2,26	1,46	2,43	3,10	—
	december	3,37	3,	2,33	1,47	2,40	3,10	—
1800	januar	3,33	2,59	—	1,55	2,35	3, 6	—
	februar	3,40	3, 4	2,35	2, 4	2,34	3, 5	—
	marec	4, 4	3,16	3,	2, 9	2,46	3, 8	—
	april	4,19	3,35	3,	2,13	2,47	3, 9	—
	maj	4,21	3,28	3, 2	2,11	3,10	3,13	—
	junij	3,58	3,27	3,15	2,38	3, 6	3,18	—
	julij	4, 1	3,21	2,27	2,28	3,34	3,56	—

Leto	Mesec	Cene v goldinarjih in krajcarjih za vagan							
		pšenica	rž	ječmen	oves	ajda	proso	koruza	
1801	avgust	4, 7	3,14	3, 5	2,28	3,35	4,	—	
	september	4,82	3,34	3, 1	2,11	3,34	3,59	—	
	oktober	5, 9	3,42	3, 5	2,11	2,55	4, 5	—	
	november	5, 8	3,53	3,30	2,28	2,59	4,22	—	
	december	5,16	4,	3,52	2,32	3,24	4,27	—	
	januar	5,37	3,13	3,36	2,39	3,30	4,29	—	
	februar	6,	4,28	3,57	2,50	3,47	4,47	—	
	marec	6,28	4,15	4,10	3,13	4, 5	4,42	—	
	april	6,41	5, 4	4,11	3,19	4,20	5, 2	—	
	maj	5,52	4,55	4, 6	3,11	4,26	4,51	—	
	junij	6, 8	4,57	3,54	2,57	4,47	5, 6	5,54	
	julij	6,19	4,57	—	3,	4,32	4,57	—	
	1802	avgust	5,55	4,33	3,17	2,30	4,23	5,15	6, 3
		september	5,57	4,28	4, 6	2,20	4,25	4, 8	5,34
oktober		5,31	4, 8	3,16	2,15	3, 1	4,28	5,11	
november		5,54	4, 8	3,28	2,11	2,59	4,16	—	
december		5,46	4,10	3,26	2,13	3,22	4,21	5, 7	
januar		5,28	4, 9	3,23	2,21	3,24	4,19	—	
februar		5,19	4,21	3,35	2,46	3,30	4,31	5, 1	
marec		5,18	4,47	3,30	3, 1	3,55	4,43	4,46	
april		5,34	4,49	3,27	2,59	3,56	4,42	4, 1	
maj		5, 6	4,38	3,26	2,48	4,12	4,49	4,38	
junij		4,45	4,19	3,25	2,39	4,16	4,28	3,31	
julij		4,30	4, 2	3,18	2,21	4,	4,40	3,47	
1803		avgust	4,37	3,52	3,28	1,58	3,56	4,24	—
		september	5,26	4,29	3,55	2,39	4,31	4, 7	—
	oktober	5,49	4,40	4,18	2,46	4,28	4,27	—	
	november	5,59	4,45	4,24	2,52	3,58	4,33	—	
	december	5,56	4,52	4,10	2,52	3,42	4,51	—	
	januar	5,22	4,36	—	2,48	3,16	5, 3	—	
	februar	5,25	4,51	—	2,49	3,28	4,59	—	
	marec	5,52	5, 7	4,35	2,55	3,49	4,30	—	
	april	5,54	5, 7	4,19	2,53	4, 2	5, 7	—	
	maj	5,20	5, 2	4, 2	2,45	4, 7	5, 8	—	
	junij	5, 9	4,57	3,41	2,26	4,26	5,58	—	
	julij	5,19	4, 2	3, 4	2,31	4,12	4,31	—	
	1804	avgust	4,20	3, 1	2,30	1,54	4, 1	4,47	—
		september	4,11	2,58	2,30	1,31	3,30	4,36	—
oktober		4,11	3, 6	3,	1,31	2,24	3,22	3,25	
november		4,12	3,20	2,33	1,27	2,13	3,22	3,16	
december		3,59	3,15	2,38	1,31	3,13	3,14	—	
januar		3,56	3,17	2,33	1,22	3,10	3, 2	2,46	
februar		3,44	3,14	2,20	1,27	2, 8	3,10	—	
marec		3,33	3,18	2,16	1,30	3, 6	3,13	—	

Leto	Mesec	Cene v goldinarjih in krajcarjih za vagan						
		pšenica	rž	ječmen	oves	ajda	proso	koruza
	april	3,16	2,51	2, 8	1,22	2,58	2,58	—
	maj	3,	2,42	1,51	1,26	2,57	2,51	2,27
	junij	3, 3	2,44	1,54	1,22	2,57	2,51	2,28
	julij	3, 5	2,51	1,55	1,24	2,55	2,46	2,26
	avgust	3,23	2,48	2, 1	1,24	2,55	2,48	2,24
	september	3,29	2,43	1,55	1,22	2,43	2,37	2,22
	oktober	3,48	2,51	2, 4	1,27	2,31	2,42	2,24
	november	4, 4	2,55	2, 8	1,31	2,41	2,44	2,24
	december	4, 7	2,46	—	1,39	2,47	2,53	2,38
1805	januar	4,12	3,23	2,25	1,47	2,52	2,52	3,
	februar	4,18	3,37	2,16	1,54	3, 1	3, 1	2,40
	marec	4,29	3,35	2,15	2, 4	3,12	3,12	2,49
	april	4,11	3,37	—	2,12	3,10	2,58	2,57
	maj	4,33	3, 8	2,42	2,20	3, 2	3,30	2,50
	junij	4,53	4,10	3, 5	2,40	3, 5	3,31	3, 5
	julij	4,54	4,13	3,19	3, 1	4,16	3,31	3, 2
	avgust	4,45	3,36	—	3, 2	3,51	3,28	2,56
	september	4,56	3,48	3,17	2,53	3,46	4,11	3, 5
	oktober	4,53	3,45	3,22	2,47	3,56	3,43	3,14
	november	5, 1	3,54	3,30	2,47	3,49	4, 6	3,57
	december	5,12	4, 4	—	2,57	—	—	—
1806	januar	5,11	4, 2	—	2,54	3,32	4, 2	3,51
	februar	5,14	4, 2	3,33	2,45	3,36	4,	3,29
	marec	5,12	3,59	3,32	2,43	4, 7	3,55	4,40
	april	5,29	4, 5	3,24	2,43	4,10	4, 6	4, 3
	maj	5,16	4, 1	3,24	2,29	4, 3	3,55	3,45
	junij	4,45	3,51	3, 8	2,22	3,56	3,56	3,46
	julij	5, 8	3,43	2,52	2,19	3,41	3,26	3,38
	avgust	4,40	4, 1	3, 8	2,14	3,55	3,55	3,59
	september	3,45	3,17	2,47	1,36	3,25	2,51	3, 9
	oktober	3,41	3, 9	2,42	2,33	—	—	3,
	november	3,46	3,20	—	1,54	2,46	2,31	3,40
	december	3,33	3,17	2,46	1,49	2,53	2,45	3,33
1807	januar	3,24	3,12	2,32	1,47	2,46	2,37	3,23
	februar	3,21	3,	2,26	1,40	2,41	2,28	2,42
	marec	3,22	2,59	2,30	1,40	2,45	2,25	2,50
	april	3,24	2,59	2,31	1,45	2,41	2,29	2,57
	maj	3,11	2,58	2,28	1,44	2,48	2,29	2,28
	junij	2,58	2,45	2,37	1,44	2,42	3,10	2, 7
	julij	2,32	2,30	2, 4	1,43	2,36	3,19	2, 4
	avgust	3,11	2,25	2,17	1,36	2,57	3,27	—
	september	3, 9	2,20	2,13	1,31	2,46	2,44	—
	oktober	3, 4	3,26	2,24	1,34	2,30	2,45	—

Leto	Mesec	Cene v goldinarjih in krajcarjih za vagan						
		pšenica	rž	ječmen	oves	ajda	proso	koruza
1808	november	3, 8	2,20	2,15	1,37	2,26	2,22	2,44
	december	3, 9	2,30	2,22	1,37	2,26	2,25	2,47
	januar	3, 9	2,29	2,21	1,38	2,26	2,25	2,52
	februar	3, 4	2,25	2,18	1,28	2,24	2,20	2,45
	marec	3, 5	2,13	2,15	1,38	2,24	2,23	2,50
	april	3,17	2,21	2,19	1,43	2,25	2,21	2,52
	maj	3,16	2,19	2,13	1,48	2,41	2,19	—
	junij	3, 5	2,11	2, 1	1,46	2,38	—	2,38
	julij	3,26	2,35	—	1,54	2,44	—	2,38
	avgust	3, 8	2, 7	—	1,45	2,23	—	—
1809	september	3, 5	2, 9	—	1,39	2,26	—	—
	oktober	3,30	2,25	3, 2	1,48	2,22	—	—
	november	3,51	2,41	—	1,42	2, 6	2,38	2,50
	december	3,56	3, 2	2,19	1,47	1,58	2,33	2,35
	januar	4,27	3,31	—	1,51	2,21	3, 1	2,51
	februar	4,18	3,19	—	1,49	2,11	2,47	2,54
	marec	4,33	3,34	—	1,55	2,17	2,25	2,38
	april	—	—	—	—	2,40	—	—
	maj	—	—	—	—	—	—	—
	junij	—	—	—	—	—	—	—
1810	julij	—	—	—	—	—	—	—
	avgust	—	—	—	—	—	—	—
	september	3,47	2,38	—	1, 5	—	—	—
	oktober	3,52	2,42	—	1,	—	—	—
	november	4,32	3,18	—	1,12	1,46	2,17	2,40
	december	4,48	3,15	—	1,28	2,34	—	2,30
	januar	4,42	3, 9	3,10	1,47	2, 4	2,57	2,21
	februar	5,56	4, 1	3,15	2,33	2,57	4,	—
	marec	5,33	4, 7	—	2,37	2,40	—	—
	april	5,23	3,44	—	2,26	2,53	—	—
1811	maj	4,13	2,31	2,40	1,52	2,56	3, 7	—
	junij	3,16	2,38	2, 7	1,34	2,31	2,31	2,42
	julij	3,29	2,39	2,24	1,34	2,25	—	2,50
	avgust	3, 2	2,15	1,46	1,21	2, 5	—	2,33
	september	3,10	2,21	1,50	1,16	1,58	2,17	—
	oktober	3,19	2,20	—	1, 8	1,55	1,59	—
	november	3,18	2, 6	—	1,10	1,47	1,33	—
	december	3,50	2,36	1,55	1, 9	1,56	2,18	2,16
	januar	3,54	2,34	2,22	1,10	2, 6	2,12	2,12
	februar	3,46	2,33	2,20	1, 5	2, 5	2, 6	2, 4
marec	3,48	2,43	2, 9	1, 9	2,16	2, 6	1,50	
april	3,36	2,26	2,10	1, 3	2, 5	2, 2	2,13	
maj	3,17	2,32	—	1, 5	2, 2	2,19	2, 1	

Leto	Mesec	Cene v goldinarjih in krajcarjih za vagan						
		pšenica	rž	ječmen	oves	ajda	proso	koruza
1812	junij	3, 4	2,20	2,	1, 3	2,14	2, 1	2,30
	julij	3,46	2,36	2,26	1,12	2,21	2,47	2,30
	avgust	3,59	2,35	2,32	1,14	2,48	2,33	2,45
	september	3,56	2,30	2, 6	1,10	2,40	2,16	—
	oktober	3,19	2,35	2,	1, 8	2,10	2,16	2,40
	november	4, 8	2,33	2, 6	1,13	1,48	2,10	2,30
	december	4,11	2,39	2, 6	1,12	1,39	2, 9	2, 6
	januar	4,13	2,54	—	1,18	1,51	2,20	2,50
	februar	4,30	2,53	1,48	1,20	1,49	2,12	3, 4
	marec	4,18	2,26	2,	1,23	1,57	2,10	2,10
	april	4,16	2,44	2, 6	1,31	2,11	—	—
	maj	4,31	3, 8	2,16	1,41	2,17	2, 2	3,
	junij	4,32	3,26	2,30	1,59	2,35	2,14	3,12
	julij	4,29	3,14	2,40	2, 4	2,27	2,45	—
1813	avgust	3,30	2,17	2, 6	1,45	2,15	2,21	—
	september	3,29	2,21	2,12	1,24	2,20	2,25	3,20
	oktober	4, 1	2,42	—	1,36	2,43	2,12	—
	november	4, 4	2,41	—	1,38	2,29	2,18	—
	december	4, 7	2,39	2,24	1,35	2,27	2,22	2,40
	januar	4, 5	2,43	2,24	1,46	2,27	2,29	3, 1
	februar	4,16	2,52	2,21	1,56	2,24	2,28	2,55
	marec	4,16	2,53	2,30	2,	2,31	2,28	2,42
	april	4,11	2,42	2,24	2, 2	2,32	2,40	2,42
	maj	4, 6	2,48	2,33	2, 4	2,37	2,34	2,42
	junij	3,54	2,50	2,30	2, 1	2,33	2,52	—
	julij	3,55	2,54	2,48	2, 2	2,39	2,53	—
	avgust	3,49	2,40	2,30	1,54	2,31	3,	—
	september	4,14	2,49	—	1,55	—	—	—
oktober	3,55	2,48	—	1,57	3, 3	3,	—	
november	4, 2	3,	—	1,44	2,43	2,57	—	
december	4,10	3, 7	—	1,47	2,41	2,57	—	
1814	januar	4,17	3,11	2,16	1,56	2,41	3, 5	3,
	februar	4,20	3,12	2,27	1,53	2,44	3, 6	3,
	marec	4,27	3,24	3, 3	2, 4	2,59	3,17	3,
	april	4,32	3,22	2,59	2, 7	3, 1	3,12	3,
	maj	4,40	3,38	3, 3	2, 4	3,11	3,26	3,
	junij	4,54	3,54	3,43	2, 9	3,46	4, 2	3,
	julij	4,57	4, 7	3,28	2, 8	4,13	4, 8	—
	avgust	4,25	4, 1	2,16	1,59	4,21	4,39	—
	september	5, 7	4,40	3,30	1,45	4,33	4,27	5,40
	oktober	6,16	5,30	4,40	2,14	5,55	4,51	5,40
	november	6,20	5,58	5,26	2,15	5,15	5,33	5,20
	december	6,29	5,54	4,53	2,14	4,55	5,11	—

Leto	Mesec	Cene v goldinarjih in krajcarjih za vagan						
		pšenica	rž	ječmen	oves	ajda	proso	koruza
1815	januar	6,38	5,59	4,41	2,15	5,14	4,44	5,15
	februar	6,40	6, 2	4,31	2,12	5,45	4,42	5,52
	marec	6,36	5,48	4, 3	2,10	4,58	4,31	—
	april	6,25	5,38	3,43	2,10	5,20	4,19	4,35
	maj	6,29	5,28	3,31	2,11	5,21	4,10	5,29
	junij	6,37	5,56	4,	2,13	5,58	4,30	5,21
	julij	6,15	5, 9	3,38	2, 8	6,14	5,30	5,10
	avgust	5,49	4,20	3,37	1,44	5,50	4,59	5,14
	september	5,11	4, 9	3,41	1,32	—	4, 3	—
	oktober	5,59	4,22	—	1,31	—	4,39	—
	november	6,31	5, 8	4, 6	1,50	5,56	4,56	4,40
	december	7,17	5,24	4,20	2, 2	6, 3	5,10	5,20
1816	januar	7,28	5,30	4, 2	2, 2	5,55	5, 8	4,48
	februar	7,30	5,38	3,43	2, 7	5,39	4,44	5,20
	marec	7,44	5,51	3,54	2,13	5,57	5, 3	5,20
	april	7,51	6, 8	4,	2,19	5,34	4,51	—
	maj	7,50	6,24	4,22	2,31	5,33	5,17	5,50
	junij	7,58	6,37	4,12	2,42	5,55	5,45	—
	julij	7,59	6,50	4, 4	2,37	6, 3	5,32	—
	avgust	7, 4	5,59	4,	2,26	6,	5, 9	5,11
	september	7,54	6,37	4,30	2,18	6,	5,17	5,
	oktober	8,21	6,42	4,28	2,28	5,41	5,16	—
	november	9, 3	7, 3	4,45	2,45	5,48	5,12	6,
	december	9,38	7,21	4,46	3, 1	5,53	5,19	6,15
1817	januar	9,38	7,32	—	3, 5	5,54	4,56	6,30
	februar	9,32	7,37	4,56	3, 1	5,46	5,11	6,20
	marec	9,37	7,38	5,54	3, 6	5,58	5,22	6,26
	april	9,10	7,27	5,12	3,	6,10	5,15	6,12
	maj	9,	7,35	5,25	3, 2	6,36	5,40	6,51
	junij	11,15	8, 8	5,40	3,52	7,38	6,52	7,32
	julij	8,18	5,47	5,41	3,10	8,50	7,32	7,28
	avgust	6, 3	4,46	4,26	2, 5	—	5,48	5,55
	september	6, 3	4,32	4,	1,47	—	3,59	5,32
	oktober	5,54	4, 6	3,50	1,50	3,46	3,50	5,

Žitne cene za leta 1815—1823 so vzete iz Laibacher Zeitung, ki jih pa ni redno objavljala za vse tržne dni, ampak le nekajkrat mesečno. Včasih pa kakšen mesec sploh niso bile objavljene. V tabelah so upoštevane cene prvega tržnega dne, za katerega jih je Laibacher Zeitung prinesla v vsakem mesecu. Če cene za kak mesec niso bile objavljene, je rubrika v tabelah ostala prazna. Do vključno aprila 1822 so na trgu praviloma ugotavljali trojne cene, naj-

nižje, srednje in najvišje; v tabelah so upoštevane srednje, le če teh ni bilo pa najnižje ali najvišje. Od maja 1822 so izračunavali in objavljali povprečne tržne žitne cene in so od tedaj v tabelah izkazane take cene.

Cene veljajo za vagan žita (61,49 l) in so navedene v goldinarjih in krajcarjih konvencijske veljave (goldinar v vrednosti 11, 69 g čistega srebra).

Leto	Mesec	Cene v goldinarjih in krajcarjih za vagan						
		pšenica	rž	ječmen	oves	ajda	proso	koruza
1815	januar	6,40	5,54	—	2,12	4,40	4,40	—
	februar	6,50	6,	—	2,18	6,44	4,46	—
	marec	6,52	6,	4,18	2, 6	4,40	4,30	—
	april	6,44	5,40	4,	2,12	5,20	—	4,40
	maj	6,40	5,30	3,20	2,12	5,20	4,18	—
	junij	6,40	6,	4,	2,12	5,54	4,20	5,20
	julij	6,30	5,20	3,40	2,16	6,40	—	—
	avgust	6, 8	4,20	3,20	2,	—	5,20	—
	september	5,10	4, 6	—	1,36	—	—	—
	oktober	5,44	4,18	—	1,40	—	4,26	—
	november	6,18	4,44	—	1,40	—	4,50	—
	december	6,58	5,12	4, 6	1,56	6,12	5,	—
1816	januar	7,40	5,40	4,	2,	6,	5,26	—
	februar	7,32	—	3,42	—	6,	4,48	—
	marec	7,44	5,48	3,48	1,12	—	4,50	—
	april	7,50	—	4,	2,12	—	—	—
	maj	8,	6,36	—	2,30	5,46	5,40	—
	junij	—	—	—	—	—	—	—
	julij	8,16	6,50	—	—	6,40	—	—
	avgust	7,	—	4,	2,38	6,	5,20	—
	september	7,50	—	4, 8	2,24	6,	5,20	—
	oktober	8,	6,50	4,20	2,18	—	5,12	—
	november	—	—	—	—	—	—	—
	december	9,40	—	—	3,	5,44	5,	—
1817	januar	9,46	—	—	3,	6,	5,	—
	februar	9,38	7,30	—	—	5,34	4,54	—
	marec	9,38	7,38	—	3,	5,40	5,16	6,20
	april	9,44	—	—	3,	6,	5,18	9,50
	maj	8,30	—	5,30	3,	6,30	—	6,30
	junij	10,10	7,48	5,10	3,10	—	6, 6	7,
	julij	11,10	—	6,	3,48	7,50	7,16	8,
	avgust	6,	5,10	4,40	2, 6	—	7,	—
	september	6,10	4,36	4,	1,54	—	5,	—
	oktober	5,54	4,16	—	1,54	6,40	4,	—
	november	6,	—	3,54	1,42	3,30	3,40	—
	december	6, 8	4,18	3,40	1,46	3,10	4,	—

Leto	Mesec	Cene v goldinarjih in krajcarjih za vagan						
		pšenica	rž	ječmen	oves	ajda	proso	koruza
1818	januar	6,12	4,10	3,20	1,54	3,10	3,40	3,30
	februar	5,30	4,	—	1,48	3,	3,	—
	marec	4,34	3,10	2,20	1,36	2,20	2,30	2,36
	april	4,36	2,50	2,40	1,24	2,24	2,40	2,30
	maj	4,	2,20	—	1,12	2,12	2,42	2, 6
	junij	3,44	2,12	1,45	1,12	2,10	1,48	1,18
	julij	3,46	2,12	—	1,12	2,10	—	2,
	avgust	3,20	2,10	1,36	1,	2, 6	—	2,
	september	3,28	—	—	1,12	2,	2,	—
	oktober	3,34	2,10	—	1,12	2,	1,36	—
	november	3,36	2,12	—	1,12	1,36	1,30	—
	december	3,26	2,	—	1, 6	1,26	1,46	—
1819	januar	3,24	2,	1,36	1,12	1,36	1,54	—
	februar	3,16	1,54	—	1, 6	1,30	1,48	—
	marec	3,14	1,56	1,36	1, 6	1,36	1,48	—
	april	3,	1,44	1,36	1,	1,30	1,42	—
	maj	2,40	1,42	1,28	1,	1,28	1,36	—
	junij	2,12	1,30	1,20	1,	1,24	1,40	—
	julij	2, 8	1,26	—	1,	1,24	1,36	—
	avgust	2,24	1,36	—	1,	1,36	1,36	—
	september	2,20	1,20	1,20	1,	1,36	1,36	—
	oktober	2,26	1,26	1,20	1,	1,36	1,40	—
	november	2,40	1,30	—	1,	1,30	1,36	—
	december	2,36	1,26	—	1,	1,20	1,42	—
1820	januar	2,40	1,30	1,26	1,	1,24	1,36	—
	februar	2,34	1,30	—	1,	1,16	1,36	—
	marec	2,30	1,30	—	1,	1,20	1,36	—
	april	2,30	1,30	—	1,	1,20	1,36	—
	maj	2,30	1,30	—	1,	1,24	1,40	—
	junij	2,26	1,30	—	1,	1,20	1,36	—
	julij	—	1,44	—	1, 6	1,40	1,46	—
	avgust	3,50	2,26	2,	1,42	2, 6	—	—
	september	3,42	2,24	2,	1,36	2, 6	2,36	—
	oktober	4, 6	2,30	2,10	1,36	—	—	—
	november	4, 6	2,54	—	1,54	2,24	2,40	—
	december	4,18	3,	—	2, 6	2,24	3,	3,
1821	januar	4,20	3,12	2,36	2,	2,24	3, 4	3,
	februar	4,24	3,	2,48	2,	2,36	3,	3,
	marec	4,20	3,12	—	2,	2,36	3,	—
	april	4,30	3,12	—	2, 6	2,40	3,	3, 4
	maj	4,40	3,20	3,	1,54	3,	3,	3,
	junij	4,38	3,18	2,48	1,50	2,50	2,56	3, 6
	julij	4,26	3,12	2,36	1,48	2,56	3,	3, 6

Leto	Mesec	Cene v goldinarjih in krajcarjih za vagan						
		pšenica	rž	ječmen	oves	ajda	proso	koruza
1822	avgust	4,12	2,54	—	1,36	3,	2,48	2,54
	september	3,38	2,26	—	1,12	—	2,40	—
	oktober	3,38	2,36	—	1,12	—	3,	—
	november	3,24	2,26	—	1,12	2,12	2,54	—
	december	3,14	2,34	—	1,12	2,18	2,54	—
	januar	3,10	2,24	—	1,10	2,18	3,	—
	februar	3, 8	—	—	1,12	2,12	3,	—
	marec	2,58	2,22	—	1,12	2,18	2,54	—
	april	2,54	2,20	—	1,12	2,16	2,54	—
	maj	2,46	2, 8	2,	1,10	2, 2	2,54	2,18
	junij	2,32	1,54	—	1, 7	2, 4	2,34	2,
	julij	2,30	1,48	1,30	1, 8	2, 4	2,26	1,50
	avgust	2,45	1,37	1,37	1,11	2, 6	2,33	—
	september	2,37	1,43	1,36	1, 5	1,59	2,	—
oktober	2,43	1,45	1,46	1, 9	—	1,37	—	
november	2,43	1,39	1,42	1, 6	1,23	1,27	—	
december	2,47	1,44	—	1, 3	1,14	1,41	—	
1823	januar	2,48	1,43	1,38	1, 6	1,13	1,35	1,46
	februar	2,53	1,52	1,30	1, 5	1,17	1,41	1,46
	marec	3, 5	1,52	—	1,10	1,21	1,49	1,45
	april	3,17	1,58	1,48	1,15	1,45	2,	—
	maj	2,48	1,54	1,46	1,10	1,25	1,45	1,46
	junij	2,47	1,50	1,37	1, 8	1,25	1,50	1,38
	julij	2,48	1,52	—	1,12	1,30	1,58	—
	avgust	2,43	1,38	1,22	1, 8	1,25	2, 8	1,38
	september	2,34	1,30	—	,53	—	—	—
	oktober	2,39	1,36	1,39	,58	1,22	—	—
november	2,39	1,37	1,30	1, 4	1,16	1,30	—	
december	2,39	—	—	—	—	—	—	

Od leta 1824 naprej so cene iz ohranjenih knjig cen (Hauptprotocoll über Marktpreise). Posamezne knjige obsegajo:

Cod. XXIII/31 od 1. I. 1824 do 31. XII. 1837

Cod. XXIII/32 od 1. I. 1838 do 31. XII. 1850

Cod. XXIII/33 od 1. I. 1851 do 30. VI. 1871.

Iz navedenih kodeksov so v naslednjih tabelah vsebovane cene do konca leta 1870.

Od povprečnih žitnih cen, ki so vpisane v knjigah za vsak tržni dan, so v tabelah navedene praviloma cene prvega sobotnega tržnega dne v mesecu. Če na prvo soboto zaradi morebitnega praznika ni bilo tedenskega sejma, so vzete cene najbližjega tržnega dne. V letih 1824 do 1827 so v knjigah nekatere

cene navedene tudi z ulomki krajcarja; ulomki v tabelah niso upoštevani. Mera, za katero veljajo cene, je bila vagan.

Do vključno oktobra 1858 so bile cene izražene v konvencijski veljavi, od novembra dalje pa v avstrijski veljavi. Po avstrijski veljavi je goldinar pomenil vrednost 11,11 g čistega srebra ali okrog 5 % manj kot goldinar konvencijske veljave. Konvencijski goldinar je bil zamenjan za 1 gld. 5 kr. avstrijske veljave. Goldinar avstrijske veljave se je delil na 100 krajcarjev.

Leto	Mesec	Cene v goldinarjih in krajcarjih za vagan						
		pšenica	rž	ječmen	proso	ajda	oves	koruza
1824	januar	2,42	1,32	—	1,39	1,11	1, 2	—
	februar	2,29	1,36	—	1,37	1,12	1,	—
	marec	2,31	1,30	—	—	1,13	1, 6	—
	april	2,29	—	1,12	1,34	1,14	1, 1	—
	maj	2,31	1,23	1,21	1,36	1,13	1,	—
	junij	2,28	1,23	—	1,22	1,14	1,	1,18
	julij	2,37	1,25	—	1,42	1,19	1,	1,16
	avgust	2,14	—	—	1,35	1,12	57	—
	september	2,15	1, 9	—	—	1,20	48	—
	oktober	2,17	1,10	—	1,26	1,14	47	—
	november	2,17	1, 9	—	1,23	1,10	48	1, 6
	december	2,13	1, 9	—	1,21	1, 7	46	—
1825	januar	2,15	1, 8	—	1,24	1, 3	48	—
	februar	1,57	1, 9	—	1,20	1, 6	49	—
	marec	1,58	1, 9	—	1,15	1,10	46	—
	april	1,59	1, 7	—	1,29	1,10	50	—
	maj	2,	1, 3	—	1,46	1,19	1, 1	—
	junij	2, 2	1,13	1,	1,24	1,12	49	—
	julij	2,11	1,14	—	1,28	1,20	50	—
	avgust	1,59	1, 6	—	1,32	1,20	50	—
	september	1,56	1,	—	1,19	1, 9	41	—
	oktober	1,59	1, 7	—	1,45	—	43	—
	november	2,	1, 8	—	—	1,28	46	—
	december	1,57	1, 9	—	1,31	1,15	48	—
1826	januar	2, 1	1,11	—	—	—	48	—
	februar	2, 5	1,11	—	1,26	—	50	—
	marec	2, 2	1,11	—	1,36	1,18	50	—
	april	1,51	1,10	—	1,31	1,16	48	—
	maj	1,50	1,10	—	1,30	1,21	52	—
	junij	1,55	1,12	1,10	—	1,16	52	—
	julij	—	—	—	—	1,20	54	—
	avgust	—	—	—	1,38	1,12	50	—
	september	1,57	1,20	—	—	1,23	49	—
	oktober	1,57	1,25	—	1,24	—	58	—

Leto	Mesec	Cene v goldinarjih in krajcarjih za vagan						
		pšenica	rž	ječmen	proso	ajda	oves	koruza
1827	november	2,20	1,26	—	—	1,27	1,	—
	december	2,56	1,55	—	1,57	1,35	1, 6	—
	januar	3,	2, 2	—	2,	1,38	1,18	—
	februar	2,54	1,56	1,50	1,51	1,38	1,18	—
	marec	2,54	2,10	—	2, 7	1,51	1,18	—
	april	2,35	1,59	—	2, 4	1,44	1,16	—
	maj	2,38	2, 1	—	1,50	1,44	1,18	—
	junij	2,29	2, 1	—	1,42	1,45	1,16	—
	julij	—	2,10	—	—	—	1,18	—
	avgust	2,41	—	—	—	—	1,18	—
	september	2,56	2,33	—	—	—	1,19	—
	oktober	3,13	2,30	—	—	—	1,24	—
1828	november	3,20	2,33	—	—	1,31	1,23	—
	december	4, 4	2,54	2,12	2,23	1,55	1,27	—
	januar	3,53	2,56	—	2,22	1,49	1,30	—
	februar	3,47	3,	—	—	1,48	1,30	—
	marec	3,42	2,58	—	—	1,45	1,30	—
	april	3,52	2,53	—	2,13	1,51	1,30	—
	maj	3,55	2,56	—	—	1,51	—	—
	junij	—	—	—	—	1,54	1,20	—
	julij	3,30	—	—	2, 6	1,53	1,20	—
	avgust	3,33	2,21	—	—	1,59	1,19	—
	september	3,27	2,23	—	2, 3	1,45	1,15	—
	oktober	3,58	—	—	2, 9	—	1,26	—
1829	november	3,52	2,40	—	1,55	1,54	1,18	2,30
	december	3,54	2,41	2,	1,54	1,52	1,24	2,30
	januar	3,50	2,40	—	1,54	1,54	1,24	2,36
	februar	3,54	2,48	2,	1,54	1,57	1,25	2,40
	marec	4, 2	2,49	2,16	2, 7	2, 6	1,30	2,34
	april	3,49	2,42	2,20	2, 7	2, 7	1,33	3,37
	maj	3,48	—	1,52	—	2, 7	1,34	—
	junij	—	—	2,	2, 4	2,13	1,32	—
	julij	—	—	—	2,17	2,16	1,36	—
	avgust	3,20	2,30	—	2,23	2,12	1,33	—
	september	3,15	2,26	—	2,26	2, 9	1,22	—
	oktober	3,15	2,27	—	1,57	2,	1,18	—
1830	november	—	—	—	—	1,52	—	—
	december	—	—	—	—	1,42	1,25	—
	januar	—	—	—	2,16	1,47	—	—
	februar	3,20	—	—	—	1,56	—	—
	marec	—	2,35	—	2,24	2, 7	1,34	—
	april	—	—	2,24	—	2, 3	—	—
	maj	—	2,22	—	2,15	2, 4	1,29	—

Leto	Mesec	Cene v goldinarjih in krajcarjih za vagan						
		pšenica	rž	ječmen	proso	ajda	oves	koruza
1831	junij	—	—	—	2,28	2, 5	—	—
	julij	3,13	2,31	—	2,19	2,21	—	—
	avgust	—	—	—	2,31	—	—	—
	september	3,37	2,52	—	1,56	—	1,10	—
	oktober	—	2,47	—	2, 6	—	1,18	—
	november	3,42	3, 7	—	2,	1,43	1,20	—
	december	4, 4	3,12	—	1,56	1,55	1,19	2,48
	januar	—	—	—	—	1,54	1,22	—
	februar	4, 9	3,15	2, 4	—	1,54	1,20	3, 1
	marec	4, 9	3, 7	2, 6	2,14	1,52	1,20	3, 6
	april	—	3, 2	—	2, 7	1,57	—	2,58
	maj	3,58	—	1,54	2, 4	1,52	1,15	—
junij	—	—	—	2,	2, 4	1,16	2,38	
julij	—	—	—	2, 9	1,56	1,12	—	
1832	avgust	3,23	2,14	—	—	1,50	1,18	—
	september	3,56	2,27	—	2, 3	1,58	—	—
	oktober	4,	2,30	—	1,56	1,50	1,16	—
	november	3,50	2,21	—	1,48	1,52	1,12	—
	december	3,44	2,21	1,36	2, 3	1,34	1,10	2,21
	januar	3,39	—	—	1,51	1,38	1,14	—
	februar	3,36	—	—	—	—	—	—
	marec	3,37	2,10	—	1,53	1,50	1,14	—
	april	3,26	2,11	—	1,59	1,52	1,16	—
	maj	3,30	2,11	1,36	1,58	1,44	1,17	2, 6
	junij	3,20	2, 6	—	2, 1	1,45	1,15	—
	julij	3,30	2,11	1,48	2, 5	1,52	1,17	—
1833	avgust	3,32	2,	—	2, 9	1,47	1,16	—
	september	3,22	1,57	—	1,58	1,46	1,10	—
	oktober	3,48	2,26	1,55	2,	2,24	1,16	—
	november	3,46	2,22	1,58	2,11	2,17	1,13	—
	december	3,48	2,21	—	2,12	2,11	1,14	—
	januar	3,40	2,17	—	2,21	2,13	1,16	—
	februar	—	2,17	—	2,20	2,16	1,20	—
	marec	3,34	2,15	2,11	2,17	2,16	1,19	—
	april	3,24	2,11	1,50	2,13	2,11	1,20	—
	maj	3,18	2, 9	1,42	2,16	2,10	1,18	—
	junij	—	2,11	1,45	2,21	2,11	1,20	—
	julij	—	2, 9	1,49	2,18	2,15	—	—
	avgust	3,10	2, 7	—	2,17	2,14	1,19	—
	september	3, 6	2, 3	1, 56	2,10	—	1, 8	—
	oktober	3,13	2,13	—	2,10	—	1, 9	—
	november	3,14	2,13	—	—	—	1,12	—
	december	3,11	2,13	2,10	2,16	2,14	1,19	—

Leto	Mesec	Cene v goldinarjih in krajcarjih za vagan						
		pšenica	rž	ječmen	proso	ajda	oves	koruza
1834	januar	—	2,12	2, 3	2,13	2,12	1,18	—
	februar	3, 6	2,11	—	2,10	2, 9	1,22	—
	marec	3, 1	2,11	2, 6	2,15	2, 6	1,21	—
	april	3, 4	2,10	—	2,13	2,11	1,22	—
	maj	2,57	2,11	—	2,13	—	1,28	—
	junij	—	2,11	—	2,12	2, 3	—	2, 8
	julij	3, 9	2,17	2, 1	2,17	2,20	—	—
	avgust	3,12	2,10	1,58	2,16	—	1,50	—
	september	3, 3	2, 5	2, 3	2,	2,12	1,40	—
	oktober	3,14	2,16	2, 2	1,52	2, 2	1,42	—
	november	3,31	2,34	—	2, 7	2, 7	1,48	—
	december	3,50	2,50	2, 6	2, 9	2,10	1,48	2,51
1835	januar	3,56	2,51	2,12	—	2, 9	1,51	2,50
	februar	3,51	2,50	2,12	2, 5	2, 8	1,52	—
	marec	3,47	2,48	2,12	2, 2	2, 6	1,48	—
	april	3,40	2,40	2,15	2, 3	2, 9	1,50	—
	maj	3,37	2,39	2,16	2, 7	2,12	1,47	—
	junij	3,31	2,41	2,24	2, 6	2,10	1,40	—
	julij	3,32	2,36	2,16	—	2, 9	—	—
	avgust	3,20	1,59	—	2, 6	2, 8	1,32	—
	september	3, 9	2,	1,42	1,52	1,59	1, 4	—
	oktober	3, 8	2,	—	1,38	—	1, 5	—
	november	3,10	2, 4	—	—	1,32	1,12	—
	december	3, 8	2, 2	1,50	1,38	1,35	1, 6	—
1836	januar	3, 6	—	—	—	1,34	1,10	—
	februar	3,10	2,	—	—	1,33	1, 6	—
	marec	3, 2	1,50	—	1,35	1,34	1, 5	—
	april	—	1,56	1,49	1,37	1,36	1, 6	—
	maj	—	1,44	1,33	1,40	1,35	1, 9	—
	junij	3, 5	1,56	1,36	1,41	1,42	—	—
	julij	—	1,56	—	1,52	1,47	—	—
	avgust	2,52	1,49	1,34	1,48	1,42	1, 7	—
	september	2,53	1,41	1,32	1,36	1,47	56	—
	oktober	2,55	1,48	—	1,40	1,42	53	—
	november	2,58	1,54	1,38	1,37	1,52	58	—
	december	3, 5	1,58	1,35	1,37	1,41	1,	—
1837	januar	2,59	1,54	—	1,46	1,47	1, 3	—
	februar	3, 4	1,56	—	—	1,48	—	—
	marec	3, 6	1,57	1,35	1,39	1,46	1, 5	—
	april	3, 1	1,56	—	1,46	1,43	1, 4	—
	maj	—	1,58	1,46	1,46	1,49	1,10	—
	junij	—	1,59	1,48	1,55	1,53	1,10	—
	julij	—	1,59	—	1,57	1,37	1,10	—

Leto	Mesec	Cene v goldinarjih in krajcarjih za vagan						
		pšenica	rž	ječmen	proso	ajda	oves	koruza
1838	avgust	2,47	1,44	1,30	2, 2	1,59	1, 8	—
	september	2,45	1,42	1,10	1,42	1,50	1, 4	2, 8
	oktober	2,46	1,48	1,32	1,32	2, 6	1, 3	—
	november	2,49	1,57	—	1,51	1,57	1, 5	—
	december	2,57	1,58	1,48	2,	1,58	1, 7	—
	januar	2,46	1,56	1,51	—	1,49	1, 6	—
	februar	2,49	1,58	1,52	1,51	1,52	1, 6	—
	marec	2,49	1,58	—	1,52	1,54	—	—
	april	2,44	2, 6	1,52	2, 6	2, 3	1,16	—
	maj	2,46	2, 5	1,54	2, 3	2, 3	1,13	—
	junij	—	2,14	1,48	2,10	2, 8	1,14	—
	julij	—	2, 8	—	2,13	2,	1,17	—
	avgust	2,40	2, 3	—	2, 5	2,	1,13	—
	september	3, 5	2,13	2, 1	2,10	2, 6	1, 4	—
oktober	3, 4	2,34	—	2, 4	—	1, 8	—	
november	—	2,39	—	—	2,12	1,17	—	
december	3,36	2,32	—	2,12	2,11	1,17	—	
1839	januar	3,47	2,35	—	2,12	2,13	1,22	—
februar	3,56	2,36	—	2,18	2,17	—	—	
marec	3,48	2,37	1,56	2,18	2,18	1,31	—	
april	3,34	2,36	2,26	2,16	2,20	—	—	
maj	—	2,29	—	2,17	2,16	—	—	
junij	3,20	2,26	1,40	2, 1	2,14	1,28	—	
julij	3,16	2,21	1,40	2,20	2,12	1,30	—	
avgust	3,26	2,24	2,	2,21	2,19	—	—	
september	3,18	2,22	2, 7	2,19	—	1,30	—	
oktober	3,26	2,32	2, 5	2, 6	—	1,34	—	
november	3,26	2,27	1,54	2,11	1,42	1,30	—	
december	3,42	2,36	—	2,10	1,52	1,32	2,46	
1840	januar	3,33	2,35	2,14	2, 5	1,52	1,36	2,40
februar	3,42	2,38	—	2,13	1,50	1,40	2,49	
marec	3,40	2,46	2,24	2,20	2,	1,42	2,42	
april	3,48	2,49	2,27	2,23	2, 4	1,48	—	
maj	3,58	3, 6	2,24	2,17	2,16	1,49	3, 6	
junij	3,36	3,10	—	2,21	2,18	1,54	—	
julij	3,28	—	2,14	2,24	2,21	1,52	—	
avgust	3,10	2, 6	1,50	2,23	2, 3	1,44	—	
september	3, 4	2, 4	1,52	2, 3	2, 3	1,44	—	
oktober	3, 6	2, 5	1,50	1,52	1,54	1,14	—	
november	3, 7	2, 6	1,54	1,58	1,41	1,22	2,	
december	3, 7	2, 8	1,52	2, 1	1,50	1,24	1,54	
1841	januar	3, 9	2,12	—	2,10	1,48	1,30	2,16
februar	3,11	2,16	2,	2, 4	1,48	1,30	2,10	

Leto	Mesec	Cene v goldinarjih in krajcarjih za vagan						
		pšenica	rž	ječmen	proso	ajda	oves	koruza
	marec	3,14	2,16	2, 2	2, 9	1,45	1,30	2,10
	april	3,14	2,11	1,55	2, 4	1,46	1,26	—
	maj	3, 8	2, 8	1,56	1,56	1,50	1,24	—
	junij	3, 8	2, 8	1,54	2, 2	1,45	1,24	2, 3
	julij	—	2, 9	1,50	2, 6	1,51	1,20	—
	avgust	3,26	2,14	1,54	2, 9	1,50	1,22	—
	september	3,29	2,22	2, 4	2, 4	1,49	1,18	—
	oktober	3,39	2,19	1,58	1,56	—	1,16	—
	november	3,36	2,16	2, 8	1,45	1,24	1,20	—
	december	3,49	2,26	2, 9	2, 1	1,30	1,21	—
1842	januar	—	2,20	—	1,57	1,40	—	—
	februar	3,59	2,26	2, 6	1,54	1,35	1,20	—
	marec	4, 2	2,26	2, 3	2, 5	1,44	1,22	—
	april	4, 4	2,25	2, 4	2,	1,36	1,20	—
	maj	—	2,15	2,10	2,	1,34	1,20	—
	junij	—	2,10	2, 7	1,56	1,38	—	—
	julij	—	2, 7	1,57	1,58	1,52	—	—
	avgust	3,30	1,53	1,49	1,53	1,49	1,20	—
	september	3,54	1,58	1,54	1,49	1,51	1,19	2, 6
	oktober	3,50	2,10	1,50	1,41	—	1,14	—
	november	3,39	2, 2	1,52	1,54	1,50	1,20	—
	december	3,19	2, 8	2, 6	1,52	1,53	1,18	—
1843	januar	3,20	2,12	—	1,46	1,50	1,16	—
	februar	3,14	2,14	2, 6	1,54	1,50	1,14	—
	marec	3,16	2,14	2, 6	—	1,48	1,18	—
	april	3,10	2, 9	1,58	1,52	1,56	1,20	—
	maj	3, 6	2, 7	1,59	1,51	1,46	1,16	—
	junij	—	1,59	1,47	1,52	1,48	1,18	1,59
	julij	—	—	—	—	1,50	—	—
	avgust	2,49	1,56	1,50	1,50	1,54	1,20	—
	september	2,46	1,49	1,47	1,54	1,54	1,15	—
	oktober	2,59	2,18	1,49	1,52	—	1,14	—
	november	2,48	2,	1,54	2, 1	2,22	1,13	—
	december	2,52	1,59	1,48	2,	2,20	1,12	—
1844	januar	2,48	2, 6	—	2, 7	2,14	1,16	—
	februar	2,50	1,58	1,48	2,	1,54	1,12	—
	marec	—	1,57	1,42	1,59	1,54	1,12	1,54
	april	—	2,	1,40	—	—	1,12	—
	maj	2,50	1,56	—	1,57	—	—	—
	junij	2,48	2, 6	1,42	2, 3	2, 6	1,16	—
	julij	2,36	1,58	1,42	1,57	2, 8	—	—
	avgust	2,38	1,43	1,42	2,	—	—	—
	september	2,33	1,41	—	1,52	1,46	1, 3	—

Leto	Mesec	Cene v goldinarjih in krajcarjih za vagan						
		pšenica	rž	ječmen	proso	ajda	oves	koruza
1845	oktober	2,37	1,40	1,20	1,42	—	1, 4	—
	november	—	—	—	1,36	1,30	1, 6	—
	december	2,40	1,54	—	1,48	1,27	—	—
	januar	2,39	1,48	—	1,51	1,24	1, 4	—
	februar	2,40	1,51	—	1,54	1,26	1, 6	—
	marec	2,42	1,58	1,30	1,54	1,29	1, 8	—
	april	—	—	—	2,	1,36	1,11	—
	maj	—	1,59	—	1,54	1,42	—	—
	junij	—	2,10	—	2, 6	1,40	1,18	—
	julij	—	2, 1	—	—	1,42	—	—
1846	avgust	2,40	2,	1,30	2, 3	1,42	—	—
	september	3,12	2,20	1,48	2,	1,56	1,20	—
	oktober	3,20	2,32	—	2, 1	1,52	1,21	—
	november	3,57	2,57	2,24	2,13	2,	1,29	—
	december	3,42	3,14	2,36	2, 9	2, 7	1,38	2,36
	januar	3,53	3, 7	2,20	2,14	2, 1	1,42	—
	februar	3,58	3,13	—	2,19	1,58	—	—
	marec	4, 6	3,11	2,32	2,20	2,10	1,42	—
	april	4, 3	3, 6	2,31	2,14	2,	1,41	2,20
	maj	3,48	—	2,24	2,29	2, 2	—	—
1847	junij	3,52	3,	2,12	2,14	2, 4	1,38	—
	julij	3,50	3,	2,12	2,19	2, 8	—	—
	avgust	3,51	2,50	2,20	2,21	2,12	1,32	—
	september	4, 7	2,48	2,10	2,12	2,14	1,32	—
	oktober	4,31	2,58	2,16	2,19	2,40	1,40	—
	november	5,12	3,20	—	2,27	2,17	1,46	3,12
	december	4,48	3,14	2,40	2,20	2,20	1,43	—
	januar	5,12	3,38	2,40	2,30	2,25	1,48	—
	februar	5,45	4, 2	2,58	2,48	2,40	2,	3,22
	marec	5,46	4,11	3,33	3,23	3,19	2, 8	—
1848	april	—	—	3,32	—	2,57	2,14	—
	maj	6, 1	4,24	3,42	3,25	3,58	2,	3,43
	junij	6,36	5, 4	3,44	3,51	3,32	2,11	4,36
	julij	6,21	5, 3	3,30	3,45	3,46	2,80	—
	avgust	5,13	3,55	3, 4	3,37	—	2,10	—
	september	5, 7	3,57	2,40	—	—	1,47	—
	oktober	5,33	4,25	2,43	2,58	3, 8	1,45	—
	november	5,30	4,	—	3,58	3,42	2, 5	—
	december	5,19	4, 7	—	3,57	3, 8	2, 4	—
	januar	—	—	—	—	3, 4	—	—
februar	4,42	3,46	—	3,49	2,59	—	—	
marec	4,46	3,37	3,18	3,17	3, 1	2,	3, 8	
april	4,38	3,27	—	3,38	3, 1	1,57	—	

Leto	Mesec	Cene v goldinarjih in krajcarjih za vagan						
		pšenica	rž	ječmen	proso	ajda	oves	koruza
1849	maj	4,15	3,24	—	3,22	3,20	1,54	—
	junij	4,24	3,20	3,10	—	3,10	1,57	3,
	julij	4,12	3, 6	—	3,20	3,16	1,45	2,54
	avgust	4,14	3,	—	—	3,12	1,48	—
	september	4,47	2,58	—	2,40	—	1,31	—
	oktober	4,28	2,57	—	2,38	2,38	1,41	—
	november	4,49	3,	—	2,48	2,16	—	—
	december	5, 9	3,12	—	2,42	2,26	—	—
	januar	5,19	—	—	3,	2,31	—	—
	februar	4,43	—	—	2,51	—	—	2,42
	marec	5,13	3,13	2,36	2,54	2,22	1,44	—
	april	5, 7	—	—	—	2,14	—	—
	maj	5, 4	3, 9	—	2,27	2,36	1,46	2,40
	junij	5, 10	3,25	—	3, 5	3, 1	1,56	—
julij	5,28	—	—	3,18	3,28	1,51	—	
1850	avgust	4,44	2,47	—	—	—	1,51	—
	september	4,27	2,54	2,18	2,36	—	1,45	—
	oktober	4,36	2,53	—	2,18	—	1,48	—
	november	4,42	2,55	—	2,30	2,30	1,48	2,50
	december	4,41	2,54	—	2,27	2,24	1,48	3,
	januar	4,52	3,	—	2,36	2,32	1,54	—
	februar	4,43	3,	—	2,36	2,34	—	—
	marec	4,24	2,55	3,	2,38	2,39	1,53	—
	april	4,24	2,50	—	—	2,40	1,54	—
	maj	4,25	2,54	—	2, 7	2,38	1,54	2,40
	junij	4, 4	2,49	—	2,30	2,46	—	—
	julij	4, 3	—	—	2,32	2,55	1,54	—
	avgust	3,44	2,50	2,36	—	2,40	1,58	—
	september	3,45	2,51	2,15	2, 5	3, 3	1,48	—
oktober	4,13	3, 8	3,21	—	—	2,	3, 2	
1851	november	4,26	—	—	3,20	3,36	1,57	—
	december	5,	4,16	—	4, 3	3,44	2, 6	—
	januar	4,47	3,45	—	3,34	3,25	—	—
	februar	4,28	—	—	3,23	—	—	—
	marec	4,25	3,54	—	3,38	3,50	2,24	—
	april	4,24	3,48	—	4,24	—	2,24	—
	maj	4,34	—	—	—	—	—	3,32
	junij	4,17	3,30	3,	—	—	—	3,30
	julij	—	—	2,39	3, 6	3,47	—	—
	avgust	3,44	2,44	2,41	2,53	—	2,10	—
	september	3,48	2,42	2, 6	2,50	—	1,33	—
	oktober	3,56	3,27	—	—	—	1,48	—

Leto	Mesec	Cene v goldinarjih in krajcarjih za vagan						
		pšenica	rž	ječmen	proso	ajda	oves	koruza
1852	november	3,41	2,56	—	—	2,48	1,54	—
	december	4,31	2,50	—	3,24	2,40	1,54	—
	januar	4,14	3,12	—	3,36	2,50	—	—
	februar	4,	3,22	—	3,34	2,44	2,	—
	marec	4,21	3,44	2,52	3,28	3,17	—	—
	april	4,12	3,14	—	3,32	—	2,12	—
	maj	4,43	3,26	—	—	—	2, 7	—
	junij	4,38	4, 6	—	—	—	2, 6	—
	julij	4,40	4, 4	2,30	—	—	—	3,20
	avgust	4,40	3,51	2,30	—	—	1,54	—
1853	september	4,34	3,32	2,36	2,40	—	1,24	—
	oktober	4,36	—	2,30	2,14	—	1,39	—
	november	4,40	3,32	2,40	2,40	2,48	1,30	—
	december	4,42	3,26	2,46	—	2,20	1,42	3,10
	januar	4,34	3,40	—	—	2,54	1,36	—
	februar	4,12	3,34	2,36	—	3,	1,42	—
	marec	—	—	—	—	—	1,54	—
	april	4,35	—	2,58	2,52	—	1,59	—
	maj	—	—	—	—	—	1,51	—
	junij	4,40	—	3,	2,40	3, 2	1,53	—
1854	julij	—	3,20	—	2,11	—	—	—
	avgust	4,48	3,34	2,41	—	—	1,59	—
	september	4,53	3,38	3, 3	3, 6	—	1,48	—
	oktober	4,53	3,52	3,33	3,20	—	1,45	—
	november	5,42	4, 1	—	4, 7	—	2, 4	—
	december	6,17	—	—	—	3,39	2, 8	—
	januar	6,13	4,48	—	—	—	2,33	—
	februar	6,48	5,27	—	—	4,30	2,20	—
	marec	7, 6	—	—	—	—	—	—
	april	8,27	6,30	4,21	5,20	—	2,55	—
1855	maj	—	—	—	—	—	3,10	—
	junij	—	6, 6	—	—	—	3,	—
	julij	—	—	4,35	—	—	—	—
	avgust	6,46	—	3,20	—	—	—	—
	september	6,27	4,16	3,20	—	4,26	2, 2	—
	oktober	8,	5,26	4,52	4,22	—	—	—
	november	8, 2	5,20	—	—	—	2,33	—
	december	8,28	6, 6	—	—	—	2,27	—
	januar	8, 5	6, 1	—	—	—	—	—
	februar	8,19	5,58	—	—	—	—	—
1855	marec	8,12	—	—	—	—	—	—
	april	7,14	—	4,13	4,45	—	2,37	—
	maj	7,59	5,14	—	4,24	—	—	4,32

Leto	Mesec	Cene v goldinarjih in krajcarjih za vagan						
		pšenica	rž	ječmen	proso	ajda	oves	koruza
	junij	8, 4	5,32	4,30	—	4,24	—	—
	julij	—	—	—	4,44	4,30	2,28	—
	avgust	7,16	5,	—	—	—	—	—
	september	6,50	4,40	—	—	—	—	—
	oktober	7,	—	4, 4	3,26	—	2,	—
	november	6,50	—	—	—	—	—	—
	december	7,40	5,	—	—	—	—	—
1856	januar	6,54	4,50	—	—	3,50	2,14	4,
	februar	7,	4,	—	—	—	2,	—
	marec	6,	4,	—	—	—	2,	—
	april	5,58	3,42	—	—	3,	1,54	3,
	maj	5,20	—	—	—	—	—	3, 6
	junij	6,	3,30	—	—	—	2,	—
	julij	6,38	3,58	—	—	—	2, 8	3,20
	avgust	5,54	3,18	3,10	—	—	2, 2	—
	september	5,20	3, 8	—	—	—	2,	—
	oktober	5,36	3,20	2,58	—	—	1,58	—
	november	5,28	3, 8	2,54	—	—	1,58	—
	december	5,38	3,12	3,	—	—	1,58	—
1857	januar	5,20	3, 6	—	—	—	1,58	—
	februar	5,14	3, 6	—	—	—	1,58	—
	marec	5,	3, 6	3,	—	—	1,58	—
	april	5,20	3,	—	—	—	2,	—
	maj	5,10	3,	2,58	—	—	1,58	3,
	junij	5,20	3, 6	—	2,40	2,46	1,58	—
	julij	4,48	3,	2,48	—	—	1,58	3,
	avgust	5,	2,58	2,40	—	—	1,58	—
	september	4,40	3,	2,50	—	—	1,54	—
	oktober	4,30	3, 4	—	—	—	2,	—
	november	4,24	—	2,46	—	—	1,57	—
	december	3,50	3,	—	—	—	2,	—
1858	januar	—	3, 8	—	—	—	1,42	—
	februar	3,54	—	—	3,16	—	—	3,14
	marec	—	—	2,30	—	—	—	—
	april	3,54	3, 6	2,48	3,20	—	2,	—
	maj	3,58	2,54	—	—	—	2,	—
	junij	4, 2	3, 2	2,42	3,23	—	1,50	3,29
	julij	4,12	3,	2, 6	3,14	3,16	—	—
	avgust	4,10	2,24	2,20	3,20	—	—	—
	september	4, 2	2,28	2,11	2, 5	—	1,19	—
	oktober	3,42	2,16	1,54	1,55	—	1,18	—
	november	—	—	—	2,04	2,05	—	—
	december	4,22	—	—	2,58	2,28	—	—

Leto	Mesec	Cene v goldinarjih in krajcarjih za vagan						
		pšenica	rž	ječmen	proso	ajda	oves	koruza
1859	januar	4,27	2,74	—	2,56	2,43	1,43	—
	februar	4,44	2,92	—	2,70	2,43	—	—
	marec	4,14	2,80	2,48	2,66	2,55	—	—
	april	4,69	2,94	—	2,65	2,52	1,85	—
	maj	5,11	—	—	—	2,62	—	—
	junij	5,68	3,85	—	—	—	—	—
	julij	—	—	2,97	—	3,59	—	—
	avgust	4,88	3,02	2,78	—	—	—	—
	september	4,82	3,08	—	—	—	—	—
	oktober	—	—	—	—	—	—	—
	november	—	3,00	—	—	—	2,00	—
	december	—	—	—	—	—	—	—
1860	januar	5,63	—	—	—	—	—	—
	februar	5,99	4,00	—	—	3,39	—	—
	marec	—	—	3,25	—	3,40	—	—
	april	—	—	—	—	—	—	—
	maj	—	—	—	—	—	—	—
	junij	—	—	—	—	—	—	—
	julij	—	—	—	—	—	—	—
	avgust	5,18	—	—	—	—	—	—
	september	5,39	3,34	—	—	—	—	—
	oktober	5,54	3,79	—	3,05	—	1,80	—
	november	5,90	4,17	—	3,15	—	1,80	—
	december	—	—	—	3,49	—	1,95	—
1861	januar	—	4,48	—	3,55	—	—	—
	februar	6,78	—	—	3,80	—	—	—
	marec	6,47	—	—	3,78	—	—	—
	april	—	—	—	3,81	—	—	—
	maj	—	—	—	3,90	—	—	—
	junij	—	—	—	3,95	—	2,15	—
	julij	—	4,32	3,00	4,03	4,45	—	—
	avgust	5,47	4,00	—	—	—	—	—
	september	6,05	4,70	—	—	—	2,00	—
	oktober	5,71	4,40	—	—	—	1,90	—
	november	6,13	—	—	—	—	2,00	—
	december	5,73	5,36	—	4,00	—	—	—
1862	januar	6,39	—	—	4,48	—	2,20	—
	februar	6,22	4,70	—	4,70	—	2,15	—
	marec	6,09	—	—	—	3,92	2,26	—
	april	—	—	—	—	—	—	—
	maj	—	—	—	—	—	—	—
	junij	—	—	—	—	—	—	—
	julij	—	—	—	—	—	—	—

Leto	Mesec	Cene v goldinarjih in krajcarjih za vagan						koruza
		pšenica	rž	ječmen	proso	ajda	oves	
1863	avgust	5,57	—	—	—	—	—	—
	september	—	3,40	—	3,10	—	1,80	—
	oktober	—	3,10	—	—	—	1,90	—
	november	4,85	3,06	—	—	2,29	—	—
	december	—	—	—	—	2,26	—	3,00
	januar	—	3,00	2,47	2,70	2,28	—	—
	februar	4,60	3,00	—	—	2,20	—	—
	marec	—	—	2,50	2,68	2,30	—	—
	april	—	3,00	—	2,15	2,66	1,70	—
	maj	4,30	2,85	—	2,40	2,20	—	—
	junij	—	2,48	—	2,40	—	1,70	—
	julij	5,30	2,80	2,16	2,20	2,40	—	—
	1864	avgust	5,10	2,51	2,10	—	—	—
september		5,10	2,99	—	—	—	1,95	—
oktober		—	—	—	—	—	2,00	—
november		4,88	2,90	—	2,50	2,54	—	—
december		5,30	—	—	2,90	—	—	—
januar		5,32	—	—	—	2,30	—	—
februar		5,48	—	—	—	—	—	—
marec		5,22	3,32	—	3,05	—	—	—
april		5,22	3,00	2,65	2,90	2,66	2,30	3,10
maj		5,42	—	—	—	2,80	—	3,20
junij		5,24	3,32	2,80	3,33	2,80	2,26	—
julij		5,41	3,22	2,50	—	3,10	—	—
1865		avgust	4,47	2,53	—	2,20	—	2,20
	september	4,36	2,65	—	—	—	1,70	—
	oktober	—	2,51	—	2,32	—	1,60	—
	november	3,60	2,53	—	—	—	1,60	—
	december	—	2,60	—	—	2,50	—	—
	januar	—	2,59	—	—	—	—	—
	februar	—	2,50	—	2,80	—	—	—
	marec	3,67	—	—	—	—	—	—
	april	3,58	—	—	—	—	—	—
	maj	3,39	2,44	—	2,66	2,30	—	—
	junij	3,70	2,68	—	—	2,70	—	—
	julij	3,80	—	—	3,00	3,10	—	—
	1866	avgust	3,40	2,75	2,00	2,90	2,90	1,70
september		3,52	—	—	—	—	1,60	—
oktober		3,54	2,91	—	—	—	1,48	—
november		3,62	2,90	—	—	1,80	1,60	—
december		3,64	2,90	—	2,20	2,10	1,60	—
januar		—	—	—	—	—	—	—
februar		—	—	—	—	—	—	—

Leto	Mesec	Cene v goldinarjih in krajcarjih za vagan						koruza
		pšenica	rž	ječmen	proso	ajda	oves	
	marec	—	—	—	—	—	—	—
	april	—	—	—	—	—	—	—
	maj	—	—	—	—	—	—	—
	junij	—	—	—	—	—	—	—
	julij	—	—	—	—	—	—	—
	avgust	4,60	3,10	2,32	—	—	1,60	—
	september	4,70	3,30	2,45	2,45	3,00	1,55	—
	oktober	5,10	3,40	2,50	2,30	2,90	1,50	—
	november	6,20	3,80	2,60	2,50	3,10	1,70	—
	december	6,50	4,20	2,70	2,70	3,20	1,80	—
1867	januar	6,45	4,00	3,00	2,80	3,20	1,80	—
	februar	6,80	4,30	3,00	2,80	3,30	2,00	—
	marec	6,30	4,00	3,35	2,90	3,35	1,90	—
	april	6,50	4,20	3,60	2,90	3,60	1,90	—
	maj	7,00	4,50	3,40	3,00	3,60	2,00	—
	junij	6,40	4,00	3,40	2,90	3,60	1,90	—
	julij	6,00	3,40	2,50	2,90	3,50	1,80	—
	avgust	5,40	2,90	2,60	3,20	3,20	1,80	—
	september	5,40	3,10	2,60	2,60	2,60	1,50	—
	oktober	6,60	3,90	2,90	2,90	—	1,80	—
	november	6,20	3,80	2,90	3,00	3,10	1,80	—
	december	6,66	3,90	3,00	3,30	3,30	1,90	—
1868	januar	6,60	4,20	3,20	3,10	3,35	2,00	—
	februar	7,00	4,50	3,20	3,20	3,50	2,00	—
	marec	6,80	4,80	3,50	3,40	3,60	2,00	—
	april	6,40	4,00	3,00	3,10	3,40	2,10	—
	maj	6,50	4,10	3,10	3,20	3,50	2,00	—
	junij	5,90	3,70	2,80	3,00	3,60	2,00	—
	julij	5,40	3,20	2,30	3,00	3,40	2,00	—
	avgust	5,00	3,10	2,40	3,10	2,60	1,80	—
	september	4,70	3,20	2,30	2,10	—	1,80	—
	oktober	4,60	3,30	2,80	2,80	3,00	1,70	—
	november	4,50	3,00	2,40	2,40	2,50	1,70	—
	december	4,60	3,15	2,40	2,60	2,50	1,80	—
1869	januar	4,70	3,20	2,50	2,50	2,35	1,80	—
	februar	4,50	3,20	2,60	2,50	2,50	1,90	—
	marec	4,40	2,90	2,80	2,70	2,50	1,90	—
	april	4,40	2,80	2,50	2,50	2,40	1,90	—
	maj	4,40	2,80	2,50	2,50	2,50	1,90	—
	junij	4,30	2,70	2,50	2,40	2,50	1,80	—
	julij	4,60	2,70	2,40	2,50	2,60	2,00	2,90
	avgust	4,50	2,80	2,40	2,90	2,80	2,00	—
	september	4,90	2,90	2,60	2,60	2,90	1,80	—

Leto	Mesec	Cene v goldinarjih in krajcarjih za vagan						
		pšenica	rž	ječmen	proso	ajda	oves	koruza
	oktober	5,00	3,00	2,60	2,80	2,80	1,80	—
	november	5,00	2,80	2,70	2,70	2,80	1,90	—
	december	4,70	3,00	2,80	2,80	2,70	1,90	—
1870	januar	5,00	3,20	2,90	2,80	2,90	1,90	3,00
	februar	5,00	3,00	3,00	3,00	2,80	1,90	3,00
	marec	4,90	3,10	3,00	2,80	2,80	1,90	3,00
	april	5,00	3,20	2,80	3,20	2,90	2,00	3,00
	maj	5,40	3,60	3,00	3,00	3,00	2,30	3,70
	junij	5,70	3,60	3,00	3,30	3,20	2,20	3,60
	julij	5,10	3,50	3,00	3,00	3,00	2,20	3,50
	avgust	5,40	3,40	2,60	2,60	3,00	2,50	—
	september	5,10	4,70	2,50	2,60	3,10	2,10	—
	oktober	5,30	6,00	3,00	2,50	—	1,90	—
	november	5,20	4,00	2,70	2,80	3,00	1,90	3,10
	december	5,00	4,00	3,00	3,00	3,60	2,00	—

Cene za leta 1871 do 1882 ter od 1891 do 1900 so vzete iz Cod. XXIII/35. Ta kodeks, ki ga sestavlja več snopičev, ponajveč s cenami enega leta, vsebuje žitne cene od leta 1865 do vključno 1882 ter od 3. IX. 1890 do 31. VIII. 1901. Cene so istega značaja in za objavo v tabelah izbrane na isti način kot v prejšnjem obdobju (1824—1870). Do konca leta 1875 veljajo za vagan, od 1876 do vključno leta 1892 za hektoliter, od 1893 dalje za metrski stot (100 kg).

Za leta 1883 do 1890 ter 1901 do 1914 so cene vzete iz raznih izkazov, ki jih je sestavljal mestni magistrat.

Ti izkazi so:

Reg. I fasc. 901 fol. 9, 13, 14, 16, 29, 30, 52, 57, 58, 59, 65, 66, 72 a, 73, 73 a, 75 za leta 1883—1890,

Reg. I fasc. 1259 fol. 67—331 za leta 1901—1905,

Reg. I fasc. 1260 fol. 115—385 za leta 1906—1910,

Reg. I fasc. 1626 fol. 1—213 za leta 1911—1914.

Cene so bile za objavo izbrane na enak način kot v prejšnjem obdobju. Do konca leta 1899 so izražene v avstrijski veljavi, od leta 1900 dalje v zlati kronski veljavi. Vrednost krone je bila določena na pol goldinarja dotedanje avstrijske veljave. Krona se je delila na sto vinarjev.

Leto	Mesec	Cene v goldinarjih in krajcarjih za vagan						
		pšenica	rž	ječmen	proso	ajda	oves	koruza
1871	januar	5,30	4,00	3,00	3,00	3,20	2,00	—
	februar	5,70	4,10	3,30	3,30	3,30	2,10	3,60
	marec	5,80	4,00	3,30	3,30	3,30	2,20	3,80
	april	5,40	4,00	2,80	3,00	3,20	2,10	3,80
	maj	5,60	3,90	2,80	3,20	3,20	2,20	3,60

Leto	Mesec	Cene v goldinarjih in krajcarjih za vagan						
		pšenica	rž	ječmen	proso	ajda	oves	koruza
1872	junij	5,60	3,80	2,90	3,20	3,20	2,10	3,60
	julij	5,90	4,00	3,20	3,40	3,20	2,20	4,00
	avgust	5,50	3,30	2,50	3,60	3,20	2,00	4,00
	september	6,00	3,60	2,80	2,80	3,00	1,70	4,20
	oktober	6,50	4,40	3,00	3,20	3,00	2,00	4,40
	november	6,60	4,20	3,00	4,00	3,20	1,80	4,60
	december	6,80	4,30	3,60	3,80	3,80	2,20	4,50
	januar	6,50	4,30	3,40	4,00	3,80	2,10	4,50
	februar	6,80	4,20	3,50	4,00	3,80	2,00	4,60
	marec	6,50	4,20	3,60	3,70	3,80	2,00	4,30
	april	6,00	4,00	3,10	3,20	4,00	2,20	4,20
	maj	6,40	4,10	3,40	3,40	4,00	2,10	4,20
	junij	6,60	4,30	3,30	4,20	4,20	2,20	4,40
	julij	6,70	4,30	3,30	4,40	4,70	2,10	4,30
1873	avgust	5,60	3,40	2,80	—	—	1,80	—
	september	6,00	3,80	2,90	3,80	—	1,70	—
	oktober	5,80	4,00	3,00	3,40	3,60	1,80	—
	november	5,90	4,10	3,10	3,20	3,40	1,90	—
	december	6,00	3,60	3,30	3,40	3,10	1,60	3,60
	januar	6,10	3,60	3,00	3,20	3,00	1,80	3,30
	februar	6,20	3,90	3,00	3,10	3,10	1,90	3,60
	marec	6,30	3,90	3,10	3,10	3,40	1,90	3,60
	april	6,60	4,10	3,20	3,10	3,40	1,90	3,40
	maj	6,90	3,90	3,20	3,00	3,50	2,00	3,30
1874	junij	7,20	4,30	3,20	3,20	3,60	2,00	3,60
	julij	7,50	4,40	3,30	3,40	4,00	2,00	3,80
	avgust	6,60	4,20	3,00	3,40	3,60	2,00	3,80
	september	7,30	4,90	3,60	3,50	3,60	2,00	4,30
	oktober	7,40	5,20	3,80	3,60	3,80	2,00	4,50
	november	6,80	4,60	4,00	3,90	4,00	2,00	4,20
	december	7,00	5,00	4,10	4,40	4,20	2,10	4,60
	januar	7,20	4,70	4,00	4,60	4,20	2,10	4,80
	februar	7,10	4,90	4,30	4,80	4,50	2,40	4,90
	marec	7,10	5,00	4,50	4,90	5,00	2,50	4,90
	april	7,10	5,00	4,20	4,80	4,80	2,60	5,10
	maj	7,20	4,80	4,30	5,00	4,90	3,00	5,20
	junij	7,20	5,10	4,40	5,30	5,00	3,30	5,40
	julij	7,10	4,50	—	5,00	4,90	3,40	4,80
	avgust	5,40	3,40	3,10	—	4,60	2,20	4,60
	september	5,30	3,40	3,10	3,20	3,80	1,80	—
	oktober	5,00	3,30	2,80	2,80	3,00	1,80	—
	november	4,80	3,40	2,80	2,80	2,70	1,80	—
	december	4,90	3,50	3,00	3,00	2,90	2,10	—

Leto	Mesec	Cene v goldinarjih in krajcarjih za vagan						
		pšenica	rž	ječmen	proso	ajda	oves	koruza
1875	januar	5,00	3,50	3,00	3,20	2,80	2,20	3,20
	februar	5,10	3,50	3,00	3,00	3,00	2,20	3,10
	marec	5,10	3,60	3,10	3,10	2,90	2,20	3,20
	april	5,10	3,50	2,90	3,00	2,80	2,20	3,20
	maj	4,80	3,60	2,70	2,90	2,60	2,10	3,10
	junij	4,70	3,30	2,70	2,70	2,60	2,10	3,00
	julij	4,70	3,20	2,30	2,70	2,50	2,10	3,10
	avgust	5,10	3,50	2,50	2,70	2,80	2,00	3,50
	september	4,90	3,50	2,20	2,20	2,60	2,00	3,00
	oktober	5,20	3,50	2,40	2,50	—	2,00	3,00
	november	5,20	3,30	2,50	2,50	3,10	2,00	3,00
	december	5,20	3,20	2,50	2,60	3,30	2,00	3,10

Leto	Mesec	Cene v goldinarjih in krajcarjih za hektoliter						
		pšenica	rž	ječmen	proso	ajda	oves	koruza
1876	januar	8,20	5,70	3,70	3,70	5,40	3,50	4,80
	februar	8,30	5,80	3,90	4,10	5,60	3,60	4,80
	marec	8,60	5,70	4,40	4,55	5,40	3,60	4,85
	april	8,45	5,52	4,07	4,50	5,36	3,72	4,88
	maj	8,55	5,40	3,90	4,10	5,20	3,74	4,88
	junij	9,00	6,40	4,80	4,80	6,00	3,80	6,00
	julij	8,60	6,20	4,00	4,60	5,40	3,90	5,40
	avgust	8,13	5,53	4,20	4,55	5,84	4,00	5,60
	september	8,61	6,34	4,55	4,55	6,00	3,25	5,60
	oktober	8,77	6,40	4,55	4,90	6,30	3,25	5,80
	november	8,94	6,50	4,71	5,04	6,16	3,41	6,00
	december	10,07	6,50	5,20	5,20	6,34	3,74	6,40
1877	januar	10,18	6,60	4,80	5,36	6,01	4,10	6,00
	februar	9,90	6,70	5,10	5,20	6,20	4,00	6,00
	marec	10,24	6,60	5,36	5,36	5,85	3,90	6,00
	april	10,40	6,80	5,60	5,20	5,85	4,20	5,60
	maj	12,30	7,50	5,20	5,80	6,50	4,20	7,00
	junij	12,00	7,00	5,00	5,36	6,35	4,22	6,50
	julij	11,05	7,00	4,71	5,53	7,96	4,00	6,20
	avgust	9,91	6,50	4,73	5,36	7,60	3,80	6,00
	september	9,75	6,34	5,20	5,20	6,80	2,95	6,20
	oktober	9,91	6,66	5,53	5,70	6,50	3,25	6,40
	november	9,43	6,50	5,53	5,53	6,18	3,25	6,60
	december	9,59	6,50	5,73	5,67	6,50	3,41	6,80
1878	januar	9,43	6,50	5,70	5,85	6,40	3,41	6,80
	februar	9,75	6,50	5,81	6,15	6,80	3,57	6,80

Leto	Mesec	Cene v goldinarjih in krajcarjih za hektoliter						
		pšenica	rž	ječmen	proso	ajda	oves	koruza
	marec	9,59	6,50	5,85	6,34	6,18	3,41	6,50
	april	9,43	6,50	5,85	6,50	5,85	3,41	6,60
	maj	9,43	6,43	5,69	6,50	5,85	3,25	6,60
	junij	9,10	6,01	5,20	6,01	5,69	3,41	6,20
	julij	8,94	6,01	4,23	6,34	5,67	3,41	6,20
	avgust	7,31	4,88	4,23	6,01	4,88	3,57	6,20
	september	7,15	4,88	4,06	4,71	4,71	2,91	5,80
	oktober	6,83	4,88	4,06	4,23	4,23	2,76	5,60
	november	6,83	4,55	4,06	4,55	4,40	2,70	5,20
	december	6,50	4,55	4,23	4,55	4,55	2,92	4,70
1879	januar	6,66	4,55	4,06	4,55	4,55	2,92	4,60
	februar	6,66	4,55	4,06	4,88	4,55	2,76	4,40
	marec	6,50	4,55	4,06	4,55	4,39	2,76	4,20
	april	6,71	4,39	4,39	4,39	4,23	2,76	4,40
	maj	6,50	4,39	4,23	4,55	4,23	2,76	4,40
	junij	7,15	4,55	4,23	4,55	4,71	2,93	4,60
	julij	6,50	4,55	3,41	4,39	4,87	2,93	4,60
	avgust	7,80	4,53	3,90	4,53	4,87	2,93	4,60
	september	8,94	5,36	4,39	4,23	5,20	2,76	5,00
	oktober	9,42	5,85	4,55	4,23	5,20	2,93	5,60
	november	10,07	5,85	4,55	4,71	5,39	2,93	6,00
	december	9,75	6,34	4,55	4,87	5,20	3,09	6,00
1880	januar	10,56	6,66	4,87	5,04	5,36	3,25	6,60
	februar	10,40	6,66	5,36	5,20	5,36	3,25	6,60
	marec	10,56	6,99	5,53	5,39	5,39	3,57	6,80
	april	10,41	6,81	5,20	5,39	5,20	3,56	6,50
	maj	10,24	6,99	5,53	5,39	5,39	3,56	6,50
	junij	10,56	7,15	5,51	5,69	5,69	3,56	6,50
	julij	10,56	7,31	5,20	5,85	5,85	3,90	6,50
	avgust	8,61	5,85	4,23	5,85	5,85	3,25	6,30
	september	8,77	6,01	4,23	5,51	5,85	2,60	6,20
	oktober	9,10	6,50	4,23	4,87	5,36	2,92	6,20
	november	9,59	6,83	4,71	5,20	5,69	2,92	6,34
	december	9,26	6,83	4,71	5,20	5,34	2,92	6,40
1881	januar	9,10	6,50	4,71	4,87	5,20	3,09	6,00
	februar	9,43	6,15	4,87	5,04	5,34	2,92	5,60
	marec	9,59	6,82	4,55	5,04	5,36	3,09	5,69
	april	9,10	6,18	4,71	5,03	5,53	3,09	5,53
	maj	9,43	6,34	4,71	4,87	5,53	3,09	5,53
	junij	9,43	6,18	4,55	4,87	5,53	3,09	5,53
	julij	9,75	5,80	4,39	5,03	5,70	3,25	5,60
	avgust	8,45	5,34	4,06	5,03	5,20	3,09	5,40
	september	9,10	5,85	4,23	4,87	5,51	2,93	5,80

Leto	Mesec	Cene v goldinarjih in krajcarjih za hektoliter						
		pšenica	rž	ječmen	proso	ajda	oves	koruza
1882	oktober	9,10	5,85	4,56	4,71	5,36	3,09	5,80
	november	9,10	6,01	4,71	4,71	4,87	3,25	5,80
	december	9,26	6,01	4,87	4,87	4,87	3,25	5,80
	januar	9,10	6,18	4,87	5,01	4,55	3,41	6,20
	februar	9,26	6,18	5,04	5,20	5,04	3,41	6,20
	marec	9,26	6,18	4,87	5,20	5,04	3,41	6,20
	april	9,10	6,01	5,20	5,20	4,87	3,74	6,40
	maj	9,26	6,18	5,20	5,01	4,87	4,06	6,00
	junij	9,26	6,01	5,20	5,04	5,04	3,90	6,80
	julij	9,24	6,18	4,22	5,52	5,70	3,74	7,00
	avgust	8,13	5,04	4,23	5,85	5,85	3,09	6,80
	september	7,80	5,53	4,23	5,36	5,53	2,76	6,80
	oktober	8,12	5,04	4,23	4,71	5,53	2,76	6,80
	november	7,80	5,04	4,23	4,71	4,55	2,90	6,80
december	7,47	5,04	4,39	4,87	4,39	2,93	5,80	
1883	januar	7,47	5,20	4,39	4,87	4,23	2,93	5,60
	februar	7,47	5,20	4,55	4,87	4,23	3,08	5,36
	marec	7,64	5,20	4,55	4,87	4,23	3,09	5,20
	april	7,64	5,20	4,39	4,71	4,23	2,92	5,20
	maj	7,64	5,20	4,55	5,04	4,55	3,25	5,60
	junij	7,64	5,20	4,55	5,20	4,55	2,92	5,60
	julij	7,76	4,87	3,71	5,85	4,87	2,92	5,60
	avgust	7,80	4,87	4,06	5,53	4,39	2,92	5,40
	september	8,12	5,04	4,06	5,20	4,55	2,76	5,60
	oktober	8,12	5,20	4,23	5,01	4,87	2,76	5,60
	november	7,96	4,87	4,23	5,30	4,87	2,76	5,40
	december	7,96	5,20	4,71	5,20	5,20	2,90	5,40
	januar	7,96	5,20	4,55	5,20	5,20	2,92	5,40
	februar	7,96	5,53	4,87	5,53	5,20	3,09	5,50
marec	8,12	6,01	5,20	5,71	5,53	3,25	5,53	
april	7,96	5,69	4,87	5,53	5,53	3,09	5,20	
maj	8,12	5,53	5,20	5,53	5,69	3,25	5,20	
junij	7,80	5,53	5,03	5,36	5,53	3,25	5,40	
julij	8,12	5,85	4,39	6,34	6,01	3,25	5,60	
avgust	7,31	5,53	4,39	6,50	5,53	3,34	5,60	
september	6,50	5,04	4,39	5,20	5,20	2,76	5,40	
oktober	6,66	5,36	4,39	5,20	4,87	2,92	5,60	
november	6,50	5,04	4,71	5,85	4,71	3,09	5,40	
december	6,34	5,04	4,55	5,69	4,55	3,09	5,40	
1885	januar	6,50	5,04	4,55	5,69	4,71	2,92	5,40
	februar	6,50	5,53	4,55	5,85	4,55	3,25	5,20
	marec	6,83	5,53	5,20	5,85	4,71	3,25	5,53
	april	6,83	5,20	5,36	5,85	4,71	3,25	5,36
	maj	6,83	5,36	5,36	5,85	4,71	3,57	5,85

Leto	Mesec	Cene v goldinarjih in krajcarjih za hektoliter						
		pšenica	rž	ječmen	proso	ajda	oves	koruza
1886	junij	7,15	5,85	5,36	6,01	4,71	3,57	5,85
	julij	6,99	5,04	4,55	5,85	4,87	3,57	5,44
	avgust	6,66	5,04	4,23	5,53	4,71	3,09	5,36
	september	6,34	5,36	4,23	5,36	4,87	2,77	5,40
	oktober	6,50	5,53	4,37	5,04	4,23	2,92	5,40
	november	6,50	5,53	4,53	5,20	4,23	3,09	5,30
	december	6,50	5,04	4,39	5,04	3,90	3,09	4,87
	januar	6,66	5,53	4,39	5,04	4,06	3,09	4,87
	februar	6,50	5,36	4,39	5,06	4,06	3,09	4,87
	marec	—	—	—	—	3,90	3,25	—
	april	6,83	5,20	5,20	5,20	4,23	3,57	4,87
	maj	6,66	4,88	4,71	4,88	3,74	3,57	4,88
	junij	6,82	5,20	4,71	4,87	4,00	3,09	4,87
	julij	6,82	5,20	4,39	4,87	4,06	2,99	4,87
1887	avgust	6,50	4,87	4,12	4,87	4,39	3,06	4,87
	september	6,34	4,87	4,22	4,55	4,06	2,60	4,71
	oktober	6,66	4,87	4,06	4,55	4,06	2,76	4,71
	november	6,82	4,71	4,06	4,38	3,90	2,92	4,87
	december	6,66	4,71	4,06	4,71	3,74	2,76	5,04
	januar	6,99	4,87	4,06	4,87	3,90	2,92	4,87
	februar	6,99	5,04	4,39	4,87	4,06	2,92	5,04
	marec	7,47	5,20	4,55	4,87	4,22	2,92	4,71
	april	7,15	4,87	4,55	4,87	4,22	3,09	5,04
	maj	7,31	4,87	4,39	4,87	4,55	3,09	5,04
	junij	7,15	4,87	4,25	4,55	4,22	3,25	5,20
	julij	7,31	5,20	4,22	5,20	4,39	2,92	5,20
	avgust	5,85	4,06	3,25	4,22	3,90	2,60	5,20
	september	6,17	4,22	3,25	4,06	4,74	2,60	4,55
oktober	5,85	4,55	3,25	4,39	4,22	2,44	4,39	
november	5,69	4,06	3,25	3,74	3,90	2,11	5,77	
december	5,85	4,06	3,41	3,74	3,90	2,27	5,36	
1888	januar	5,85	4,06	3,41	3,74	3,90	2,27	5,36
	februar	5,85	4,06	3,74	3,74	4,22	2,44	5,36
	marec	5,85	4,06	3,74	3,74	4,22	2,44	5,36
	april	6,17	4,55	4,22	4,55	4,22	3,09	5,62
	maj	6,18	4,22	3,90	4,22	4,22	3,09	5,52
	junij	6,18	4,22	3,74	4,22	4,22	2,92	5,52
	julij	5,85	4,22	3,74	4,22	3,90	3,09	5,52
	avgust	5,85	4,22	3,57	4,22	4,55	2,92	5,85
	september	5,85	4,39	3,90	4,22	4,55	2,60	5,85
	oktober	6,17	4,55	4,06	4,55	4,71	2,44	5,20
	november	5,85	4,55	4,39	4,71	4,22	2,44	5,20
	december	6,34	4,22	4,22	4,39	4,22	3,09	4,55

Leto	Mesec	Cene v goldinarjih in krajcarjih za hektoliter						
		pšenica	rž	ječmen	proso	ajda	oves	koruza
1889	januar	6,34	4,49	4,32	4,83	4,32	3,09	5,00
	februar	6,34	4,50	4,33	4,83	4,33	2,83	5,00
	marec	5,83	4,50	4,16	4,33	4,67	2,67	4,83
	april	5,85	4,71	4,87	4,87	4,67	2,90	4,45
	maj	5,83	4,50	4,50	5,00	4,50	3,00	5,00
	junij	6,00	4,66	4,66	5,00	4,83	2,83	5,00
	julij	6,00	4,66	4,16	4,66	4,66	3,00	4,70
	avgust	6,66	4,66	4,00	5,00	5,16	3,00	4,83
	september	6,50	5,33	4,33	4,66	4,83	2,83	4,66
	oktober	6,66	5,00	4,33	4,66	5,00	3,00	5,00
	november	6,66	4,66	4,33	4,66	5,30	3,00	5,00
	december	6,66	5,00	4,55	4,66	5,16	3,15	4,55
1890	januar	6,66	5,00	4,55	4,55	5,00	3,10	4,66
	februar	6,66	5,00	4,55	4,55	5,00	3,10	4,50
	marec	6,66	5,50	5,00	4,83	5,50	3,10	5,00
	april	7,00	5,50	5,13	4,83	5,16	4,00	5,00
	maj	7,15	5,36	4,87	4,87	5,04	3,57	4,55
	junij	7,15	5,20	5,04	4,71	5,04	3,41	4,71
	julij	6,82	5,20	3,58	5,04	5,52	3,57	4,87
	avgust	6,01	4,06	3,58	4,55	4,87	3,25	5,04
	september	6,18	4,06	3,74	4,39	4,55	2,28	5,04
	oktober	6,34	4,39	4,06	4,39	4,87	2,92	5,04
	november	6,60	5,80	4,75	4,55	5,40	3,20	5,20
	december	6,65	4,55	4,22	4,55	4,71	3,09	5,20
1891	januar	6,65	5,20	5,36	4,71	5,20	3,25	5,20
	februar	6,82	5,20	5,36	5,04	5,20	3,25	5,20
	marec	6,69	5,50	4,80	5,20	5,36	3,25	5,50
	april	6,90	5,20	4,87	5,20	5,36	3,50	5,50
	maj	7,20	5,36	4,87	5,20	5,36	3,50	5,50
	junij	8,12	5,69	4,55	5,20	5,69	3,50	5,80
	julij	7,64	5,69	4,23	5,53	5,69	3,25	5,80
	avgust	7,46	5,52	3,41	5,52	5,04	3,09	5,50
	september	8,77	7,15	4,03	5,04	4,71	2,92	5,40
	oktober	8,77	8,45	4,55	4,55	5,20	2,92	5,30
	november	8,61	6,80	4,56	4,55	5,36	3,08	5,30
	december	8,75	6,80	4,39	4,87	5,20	3,09	5,30
1892	januar	8,75	6,80	4,39	4,87	6,46	3,09	5,10
	februar	8,99	7,32	4,64	5,32	6,60	3,08	5,27
	marec	8,79	7,15	4,64	5,15	6,60	2,94	5,04
	april	8,00	5,85	4,71	5,20	6,40	2,73	4,80
	maj	7,50	6,00	4,23	4,71	5,90	2,77	4,60
	junij	7,20	5,80	4,23	4,23	5,80	2,77	4,60
	julij	6,80	5,80	4,40	4,71	5,90	2,75	4,60

Leto	Mesec	Cene v goldinarjih in krajcarjih za hektoliter						
		pšenica	rž	ječmen	proso	ajda	oves	koruza
	avgust	6,42	4,87	3,90	5,20	5,80	2,68	4,70
	september	6,23	5,85	4,23	5,04	6,04	2,58	4,40
	oktober	6,50	5,04	4,06	4,50	5,80	2,68	4,70
	november	6,12	5,22	3,96	4,78	5,77	2,52	4,50
	december	6,10	5,22	3,96	4,80	5,77	2,52	4,50

Leto	Mesec	Cene v goldinarjih in krajcarjih za metrski stot (100 kg)						
		pšenica	rž	ječmen	proso	ajda	oves	koruza
1893	januar	8,00	6,70	5,35	6,00	8,00	6,00	5,00
	februar	7,75	6,25	6,25	5,75	8,00	6,75	5,00
	marec	7,75	6,25	6,00	5,75	8,00	6,25	5,00
	april	8,00	6,00	5,50	5,50	8,00	6,00	5,20
	maj	8,30	6,50	6,00	6,00	9,00	7,00	5,80
	junij	8,50	6,90	6,00	6,25	9,70	7,15	6,30
	julij	8,50	6,80	6,00	6,00	9,90	7,00	6,00
	avgust	7,60	5,60	5,65	5,65	8,00	7,00	5,90
	september	7,80	6,00	6,00	6,00	8,30	6,20	5,80
	oktober	7,80	6,00	6,00	6,00	8,00	6,30	6,00
	november	8,40	6,00	6,00	5,00	8,00	6,00	5,90
	december	8,65	6,10	6,10	5,60	8,20	6,60	5,85
1894	januar	7,50	6,00	6,00	5,70	8,00	6,60	5,50
	februar	7,50	6,00	6,00	5,90	8,00	6,50	5,40
	marec	7,50	5,70	6,00	5,00	7,40	6,40	5,40
	april	7,50	5,50	6,00	5,00	7,00	6,50	5,35
	maj	7,40	5,20	6,00	5,00	7,00	6,70	5,50
	junij	7,30	5,00	5,60	5,00	7,00	6,50	5,50
	julij	7,10	5,00	5,00	5,00	6,50	6,50	5,80
	avgust	6,30	4,50	4,50	5,00	6,00	6,50	5,80
	september	6,30	4,50	4,60	5,00	7,00	5,50	6,70
	oktober	6,50	5,00	5,00	5,50	7,00	5,60	7,50
	november	6,70	5,10	5,10	5,50	7,00	5,60	7,00
	december	6,50	5,10	5,50	5,50	7,00	5,60	6,30
1895	januar	6,60	5,10	5,50	6,00	6,60	5,60	6,30
	februar	6,90	5,65	5,80	6,50	6,90	6,00	7,00
	marec	7,00	6,00	6,30	7,50	6,75	6,20	7,00
	april	7,25	6,20	6,50	7,50	6,65	6,30	7,50
	maj	7,30	6,30	6,50	7,50	6,80	6,50	8,00
	junij	7,50	6,30	6,50	7,50	6,80	7,00	8,00
	julij	7,90	6,20	6,40	8,00	6,80	7,00	7,80
	avgust	7,50	6,20	6,20	8,80	6,80	7,00	7,50
	september	7,00	6,30	6,30	7,80	7,20	6,30	7,20
	oktober	7,40	7,00	6,00	7,00	7,00	6,80	7,20

Leto	Mesec	Cene v goldinarjih in krajcarjih za metrski stot (100 kg)						
		pšenica	rž	ječmen	proso	ajda	oves	koruza
1896	november	7,20	7,00	6,40	8,00	7,80	7,00	6,80
	december	7,80	7,50	6,50	7,00	7,50	6,80	6,00
	januar	8,00	7,50	6,50	6,50	7,50	6,80	5,50
	februar	7,80	7,30	6,50	6,50	7,50	6,80	5,50
	marec	7,80	7,20	6,40	6,50	7,50	6,80	5,70
	april	8,00	7,50	6,50	6,30	7,40	6,80	5,40
	maj	7,90	6,90	6,00	7,00	7,40	7,00	5,40
	junij	8,00	7,20	6,50	6,80	7,50	7,00	5,50
	julij	7,80	7,00	6,00	6,60	7,80	7,00	5,50
	avgust	7,70	6,00	5,00	6,00	7,50	6,00	5,50
	september	8,20	6,50	5,00	6,00	8,00	6,00	5,40
	oktober	7,80	6,20	5,50	6,00	8,50	6,40	5,15
	1897	november	8,30	6,50	5,60	6,30	8,00	6,50
december		8,20	6,40	5,20	6,80	6,80	6,20	5,50
januar		8,20	6,30	5,50	7,00	7,00	6,00	5,30
februar		8,50	6,40	5,50	7,00	7,00	6,20	5,00
marec		8,30	6,50	5,50	7,00	7,00	6,20	5,00
april		8,20	6,00	5,20	7,00	7,00	6,50	5,00
maj		8,30	6,20	5,20	6,80	7,20	6,50	5,00
junij		8,30	6,20	5,00	7,00	7,20	6,50	5,00
julij		8,80	6,20	5,00	7,50	7,80	6,20	5,20
avgust		11,50	7,00	6,00	7,50	8,00	6,20	5,60
september		11,00	7,60	6,30	8,20	8,00	6,20	6,20
oktober		11,20	8,00	6,40	7,50	9,00	6,20	6,40
1898		november	11,80	8,00	6,30	7,50	8,80	6,20
	december	12,50	8,30	6,40	7,50	8,60	6,30	6,60
	januar	12,80	8,90	6,80	7,60	8,80	6,50	6,50
	februar	12,50	8,80	6,80	7,50	9,00	6,80	6,50
	marec	12,80	9,00	7,50	8,00	9,00	7,20	6,50
	april	12,80	9,20	7,50	7,50	9,00	7,50	6,60
	maj	14,50	9,50	8,00	8,00	10,00	7,80	7,50
	junij	13,50	9,50	8,50	7,00	10,00	8,30	6,80
	julij	12,00	9,00	7,50	7,50	9,50	8,20	6,50
	avgust	9,00	7,00	6,50	8,00	10,20	8,50	6,50
	september	9,40	7,50	6,50	7,50	9,50	6,50	6,40
	oktober	9,40	7,50	6,50	7,50	9,50	6,50	6,40
	1899	november	10,00	8,00	7,50	8,00	9,50	6,50
december		10,50	8,50	7,50	8,50	8,80	6,50	6,50
januar		10,50	8,00	7,80	9,00	8,50	6,50	6,50
februar		10,50	8,50	7,50	8,50	8,50	6,50	6,00
marec		10,50	8,50	7,50	9,00	8,00	6,50	5,60
april		10,20	8,50	7,50	9,50	8,00	6,50	5,50
maj		9,00	8,20	7,50	8,80	8,00	6,50	5,50

Leto	Mesec	Cene v goldinarjih in krajcarjih za hektoliter						
		pšenica	rž	ječmen	proso	ajda	oves	koruza
	junij	9,00	8,00	7,00	9,00	8,00	6,50	5,60
	julij	10,00	8,00	7,20	9,00	8,50	6,50	5,60
	avgust	9,50	7,00	6,50	9,00	8,00	6,50	5,80
	september	9,20	7,10	6,50	8,50	8,50	6,20	6,20
	oktober	9,20	7,00	6,80	9,00	8,50	6,20	6,60
	november	9,20	7,20	6,80	9,00	8,50	6,20	6,50
	december	9,00	7,20	6,80	9,50	8,00	6,40	5,80

Leto	Mesec	Cene v kronah in vinarjih za metrski stot (100 kg)						
		pšenica	rž	ječmen	proso	ajda	oves	koruza
1900	januar	17,60	14,40	13,60	20,00	16,00	12,40	11,50
	februar	19,20	14,40	13,60	20,00	16,00	12,40	11,60
	marec	16,60	14,40	14,00	20,00	17,00	12,40	12,00
	april	16,40	14,40	13,60	19,00	17,00	12,40	13,20
	maj	17,00	14,40	13,60	19,00	18,00	12,40	13,20
	junij	16,80	14,40	13,60	19,00	18,00	12,80	13,20
	julij	16,80	14,00	13,60	18,00	20,00	12,80	13,20
	avgust	16,40	14,00	12,40	18,00	20,00	13,00	13,60
	september	16,00	13,60	12,00	18,40	18,00	12,40	13,80
	oktober	16,00	13,60	12,40	17,00	16,00	12,60	13,60
	november	16,00	14,00	13,00	17,00	16,00	13,00	13,60
	december	16,00	14,40	13,60	18,00	15,00	13,00	12,00
1901	januar	16,00	13,60	13,20			13,60	11,60
	februar	16,00	14,80	13,80			13,30	12,10
	marec	16,00	14,70	14,50			14,00	12,60
	april	17,20	14,50	14,30			14,70	12,90
	maj	17,30	15,40	14,30			15,10	12,90
	junij	16,60	14,80	14,00			15,40	12,80
	julij	16,50	14,50	14,00			15,80	13,00
	avgust	16,40	14,00	13,40			16,40	13,00
	september	17,20	14,00	13,50			15,60	13,00
	oktober	17,30	14,20	14,50			14,80	13,00
	november	17,50	15,00	14,50			15,20	13,00
	december	18,00	15,00	13,50			16,00	13,50
1902	januar	18,00	15,00	14,00			16,50	13,50
	februar	19,90	15,30	15,20			17,20	12,40
	marec	20,80	16,00	14,50			17,20	12,40
	april	21,00	16,00	15,00			17,00	12,50
	maj	20,20	16,00	14,80			16,90	12,40
	junij	19,80	15,60	14,80			16,50	12,40
	julij	20,00	15,60	14,80			16,60	12,60

Leto	Mesec	Cene v kronah in vinarjih za metrski stot (100 kg)						
		pšenica	rž	ječmen	proso	ajda	oves	koruza
1903	avgust	19,50	15,60	14,00			16,00	12,50
	september	17,00	14,00	14,00			13,00	12,80
	oktober	16,00	14,00	13,80			14,00	13,70
	november	17,00	13,80	13,60			14,40	14,80
	december	17,80	14,00	14,20			14,30	15,40
	januar	17,70	14,70	14,30			14,50	15,00
	februar	17,70	14,70	15,00			15,20	15,50
	marec	17,50	14,80	14,80			15,00	14,50
	april	17,20	14,80	14,80			15,00	15,00
	maj	17,20	14,50	14,50			15,00	15,00
	junij	17,20	14,00	14,50			14,60	17,00
	julij	16,50	13,20	14,00			14,20	15,80
	1904	avgust	16,50	13,00	13,50			14,00
september		15,70	12,00	12,50			14,00	16,00
oktober		15,80	12,30	12,50			14,00	16,00
november		16,50	12,00	12,80			13,60	15,00
december		16,80	12,40	13,00			13,60	14,00
januar		16,80	12,60	13,00			13,60	13,50
februar		17,00	13,00	13,20			13,60	12,40
marec		19,00	13,40	13,20			14,40	13,00
april		18,50	13,40	13,60			14,40	13,40
maj		18,00	13,40	13,40			14,50	13,40
junij		17,00	13,10	13,40			14,20	13,40
julij		18,00	13,20	13,20			13,80	13,00
1905		avgust	22,50	14,50	14,50			15,00
	september	23,50	15,00	14,20			16,00	17,50
	oktober	22,80	15,60	15,20			15,60	17,00
	november	22,00	15,00	15,00			16,00	17,00
	december	22,00	15,00	14,80			16,20	16,00
	januar	22,00	16,00	15,50			16,00	16,00
	februar	22,00	16,00	15,40			16,60	16,00
	marec	23,00	17,00	17,00			18,00	16,00
	april	22,50	17,00	17,00			18,00	16,50
	maj	21,00	16,50	17,00			17,00	16,00
	junij	20,40	16,00	17,00			17,00	16,00
	julij	18,50	15,40	18,00			16,40	17,40
	1906	avgust	18,00	16,00	17,00			16,60
september		18,00	15,00	16,00			15,60	16,00
oktober		18,00	12,50	14,50			15,00	16,50
november		18,50	15,50	15,00			16,60	16,80
december		19,00	15,80	16,00			16,40	16,60
januar		19,00	15,80	16,00			16,40	16,50
februar		19,00	15,80	16,00			16,40	16,40

Leto	Mesec	Cene v kronah in vinarjih za metrski stot (100 kg)						
		pšenica	rž	ječmen	proso	ajda	oves	koruza
1907	marec	19,00	16,00	16,80			17,60	16,00
	april	18,00	15,60	16,80			18,20	16,00
	maj	19,00	15,60	16,00			18,60	16,00
	junij	18,00	15,40	15,60			18,80	16,60
	julij	17,40	15,60	16,00			20,00	16,00
	avgust	18,00	15,00	15,00			22,00	16,00
	september	16,00	15,00	14,80			20,00	15,60
	oktober	16,00	14,50	14,80			18,00	15,60
	november	17,00	14,80	15,00			18,00	16,00
	december	16,60	15,00	14,60			18,00	15,60
	januar	17,00	15,00	15,00			18,00	14,00
	februar	17,00	15,00	15,00			18,00	13,00
	marec	17,00	15,00	17,00			17,50	14,00
	april	16,50	15,00	15,00			18,00	14,00
1908	maj	17,00	15,00	16,00			18,00	14,50
	junij	19,00	15,00	15,00			18,00	14,00
	julij	20,00	15,00	15,00			18,00	15,00
	avgust	22,00	15,00	15,00			18,00	16,00
	september	22,00	15,00	15,00			18,00	16,00
	oktober	22,00	15,00	15,50			18,00	16,00
	november	22,00	16,00	16,00			18,00	17,00
	december	25,00	18,00	17,00			18,00	17,00
	januar	26,00	19,00	17,00			19,00	17,00
	februar	25,00	20,00	19,00			19,00	17,00
	marec	25,00	18,00	18,00			18,00	16,80
	april	23,00	18,00	18,00			18,50	16,00
	maj	23,00	18,00	17,00			18,00	16,50
	junij	24,00	19,00	17,00			19,00	16,00
1909	julij	24,00	18,00	18,00			18,50	16,50
	avgust	25,00	17,00	16,00			19,00	19,00
	september	22,00	16,00	16,00			17,00	19,00
	oktober	24,00	17,00	17,00			18,00	18,00
	november	24,00	17,00	17,00			19,00	18,50
	december	26,00	17,00	17,00			19,00	17,00
	januar	25,00	18,00	18,00			19,00	16,50
	februar	26,00	19,00	19,00			20,00	—
	marec	26,00	19,00	19,00			19,00	—
	april	27,00	20,00	18,00			20,00	—
	maj	27,00	20,00	20,00			20,00	—
	junij	29,00	19,00	19,00			18,00	—
	julij	32,00	20,00	20,00			22,00	—
	avgust	30,00	20,00	19,00			21,00	—
september	29,00	21,00	18,00			18,50	19,00	

Leto	Mesec	Cene v kronah in vinarjih za metrski stot (100 kg)						
		pšenica	rž	ječmen	proso	ajda	oves	koruza
1910	oktober	29,00	19,00	18,00			17,40	—
	november	28,00	21,00	18,00			17,50	19,00
	december	28,00	20,00	18,00			—	18,00
	januar	27,00	20,00	18,00			19,00	18,00
	februar	29,50	19,50	18,50			19,00	17,50
	marec	28,50	19,00	17,50			18,00	17,50
	april	29,00	19,40	18,00			18,00	17,60
	maj	28,40	18,00	17,60			18,00	14,80
	junij	27,50	17,50	17,60			18,00	15,50
	julij	25,50	17,00	17,20			18,00	14,00
	avgust	22,00	16,00	15,50			17,20	14,20
	september	21,00	16,40	15,40			17,50	14,50
1911	oktober	22,50	17,20	16,40			18,80	15,00
	november	22,60	17,00	17,20			18,80	15,60
	december	24,00	18,00	—			19,50	17,00
	januar	24,00	18,00	18,00			19,50	17,00
	februar	24,20	18,00	18,40			20,00	—
	marec	25,40	18,50	19,00			20,50	14,80
	april	25,60	18,50	19,00			21,00	15,00
	maj	26,60	19,00	19,00			22,00	16,50
	junij	26,40	19,00	19,50			22,00	16,60
	julij	27,40	19,00	18,00			22,00	18,20
	avgust	23,00	17,00	16,50			21,00	18,50
	september	24,40	18,50	18,00			20,50	20,50
1912	oktober	25,00	20,50	19,50			21,00	21,60
	november	25,00	21,00	19,50			22,50	21,80
	december	25,00	21,50	19,80			22,50	21,60
	januar	25,00	21,50	19,80			22,50	21,60
	februar	25,00	22,50	20,00			23,00	21,00
	marec	25,00	22,50	21,00			23,00	21,50
	april	24,00	20,50	20,50			23,50	22,00
	maj	24,50	20,50	21,00			24,00	22,50
	junij	24,50	20,50	21,00			23,00	22,40
	julij	24,50	22,50	21,00			24,50	22,00
	avgust	24,50	22,00	19,50			25,00	21,00
	september	24,00	19,00	18,00			23,00	21,00
1913	oktober	24,00	19,00	18,00			23,00	21,50
	november	23,50	20,00	19,00			23,00	21,50
	december	24,00	21,00	21,50			23,50	21,50
	januar	23,50	22,00	21,00			23,00	21,50
	februar	23,50	22,00	21,00			23,00	21,00
	marec	23,50	22,00	21,00			23,00	21,00
	april	24,00	21,00	21,00			23,00	21,00

Leto	Mesec	Cene v kronah in vinarjih za metrski stot (100 kg)						
		pšenica	rž	ječmen	proso	ajda	oves	koruza
1914	maj	24,00	21,00	20,50			23,00	19,00
	junij	24,00	21,50	20,50			22,50	19,00
	julij	23,00	20,50	19,50			22,50	19,00
	avgust	23,00	20,00	18,00			21,40	18,50
	september	23,00	18,50	17,50			18,50	18,50
	oktober	22,00	18,50	17,00			18,50	18,50
	november	22,00	18,25	16,75			18,30	18,50
	december	22,00	18,25	16,75			18,30	18,50
	januar	22,00	18,40	16,80			18,60	14,40
	februar	23,00	19,00	17,00			18,50	16,00
	marec	24,00	19,00	17,00			18,50	16,00
	april	26,00	19,50	18,00			18,50	16,00
	maj	26,00	19,50	17,50			18,00	17,00
	junij	27,00	20,00	17,50			18,50	18,00
	julij	27,00	21,00	17,50			18,50	19,00
	avgust	—	—	—			—	—
	september	—	—	—			—	—
	oktober	40,00	29,00	23,50			23,50	23,00
	november	46,00	35,00	26,50			23,00	25,50
	december	51,00	39,00	33,00			24,00	32,00

ZUSAMMENFASSUNG

KRAINS GETREIDEHANDEL UND DIE GETREIDEPREISE VON LJUBLJANA VON DER MITTE DES 17. JAHRHUNDERTS BIS ZUM ERSTEN WELTKRIEG

ERSTER TEIL

KRAINS GETREIDEHANDEL UND DER GETREIDEMARKT VON LJUBLJANA

1. Die Zeit der Stadtprivilegien, der Paßbriefe und der landständischen Getreidepolitik

In der Feudalzeit wurde die Entwicklung des Getreidehandels und des Getreidemarktes durch die von der Stadt, den Landständen und dem Landesfürsten geführte Politik bestimmt. Die vornehmste Aufgabe des städtischen Getreidemarktes war die Versorgung der Stadtbevölkerung mit Getreide, doch der Getreidemarkt in Ljubljana war im bestimmten Maße in den Getreidehandel außerhalb der Landesgrenzen einbezogen. Getreideverkäufer waren meistens Bauern aus der Umgebung der Stadt, als Käufer traten im 16. Jh. vor allem die städtischen Bäcker und andere Bürger, beziehungsweise Stadtbewohner, auf, welche das Getreide für eigenen Bedarf einkauften. Selten werden bürgerliche Handelsleute erwähnt, welche das Getreide für den Weiterverkauf kauften, wohl aber besuchten die Wochenmärkte Bauern aus Innerkrain, welche auf dem Markt Salz, Öl und Wein zum Verkauf anboten und das Getreide für eigenen Bedarf oder für den Tauschhandel gegen Salz und andere Produkte in den Städten an der Adriaküste einkauften. Auch aus Triest und Görz kamen Käufer auf den Getreidemarkt von Ljubljana. Von Zeit zu Zeit wurde das Getreide, besonders Weizen, in die venezianische und andere italienische Länder ausgeführt; meistens durch Bauernhändler, teilweise auch durch Einkäufer aus den betreffenden Ländern.

Gegen das Ende des 16. Jh. wurde der Getreidehandel lebhafter, fremde, meist italienische Kaufleute oder ihre Vertreter, kauften im Lande größere Mengen von Getreide auf und deswegen nahm die Zufuhr auf die städtische Märkte ab. Die Städte fühlten sich in ihren Handelsrechten bedroht. Der Magistrat von Ljubljana beschwerte sich bei dem Landesfürsten wegen des Übergreifens der Nichtbürger in den Getreidehandel und forderte, man solle den italienischen und anderen fremden Käufern den Einkauf von Getreide in der Stadt und in ihrer Umgebung verbieten. Auf Antrag der Landstände wurde im Jahre 1589 durch das kaiserliche Generalmandat die Getreidesperre eingeführt und die Ausfuhr verboten. Dieses allgemeine Verbot ließ jedoch Ausnahmen zu. Mit Paßbriefen der innerösterreichischen Regierung konnten deutsche Handelsgesellschaften und italienische Kaufleute größere Mengen aus-

führen. So kam die Entscheidungsgewalt über die Ausfuhr von Getreide in die Hände des Landesfürsten, welcher dabei seine eigenen Interessen wahrzunehmen trachtete. Durch die Einrichtung von Paßbriefen wurden die bürgerlichen Handelsleute aus dem Getreidehandel mit dem Auslande teilweise verdrängt, auch die Grundherren fühlten sich benachteiligt, da sie beim Verkauf des Getreides den Käufer nicht mehr frei wählen konnten. Die Inhaber von Paßbriefen, es waren nur wenige, oft nur einzelne, hatten eigentlich die Monopolstellung für Einkauf und Ausfuhr. Es war ihnen möglich den Preis und andere Kaufbedingungen einseitig zu bestimmen. Als Vertreter der Grundherren haben die Landstände, sich auf ihre Privilegien berufend, versucht, den Landesfürsten zur Aufhebung der Getreidesperre für den Verkauf des grundherrschaftlichen Getreides zu bewegen. Die Vorstellungen der Landstände hatten insoweit Erfolg, daß sich der Landesfürst bereit erklärte, sie künftighin vor der Ausstellung von Paßbriefen um ihre Meinung zu befragen.

Die Paßbriefe waren für den Landesfürsten von finanzieller Bedeutung, die landesfürstliche Kasse hatte davon bedeutende Einkünfte; es wurde halber oder auch ganzer Gulden von einem Star Getreide für die Ausfuhrbewilligung gezahlt. Mehrmals wurden die Paßbriefe hohen Staatsfunktionären ausgestellt, denen der Landesfürst besondere Gnade erweisen oder sie für ihre Verdienste belohnen wollte. Die Getreideausfuhr mit Paßbriefen war zuerst vornehmlich in den Händen fremder Kaufleute, zu Beginn des 17. Jh. waren auch die einheimischen Inhaber von Paßbriefen im größeren Maße daran beteiligt.

Die Mengen, für welche die Paßbriefe ausgestellt wurden, waren verschieden, sie betragen von einigen Hunderten bis zu 30 000 Star. Doch die Paßbriefe für 20 000 oder 30 000 Star hatten die Geltung in allen innerösterreichischen Ländern, Krain, Steiermark und Kärnten, weil in einem einzigen Land solche Mengen für die Ausfuhr selten verfügbar waren. Ein Paßbrief für 30 000 Star berechnete den Inhaber in Krain nur 6000 Star Weizen einzukaufen. Oft war es nicht möglich die im Paßbrief vorgesehene Menge in einem Jahre aufzubringen, die Durchführung solcher Geschäfte zog sich regelmäßig durch mehrere Jahre. Soweit es sich nach den ausgestellten Paßbriefen beurteilen läßt, waren die aus Krain ausgeführten Mengen von Getreide, fast ausschließlich war es Weizen, nicht beträchtlich, es handelte sich um einige tausend Star.

Während der Zeit, als die Ausfuhr von Getreide ins Ausland durch Paßbriefe geregelt war, blieb der Bauernhandel mit den venezianischen Küstenstädten in Istrien, wo das Getreide hauptsächlich gegen Salz, Wein und Öl getauscht wurde, weiter bestehen. Der Umfang dieses Getreidehandels übertraf im 16. Jh. die von den Handelsleuten und später durch Paßbriefe ausgeführten Mengen, im folgenden Jahrhundert ging er stark zurück. Der Rückgang stand im Zusammenhang mit der neuen Regelung der Einfuhr des ausländischen Salzes und der Übernahme des Salzhandels durch den Staat.

Bei der verminderten Ausfuhr nach den italienischen Ländern boten sich neue Möglichkeiten für die Getreideverwertung auf dem heimischen Markt. Die innerösterreichischen Länder waren seit dem 16. Jh. verpflichtet die Militärgrenze zu verpflegen, die krainischen Stände übernahmen die Versorgung der Meergrenze mit Getreide. Von der ersten Hälfte des 17. Jh. an betrug die Getreidelieferungen jährlich rund 3000 Star, daran waren 20 bis 40 Grundherrschaften beteiligt. Um den Grundherren die Steuerlasten für die Unterhaltung der Militärgrenze zu erleichtern, nahmen die Landstände von ihnen auch das Getreide als Zahlung an. Ein bedeutender

Käufer des Getreides in Krain war das landesfürstliche Quecksilberbergwerk in Idrija. Sein Bedarf an Getreide für die Bergarbeiter und ihre Familien wurde bis in die Mitte des 17. Jh. durch die Getreidezehente gedeckt, welche ihm von den landesfürstlichen Grundherrschaften abgetreten oder eigens für das Bergwerk gekauft worden sind. Teilweise mußte der Bedarf an Getreide durch Einkäufe gedeckt werden, als Lieferanten traten die Landstände auf, um ihre finanziellen Verpflichtungen dem Landesfürsten gegenüber mit dem Getreide für das Bergwerk in Idrija zu bezahlen. Die Landstände und die Grundherren nutzten gern diese Gelegenheit aus, weil sie dadurch das Getreide günstiger verwerten konnten als durch den Verkauf auf dem Markt. Für Lieferungen nach Idrija kamen Weizen, Roggen, Hirse und Heiden in Betracht.

Im zweiten Jahrzehnt des 17. Jh., als der Getreideumsatz auf dem Markt in Ljubljana beträchtlich gestiegen und der Getreidehandel mit den küstenländischen und venezianischen Städten bedeutend war, wurden jährlich rund 30 000 Star Getreide auf den Wochenmärkten verkauft. In den letzten Jahrzehnten verminderte sich die durchschnittliche Jahresmenge auf etwa 13 500 Star. Das meiste Getreide auf dem Stadtmarkt wurde von Bürgern und anderen Bewohnern aus Ljubljana aufgekauft, unter ihnen waren an erster Stelle die Bäcker; die von ihnen gekaufte Mengen bewegten sich zwischen 4000 und 7000 Star. Die Getreidemengen auf dem Markt überschritten gegen das Ende des 17. Jh. normalerweise keineswegs den städtischen Bedarf, die Wochenmärkte in Ljubljana hatten nur noch selten einen Anteil an dem Handel außerhalb des Landes. Die Ursache für den Rückgang des Getreideverkehrs war wahrscheinlich der größere Bedarf nach Getreide in anderen Landesgegenden; zu großen Getreideverbrauchern wurden zahlreiche Hammerwerke und andere Eisenwerke in Oberkrain wie auch das Quecksilberbergwerk in Idrija. Sie wurden teilweise unmittelbar durch die Getreideerzeuger versorgt. Die Getreideverkäufer waren nicht mehr so sehr auf den städtischen Markt angewiesen wie in früheren Zeiten.

Die Zeit um das Jahr 1700 kann man als einen Wendepunkt in der Getreidewirtschaft Krains bezeichnen. Zu dieser Zeit versiegen die Nachrichten über die Ausfuhr des in Krain erzeugten Getreides, zugleich hört man öfters von der Einfuhr fremden Getreides in das Land. In der zweiten Hälfte des 17. Jh. wird die Getreideeinfuhr nur ausnahmsweise, in den Jahren mit schlechter Ernte, erwähnt. Nach einer Beschreibung der wirtschaftlichen Verhältnisse Krains in den Jahren 1712—1721 wurden damals jährlich über 3000 Star Getreide aus dem Viertel von Celje eingeführt. Bisweilen kam das Getreide nach Krain aus Kroatien. Die Einfuhr von Mais aus Italien und anderen an die Adria angrenzenden Ländern durch die Häfen von Triest und Rijeka (im 17. Jh. noch selten) wurde zur ständigen wirtschaftlichen Notwendigkeit. Der eingeführte Mais wurde von den Karstbewohnern im Hinterland der beiden Häfen, in einigen wenig fruchtbaren Gegenden Unterkrains und von den Eisenwerken in Oberkrain gekauft. Durch die Getreideeinfuhr fühlten sich die Grundherren bedroht, der ständische Ausschuß befürchtete davon eine Beeinträchtigung des Verkaufes vom heimischen Getreide und die Verminderung der Steuerkraft bei den Grundherrschaften. Im Jahre 1727 verlangten die Landstände von dem Landesfürsten das Verbot der Maiseinfuhr, doch der Vizedom von Krain sprach sich dagegen aus, weil er die Einfuhr von Mais für die Ernährung der Bevölkerung auf dem Karst und in Istrien für unentbehrlich hielt. Da das Einfuhrverbot für Mais nicht zu erreichen war, schlugen die Grundherren die Besteuerung des eingeführten Getreides vor, um seine Konkurrenz zu erschweren, aber auch dieser Vorschlag fand

nicht die Zustimmung der Regierung. Den entgegengesetzten Standpunkt in der Frage der Getreideeinfuhr nahm der Magistrat von Ljubljana als Vertreter der Stadtbevölkerung ein. Er beschwerte sich gegen das erlassene Verbot der Getreideeinfuhr aus Ungarn und Kroatien, da es die Grundherrschaften in Unterkrain für Preissteigerungen ausgenutzt hatten. Die Einfuhr von Getreide würde geringere Preise zur Folge haben, das wäre nicht nur im Interesse der Stadtbevölkerung, sondern auch vom Vorteil für die Einkünfte aus den Mautgebühren und Aufschlägen. Bei dieser Gelegenheit befürwortete der Magistrat die Verbesserung der Schiffbarkeit auf der Save, um den Handelsumsatz mit Ungarn, Kroatien und Bosnien zu steigern.

Zu einer solchen Entwicklung der krainischen Getreidewirtschaft trugen die damaligen politischen und wirtschaftlichen Verhältnisse bei. Als die Türken nach den Niederlagen Ende des 17. Jh. ungarische, kroatische und serbische Gebiete an die österreichische Monarchie abtraten, vermehrten sich die Handelsbeziehungen mit den erwähnten Ländern, welche im Stande waren, ihren westlichen Nachbarn Getreide zu liefern. Zugleich gaben die Einführung der freien Schifffahrt auf der Adria, die Erklärung von Triest und Rijeka zu Freihäfen und der Bau von Straßen zu diesen Häfen neue Gelegenheiten dem Handel, welcher sich zur Ein- oder Ausfuhr von Getreide der Meerwege bediente. Als Beispiel der neuen Handelsorientierung dient der Paßbrief der innerösterreichischen Regierung aus dem Jahre 1730, erteilt an zwei Handelsleute in Ljubljana, für die Ausfuhr von 7000 Star Getreide, welches sie aus Kroatien, der Untersteiermark und Krain nach Italien durch »unsere Freihäfen« ausführen sollten.

In der ersten Hälfte des 18. Jh. wurden von dem in Krain erzeugten Getreide jährlich 3000 bis 4000 Star Weizen ausgeführt. Das war die Menge, welche die Landstände für die Versorgung der Meergrenze zu liefern hatten. An diesen Lieferungen waren die Grundherren meistens aus Unterkrain beteiligt, ihre Zahl wuchs allmählich an. Ausweise aus der Mitte des Jahrhunderts enthielten etwa 80 Getreidelieferanten. Im Jahre 1748 trat eine Änderung in der Versorgung der Militärgrenze ein. Die Finanzierung übernahm die zentrale Staatsgewalt, die Länder hatten ihren Beitrag in die Staatskasse zu leisten. Die Landstände von Krain verpflichteten sich, anstatt der Geldzahlung 3000 Star Weizen zu liefern. Die gelieferte Menge bewegte sich in den nächsten Jahrzehnten zwischen 2800 und 3200 Star.

Ein größerer Getreideabnehmer als die Militärgrenze war für die Krainer Landstände das Quecksilberbergwerk in Idrija. Der jährliche Bedarf der Bergarbeiter und der Forstknechte betrug im zweiten Jahrzehnt des 18. Jh. rund 5000 Star Getreide, davon entfielen 38 % auf Weizen, 32 % auf Heiden, 16 % auf Roggen und 14 % auf Hirse. Zu dieser Zeit lieferten die krainischen Grundherren kaum die Hälfte der benötigten Menge. Für einige Jahre waren sie von den Lieferungen sogar ausgeschlossen und das Getreide für Idrija wurde aus der Untersteiermark und teilweise aus Kroatien eingeführt, wo man es billiger anschaffen konnte. Die Grundherren konnten und wollten nicht auf einen so bedeutenden Käufer verzichten, die Landstände beschwerten sich wegen der Getreideeinfuhr und verlangten, daß man den Bedarf des Quecksilberbergwerks nur mit dem heimischen Getreide decken sollte. Nach mehrjährigen Bemühungen gelang es ihnen ihr Verlangen durchzusetzen. Dem Entschluß des Kaisers gemäß sollte den Landständen die Verwertung der Bodenerzeugnisse möglichst erleichtert werden. Im Jahre 1726 übernahmen die Landstände vertragsmäßig die Getreidelieferungen für Idrija und behielten sie auf Grund erneuerter für längere Zeitdauer abgeschlossener Verträge bis zum Jahre 1782. Die zu liefernde

Getreidemenge betrug anfangs 5000 Star, bis zur Mitte des Jahrhunderts stieg sie auf 8000 Star und bewegte sich während der letzten zwei zwölfjährigen Vertragsperioden zwischen 7000 und 10 000 Star. Nach den Verträgen für die Zeit von 1747 bis 1770 sollte von der Gesamtmenge 37,5% Weizen, 20% Roggen, 17,5% Hirse und 25% Heiden geliefert werden. Die tatsächlich gelieferten Mengen entsprachen nicht immer den vertragsmäßigen Bestimmungen, gegen das Ende der Vertragsperiode kaufte das Bergwerk mehr Roggen, Heiden und Hirse aber weniger.

Die Grundherren mit den Getreideüberschüssen für den Markt waren an den Lieferungen der Militärgrenze und dem Bergwerk in Idrija sehr interessiert, da ihnen dadurch günstige Verwertung ihrer Erzeugnisse sichergestellt wurde. Im Jahre 1760 boten 81 Grundherren zusammen 23 979 Metzen Getreide zur Lieferung an, etwas mehr als die Hälfte Weizen, rund 4000 Metzen Roggen, 4000 Metzen Heiden und 3000 Metzen Hirse. Der Bedarf beider Abnehmer betrug in demselben Jahr 9890 Metzen Weizen, 3198 Metzen Roggen, 1000 Metzen Hirse und 3577 Metzen Heiden, er war also geringer als das Angebot; im allgemeinen gestaltete sich das Verhältnis günstiger.

Der Umsatz auf dem Getreidemarkt in Ljubljana bewegte sich bis zum dritten Jahrzehnt des 18. Jh. auf der Höhe der zweiten Hälfte des vorhergehenden Jahrhunderts. Spätere Daten über die Mengen des verkauften Getreides lassen auf einen Rückgang schließen, sie sind aber weniger zuverlässig. Nach vollständigeren Daten für einzelne Jahre, z. B. für das Jahr 1773/74, erreichte die verkaufte Menge noch immer den alten Umfang. Aus spärlichen Nachrichten ersieht man, daß auf die Wochenmärkte gebrachtes Getreide für den Stadtbedarf nicht genügte und daß sich in der Stadt ein von dem Markt unabhängiger Getreidehandel entwickelt hat. Häufiger wird die Einfuhr vom ungarischen und kroatischen Getreide erwähnt, ein Handelsmann in Ljubljana wurde zum Einkauf in Romagna und in Apulien ermächtigt. Wegen des Getreidemangels im Lande wurde im Jahre 1764 die Einfuhr ungarischen Getreides von der Maut- und Dreißigstgebühr befreit. Die Bauern, welche früher das Getreide auf den Wochenmärkten zum Verkauf anboten, begannen den Stadtmarkt vor dem Rathaus zu meiden, um die Maßgebühr zu sparen, und verkauften ihr Getreide heimlich in den Vorstädten und Gasthäusern. Größere Getreideverbraucher, z. B. Klöster, bekamen ganze Wagenladungen unmittelbar von der Verkäufern in die Stadt eingeführt, mehrere Gastwirte fingen an Getreidehandel zu treiben.

Das Getreide aus Ungarn und Kroatien wurde in der ersten Hälfte des 18. Jh. hauptsächlich infolge schlechter Ernten eingeführt oder es handelte sich um Transitware, die für die Ausfuhr bestimmt war. Zusammen mit den Bemühungen zur Bildung eines einheitlichen Wirtschaftsbereiches in der gesamten Monarchie nahm sich die oberste Staatsgewalt vor, die Hindernisse des Warenverkehrs zwischen den einzelnen Ländern schrittweise abzubauen. Dabei stellte sich die Frage der Einfuhr des ungarischen und kroatischen Getreides in die österreichischen Länder. Die krainischen Landstände sprachen sich gegen die Einfuhr aus, die sie als schädlich für das Land bezeichneten. Der Staat förderte, den merkantilistischen Prinzipien folgend, die Getreideausfuhr durch die Adria Häfen; um sie zu steigern, wollte man im Falle der Preiserhöhungen den innerösterreichischen Ländern die mautfreie Einfuhr des Getreides aus Ungarn und Kroatien bewilligen, damit die höheren Preise nicht die Ausfuhr verhindern könnten. Doch bald darauf sah sich die Regierung wegen des Getreidemangels und steigender Preise gezwungen, die Ausfuhr zu verbieten.

Je nach den Mengen des erzeugten und zum Verkauf angebotenen Getreides wechselten von einem Jahr zum andern die vom Staat ergriffenen Maßnahmen: Ausfuhrverbote und Einfuhr ungarischen Getreides in den Jahren von Mißernten und steigender Preise oder Ausfuhrförderung und Einfuhrbeschränkungen in der Zeit des Getreideüberflusses. Dabei wurden die Einwände des ständischen Ausschusses gegen Ausfuhrverbote und gegen die Einfuhr des ungarischen und kroatischen Getreides immer weniger beachtet. Nach mehreren Jahren wechselnder Getreidepolitik kam die Regierung zur Überzeugung, daß auf solche Weise die erwünschten Resultate nicht erreicht werden können. Die Hofresolution vom Jahre 1773 stellte im Einklang mit den physiokratischen Grundsätzen die Richtlinien der Politik auf, die ständig bleiben sollten. Unter diesen waren der freie Getreidehandel als Maßnahme zur Förderung der Landwirtschaft und die freie Getreideausfuhr aus den ungarischen und aus den Erbländern durch das österreichische Küstenland. In den folgenden Jahren wurden die noch bestehenden Schranken der Getreideeinfuhr und -ausfuhr in den österreichischen Ländern aufgehoben. Durch den Übergang zum freieren Getreidehandel und mit dem Anwachsen der Getreideeinfuhr aus den östlichen Nachbarländern änderte sich der Charakter und der Umfang des Getreidehandels und des Getreide-marktes in Ljubljana. Der Getreidehandel entwickelte sich unabhängig von den Wochenmärkten und ging in die Hände der Kaufleute über. Für die Getreidepolitik war es bezeichnend, daß sie an den Staat überging, die Landstände aber haben nach und nach den Einfluß an ihrer Mitgestaltung verloren.

2. Liberalisierung des Getreidehandels

Die Aufhebung zahlreicher steuerlichen und administrativer Schranken im Getreidehandel war der städtischen Bevölkerung in zweifacher Hinsicht zum Vorteil. Sie ermöglichte bessere und günstigere Versorgung mit Getreide und gab den mit Getreide handelnden städtischen Kaufleuten größere Geschäftsgelegenheiten. Weniger vorteilhaft war sie für die städtische Finanzwirtschaft, weil sich der Getreidehandel nur noch zum geringen Teil auf dem Stadtmarkt abwickelte und sich die Einkünfte aus den Maßgebühren stark verminderten. Auf das Ansuchen des Magistrats erklärte die Landeshauptmannschaft im Jahre 1781 auch den Getreidehandel außerhalb des Marktes für gebührrpflichtig, die Verfügung wurde aber durch die Hofkanzlei aufgehoben. Der Getreidehandel auf den Wochenmärkten hörte zwar nicht auf, wie es der Magistrat vorausgesagt hatte, doch der Umsatz ging merkbar zurück. In den Jahren 1782/83 bis 1790/91 betrug er durchschnittlich rund 2000 Metzen jährlich.

Nachdem der Getreidehandel schon in vielen Beziehungen liberalisiert war — nach dem Hofdekret aus dem Jahre 1787 sollten alle Aufschläge und Mautgebühren auf Getreide wegfallen — kam es zur Umkehr. Durch das Hofdekret vom 14. Oktober 1791 wurde die Freiheit des Getreidehandels wesentlich eingeschränkt. Als Gründe dafür wurden die steigenden Preise, der überall verbreitete Vorkauf, Zurückhaltung der Vorräte und die Abwendung der Getreideverkäufer von den Getreidemärkten angeführt. Der Getreidehandel in Ljubljana und in der Umgebung wurde neu geregelt. Den Kaufleuten wurde es verboten in der Dreimeilenzone um die Stadt das Getreide einzukaufen, ebenso wurde ihnen der Verkauf in den Magazinen oder anderswo untersagt; das Getreide durfte nur auf dem Marktplatz verkauft werden. Die

Folgen der neuen Marktordnung ließen nicht lange auf sich warten, es vermehrten sich die Einkünfte aus der Maßgebühr und ebenso wuchs der Getreideumsatz auf den Wochenmärkten. In den Jahren 1791 bis 1799 wurden jährlich von 5000 bis 18 000 Metzen verkauft.

Der Getreidehandel war am Ende des 18. Jh. größtenteils schon in den Händen der Kaufleute, von der Bauern wurden relativ geringe Mengen selbsterzeugten Getreides auf den Markt gebracht. Unter den Getreideverkäufern waren stärker vertreten die Unterkrainger Bauern, welche mit dem Getreide Handel trieben; sie kauften es in entfernteren Gegenden, teils in Kroatien. Die städtischen Getreidehändler hielten Vorräte vom ungarischen, kroatischen und steierischen Getreide; als Handelsware konnten sie es in den Magazinen en gros verkaufen. Soweit sie es kleinweise verschleifen wollten, mußten sie es auf den Marktplatz bringen. Die Handelsleute von Ljubljana kauften das Getreide in Ungarn auch um es auszuführen, meistens über Triest in die italienischen Länder.

Nach dem Jahre 1782 traten Änderungen in der Getreideversorgung des Quecksilberbergwerks und des Militärs ein. Der Lieferungsvertrag zwischen dem Bergwerk in Idrija und den Krainer Landständen wurde nicht mehr erneuert, da der Ständeausschuß sich weigerte, auf die von der Bergwerksverwaltung neu gestellten Bedingungen einzugehen. Noch mehrere Jahre später gaben die Landstände die Bemühungen nicht auf, erneut mit Getreidelieferungen für Idrija betraut zu werden. Sie wurden aber abgewiesen und dem Bergamt wurde es überlassen, das Getreide dort zu kaufen, wo es günstiger war. Die Lieferung von 3500 Star Weizen jährlich für die Meergränze behielten die Landstände noch einige Zeit, andere Lieferungen für das Militär übernahmen die Getreidehändler.

Um das Jahr 1800 war der Getreidehandel durch die damaligen politischen Verhältnisse beeinflußt. Österreich war in Kriege mit Frankreich verwickelt, Krain war davon unmittelbar betroffen. Der größere Bedarf für die Armee und die Geldentwertung ließen die Preise steigen. Ausfuhrverbote wurden erlassen, trotzdem kam nur wenig Getreide auf die Wochenmärkte. Strenge Handhabung der im Jahre 1800 republizierten Marktordnung brachte keine Abhilfe, die Getreidehändler mit eingeführtem ungarischen Getreide waren nicht zum Detailverkauf auf dem Markt zu bewegen. Die restriktiven Vorschriften mußten gemildert werden, den Getreidehändlern wurde gestattet auch in ihren Magazinen das Getreide kleinweise zu verkaufen; der Kleinhandel war nicht mehr auf den Stadtmarkt gebunden.

Im ersten Jahrzehnt des 19. Jh. führten die Getreidehändler von Ljubljana jährlich etwa 200 000 Metzen Getreide aus Ungarn und Kroatien ein, der Getreideumsatz auf dem Stadtmarkt betrug bis zu 22 000 Metzen. Die Getreidehändler versorgten nicht nur einen großen Teil der Stadtbevölkerung, sondern verkauften das Getreide den Käufern im ganzen Lande und in dem benachbarten Küstenland, besonders in Triest. Die Verhältnisse haben sich während der französischen Herrschaft nicht wesentlich verändert. Das ungarische Getreide blieb weiter ein bedeutender Einfuhrartikel, die Einfuhr vergrößerte sich sogar. Nach der Wiederherstellung der österreichischen Herrschaft kam als Folge der Kriegs- und Nachkriegsverhältnisse wie auch als Folge der Mißernten zu Beschränkungen im Getreidehandel; die Ausfuhr wurde verboten. Nach guter Ernte im Jahre 1817 stellten sich wieder normale Verhältnisse in der Getreidewirtschaft ein. In der nachfolgenden Zeit kamen jährlich über 200 000 Metzen Getreide aus den östlichen Nachbarländern auf der Save nach Ljubljana, hauptsächlich Weizen und Mischkorn, in einzelnen Jahren auch größere

Mengen von Mais und Hafer. Der jährliche Ertrag aller Getreidearten betrug nach den Steuerschätzungen aus der Mitte des Jahrhunderts 2 350 000 Metzen; die Einfuhr erreichte eine Höhe, die dem zehnten Teil des Gesamtertrages in Krain gleichkam.

Der Getreidehandel war für die damit beschäftigten Kaufleute sehr gewinnbringend, viele erwarben beträchtliche Vermögen und erlangten angesehene Stellungen im wirtschaftlichen und öffentlichen Leben der Stadt. In der Zeit der französischen Herrschaft waren unter 20 Munizipalräten sechs Getreidehändler; von acht Kaufleuten, welche als Beisitzer des Handelsgerichts vorgeschlagen wurden, trieben vier den Getreidehandel.

Bei den steigenden Umsätzen mit dem eingeführten Getreide schrumpfte der Verkehr mit dem Landeserzeugnis auf dem Stadtmarkt zeitweise ein. Im Jahre 1830 schätzte der Magistrat den durchschnittlichen Verkauf auf den Wochenmärkten auf 20 Metzen Weizen oder Roggen, was dem jährlichen Umsatz von rund 2000 Metzen entsprach. Fast symbolisch für die verminderte Bedeutung des öffentlichen, unter der Aufsicht des Magistrats stehenden, Getreidemarktes vor dem Rathaus war die zu jener Zeit erfolgte Übersetzung auf einen Platz in der Vorstadt. Der Getreidemarkt verlor stufenweise nicht nur die Verkäufer, auch die städtischen Käufer wurden ihm untreu. Die Stadtbewohner kauften nur noch selten Getreide, sie kauften Mehl. Die Bäcker, die Brotweiber und die großen Verbraucher versorgten sich mit dem Banater Weizen bei den Getreidehändlern. Die Bauern und andere Getreideverkäufer verkauften ihr Getreide lieber an die Getreidehändler, um nicht auf den Wochenmärkten an ungewisse Käufer zu warten. Zur Belebung des Getreideverkehrs auf den Wochenmärkten hat die Marktordnung alle noch bestehenden Beschränkungen für den Verkauf von Brotgetreide an Bäcker, Müller, Gastwirte, Kaufleute und fremde Käufer abgeschafft. Die erwartete Zunahme der Getreidezufuhr blieb aber aus, nur der Besuch von Wochenmärkten durch die Verkäufer wurde etwas regelmäßiger.

Unter den großen Verbrauchern, welche durch die Getreidehändler von Ljubljana beliefert waren, ist das Quecksilberbergwerk in Idrija gewesen. Sein Bedarf an Getreide bewegte sich in den Jahren von 1816 bis 1825 zwischen 15 000 und 25 000 Metzen. Große Mengen von Getreide kauften Mehlhändler und Mühlwerke, welche das Mehl nach Triest verkauften.

Den Getreidehändlern in Ljubljana wurden Zollbegünstigungen bei der Lagerhaltung des eingeführten ungarischen Getreides anerkannt. Das war Anlaß zum weiteren Anstieg des Umsatzes im Getreidehandel. Im Jahre 1838 wurden auf der Save 585 000, im Jahre 1839 624 000 Metzen Getreide nach Krain eingeführt, der größte Teil von den Getreidehändlern in Ljubljana. Über die Hälfte entfiel auf Weizen, ein Viertel auf Mais, dessen Einfuhr stark gestiegen war. Die eingeführte Weizenmenge überstieg drei Viertel des jährlichen Ertrages im Lande, die Maiseinfuhr war aber weit größer als die heimische Erzeugung. Mit den erwähnten Einfuhrresultaten erreichte der Getreidehandel den Umfang, welcher während der folgenden 20 Jahren nicht überschritten wurde. Die Vermittlungsrolle des Handels in Ljubljana zwischen den Binnenländern und Triest, dem bedeutendsten Hafen der Monarchie, wurde in dieser Zeit stärker. Es fehlen die Daten, um den ganzen Umfang dieser Handelsgeschäfte darzutun, nur ein Beispiel soll es illustrieren. Ein Kaufmann, welcher im Jahre 1846 53 932 Metzen Getreide eingeführt hat, verkaufte 40 947 Wiener Zentner Mehl nach Triest. Trotz großer Umsätze stagnierte der Getreidehandel in der Mitte der vierziger Jahre, es gab genug Getreide, die Preise waren niedrig und

die Geschäftsergebnisse bescheiden. Zugleich fand überseeisches Getreide ständigen Absatz in Triest, wodurch dieser Markt für die Getreidehändler in Ljubljana teilweise verloren wurde.

In den folgenden Jahren erlebte der Getreidehandel die Zeit seines letzten Aufschwunges. Durch steigende Preise verbesserten sich die Geschäftsergebnisse. Zur Belebung des Handels trug die im Jahre 1849 von Celje bis Ljubljana in Betrieb gesetzte Südbahn bei. Der Transport mit Schiffen auf der Save von Zidani most nach Zalog wurde aufgegeben und das Getreide mit der Eisenbahn transportiert. Im Jahre 1852 kamen auf diesem Wege 503 849 Wiener Zentner Getreide nach Ljubljana, das war fast die ganze nach Krain eingeführte Menge. Zum Umschwung kam es mit der Fertigstellung der Südbahn von Ljubljana bis Triest im Jahre 1857. Anstatt des zeitraubenden Transportes des ungarischen Getreides auf den Flüssen und Straßen, was mit Umladungen verbunden war, konnte man in einigen Tagen das Getreide unmittelbar von den ungarischen Getreidemärkten nach Triest bekommen. Die Getreidehändler in Ljubljana haben ihre Vermittlerrolle und damit ihre Bedeutung eingebüßt. Eine weitere Ursache für den Rückgang und schließlich für die Einstellung des Transithandels mit Getreide war der Eisenbahntarif, nach welchem das Frachtgeld des direkten Transportes aus Ungarn nach Triest niedriger war als bis Ljubljana.

Für die veränderten Verhältnisse gab es in Ljubljana zu viele Getreidehändler. Bis zum Jahre 1862 haben 11 von ihnen die Handelsregistrierung löschen lassen. Während sich die Getreidehändler gezwungen sahen ihre Tätigkeit einzustellen, vermehrte sich die Zahl der Mehlhändler. Ihr Auftreten in der Zeit der Schrumpfung des Getreidehandels ist charakteristisch für die vollzogene Veränderung in der Versorgung der Bevölkerung. Für die Stadtbevölkerung war das Getreide als Marktware von keiner Bedeutung mehr, an seine Stelle trat das Mehl. Auch der städtische Getreidemarkt verlor die bisherige Rolle, er war nur noch für einen engeren Kreis von Verkäufern und Käufern interessant. Die Städter waren Käufer vor allem für Hafer als Pferdefutter, sonst kauften das Getreide meistens die Müller aus der Stadtumgebung. Als Getreideverkäufer traten die Bauern aus Unterkrain und aus der Umgebung auf. Um die Mitte des Jahrhunderts machte sich ein reger Verkehr auf dem Getreidemarkt bemerkbar. Daraus kann auf das Anwachsen des Angebotes geschlossen werden, was eine der Folgen der Grundentlastung und der abgeschafften Naturalleistungen und Zehente sein könnte, wodurch den Bauern mehr Getreideüberschüsse zum Verkauf übrig geblieben sind. Einige Jahre verlief der Getreideverkehr noch regelmäßig, im Herbst Jahres 1857 begannen sich Wochenmärkte ohne jede Getreidezufuhr zu wiederholen, der Umsatz wurde geringer, im Jahre 1859 betrug er 6172 Metzen. In der nachfolgenden Zeit blieb der Getreideverkehr auf dem Markte unregelmäßig und bescheiden. Es wurden mehrere Ursachen für das verminderte Getreideangebot angeführt, so der Preisrückgang, Mißernten und die ungünstige Lage der Landwirtschaft, besonders der Düngermangel, durch welchen die Produktivität vermindert wurde. Eine weitere Ursache war die Verminderung des Weizen- und Roggenanbaues, an ihre Stelle kamen Kartoffel und Mais.

In den folgenden Jahrzehnten blieb es bei dem geringen Umfang des Getreideverkehrs auf dem Stadtmarkt, nur in einzelnen Jahren konnte ein stärkerer Umsatz verzeichnet werden. So wurden im Jahre 1880 rund 17 000 Metzen auf den Markt gebracht, nachher ging es ständig abwärts, im Jahre 1895 waren es noch rund 6000 Metzen. Anfangs 1899 wurde in dem Marktberichte zum letztenmale die Zufuhr

von Getreide auf den Wochenmarkt erwähnt und bald darauf ist auch die Veröffentlichung der Marktpreise aufgegeben worden. Mit der Getreideeinfuhr und dem Getreidehandel beschäftigten sich nur noch einzelne Handelsleute, das ungarische Getreide wurde meistens unmittelbar von der Müllwerken bezogen.

ZWEITER TEIL

DIE GETREIDEPREISE UND DIE PREISBEWEGUNG

1. Evidenzhaltung der Getreidepreise

Der Magistrat von Ljubljana befasste sich schon im 16. Jh. mit der Erhebung der Getreidepreise auf den Wochenmärkten und mit ihrer Evidenzhaltung. Das Kennen der Marktpreise war die Voraussetzung für die Bestimmung der Brottarife. Das erste systematische Verzeichnis der Getreidepreise ist aus dem Jahre 1654 bekannt, es enthält die Wochenpreise für etwa vier Monate. Auch ein Verzeichnis der Getreidepreise während des Elisabethenmarktes (um den 19. November) für die Zeit von 1650 bis 1750 ist erhalten, in welchem die Preise auf die gleiche Art dargestellt sind wie in den magistratlichen Preisbüchern aus dem 18. Jh. Das erste erhaltene Preisbuch mit Wochenmarktpreisen des Getreides, welche durch die magistratlichen Organe erhoben wurden, ist aus dem Jahre 1706, seitdem stehen die Getreidepreise bis zur Zeit des ersten Weltkrieges zur Verfügung. Diese Reihenfolge ist nur durch die Zeitabschnitte von 1711—1727, 1750—1757 und 1772—1775 unterbrochen, für welche die Preisbücher oder andere Preisaufzeichnungen verloren gegangen sind. Im ersten Preisbuch sind die Marktpreise jeder Woche eingetragen, in der folgenden Büchern die Preise beider Wochenmärkte, am Mittwoch und am Samstag. Anfangs wurden die Preise von Weizen, Mischkorn, Roggen, Hirse, Heiden und Hafer aufgezeichnet, später kamen Gerste und Mais dazu. Normalerweise wurden für jede Getreideart drei Preise angeführt, welche als erster, zweiter und dritter bezeichnet waren; erster war der niedrigste, zweiter der mittlere und dritter der höchste. Sie galten für einen Merling (Getreidemaß) beziehungsweise für einen halben niederösterreichischen Metzen bei allen Getreidearten mit Ausnahme des Hafers, für welchen der Preis von einem Star (4 Merlinge) angegeben wurde, und waren in Guldenwährung ausgedrückt.

Für die Zeit von 1785 bis 1817 sind die originellen Preisaufzeichnungen nicht mehr vorhanden. In dieser Zeit kam es zur Vermehrung des Papiergeldumlaufs (Wiener Bancozettel) und zur Geldentwertung, folglich zu großen Preissteigerungen. Die Getreidepreise wurden während dieser Periode teilweise im vollwertigen Metallgeld, teilweise im entwerteten Papiergeld erhoben. Nachdem wieder eine stabile Geldwährung eingeführt wurde, ließ die Regierung im Jahre 1818 — nach Umrechnung der im Papiergeld ausgedrückten Marktpreise in die Konventionswährung — Tabellen mit den monatlichen Durchschnittspreisen während der Jahre 1785—1817 aufstellen. Sie sollten zur Ermittlung des Ertragswertes bei der Grundsteuerregulierung dienen. Die Tabellen enthalten die monatlichen Durchschnittspreise für einen niederösterreichischen Metzen Weizen, Roggen, Gerste, Heiden und Hafer; vom Jahre 1795 an auch für Mais.

Die Getreidemarktpreise, welche von dem Magistrat erhoben wurden, sind wieder für die Zeit nach dem Jahre 1814 bekannt. Bis zum Jahre 1823 fehlen zwar die

magistratlichen Preisaufzeichnungen, doch wurden die Preise in den Marktberichten der Laibacher Zeitung veröffentlicht. Einige Jahre hat man die Preise auf gleiche Art erhoben und aufgezeichnet wie vor dem Jahre 1785. Im Jahre 1822 führte die Hofkammer neue Vorschriften über die Evidenzhaltung der Getreidepreise ein. Es sollten an jedem Markttag auf Grund der verkauften Mengen die Durchschnittspreise für einzelne Getreidearten errechnet und in die Markttabelle eingetragen werden; für die Markttabellen sind neue Formulare aufgestellt worden. Schon damals hörte man Bedenken, weil man bei der Preiserhebung nur das heimische, auf dem Stadtmarkt verkaufte Getreide berücksichtigte, den eingeführten Banater Weizen man aber außeracht ließ. Für die Berücksichtigung der Preise des Banater Weizens traten besonders die Bäcker ein, da das Mehl aus diesem Weizen für das Weißbrotbacken verwendet wurde. Der Magistrat stellte der Landesregierung wiederholt Anträge zur Preiserhebung des eingeführten Getreides bei den Getreidehändlern, doch wurden sie immer zurückgewiesen, weil eingeführtes, qualitativ besseres ungarisches Getreide im Preise höher stand als das im Lande erzeugte. Erst im Jahre 1848, als die Brottarifberechnung dem Magistrat und dem Bürgerschaftsausschuß übertragen wurde, hat die magistratliche Kommission als den Getreidedurchschnittspreis den Mittelpreis zwischen den Marktpreisen und den Preisen bei den Getreidehändlern durchgesetzt. In den Preistabellen wurden noch weiter die an den Wochenmärkten erhobenen Preise geführt, doch gegen das Ende der fünfziger Jahre, als durch mehrere Monate fast gar kein Getreide auf den Markt gebracht wurde, ließ der Magistrat die Magazinpreise, das ist die Preise bei den Getreidehändlern, aufzeichnen.

Im Jahre 1863 wurden die Brottarife in Krain abgeschafft, dadurch fiel der seinerzeitige Hauptgrund für die Erhebung und die Evidenzhaltung der Getreidepreise weg. Es blieben noch zwei weitere Gründe; der Magistrat hatte die Aufgabe den Staatsbehörden für statistische Zwecke über die Getreidepreise zu berichten und ihnen, besonders den Militärbehörden, wie auch anderen Interessenten Preisinformationen zu geben. In dieser Zeit trat eine Änderung in der Evidenzhaltung ein; seit 1865 wurden außer den Getreidemarktpreisen auch die Magazinpreise angeführt. So blieb es bis zum Ende des Jahrhunderts, als der Getreideverkehr auf dem Stadtmarkt einschrumpfte. Im Jahre 1902 wurden die Preisberichte für statistische Zwecke und an das Handelsministerium aufgelassen. Da es keine Marktpreise für Getreide mehr gab, verzeichnete der Magistrat in seiner wöchentlichen Preistabelle für das Militärverpflegsmagazin die üblichen Handelspreise. Die Preistabellen wurden bis zum Ende des ersten Weltkrieges geführt.

2. Die Geldwährung und das Getreidemaß

Die Marktpreise für das Getreide wurden bis zum Jahr 1899 in der Guldenwährung und dann in der Kronenwährung ausgedrückt. Die Guldenwährung erlitt mehrere Änderungen, es änderte sich der Guldenwert und das Währungssystem.

Die Rechnungseinheit des Geldes in der Mitte des 17. Jh. war der Gulden, eingeteilt in 60 Kreuzer und der Kreuzer auf 4 Pfennige. Der Wert des Guldens stand im festen Verhältnis zum österreichischen Taler mit Gehalt von 25,18 Gramm Feinsilber. Seit dem Jahre 1623 hatte der Taler den Wert von 1 fl. 30 kr., der Gulden stellte den Wert von 16,78 g Feinsilber dar. So blieb es bis zum Jahre 1676, als wegen der Verschlechterung der Geldverhältnisse der Wert des Talers auf 1 fl. 36 kr. fest-

gesetzt wurde. Im Jahre 1690 wurde er auf 1 fl. 45 kr. und 1692 auf 2 fl. erhöht. Nach diesen Umwertungen stellte der Gulden nur noch den Wert von 12,59 g Feinsilber dar, das war etwa 25 % weniger als früher.

In Krain hatte der Gulden als Rechnungseinheit einen anderen Wert als in den übrigen österreichischen Ländern. Der Unterschied entstand durch die höhere Bewertung der venezianischen Münzen, welche als Zahlungsmittel in Krain und in Küstenland sehr verbreitet waren. Der höhere Kurs des Liberniks (der venezianischen Lira) zum Gulden erhielt die Bezeichnung »Krainner Währung«, während der niedrigere Kurs als »deutsche Währung« bezeichnet wurde. In der Mitte des 17. Jh. hatten 100 fl. der Krainer oder der Landeswährung den Wert von 84 fl. 22 kr. 2 pf. deutscher Währung. Die Getreidepreise wurden in Ljubljana bis zum Jahre 1727 in Krainer Währung geführt, dann ging man zur deutschen Währung über.

Nach Verschlechterung der Geldverhältnisse wurde im Jahre 1750 der Münzfuß geändert, es sollten Münzen im Werte von 24 fl. aus einer Wiener Mark feinen Silbers beziehungsweise 20 fl. aus einer Kölner Mark geprägt werden. Der Gulden hatte danach den Wert von 11,69 g Feinsilber, was einer Entwertung von 7 % gleichkam. Nachdem mit Bayern, welches den gleichen Münzfuß angenommen hat, eine Geldkonvention abgeschlossen worden war, bezeichnete man den neuen Gulden als die Konventionswährung. Durch die wirtschaftlichen und finanziellen Verhältnisse während der französischen Revolutionskriege wurde die Konventionswährung arg in Mitleidenschaft gezogen. Es wurden minderwertige Münzen geprägt und Papiergeld (Bancozettel) in großen Mengen herausgegeben. Die originellen Aufzeichnungen der Getreidemarktpreise für die Zeit von 1785 bis 1817 sind nicht vorhanden, es stehen nur die in die Konventionswährung umgerechneten monatlichen Durchschnittspreise zur Verfügung. Die Umrechnung erfolgte auf Grund der Monatsdurchschnitte von Börsenkursen für Bankozettel. Die im Jahre 1816 mit der Wiedereinführung der Konventionswährung erreichte Geldstabilität dauerte bis zum Jahre 1848, als sie durch politische Ereignisse und Kriege erschüttert wurde. Die Banknoten der Nationalbank wurden zum gesetzlichen Zahlungsmittel erklärt, gegen Silbermünzen waren sie nur mit Agio umtauschbar, welches schon im Jahre 1848 durchschnittlich 10 % betrug, in den nächsten Jahren stieg es noch und bewegte sich im Jahre 1851 zwischen 10 und 50 %.

Die Rückkehr zu geordneten Geldverhältnissen wurde mit der Änderung des Münzsystems durch den Vertrag zwischen Österreich und den deutschen Zollvereinsstaaten im Jahre 1857 vollzogen. Es wurde reine Silberwährung eingeführt; aus 500 g feinem Silber sollten 45 Gulden geprägt werden. Der Gulden hatte den Gehalt von 11,11 g Feinsilber, das war rund 5 % weniger als der bisherige Konventionsgulden, welcher für 1 fl. 5 kr. neuer österreichischer Währung umgetauscht wurde. Für die Teilung der Geldeinheit wurde das Dezimalsystem festgesetzt, der neue Gulden zerfiel in 100 Kreuzer, welche als neue bezeichnet wurden. Vom 1. November 1858 an sind die Getreidepreise in der neuen österreichischen Währung ausgedrückt.

Kaum waren die Geldverhältnisse einigermaßen konsolidiert, brach der Krieg in Italien aus. Die Einlösung der Banknoten wurde aufgehoben und der Geldumlauf durch neue Emissionen erhöht, das Silberagio stieg zeitweilig auf 53 %. Im Jahre 1866 folgte der Krieg mit Preußen und in Italien. Mit der Vermehrung des Geldumlaufs und der Verschuldung bei der Nationalbank verschaffte sich der Staat die Geldmittel für die Kriegsführung; die Banknoten zu 1 und 5 fl. wurden für Staatsgeld mit Zwangskurs erklärt. Auch der deutsch-französische Krieg von 1870 und die Wirt-

schaftskrise im Jahre 1873 hemmten die Rückkehr zu normalen Zuständen. Da die Nationalbank von der Pflicht, die Banknoten in Silbermünzen einzulösen, entbunden war, blieb das Agio fast bis zum Ende der siebziger Jahre. Wegen der sinkenden Silberpreise auf dem Weltmarkt hatte auch das Agio sinkende Tendenz. Im Jahre 1878 fiel der Silberpreis auf so tiefen Stand, daß das in einem Silbergulden enthaltene Silberquantum in London einen niedrigeren Preis hatte als 1 fl. öster. Währung. Ein Jahr danach wurde die Prägung silberner Münzen auf Rechnung Privater eingestellt und die Entwertung der Währung verhindert. Im Gegenteil, durch die Einstellung der Prägung wurde der Geldwert von dem Silbergehalt unabhängig und der Guldenkurs stieg über den Silberwert. Da die Geldzustände wegen des weiteren Sinkens der Silberpreise und wegen starker Schwankungen der Devisenkurse gefährdet waren, wurde im Jahre 1892 die Goldwährung eingeführt. Zur Münzeinheit wurde die Krone (in 100 Heller eingeteilt); aus einem Kilogramm Feingold wurden Goldmünzen für 3280 Kronen geprägt. Den Kronenwert setzte man gleich $\frac{1}{2}$ Gulden öster. Währung. Silberne Münzen öster. Währung bildeten zusammen mit den Goldmünzen das Kurantgeld, ein Gulden hatte den Wert von 2 Kronen. Die Kronenwährung trat am 1. Januar 1900 in Kraft. Von diesem Tage an wurden die Getreidepreise in Kronenwährung geführt.

Bis zum Jahre 1784 sind in den Preisbüchern die Preise für Weizen, Roggen, Mischfrucht, Hirse, Gerste und Heiden von einem Merling ausgewiesen, die Preise für Hafer von einem Star. Der Merling (aus dem slowenischen mernik) hatte bis zur Mitte des 18. Jh. den Rauminhalt von 26,5 l, das Star faßte 4 Merlinge, sein Volumen betrug demnach 106 l. Durch das Patent aus dem Jahre 1748 wurde als Getreidemaß der niederösterreichische oder Wiener Metzen eingeführt. Als man auf dem Getreidemarkt in Ljubljana das niederösterreichische Getreidemaß anzuwenden begann, hat man als Maßeinheit für die Preisbestimmung nicht den ganzen Metzen, sondern einen halben Metzen angenommen, das war ein Maß, welches seinem Rauminhalt nach dem Merling nahe war und auch seinen alten Namen behalten hat. Vom Jahre 1785 an sind alle Getreidepreise, auch für Hafer, für einen halben Metzen ausgedrückt.

Nach der Veränderung des Getreidemaßes blieb der Rauminhalt des Merlings nicht dem Umfang des alten Merlings gleich. Der Metzen hatte den Rauminhalt von 61 l, der halbe Metzen oder der neue Merling 30,5 l, das war 4 l mehr als der alte Merling. In demselben Verhältnis änderte sich der Rauminhalt des Stars auf 122 l. Bald nach der Einführung des niederösterreichischen Maßes wurde der Rauminhalt des Metzens vergrößert auf 61,49 l, des Merlings auf 30,75 l und des Stars auf 123 l. Mit solchem Rauminhalt blieb der Metzen als das Getreidemaß bis zum Jahre 1875. Vom 1. Januar 1876 an bis zum Ende 1892 wurden die Preise für einen Hektoliter ausgewiesen, dann aber für 100 kg (1 Meterzentner).

Über die Raumgewichte der einzelnen Getreidearten sind die ältesten Angaben aus der Mitte des 18. Jh., doch sie können nicht als real angesehen werden. Gegen das Ende des 18. Jh. werden 74 Pfunde als Gewicht von einem Metzen auf dem Markt in Ljubljana verkauften Weizens angegeben, das entspricht dem Hektolitergewicht von 67,4 kg. Doch zur gleichen Zeit stellte die Militärverwaltung als Bedingung für die Getreidelieferung das Mindestgewicht eines Metzens Weizen auf 81 Pfund und Roggen auf 76 Pfund (Hektolitergewicht 73,7 kg bzw. 69,2 kg). Für das Jahr 1910 wurden folgende Hektolitergewichte mittlerer Getreidequalitäten angegeben: Weizen 77 kg, Roggen 70 kg, Gerste 63 kg, Mais 76 kg; Hafer bester Qualität hatte das Hektoliter-

gewicht von 47 kg. Wie sich aus diesen und anderen Angaben beurteilen läßt, hat sich das Hektolitergewicht durch längere Zeitabschnitte nicht wesentlich verändert. Wahrscheinlich waren die Preisunterschiede für das Getreide verschiedenen Ursprungs oder verschiedener Qualität zu derselben Zeit weit größer als beim Getreide desselben Gebietes durch längere Periode. Das Hektolitergewicht, obwohl bedeutend für die Qualität des Getreides, hat — dem Anschein nach — beim Getreide desselben Ursprungs keinen größeren Einfluß auf die Preisbildung ausgeübt.

3. Die Preisbewegung und die Ursachen der Preisveränderungen

Eine fast regelmäßige Erscheinung war die Veränderung der Getreidepreise nach der Ernte, als das neue Getreide auf dem Markte erschien. Bei guten Ernten sanken die Preise, bei Mißernten stiegen sie. Seit dem Jahre 1706 bis zum ersten Weltkrieg sind die Marktpreise von Getreide für 181 Jahre bekannt. Während dieser Zeitperiode waren in 103 Jahren die Weizenpreise im August niedriger als im Juli, in 20 Jahren blieben sie auf derselben Höhe, in 58 Jahren waren sie höher. Auch bei den Preisbewegungen in einzelnen Erntejahren lassen sich bestimmte Regelmäßigkeiten feststellen. Die niedrigsten Weizenpreise waren am häufigsten im August, dann im September und im Juli; mehr als die Hälfte fiel in diese drei Monate. Das konnte nur die Folge der zufriedenstellenden Ernteergebnisse sein. Die Höchstpreise waren nicht so stark in einzelnen Monaten konzentriert. Die höchsten Weizenpreise kamen am häufigsten im Februar und im März vor. Doch auch in den Monaten Juni, Juli und August waren die Höchstpreise häufig; schlechte Ernteaussichten beziehungsweise Mißernten ließen die Preise steigen.

Zwischen den niedrigsten und den höchsten Preisen waren während der Erntejahre im allgemeinen beträchtliche Unterschiede. Die Anzahl der Jahre nach der Höhe der Unterschiede für 177 Erntejahre zwischen 1706 und 1914 betrug in den Jahren

	mit steigenden Preisen	mit sinkenden Preisen
bis 10 %	23	16
über 10 bis 20 %	32	30
über 20 bis 30 %	25	13
über 30 bis 40 %	12	3
über 40 %	19	4

So lange der Bedarf durch das im Lande erzeugte Getreide gedeckt war, waren für die Preisbildung bei dem gegebenen Umfang der Nachfrage zum Verkauf angebotene Mengen entscheidend. Die Mengen wurden meistens von den alljährlichen Ernteergebnissen bestimmt. Da im 17. Jh. auf dem Getreidemarkt von Ljubljana noch Käufer aus den küstenländischen Städten auftraten und manchmal außerordentliche Einkäufe stattfanden, konnte der Umfang dieser Nachfrage eine preissteigende Wirkung haben. Auch behördliche Eingriffe in den Getreidehandel, Einkaufsverbote für fremde Käufer, Ausfuhrverbote, Beschränkungen beim Getreideeinkauf usw.,

beeinflussten die Preisbildung. Eine weitere Ursache für Preisveränderungen waren die Geldentwertungen.

Die Preisbewegung des Weizens, des Heidens und des Hafers für die Zeit von 1650 bis 1750 nach den in den Tabellen enthaltenen Novemberpreisen ist in einem Diagramm dargestellt. Charakteristisch für die Preisbewegung waren die großen Schwankungen der Preise zwischen den einzelnen Jahren; in der Zeit von 1650 bis 1690, als sie sich noch in engeren Grenzen bewegten, kamen von einem zum anderen Jahr Schwankungen auch um 50 % vor. Die Hauptursache solcher Schwankungen waren die Mengen des erzeugten Getreides als Folge besserer oder schlechterer Ernten. Die zeitgenössischen Nachrichten über die Ernteergebnisse erklären manche Schwankungen, welche in der Preisbewegung zum Vorschein kamen. Stark sind die Getreidepreise gestiegen im letzten Jahrzehnt des 17. Jh. Im Jahre 1695 erreichten sie den Höhepunkt während der Periode 1650—1750. Nach dem Urteil der Zeitgenossen hatten schlechte Ernten und die Geldentwertung die hohen Preise zur Folge. Auch zwischen 1700 und 1720 sind die Preise in einigen Jahren überdurchschnittlich hoch gestiegen, neben den schlechten Ernteergebnissen hat sie die größere Nachfrage für den Bedarf der Armee in die Höhe getrieben. Die niedrigeren Preise nach dem Jahre 1727 sind nicht nur besseren Ernten zuzuschreiben, sondern teilweise der Anwendung der deutschen Währung bei den Preisaufzeichnungen an Stelle der Krainer Währung, welche um 15,6 % geringeren Wert hatte. Die starke Preiserhöhung im Jahre 1740 läßt sich durch zwei Ursachen erklären. Große Getreidemengen wurden trotz gleichzeitig schlechter Ernte außerhalb des Landes verkauft. Nach dem Getreideausfuhrverbot, nach der Einfuhr größerer Mengen Mais und nach der Bewilligung der mautfreien Einfuhr des ungarischen Getreides sanken die Preise und bewegten sich auf einem niedrigeren Niveau.

Das Diagramm der Novembermarktpreise zwischen 1706 und 1784 hat zwar Lücken, da die Daten für einige Zeitabschnitte fehlen, doch es läßt sich in den sechziger Jahren bemerkenswerter Umschwung in der Preisbewegung erkennen. Die Preise stiegen nach starken Schwankungen auf ein — im Vergleich mit Preisen um die Mitte des 17. Jahrhunderts — um etwa 100 % höheres Niveau, auf dem sie sich weiter bewegten. Es gab mehrere Faktoren, welche diese Entwicklung beeinflussten. Die staatliche Getreidepolitik förderte die Ausfuhr, gleichzeitig unternahm sie Maßnahmen zur Erleichterung der Einfuhr des ungarischen und kroatischen Getreides in die österreichischen Länder. Der heimische Getreidemarkt wurde im höheren Maße vom Angebot fremden Getreides und von fremder Nachfrage abhängig, was nicht ohne Einfluß auf die Preisbildung blieb. Während dieser Zeit gab es auch einige schlechte Ernten, die zu Preissteigerungen führten. Die hohen Preise wurden von der Bürgerschaft der Getreideausfuhr zugeschrieben. Der Staat sah sich in solchen Fällen mehrmals gezwungen, Ausfuhrverbote zu erlassen. Um den Bedarf zu decken, mußte das Getreide eingeführt werden; größere Transportkosten hatten höhere Preise zur Folge.

Die Preiserhöhungen in der zweiten Hälfte des 18. Jh. waren für Mitteleuropa eine allgemeine Erscheinung. Abel meint, daß die höheren Preise vor allem die Folge der Bevölkerungsvermehrung und der steigenden Anbaukosten gewesen sind, weniger soll dazu der sinkende Silberpreis beigetragen haben. In den österreichischen Ländern hat die Veränderung des Geldwertes infolge der damaligen Geldreformen gewiß einen Einfluß auf die Preissteigerungen ausgeübt. Der Silberwert des Guldens wurde um rund 7 % vermindert. Eine weitere Ursache für höhere Preise war die Veränderung des

Getreidemaßes. Nach der Einführung des niederösterreichischen Metzens als Getreidemaß in Krain änderte sich der Rauminhalt des Krainer Merlings, welcher als die Maßeinheit auf dem Markt verwendet wurde. Der neue Merling bekam den Rauminhalt des halben Metzens, das war 16% mehr als der Rauminhalt des früheren Merlings. Solcher Unterschied bei der Maßeinheit mußte sich in den erhöhten Preisen bemerkbar machen.

Um den Einfluß von Geld- und Maßänderungen auszuschneiden, hat Inama-Sternegg die Wiener Durchschnittspreise für Weizen von 1706 bis 1791 in Gramm Feinsilber und auf Hektoliter umgerechnet und so den Vergleich der Preise verschiedener Jahre untereinander möglich gemacht. Dem Diagramm, in welchem die Einflüsse der Geld- und Preisveränderungen ausgeschaltet sind, kann man nur eine kaum merkbare Tendenz zur Preissteigerung entnehmen.

Für das Diagramm der Preisbewegung in Ljubljana während der Zeitperiode 1785 bis 1914 sind alle Preise wegen der Vergleichbarkeit auf den Merling und in die Guldenwährung umgerechnet worden. In der Bewegung lassen sich vier Zeitabschnitte erkennen, in denen Niveauänderungen eingetreten sind. Der erste Zeitabschnitt mit steigenden und hohen Preisen dauerte bis 1817, dann folgten drei Jahrzehnte niedrigerer Preise. In der zweiten Hälfte des fünften Jahrzehnts kam es zum Preisaufstieg, dann bewegten sich die Preise etwa bis 1880 auf der höchsten Ebene des vorigen Jahrhunderts. Der letzte Zeitabschnitt zeichnete sich wieder durch ein niedrigeres Preisniveau aus, doch in den Jahren vor dem ersten Weltkrieg machte sich steigende Tendenz bemerkbar.

Die Preisbewegung in Ljubljana entspricht im allgemeinen den Preisbewegungen in Mitteleuropa und in Norditalien. Das Diagramm der durchschnittlichen Weizen- und Haferpreise in Österreich von 1801 bis 1870 zeigt ähnliche Entwicklung. Seit der Zeit, als der Getreidebedarf auch durch die Einfuhr gedeckt wird, sind für die Preisbildung nicht mehr das Angebot und die Nachfrage auf dem heimischen Markt entscheidend, sondern sind die Verhältnisse auf fremden Märkten mitbestimmend. Unter den lokalen Faktoren, welche die Preisbildung von Getreide in Ljubljana beeinflußt haben, sind für das Ende des 18. und den Beginn des 19. Jh. die damaligen politischen Verhältnisse zu erwähnen. Krain wurde durch Kriege unmittelbar betroffen. Österreichische und französische Armeen bewegten sich im Lande und für ihre Versorgung mußten größere Mengen Getreide zur Verfügung gestellt werden. Die Geldzustände verschlechterten sich durch minderwertige Scheidemünzen und Papiergeld. Schließlich folgten mehrere Jahre mit außerordentlich schlechten Ernteergebnissen. Im Jahre 1817, vor der Ernte, wurden die höchsten Getreidepreise des vorigen Jahrhunderts erreicht; ein Merling Weizen kostete vier Gulden. Nach reicher Ernte fielen die Preise auf die Hälfte und da sich gute Ernten wiederholten und größere Mengen von Getreide eingeführt wurden, sanken die Preise weiter. Mitten im dritten Jahrzehnt war der Preis eines Merlings kaum noch ein Gulden. Das niedrigere Preisniveau blieb bis in die Mitte der vierziger Jahre bestehen, als die Preise infolge der Mißernten zu wachsen angingen. Stärker als sonst wurden sie in die Höhe getrieben, weil die Kartoffeln wegen des verbreiteten Schimmels keinen Ertrag gebracht haben und sich die Nachfrage nach Getreide verstärkte. Auch die politischen und wirtschaftlichen, sowie die ungünstigen finanziellen Zustände des Staates mit seiner Steuer- und Geldpolitik haben zum höheren Preisniveau beigetragen. Dann waren es noch die weltwirtschaftlichen Faktoren, welche auf die Erhöhung des allgemeinen Preisniveaus einwirkten. Die Gold- und Silberproduktion

stieg stark, was zu einer Entwertung des Metallgeldes im Vergleich zu anderen Waren gleich kam. Der zweite Faktor war die intensive Wirtschaftsentwicklung mit neuen Industrieunternehmungen, Bergwerken, Eisenbahnen usw., welche das Bevölkerungswachstum förderte und den Getreidebedarf steigen ließ. Diese Entwicklung wurde vom bemerkbaren Aufsteigen der Preise fast aller Waren und auch der Löhne begleitet. Die Periode des Wirtschaftsaufschwungs fand zur Zeit der Wiener Börsenkrise von 1873 ihren Schluß, der auch zum Schluß der Periode der hohen Getreidepreise führte. Es folgte der Rückgang und die Preise bewegten sich auf einem niedrigeren Niveau. Trotz der verbesserten Wirtschaftslage blieben die Preise wegen der vergrößerten Getreideeinfuhr aus der Übersee niedrig, dadurch wurden die Agrarkrisen in den europäischen Staaten hervorgerufen. Den Anstieg des Weizenpreises nach dem Jahr 1906 dürfen wir wahrscheinlich dem österreichischen Zollgesetz zuschreiben, mit welchem die Zölle auf die Einfuhr landwirtschaftlicher Erzeugnisse erhöht worden sind. In den letzten Jahren vor dem Ausbruch des ersten Weltkrieges bewegten sich die Preise beiläufig auf demselben Niveau wie zwischen 1850 und 1880. Neben der Zollerhöhung haben wahrscheinlich die politischen Verhältnisse einen Einfluß auf das Anwachsen der Preise gehabt. Durch die Balkankriege und einige Kolonialkriege wurde die wirtschaftliche Stabilität gefährdet. Nach dem Beginn des Weltkrieges kam es sogleich zum starken Ansteigen der Getreidepreise, freie Preise wurden nach kurzer Zeit durch die amtlich bestimmten Höchstpreise ersetzt.

4. Erläuterungen zu den Preistabellen

Die Tabellen mit den Monatspreisen enthalten die Preise eines Wochenmarktes in jedem Monat. Normalerweise sind es die Preise des ersten Samstages. Sie sind in Gulden (goldinarji) und in Kreuzern (krajcarji), seit 1900 in Kronen (krone) und Hellern (vinarji) ausgedrückt. Als Getreidemaße kommen vor: Merling (mernik) und Star (bis 1784), niederösterreichischer Metzen (vagan) (1785—1875), Hektoliter (1876—1892) und Meterzentner (metski stot, 100 kg) (1893—1914). In den Tabellen sind folgende Getreidearten berücksichtigt: Weizen (pšenica), Roggen (rž), Gerste (ječmen), Hirse (proso), Heiden (ajda), Hafer (oves), Mais (koruza).

KAZALO

Predgovor	3 (243)
Prvi del	
Žitna trgovina na Kranjskem in ljubljanski žitni trg	7 (247)
I. Doba mestnih privilegijev, izvoznih dovoljenj in deželnoštanovske žitne politike	7 (247)
1. Vloga mestnega žitnega trga	7 (247)
2. Tuji žitni kupci	10 (250)
3. Izvozna dovoljenja in izvozniki	13 (253)
4. Obseg žitnega izvoza	20 (260)
5. Dobava žita Vojni krajini in Idriji	21 (261)
6. Promet na ljubljanskem trgu v 17. stoletju	25 (265)
7. Spremembe v žitnem gospodarstvu	31 (271)
8. Zemljiški gospodje kot dobavitelji žita	34 (274)
9. Tržni promet v 18. stoletju	40 (280)
10. Uvoz hrvaškega in ogrskega žita	43 (283)
11. Uvoz žita — stalna postavka v žitni bilanci	48 (288)
II. Liberalizacija žitne trgovine	49 (289)
1. Uvajanje svobodnejšega trgovanja z žitom	49 (289)
2. Poizkus ponovne uveljavitve mestnega trga konec 18. stoletja	52 (292)
3. Prenehanje žitnih dobav po deželnih stanovih	56 (296)
4. Delež trgovcev pri oskrbi mesta z žitom	58 (298)
5. Žitna trgovina in plačevanje merilne pristojbine	62 (302)
6. Obseg žitne trgovine in njen pomen v prvi polovici 19. stoletja	64 (304)
7. Poraba žita v mestu in tržni promet	70 (310)
8. Višek ljubljanske žitne trgovine	72 (312)
9. Nazadovanje in konec mestnega žitnega trga	77 (317)
Drugi del	
Žitne cene in njihovo gibanje	84 (324)
I. Evidenca o žitnih cenah	84 (324)
1. Vodenje evidence žitnih cen do konca 18. stoletja	84 (324)
2. Spremembe v evidenci tržnih cen	88 (328)
3. Nazadovanje žitnega trga in žitne cene	91 (331)
4. Pritegnitev cen žitne trgovine za določanje krušne tarife	95 (335)
5. Zmanjšanje pomena in obsega evidence cen	98 (338)
II. O denarju in merah	103 (343)
A. Denarne veljave	103 (343)
1. Goldinar v 17. stoletju ter kranjska veljava	103 (343)
2. Konvencijska veljava in vmesne emisije papirnatega denarja	105 (345)
3. Spremembi novčnega sistema: avstrijska in kronška veljava	110 (350)

B. Žitne mere	113 (353)
1. Prostorninske in utežne mere	113 (355)
2. Prostorninske teže žita	114 (354)
III. Gibanje cen in vzroki njihovega spreminjanja	116 (356)
1. Dinamika cen v žitnih letih	116 (356)
2. Vpliv obsega žitnega pridelka	120 (360)
3. Razvrednotenje denarja in dvig cen	123 (363)
4. Posledice denarnih in merskih reform	127 (367)
5. Povečanje žitnega uvoza in odvisnost od svetovnih cen	130 (370)
6. Gospodarske in denarne razmere ter naraščanje prebivalstva	134 (374)
IV. Tabele žitnih cen	138 (378)
Krains Getreidehandel und die Getreidepreise von Ljubljana von der Mitte des 17. Jahrhunderts bis zum ersten Weltkrieg (Zusammenfassung)	197 (437)
Erster Teil	
Krains Getreidehandel und der Getreidemarkt von Ljubljana	197 (437)
1. Die Zeit der Stadtprivilegien, der Paßbriefe und der landständischen Getreidepolitik	197 (437)
2. Liberalisierung des Getreidehandels	202 (442)
Zweiter Teil	
Die Getreidepreise und die Preisbewegung	206 (446)
1. Evidenzhaltung der Getreidepreise	206 (446)
2. Die Geldwährung und das Getreidemaß	207 (447)
3. Die Preisbewegung und die Ursachen der Preisveränderungen	210 (450)
4. Erläuterungen zu den Preistabellen	213 (453)

